МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА»

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

Фединчук Ольга Богданівна

УДК 73:391.7](477.85)

ДИСЕРТАЦІЯ

НАГРУДНІ ТА НАШИЙНІ ПРИКРАСИ ПІВНІЧНОЇ БУКОВИНИ: ІСТОРІЯ, ТИПОЛОГІЯ, ЕТНІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ

17.00.06 – декоративне і прикладне мистецтво

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____ О. Б. Фединчук

Науковий керівник:
Типчук Вікторія Мирославівна
кандидат мистецтвознавства, доцент

Івано-Франківськ – 2019

АНОТАЦІЯ

Фединчук О. Б. Нагрудні та нашийні прикраси Північної Буковини: історія, типологія, етнічні особливості. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 17.00.06 – декоративне і прикладне мистецтво – ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», Івано-Франківськ, 2019.

У дисертації здійснено комплексне наукове висвітлення проблеми ґенези, формування типології та художніх особливостей нагрудних і нашийних народних прикрас українців Північної Буковини, досліджено прикраси як мистецьке явище, особливості їх побутування на Буковині.

Визначено сучасний стан наукового опрацювання теми, уточнено поняттєво-термінологічний апарат шляхом укладання глосарію народної спеціальної лексики для позначення прикрас; досліджено основні тенденції розвитку оздоб в історичному контексті; здійснено систематизацію нагрудних і шийних прикрас Північної Буковини через розробку та опис типології. На основі аналізу художніх особливостей нагрудних та нашийних оздоб виявлено основні закономірності, засоби та прийоми, що визначають їх національну етнокультурну особливість.

Вивчено історіографію в хронологічній послідовності, яка становить важливу складову джерельної бази та поділено на дві групи –українські та зарубіжні, а також за напрямками зацікавлення науковців – праці дослідників різних галузей гуманітарних наук у контексті народного мистецтва всієї України; в контексті народного вбрання; дослідження, які присвячені прикрасам (металевим, з бісеру, скла). Розглянуто принципи та методи, завдяки яким було досягнуто поставлених цілей; обґрунтовано доречність використаних у роботі термінів і визначень щодо нашийних й нагрудних прикрас Північної Буковини.

У роботі окреслено основні методи роботи над дисертацією –

дослідницький, експериментальний, підсумковий, оповіщення, що сприяло чіткості та послідовності викладу матеріалів дослідження й обрано дві групи методів: універсальні та процедурні. В другому розділі використано історичний метод, який дозволив зосередити увагу на дослідженні витоків й особливостей побутування прикрас на Буковині. До третього розділу підібрано індуктивний, дедуктивний, гіпотетично-індуктивний та гіпотетично-дедуктивний методи. Третій розділ досліджено завдяки групі методів – індуктивному та компаративному, а для формулювання висновків використано монографічний метод.

Розглянуто поняттєвий апарат і впорядковано термінологію нашийних і нагрудних прикрас (уточнено зміст ключових понять: «амулети», «бісерні прикраси», «гривни», «застібки», «краватки», «нагрудники», «намиста», «хрести», «шалики»).

Дослідження основних тенденцій розвитку прикрас в історичному контексті від первісності до становлення Старокиївської держави та перехідної доби (IX ст. до н.е. – XIV ст.) на Буковині виявило поширення п’ять типологічних груп (амулети, гривни, застібки, намиста, хрести) і з’ясовано, що гривни й підвіски-лунниці припинили свій розвиток.

З’ясовано, що гривни – типологічна підгрупа, яка складається з типів виті й плетені. Ця нашийна оздоба засвідчувала статус особи в Старокиївській державі. Найпоширеніша нашийна і нагрудна прикраса – намисто, яке поділялося на ряд типів (дисковидне, кругле, овальне, циліндричне, бочковидне, біконічне, грушоподібне). Підгрупа хрестів має ряд типів, а саме розетковидні й прямі, які частіше були не місцевого виготовлення, а от розетковидні буковинські майстри почали використовувати у своїх практиках.

Установлено, що нагрудні та нашийні народні прикраси доби Молдавського князівства (кін. XIV – XVIII ст.) і Габсбурзької монархії (кін. XVIII – поч. XX ст.) – розгалужуються на сім типологічних підгруп (амулети, бісерні прикраси, застібки, нагрудники, намиста, хрести, краватки),

з яких продовжили еволюцію амулети, намиста, хрести.

Детальний аналіз мистецтвознавчих джерел установив, що в цей період формується нова типологічна підгрупа – бісерні прикраси, яка має вісім типів (ґердан розетковий, ґердан стрічковий з підвісками, ґердан стрічковий, котильон, плетінка об'ємна, силянка-комір дводільна, силянка-комір зубчаста, силянка-комір однодільна). Застібка «фібула» змінює своє функціональне призначення і стає частиною жіночого гарнітура. Виникають нові типи застібок – «чепраги» (квадратні, круглі, ромбовидні, прямокутні). Окрім того виявлено, що утворюється нові типологічні підгрупи – нагрудники, які в народі називали «маніжки» (прямокутні з коміром, прямокутні зі стійкою) та краватки (у формі метелика, банта, шалика).

Виявлено, що прикраси буковинського народного вбрання XX ст. (період румунської окупації Північної Буковини, «совєтизації» та підрадянської України, незалежної України) відзначалися поширенням чотирьох типологічних підгруп – бісерні прикраси, застібки, краватки. Нашийні та нагрудні прикраси цього періоду втратили ряд типів, а саме: у бісерних прикрасах зникли плетінка об'ємна, силянка-комір дводільна, силянка-комір зубчаста; в типологічній підгрупі намисто – зґарда на металевій основі, салба (у формі півкола, прямокутника, трикутника). Встановлено, що поширеним стає тип кольє.

Класифіковано типологію нашийних і нагрудних народних прикрас Північної Буковини, які використовувалися в народному вбранні українців: це були вісім типологічних підгруп – амулети, бісерні прикраси, гривни, застібки, краватки, нагрудники, намиста, хрести та 36 типів.

Уперше здійснено поділ на типи: амулети, краватки, нагрудники, намисто. Виявлено, що амулети мають чотири типи – антропоморфні, круглі, овальні, прямокутні; краватки – три типи, у формі метелика, банта, шалика; намисто десять типів – дисковидне, кругле, овальне, циліндричне, бочковидне, біконічне, грушоподібне, салба, зґарда, кольє; нагрудники сформувалися двох типів – прямокутні зі стійкою, прямокутні з коміром,

розширено тип застібок, до вже досліджених квадратних, круглих, ромбовидних доданий тип – прямокутні.

Досліджено, що бісерні прикраси із запропонованих О. Федорчук 17 типів на Буковині трапляються вісім типів. Розглянуто, що бісерні прикраси були розповсюдженими оздобами, а саме ґердан розетковий, ґердан стрічковий з підвісками, ґердан стрічковий, котильон, плетінка об'ємна, силянка-комір дводільна, силянка-комір зубчаста, силянка-комір однодільна. Проведене дослідження дає змогу стверджувати, що типологія бісерних оздоб гірських районів і рівнинних районів ширша, вони художньо виразніші, орнаментально багатші, вишуканіші за колоритом.

Вперше введено в науковий обіг румунську застібку (paftale, agrafe), яка є типова для прикрас східних народів. На основі порівняльного аналізу металевих застібок українців і румунів виявлено, що перші віддають перевагу мосяжництву та випилюванню, а другі – вміло використовують емаль та декоративні камені.

Встановлено, що чоловічий ґердан і котильон типові саме для Північної Буковини. Вперше запропоновано типологію чоловічих краваток – у формі метелика, банта, шалика. У формі метелика й банта краватка є поширена в угорців, німців (саксів), а шалик – в українців.

Продовжено вивчення вишитих прикрас, зокрема вперше розглянуто вишиту оздобу – «маніжку», що використовувалася в народному вбранні гірських районів, передгір'я, рівнинних районів Буковини та сусідньому Покутті. Зроблено припущення, що вишиті маніжки є запозиченням з єврейської культури.

На основі здійсненого опису типології українського і румунського намиста з монет (salba) установлено, що українське намисто – салба на фетровій основі у формі півкола, у формі прямокутника, трикутника є типовою оздобою у буковинському комплексі прикрас. Уперше введено у науковий обіг варіант типу – салба на фетровій основі у формі півкола, прямокутника, трикутника, аналоги якої трапляються в комплексі прикрас

кримських татар, а спосіб кріплення монет у салбі на металевий дріт – не типовий для українців і трапляється лише у румунських комплексах оздоб.

Враховуючи результати аналізу способів ношення, накладання оздоб у Буковинській Гуцульщині, передгір'ї, рівнинних районах Буковини кінця XIX – початку XX століття встановлено, що типовим є спосіб накладання: в українців спочатку накладається салба, потім зґарда, а далі – бісерні прикраси, скляне намисто, а в кінці одягалось коралове намисто. З'ясовано, що не типове накладання намиста поверх хустки вказує на запозичення з угорської та німецької (швабів) ноші.

На основі порівняння нашийних і нагрудних прикрас інших регіонів України встановлено, що спосіб ншення воскового фурмусу, який кріпився до головного убору (рівнинні райони Північної Буковини) є не типовим для Буковини, тому зроблено припущення, що цей спосіб декорування є запозиченням зі східних культур.

На основі виявлених особливостей манери сучасних буковинських майстрів народних прикрас відзначено, що більша частина оздоб – бісерні, які частково виконані в народних традиціях: художні особливості, схеми композицій, форма мотивів відповідають стилістиці гірських районів і передгір'я Північної Буковини.

Встановлено, що невелика кількість сучасних майстрів-ювелірів на Буковині працюють за народними традиціями й виконують такі оздоби як хрести, застібки, зґарди (в один, два, три разки, на металевій пластині). Враховуючи результати детального аналізу творів виявлено, що більшість ювелірів обирають тип кольє, а традиції виготовлення металевих оздоб підтримують лише заклади освіти, в яких виконано роботи високого фахового рівня та художньої якості.

Ключові слова: нагрудні, нашийні народні прикраси, «амулети», «бісерні прикраси», «гривни», «застібки», «краватки», «нагрудники», «намиста», «хрести», «шалики».

ABSTRACT

Fedynchuk O. B. Breast and neck accessories in Northern Bukovyna: history, typology, ethnic features. – Qualifying scientific paper on the rights of the manuscript.

The thesis for the academic degree of a Candidate of Sciences in Art Criticism, speciality 17.00.06 – Decorative and Applied Arts. Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk, 2019.

This dissertation is the first paper focusing on the comprehensive scientific study of the genesis, the formation of typology, and the artistic peculiarities of the breast and neck folk accessories of Northern Bukovyna, as well as an investigation into the decorations as an artistic phenomenon and the features of their daily use in Bukovyna.

The current state of the research topic is determined and the terminology has been clarified by creating a glossary of the folk special vocabulary to designate the jewelry; the main trends in the development of the decorations in the historical context are investigated; the systematization of breast and neck accessories has been completed by developing and describing their typology. Based on the analysis of the artistic peculiarities of breast and neck accessories, the common features and the means and techniques that determine their national ethno-cultural identity are defined.

The historiography has been studied in chronological order, which is an important component of the source base that is divided into two groups – Ukrainian and foreign and according to the scientists` interest speciality – the research in different humanities fields in the context of folk art of Ukraine; in the context of national outfit; and the research dedicated to jewelry (metal, beads, glass). The principles and methods have been studied which helped to achieve the target goals. The appropriateness of the terms and definitions used in the paper of Northern Bukovyna breast and neck accessories is justified.

The basic methods are outlined in the work – research method, experimental method, aggregate method and notification method, which contributed to the

clarity and sequence of the research material representation. Two groups of methods have been selected: universal and procedural. The historical method is used in the second chapter to focus on the study of the origins and features of jewelry in Bukovyna, the third chapter is based on the inductive, deductive, hypothetically inductive and hypothetically deductive methods comparative method, the monographic method was used to make conclusions.

The conceptual apparatus has been studied and the terminology of breast and neck accessories is arranged (the meaning of the key concepts is clarified: «amulets», «beaded jewelry», «torque», «clasps», «ties», «breastplates», «necklaces», «cross jewelry», «shawls»).

The investigation of the main trends in the decorations development in the historical context from ancient times to the formation of Kyivan Rus and the Transitional Age (IX century BC – XIV century) identified five typological subgroups in Bukovyna – amulets, torques, clasps, necklaces and crosses, it is found that torques and crescent-shaped pendants stopped its existence.

The torque is found to be a typological subgroup made of the types of twisting and knitting. This breast accessory proved the status of a person in Kyivan Rus. The most common breast and neck accessory is necklace, which is divided into a number of types: disk shaped, round, oval, cylindrical, barrel-shaped, biconic and pear shaped. A subgroup of crosses includes a number of types, namely rosette-shaped and straight, which more often were not locally produced, but the rosette-shaped crosses started to be used by the craftsmen and craftswomen of Bukovyna in their practices.

It is established that in the days of the Moldavian principality (late XIV – XVIII centuries) and the Habsburg monarchy (late XVIII – early XX centuries) the breast and neck accessories fall into seven typological subgroups (amulets, beaded jewelry, clasps, breastplates, necklaces, cross jewelry and ties) among which amulets, necklaces and cross jewelry continued their development.

A detailed analysis of art sources has established, that during this period a new typological subgroup was formed – beaded jewelry that has eight types

(rosette-shaped gerdan, ribbon gerdan with pendant, ribbon gerdan, cotillion, a bulky weave, two-line collar sylianka, denticulate sylianka, one-line sylianka). The «fibula» clasp changes its functional purpose and becomes a part of a woman's accessory. New types of clasps appear «chepraga» clasps (square, round, rectangular and diamond-shaped). Moreover, it has been discovered that the new typological subgroups of breastplates are formed, called «dickey» (rectangular with collar and rectangular with standing collar) and ties (in the form of a bow tie, ribbon and shawl).

The decorations of the Bukovyna folk dress of XX century (the period of the Romanian occupation of Northern Bukovyna, «Sovietization» and sub-Soviet Ukraine, independent Ukraine) were distinguished by the spread of four typological subgroups – beaded jewelry, clasps and ties. The breast and neck accessories of this period lost a number of types, namely a bulky weave, two-line collar sylianka, denticulate sylianka outlived their usefulness in the beaded jewelry, in the typological subgroup of the necklace the same goes for the zgarda on the metallic basis, crescent, rectangular and triangular shaped «salba». We have traced that the type of necklace becomes widespread.

A typology of Northern Bukovyna necklaces used in the outfit of the Ukrainians has been defined, it includes eight typological subgroups – amulets, beaded jewelry, torques, clasps, ties, breastplates, necklaces, crosses and thirty-six types.

For the first time, the types have been determined into: amulets, ties, breastplates, necklaces. It was found out that the amulets have four types: anthropomorphic, round, oval, rectangular; the ties have three types: in the shape of a bow tie, ribbon and shawl; the necklace has ten types: disk shaped, round, oval, cylindrical, barrel, biconic and pear shaped, salba, zgarda, necklace; the breastplates formed into two types: rectangular with collar and rectangular with standing collar; the type of the clasps has been expanded, the rectangular type was added to the already existing square, round, diamond shaped type.

It has been investigated that the beaded jewelry of the 17 types offered by O. Fedorchuk for Bukovyna has eight types. Beaded accessories such as a rosette-shaped gerdan, ribbon gerdan with pendant, ribbon gerdan, cotillion, a bulky weave, two-line collar sylianka, denticulate sylianka, one-line sylianka were a common decoration. The research makes it possible to claim that the typology of beaded jewelry of the mountain areas and plains is wider, they are more expressive artistically, ornamentally richer and more refined in colour.

The Romanian clasp was first introduced into scientific circulation (paftale, agrafe), which is typical for Eastern nations' accessories. Based on the comparative analysis of the metal clasps of the Ukrainians and Romanians, it is found that the former prefer alloy and fret-cutting, while the latter skillfully use enamel and decorative stones.

Male gerdan and cotillion are found out to be typical for Northern Bukovyna. For the first time, a typology of men's ties (in the form of a bow tie and shawl) has been proposed. In the form of a bow, the tie is common among Hungarians, Germans (Saxons), and shawls among Ukrainians.

The study of the embroidered accessories was extended, in particular the embroidered decoration – the «dickey», used in the folk clothes of the mountain areas, the foothill regions, the plains of Bukovyna and the neighboring Pokuttia, has been studied for the first time. The embroidered dickeys were considered to be a borrowing from the Jewish culture.

On the basis of the typology description of the Ukrainian and Romanian necklace out of coins (salba) it was established, that the Ukrainian necklace – crescent-shaped, rectangular and triangular «salba» on a felt basis is a typical decoration in the Bukovyna jewelry complex. Crescent, rectangular and triangular shaped «salba» on a felt basis was first introduced as the subtype into scientific circulation, the analogues of these occur in the Crimean Tatars' jewelry complex, and the method of attaching coins to the salba on a metal wire is not typical for Ukrainians and occurs only in Romanian decoration complexes.

Other straight, rosette and trapezium-shaped decorations have also been studied in this dissertation. The research showed that breast crosses are a typical decoration of the men's complex of Bukovyna mountain areas. It is determined that the crosses were used by the Christians, namely: Ukrainians, Romanians, Moldovans, Germans, Poles, Armenians, Hungarians, Roma.

Taking into account the analysis of the ways of wearing decorations in the Bukovyna Hutsul region, foothills and plains of Bukovyna, in late XIX – early XX centuries, it was found that the typical way of laying is the following – the Ukrainians first wear a salba, then zgarda, and then – beaded jewelry, a glass necklace, and at the end a coral necklace. It is found that the non-typical wearing of the necklace on the scarf indicates borrowing from Hungarian and German (swabs) outfit.

Based on a comparison of the breast and neck accessories in other regions of Ukraine, it is established that the way of wearing the «wax furmus» attached to the headdress is a non-typical way of wearing in Bukovyna, as a result, it is assumed that this method of decoration is borrowed from the oriental cultures.

On the basis of the defined methods of modern Bukovyna craftsmen and craftswomen of the folk decorations it is determined that the majority of the decorations are the beaded jewelry, which are partially made in folk traditions, artistic peculiarities, schemes of compositions, the form of motifs correspond to the style of mountain regions and foothills of Northern Bukovyna.

It is established that few modern jewelry craftsmen and craftswomen in Bukovyna work according to folk traditions and make such decorations as crosses, clasps and zgarda (one-, two-, three-line on the metallic base). Taking into account the results of the detailed analysis, it is found that the majority of jewelers choose the necklace type, and the traditions of producing metal decorations are supported only by the educational institutions in which the objects of high professional level and artistic quality are performed.

Key words: breast and neck folk accessories, «amulets», «beaded jewelry», «torques», «clasps», «ties», «breastplates», «beads», «crosses», «shawls».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації

1. Фединчук О. Б. (2018). Шийно-нагрудні чоловічі та жіночі бісерні прикраси Північної Буковини. Вісник Львівської національної академії мистецтв (Вип. 35, с. 75-81). Львів: ЛНАМ

2. Фединчук О. Б. (2017). Основні тенденції розвитку шийно-нагрудних прикрас на Буковині від первісності до давньоруського періоду. Традиції та новації у вищий архітектурно-художній освіті (№ 6, с. 115-119). Харків: ХДАДМ.

3. Фединчук О. Б. (2017). Намисто в комплексі прикрас русинів та румунів XIX–XX ст. Народознавчі зошити, 6, 1549-1556.

4. Фединчук О. Б. (2017). Специфіка шийно-нагрудних прикрас у традиційному одязі румунів Буковини. Українське мистецтвознавство, 4, 103 - 110.

5. Фединчук О. Б. (2017). Характер традиційних шийно-нагрудних прикрас євреїв Буковини. Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв (№ 6, с. 99-105). Харків: ХДАДМ.

6. Фединчук О. Б. (2018). Прикраси з бісеру буковинської народної майстрині Настасії Марусик. В Науковий вісник Закарпатського художнього інституту (Вип. 10, с. 87-89). Ужгород: Закарпат. худ. Ін.-т. Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

7. Фединчук О. Б. (2015). Народні шийні обереги Буковини, їх характеристика та властивості. Етнодизайн: європейський вектор розвитку і національний контекст (Кн. 2, с. 475-479). Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка.

8. Фединчук О. Б. (2013). Колекція шийних оберегів музею Вижницького коледжу прикладного мистецтва. Мистецька освіта: минуле, сучасне, майбутнє, Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Івано-Франківськ: Супрун В. П.

9. Фединчук О. Б. (2014). Художні та технологічні особливості виготовлення бісерних прикрас Буковини на заняттях з професійної майстерності, кафедри декоративно-прикладного мистецтва. Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича (Вип. 712. Педагогіка та психологія, с. 193-199). Чернівці: Чернівецький нац. ун-тет.

10. Фединчук О. Б. (2018). Витоки й особливості побутування шийно-нагрудних прикрас на Буковині: австрійський період. Гуманітарний корпус (Вип. 15, с. 229-232). Вінниця: Нілан-ЛТД.

Наукові праці апробаційного характеру

1. Фединчук О. Б. «Народні шийні обереги Буковини, їх характеристика та властивості» на: другому міжнародному конгресі «Етнодизайн: європейський вектор розвитку і національний контекст» (м. Полтава 16–18 жовтня 2013 р).

2. Фединчук О. Б. «Колекція шийних оберегів музею Вижницького коледжу прикладного мистецтва» на: всеукраїнській науково-практичній конференції «Мистецька освіта: минуле, сучасне, майбутнє (до 30-річчя кафедри образотворчого мистецтва імені Михайла Фіголя» (Івано-Франківськ, 7–8 листопада 2013 р).

3. Фединчук О. Б. «Прикраси з бісеру буковинської народної майстрині Настасії Марусик» на: міжнародній науково-практичній конференції «Шимон Холлоші – яскравий представник Нодьбанської школи живопису; педагог та художник (до 160-річниці з дня народження)» (м. Ужгород, 23–24 лютого 2017 р.).

4. Фединчук О. Б. «Етнічні особливості прикрас німців Буковини XIX–XX ст» на: всеукраїнській науково-практичній конференції «Художні практики початку XXI століття: новації, тенденції, перспективи» (м. Київ, 24 листопада 2017 р).

5. Фединчук О. Б. «Етнічні особливості прикрас угорців Буковини XIX–XX ст» на: всеукраїнській науково-теоретичній конференції «Гуманітарні студії НАКККіМ» (м. Київ, 23 листопада 2017 р).

6. Фединчук О. Б. «Шийно-нагрудні прикраси Буковини: молдавський період» на: V регіональній науково-практичній конференції «Мистецька освіта в регіоні: традиції, сучасність, перспективи» (м. Вижниця, 8 лютого 2018 р).

7. Фединчук О. Б. «Витоки й особливості побутування шийно-нагрудних прикрас на Буковині: австрійський період» на: X міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми гуманітарних наук у дослідженнях молодих вчених» (м. Київ, 26 січня 2018 р).

ЗМІСТ

ВСТУП……..……17

РОЗДІЛ 1. ІСТОРІОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛА ТА МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ…..…….....23

1.1 Аналіз використаних джерел…….....23

1.2 Джерела та методика дослідження…….……37

РОЗДІЛ 2. ПРИКРАСИ ЯК МИСТЕЦЬКЕ ЯВИЩЕ, ЙОГО ВИТОКИ Й ОСОБЛИВОСТІ ПОБУТУВАННЯ НА БУКОВИНІ……..…….46

2.1 Основні тенденції розвитку прикрас в історичному контексті, найдавніші пам’ятки регіону (IX ст. до н.е. – XIV ст.)…….....46

2.2 Нагрудні та нашийні народні прикраси доби Молдавського князівства (кін. XIV – XVIII ст.) і Габсбурзької монархії (кін. XVIII – поч. XX ст.)…….……..……63

2.3 Прикраси буковинського народного вбрання XX ст. (період румунської окупації Північної Буковини, «совєтизації» та підрадянської України, незалежної України)……..……...91

РОЗДІЛ 3. ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ НАГРУДНИХ ТА НАШИЙНИХ ПРИКРАС ПІВНІЧНОЇ БУКОВИНИ …….....104

3.1 Типологія нагрудних та нашийних прикрас українців Північної Буковини……...104

3.2 Художні особливості прикрас етнічних груп Буковини……...124

3.3 Традиційні способи ношення нашийних і нагрудних прикрас…….148

3.4 Традиції народних прикрас у професійних мистецьких практиках.155

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ...…….....167

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…….....172

ДОДАТКИ (окремий том)

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

КДПМ ЧНУ – кафедра декоративно-прикладного мистецтва Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича

ВКПМ – Вижницький коледж прикладного мистецтва імені В. Шкрібляка

МВКПМ – музей Вижницького коледжу прикладного мистецтва імені В. Шкрібляка

МС ВКПМ – музей старожитностей Вижницького коледжу прикладного мистецтва імені В. Шкрібляка

НСХУ – Національна спілка художників України

НСМНМУ – Національна спілка майстрів народного мистецтва України

ЧМНАП – Чернівецький музей народної архітектури та побуту

ЧОКМ – Чернівецький обласний краєзнавчий музей

ЧОХМ – Чернівецький обласний художній музей

МІКЄБ – музей історії та культури євреїв Буковини

УНДЧ – Український Народний Дім у Чернівцях

РНДЧ – Румунський Народний Дім у Чернівцях

ПНДЧ – Польський Народний Дім у Чернівцях

ННДЧ – Німецький Народний Дім у Чернівцях

MNȚR – Museul Național al Țăranului Român

CMB – Complexul Muzeal Bucovina

ПВ – приватна власність

ПК – приватна колекція

ЛМЕХП – Львівський музей етнографії та художнього промислу

КМНМГП КН – Національний музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім. Й. Кобринського (м. Коломия)

ВЗ ЧНУ – виставкова зала Чернівецького національного університетуімені Ю. Федьковича

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасні дослідження декоративного народного мистецтва Північної Буковини виявляють багаті й різноманітні локальні його особливості в контексті українського мистецтва, що зумовлені природним середовищем та історико-культуротворчими процесами цього регіону. Однак, з точки зору мистецтвознавства не можемо вважати його ґрунтовно дослідженим, зокрема, щодо з'ясування такого специфічного питання, як формування нашийних і нагрудних прикрас у комплексі вбрання українського населення Північної Буковини та трактування їх художніх особливостей. Відсутність належної систематизації оздоб та критеріїв їх атрибутування призводять до фрагментарного розуміння художнього спадку українських майстрів.

Прикраси є важливим компонентом буковинського народного вбрання, що мають свої локальні вияви в гірських, передгірських та рівнинних районах. Відмінності проявляються у способах ношення та узгодження із головними та поясними предметами вбрання; їхній типології; їхніх художніх особливостях. Прикраси, що знаходяться у колекціях державних художніх та етнографічних музеїв, сільських музеїв, приватних колекціях та матеріали польових розвідок XIX – першої половини XX ст. засвідчують існування розвиненої стилістично й типологічно багатої традиції виготовлення і ношення оздоб буковинцями. Вони є невіддільною структурною складовою чоловічого і жіночого народного вбрання, що розвивалися на перетині східнослов'янських, східнороманських мистецьких традицій та центральноєвропейських, південнослов'янських і тюркських впливів. З огляду на це, вивчення ґенези, типології і художніх особливостей нагрудних і нашийних прикрас Північної Буковини, як явища народного мистецтва, дасть змогу здобути цілісне знання про невіддільність народної художньої творчості від трудової діяльності та її роль у національній культурі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації узгоджена з тематикою наукових досліджень і планом підготовки

наукових кадрів у ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», пов'язана з такими темами: «Етнодизайн як інноваційний розвиток декоративно-ужиткового мистецтва» (державний реєстраційний номер 0113U006392). Результати дослідження сприяють ґрунтовному теоретичному вивченню регіональних особливостей нашийних та нагрудних прикрас Північної Буковини під час виконання семестрових, курсових, дипломних робіт, що передбачені навчальними програмами кафедри образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та реставрації, а також відповідно до основної концепції Державної програми збереження, відродження і розвитку народних художніх промислів, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 23 травня 2007 р. № 768.

Мета дослідження – встановити комплекси чоловічих і жіночих нагрудних та нашийних прикрас мешканців Північної Буковини шляхом вивчення музейних і приватних колекцій та польових обстежень і створити цілісну картину їх формування, типології та художніх особливостей і побутування в умовах поліетнічного середовища, вирішити проблему їх оцінки як явища українського декоративно-ужиткового мистецтва.

Для досягнення мети поставлено наступні завдання:

- опрацювати наявні літературні джерела, основні наукові праці й висвітлені в них фактологічні матеріали, визначити сучасний стан наукового опрацювання обраної теми; уточнити поняттєво-термінологічний апарат, уклавши глосарій народної спеціальної лексики, що позначає прикраси;
- дослідити основні тенденції розвитку оздоб в історичному контексті;
- провести систематизацію та здійснити типологію чоловічих і жіночих нагрудних і нашийних прикрас мешканців Північної Буковини;
- проаналізувати художньо-стилістичні особливості нагрудних та нашийних оздоб, виявити основні закономірності, засоби й прийоми художньої виразності, що формують їх етнічні особливості;

- проаналізувати способи ношення традиційних народних прикрас та особливості їхнього побутування у багатому етнічному середовищі.

Об'єкт дослідження – нагрудні та нашийні прикраси Північної Буковини як мистецьке явище.

Предмет дослідження – історія, типологія, етнічні особливості нагрудних і нашийних прикрас в поліетнічному народному вбранні Північної Буковини.

Хронологічні межі окреслені кінцем XIX – початком XXI ст., оскільки саме з цього періоду походить більшість збережених творів. Враховуючи те, що комплексне дослідження таких артефактів здійснюється вперше, виникла необхідність звертатися до витоків побутування нашийних і нагрудних прикрас на теренах Північної Буковини у більш віддалені епохи, які досліджуються археологами.

Територіальні межі охоплюють Північну Буковину з етномистецькими зонами: Буковинська Гуцульщина, передгір'я, рівнинні райони.

Методи дослідження. Принцип історичного підходу до теми та розвитку прикрас, як мистецького явища, у діахронному порядку. У зв'язку з багатоетнічністю регіону користуємося одночасно методами етнографічних та мистецтвознавчих досліджень, базовими серед яких є методи спостереження і опитування респондентів. Для об'єктивного викладу матеріалів на різних етапах роботи також широко застосовувалися методи: описовий, картографування, типологічний, реконструкції, мистецтвознавчого художнього аналізу творів.

Джерельну базу дослідження склали речові та писемні джерела, значна частина яких була зібрана дисертанткою у польових умовах. Це твори з експозицій та фондів обласних, районних і місцевих історичних, краєзнавчих, етнографічних і мистецьких музеїв, народних домів (єврейського, німецького, польського, українського), приватних колекцій, фестивалів, виставок. Серед писемних джерел — каталоги, книжкові

видання, листівки, статті у періодиці про творчу діяльність майстрів, а також відомості, отримані від респондентів.

Наукова новизна дисертації дослідження полягає в тому, що:

- вперше здійснено цілісний аналіз нашийних і нагрудних народних прикрас українців Північної Буковини як самобутнього художнього явища;
- уперше проаналізовано художні особливості нашийних і нагрудних оздоб, встановлено основні закономірності розвитку, засоби та прийоми художньої виразності; визначено способи носіння оздоб у гірських районах, передгір'ї, рівнинних районах Північної Буковини; розглянуто освоєння та відтворення традиційних народних прикрас у творчості сучасних майстрів Північної Буковини;
- здійснено розширений історіографічний аналіз літературних джерел за темою дисертації та вивчено вживану в спеціальній літературі термінологію;
- прослідковано основні тенденції розвитку нагрудних і нашийних прикрас Північної Буковини від первісності до доби незалежної України. Відзначено прикраси, які продовжили свою еволюцію, та виокремлено оздоби, що припинили розвиток;
- розроблено типологічну структуру нашийних і нагрудних народних буковинських прикрас. Виокремлено вісім типологічних підгруп – амулети, бісерні прикраси, гривни, застібки, краватки, нагрудники, намиста, хрести. Окрім того, встановлено, що типологічні підгрупи разом мають – тридцять шість типів, а іноді навіть окремі типи мають варіанти типів. Правдивість викладеного матеріалу підтверджена таблицями поданими у тексті;
- введено у науковий обіг значний обсяг пам'яток та повідомлень, особисто зібраних дисертантом у ході польових досліджень.

Практичне значення дослідження. Результати дисертаційної роботи випливають із реального збільшення наших знань про народну художню творчість, які можуть бути використані для подальших досліджень, написання праць з історії українського декоративного і прикладного мистецтва. Основні положення можуть служити підґрунтям при проведенні

реконструкційної і наукової роботи під час атрибуції творів та каталогізації музейних збірок, створенні сучасних дизайнерських колекцій.

Матеріали дисертації можуть використовуватись у процесі навчання студентів, при розробці навчальних програм, професійно-орієнтованих курсів, навчально-методичних посібників, науково-дослідницької роботи студентів спеціальності «Декоративне і прикладне мистецтво».

Апробація результатів дисертації. Положення дисертації виносилися на обговорення кафедри дизайну і теорії мистецтва Навчально-наукового Інституту мистецтв ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». Основні принципи й результати дослідження апробовано на сімох всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема: ІІ Міжнародний конгрес «Етнодизайн: європейський вектор розвитку і національний контекст» (м. Полтава, ПНПУ імені В. Г. Короленка, 16-18 жовтня 2013 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Мистецька освіта: минуле, сучасне, майбутнє (до 30-річчя кафедри образотворчого мистецтва імені Михайла Фіголя)» (м. Івано-Франківськ, 7-8 листопада 2013 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Шимон Холлоші – яскравий представник Нодьбанської школи живопису; педагог та художник (до 160-річниці з дня народження)» (м. Ужгород, 23-24 лютого 2017 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Художні практики початку XXI століття: новації, тенденції, перспективи» (м. Київ, 24 листопада 2017 р.); Всеукраїнська науково-теоретична конференція «Гуманітарні студії НАКККіМ» (м. Київ, 23 листопада 2017 р.); V регіональна науково-практична конференція «Мистецька освіта в регіоні: традиції, сучасність, перспективи» (м. Вижниця, 8 лютого 2018 р.); X Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми гуманітарних наук у дослідженнях молодих вчених» (м. Київ, 26 січня 2018 р).

Публікації. Основні положення та результати дослідження викладено у десяти статтях, з яких шість опубліковано у фахових збірниках наукових

праць, затверджених МОН України та введені в наукометричну базу.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку літератури, переліку ілюстрацій та трьох додатків, що оформлені окремою книгою: додаток А містить список ілюстрацій та ілюстрації, додаток Б – термінологічний словник, а додаток В – словник дослідників, майстрів і колекціонерів. Основний зміст роботи (текст) викладено на 171 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ІСТОРІОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛА ТА МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ

Найважливіші результати осмислення процесів колективної творчості буковинців у контексті мистецької культури українського народу, безумовно, містять літературні джерела. Проте таких, що стосуються нашийних та нагрудних прикрас Буковини, немає. Переважно трапляються видання, де розглядаються оздоби в цілому всієї України.

Питання розвитку оздоб у контексті народного вбрання були в полі зору багатьох дослідників різних галузей науки, передусім етнографів, фольклористів, мистецтвознавців, а також краєзнавців. Ураховуючи специфіку обраної теми й задля чіткішого її розкриття аналіз історіографічних джерел подано двома групами – українські й зарубіжні в хронологічній послідовності за тематичними напрямками, відповідно до об’єктів наукових зацікавлень учених:

- праці дослідників різних галузей гуманітарних наук;
- у контексті народного мистецтва всієї України;
- в контексті народного вбрання;
- дослідження, які присвячені прикрасам (металевим, із бісеру, скла).

1.1 Аналіз використаних джерел

Історичні, етнографічні, культурологічні дослідження, що допомогли розширено розглянути ґенезу нашийних та нагрудних прикрас Буковини, містять праці Г. Купчанка (1875, 1894); Л. Сімігінович-Штауфе (1884); Р. Кайндль (1889, 1894, 1896, 1916); С. Смаль-Стоцького (1897); М. Грушевського (1895-1933); «Австро-Угорська монархія у словах і малюнках. Буковина» (1898); «Єврейська енциклопедія» (1906–1916); «Галичина, Буковина, Угорська Русь» (1915); «Народне мистецтво Галичини й Буковини» (1919); Д. Квітковського, Т. Бриндзана, А. Жуковського (1956); О. Воропай (1966); Ф. Вовка (1995); Д. Козубовського (1997); О. Добржанського, Н. Масіяна, М. Никирси (2003), Н. Черкач (2003);

Ф. Чев'юка і В. Захарчука (2008); В. Ботушанського, О. Масана, В. Іванюка (2009); В. Старика (2009); Т. Рендюка (2010); Л. Антошкіної, О. Гадинка, Г. Красовського, П. Сигеди, О. Сухомлинова (2010); Н. Шевченко (2014); І. Яворської (2016), Ф. Хайман (2016); К. Валявської (2016); М. Салагори (2017).

У XIX ст. зростає зацікавлення до поліетнічних районів Буковини. Розпочав досліджувати культуру, побут, звичаї українців, румунів, німців, поляків, євреїв, вірмен, угорців, росіян Л. Сімігінович-Штауфе (L. Simiginowicz-Staufe) («Етнографічні групи Буковини. Етнографічно-культорологічний нарис») (Völkergruppen der Bukowina. Etnograhisch-culturhistorische Skizzen) (Simiginowicz-Staufe, 1884). За подібним форматом опублікована двадцятичотирьохтомна енциклопедія «Австро-Угорська монархія у словах і малюнках. Буковина» (Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. Bukowina). Том двадцятий, присвячений Буковині, містить відомості про географічне положення, устрій, національний склад, культуру місцевого населення. Ілюстративний матеріал надає змогу вперше побачити прикраси в контексті народного вбрання українців, румунів, німців, поляків, євреїв, вірмен, угорців, росіян Буковини (Erzherzog, 1898, p. 299-335).

Перші праці, у яких всебічно аналізується життя і побут українців, опублікував Р. Кайндлем «Гуцули» (1894), «Русини на Буковині» (1889). Ілюстративні матеріали названих праць стосується народного вбрання в контексті, якого розглянуто нашийні та нагрудні прикраси.

Вичерпну довідку про єврейські прикраси подає «Єврейська енциклопедія» за редакцією Л. Каценельсана та Д. Гінцбурга (1906–1916) (Каценельсан & Гінцбург, 1908; 1913). В енциклопедії описуються єврейські прикраси, які використовували у вбранні в біблійні часи та за Талмудом. Також там знаходяться відомості про єврейські амулети.

До перших праць, у яких згадується вбрання буковинців, належить праця «Галичина, Буковина, Угорська Русь», укладена працівниками журналу

«Украинская жизнь» (*Галичина, Буковина, Угорська Русь*, 1915), та колективна праця «Народне мистецтво Галичини й Буковини», у якій питання буковинців розглядає М. Біляшівський. Автор дає характеристику буковинському народному мистецтву в післявоєнний період і приділяє увагу дослідженню орнаментів, які є спільними, зокрема для прикрас (*Народне мистецтво Галичини й Буковини*, 1919).

В етнографічному нарисі О. Воропая «Звичаї нашого народу» в контексті народного вбрання автор частково досліджує дівоче намисто та робить першу спробу дослідити його за матеріалом: раковини, овочеві коробки, зерна, ягоди (шипшини, свербиусу), кісточки ягід, коралове, із перлів; металеве (дукачі, зґарди); бісерні оздоби (дробинки) (Воропай, 1966).

Вагомі матеріали стосовно чоловічих і жіночих прикрас Буковини містить фотоальбом поштівок М. Салагори «Вітання з Буковини» (2017), який складається з 525 ілюстрованих сторінок. Така велика кількість світлин, вміщених в одному виданні, дає змогу дослідити способи накладання чоловічих і жіночих нашийних та нагрудних оздоб українців, румунів, німців, поляків, євреїв, вірмен, угорців (Салагора, 2017).

Цінними для нашого дослідження є також праці, в яких вивчають прикраси в контексті народного мистецтва всієї України: В. Щербаківського, Д. Щербаківського (1913, 1926); І. Гургули (1966); «Історія українського мистецтва» (1966-1968); Т. Бушиної (1986); О. Тищенка (1992); Є. Антоновича, Р. Захарчук-Чугай, М. Станкевича (1993); М. Селівачова (2005); словник «Декоративно-ужиткове мистецтво» (2000); Т. Кари - Васильєвої, З. Чегусова (2005); О. Новицької (2003) «Історія українського мистецтва» (2008-2009); О. Голубця (2012); Н. Левкович (2016).

Першою монографією, присвяченою декоративно-прикладному мистецтву саме Буковини, є дослідження Т. Бушиної «Декоративно-прикладне мистецтво радянської Буковини», в якому вона у контексті декоративно-прикладного мистецтва досліджує металеві прикраси буковинців від первісності до радянського періоду. Проте розгляд оздоб у

зазначений період стосується лише металевих оздоб, поза увагою залишилося намисто зі скла, коралу, коштовних каменів (Бушина, 1986, с. 113).

В українській літературі питання термінології в галузі декоративно-прикладного мистецтва висвітлені Я. Запаском та іншими науковцями у двотомному словнику «Декоративно-ужиткове мистецтво». Дослідниками розглянуто терміни «золотарство», «шийна гривна», «намисто» та ін. Проте слід зазначити, що деякі терміни потребують додаткового роз'яснення (Запаско & Голод, 2000).

Простежити особливості нашийних і нагрудних прикрас Буковини, їх орнаментику, комплекс мотивів допомагають дослідження мистецтвознавця М. Селівачова «Лексикон української орнаментики (іконографія, номінація, стилістика, типологія). Завдяки універсальному словнику, маємо змогу розглянути історію народної орнаментики, українську народну орнаментику як єдність зорових і словесних образів, просторового рішення та символічного підтексту й типологію. М. Селівачов досліджує стилістику та номінацію в орнаментиці ткання, килимарства, вишивки, гончарства, ґутництва, деревообробництва, лозоплетіння, витинанки, писанкарства, стінописів, мотиви яких ми бачимо в металевих, бісерних прикрасах із природних матеріалів. До того ж мистецтвознавець активно працює в напрямку вивчення взаємовпливів між поліетнічними групами Буковини, Бессарабії, Лівобережжя Дністра (Селівачов, 2005, 2006, 2007, 2011, 2014).

Різнобічно розглядали прикраси в контексті народного вбрання Буковини етнологи та мистецтвознавці Я. Головацький (1868); В. Шухевич (1899); Е. Кольбенгаєр (1974); Г. Маслова (1956); К. Матейко (1963, 1969, 1972, 1973, 1976, 1977, 1987); М. Костишина (1975, 1976, 1996); Д. Гобермана (1980); В. Зеленчук (1985, 1986); Р. Чугай (1987); М. Мерцалова (1988); Т. Ніколаєва (1988, 1996, 2005); Н. Калашнікова (1990); Д. Зеленін (1991); Т. Кара-Васильєва (1993); Я. Кожолянко (1994); Г. Кожолянко (1999); М. Білан, Г. Стельмащук (2000); Т. Косміна (2006); З. Васіна (2006), О. Гасюк

(2007); Г. Гарас (2008); О. Никорак (2010); Н. Марусик (2011); Г. Стельмащук (2013); Л. Булгакова-Ситник, Т. Лозинський (2013).

У контексті народного вбрання початок вивчення прикрас припадає на другу половину XIX ст. Етнограф Я. Головацький у своїй праці «О народной одежде и убранстве русинов или руських в Галичине и северо-восточной Венгрии» подає багатий ілюстративний матеріал, в якому частково можна дослідити прикраси різних етнічних груп українських Карпат, Прикарпаття та Поділля (Головацький, 1868).

Початок XX ст. ознаменувався фундаментальними працями, одна з них – «Гуцульщина» В. Шухевича, в якій автор уперше проводить спробу типології металевого намиста (зґарди) за формою: в один ряд, у два ряди, в три ряди, на металевій основі (Шухевич, 1899, с. 313-314).

Важливим доробком у вивченні прикрас у контексті народного вбрання є праця Е. Кольбенгаєра «Взори вишиванок домашнього промислу на Буковині», де викладені матеріали зібрані в експедиціях самим автором, здійснених протягом 1902–1912 років. Цікаво, що під терміном «прикраси» дослідник розуміє вишивку. Кольбенгаєр вперше аналізує буковинські орнаменти, порівнює їх. Ці мотиви вишивок характерні також для орнаментів бісерних оздоб. Також автор дає коротку замітку про бісерні оздоби – плетінки (ґердани), які виконували на Буковині (Кольбенгаєр, 1974).

Уперше виокремила й дослідила народне вбрання Буковини Я. Кожолянко в монографії «Буковинський традиційний одяг». У дослідженні розглянуто формування народного вбрання (одяг і ткацтво давньоруського населення, одяг буковинців у період середньовіччя), матеріали та технології виготовлення традиційного одягу, народний одяг буковинців XIX–XX ст. (натільний, поясний, плечовий, доповнювальні елементи народного вбрання, дитяче вбрання), місцеві особливості традиційного одягу (Буковинського Поділля, Верхнього Буковинського Попруття, Буковинського Прикарпаття, Буковинської Гуцульщини та молдаван Буковини). До групи «Доповнюючі елементи народної ноші»

авторка відносить пояси, головні убори, взуття та прикраси. Оздоби Я. Кожолянко поділила на кілька видів – нагрудні, нашийні, наручні, навушні, прикраси голови та поясу. Дослідниця встановлює поширеніші типи бісерних прикрас, а саме «цятки», «вівсьорки», «ґердани», «силянки», «басми», «ґрусталі», «маниства», «гармузи». Авторка також зазначає, що на Буковині поширеними були чоловічі ґердани (Кожолянко, 1994, с. 164).

Я. Кожолянко частково описує нашийні та нагрудні прикраси зі скла, бісеру, металу, але не досліджує оздоби з природних матеріалів, традиційні та новаційні способи ношення. Слід зауважити, що мистецтвознавиця не досліджує прикраси як мистецьке явище, витоки й особливості поширення, а розглядає лише комплекс народного вбрання молдаван Буковини. Варто зауважити, що визначення «доповнюючі елементи» можна було замінити – «буковинськими прикрасами».

Отримало продовження дослідження народної ноші буковинців у мистецтвознавчій праці М. Костишиної «Український народний костюм Північної Буковини (традиції і сучасність)», у якій авторка розглянула становлення та розвиток буковинського народного вбрання. Вона дослідила українське вбрання Північної Буковини XIX – XX ст., та яке поділила на: Буковинська Гуцульщина, передгір'я, рівнинні райони. Окрім того, вона розглянула спільність українського вбрання суміжних територій – Північної Бессарабії (Хотинський, Кельменецький, Сокирянський райони), західних областей України (Тернопільська, Хмельницька, Львівська, Івано-Франківська), країнами – Росією, Білоруссю, Болгарією, Югославією, Румунією, Молдавією. Також дослідниця розглянула традиції, новації, сучасний стан буковинського народного вбрання 40–50-х років, 60–70-х років, 80–90-х років XX ст. М. Костишина висловила припущення щодо походження намиста – салби, припустивши її східнослов'янську основу (Костишина, 1996, с. 17). Однак у праці М. Костишиної прикраси, їхні різновиди, способи ношення в різних районах Буковини мало вивчені чи

опущені, оскільки це не було темою її дослідження (Костишина, 1975, 1976, 1996).

У мистецтвознавчій роботі М. Білан, Г. Стельмащук «Український стрій» розглядається історія, особливості створення вбрання Старокиївської держави, ноші воїнів і мирних трударів. Також автори досліджують символізм українського строю етнографічних районів України, зокрема Буковини: чоловічий стрій; жіночий стрій; весільне вбрання. Також М. Білан і Г. Стельмащук вивчають буковинські головні убори, поясні, взуття, але вони не розглядають нашийні та нагрудні прикраси (Білан & Стельмащук, 2000).

Деякі відомості можемо почерпнути з альбомів Г. Гараса «Світ української вишивки. Феномен Георгія Гараса» і О. Гасюк «Буковинська народна вишивка». В ілюстративному матеріалі можемо простежити спільності вишивок передгір'я з бісерними прикрасами, виокремити типові кольори, мотиви, схеми. Подібне видання, альбом Л. Булгакової-Ситник, Т. Лозинського «Жіноча сорочка борщівсько-заставнівського придністров'я» рясно ілюстроване вишитими сорочками рівнинних районів Північної Буковини, що дає змогу зіставити вишивку з кольоровою гамою нашийних та нагрудних прикрас означеного району (Гарас, 2008; Гасюк, 2007; Булгакова-Ситник & Лозинський, 2013).

Досліджували прикраси всієї України – Г. Врочинська (2007, 2018); Г. Стельмащук (2013); О. Самков і В. Лепський (2018); металеві оздоби – Л. Суха (1959, 1987); М. Петренко (1970); П. Жолтовський (1972); С. Боньковська (1992, 1997, 1999, 2001); К. Волік (2004; 2013); О. Валько (2011); Р. Шмагало (2015); бісерні й скляні оздоби – А. Будзан (1976, 1983); Е. Литвинець (1986); М. Сахро (1987); О. Федорчук (2003, 2004, 2007, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2017); Н. Марусик (2017).

Найбільш ґрунтовним мистецтвознавчим дослідженням, що узагальнює відомості про жіночі прикраси України, є праця Г. Врочинської «Українські народні жіночі прикраси XIX – початку XX століть». Авторка вивчає історію

розвитку жіночих прикрас в Україні, розподіляє прикраси за художніми особливостями: прикраси з рослин, тканин, мушель і пір'я; прикраси з кольорових каменів, скла та бісеру; прикраси з металів. Г. Врочинська досліджує їхню стилістику, орнаментику та технологію виготовлення; також розглядає прикраси в декоративно-образній структурі народного жіночого строю Бойківщини, Гуцульщини, Закарпаття, Західного Полісся, Лемківщини, Південно-Причорноморської смуги, Північної Буковини, Поділля, Покуття, Прикарпаття, Середнього Подніпров'я, Східного Полісся (Врочинська, 2007, 2018).

Одне з небагатьох досліджень, яке присвячене саме прикрасам, є альбом О. Самкова, В. Лепського «Українські прикраси». Автори видання вивчають більшою мірою металеві прикраси – лунниці, намиста, дукачі. Саме дукачам науковці приділили найбільше уваги, поділяючи їх за регіонами поширення: Волині, Воронежчини, Катеринославщини, Київщини, Курщини, Південної України, Північної Єлизаветградщини, Побережної Полтавщини, Поділля, полтавські, Слобідської України (Сумщина), Слобідської України (Харківщина), чернігівські. Важливо, що серед прикрас Південної України є оздоби болгар, кримських татар, євреїв, що надає нам можливість провести порівняльний аналіз (Самков & Лепський, 2018).

Уперше звернулася до вивчення художньої обробки металів дослідниця Л. Суха у своїй монографії «Художні металеві вироби східних Карпат», в якій розглянута ґенеза, техніки, орнаментика металевих виробів східних Карпат. Авторка виокремлює перші знахідки металевих оздоб місцевого виробництва, дає художню оцінку хрестам – наводить відмінності в розп'ятті різних періодів (Суха, 1959, 1987).

Виникненню, розвитку українського золотарства присвятив своє дослідження М. Петренко – «Українське золотарство XVI-XVIII», – у якому згадано золотарство Буковини доби Молдавського князівства. Проте автор зазначив, що виробів з досліджуваного нами регіону майже не збереглося (Петренко, 1970).

П. Жолтовський зосередив увагу на глибокому вивченні художнього металу в монографії «Художній метал: історичний нарис», у якій розглядається еволюцію металевих виробів в Україні, їхні різновиди, морфологію, стилістику. Дослідник здійснив поглиблений аналіз виробів з художнього металу, зокрема прикрас; зробив спробу розглянути художні особливості застібок – чепраг; знаходить спільності з прикрасами інших періодів. Проте П. Жолтовський не ставив за мету дослідити типологію металевого намиста (Жолтовський, 1972).

Металеві прикраси продовжила досліджувати С. Боньковська в колективних виданнях «Записки товариства імені Шевченка» (1992), «Українська хрестологія» (1997), «Історія Гуцульщини» (2001). Авторка залежно від функціонального призначення поділяє гуцульські мосяжні вироби на особисті речі та предмети (елементи) кінської упряжі, а вже особисті речі на підгрупи: жіночі та чоловічі прикраси; компоненти одягу; предмети утилітарного призначення; зброя; курильне приладдя (Боньковська, 1992, с. 120). До підгрупи – жіночі та чоловічі прикраси – С. Боньковська відносить металеві оздоби – зґарди, сороківці, шелести, чепраги, чільця, ковтки, перстні, обручки, нагрудні хрести, перстні для хусток,остроги, бляхи на капелюхах, обручки, ретязі. Авторка досліджує типологію хрестів, поділяє хрестографеми за обрисами рамен, встановлює типи – чотириконечні прямі, трапецієвидні, розетковидні (Боньковська, 1997а, с. 31), водночас не виокремлюючи зґарду як окремий тип гуцульських прикрас, оскільки це не було темою її дослідження.

Заслуговують на особливу увагу альбом металевих прикрас О. Валька «Гуцульські художні вироби з металу кін. XVIII – поч. XX ст.», який поряд з теоретичними працями й історико-етнографічними з’явився як видання, яке містить цінний ілюстративний матеріал про народні металеві прикраси (зґарди, чепраги, нагрудні хрести, шелести). У праці автор зібрав найкращі зразки з музеїв і приватних збірок Гуцульщини, де більшість експонатів опубліковані вперше. Цінними є колекція зґард, що дає змогу встановити

їхню типологію та простежити різновиди, які збереглися, та порівняти із сусідніми суміжними районами Румунії (Валько, 2011).

У публікаціях К. Волік «Дукачі в історичному та культурному просторі України: соціум, символіка, семіотика» (2013), «Виникнення та поширення культури дукачів в Україні у XVII – поч. XX ст.». досліджуються дукачі як соціальний феномен, що вказував на соціально статус свого господаря. Основну увагу авторка приділяє саме символіці дукачів, проте вона розглядає лише жіночі нагрудні прикраси – дукачі, а намисто з металах монет не досліджує (Волік, 2004; 2013).

Мистецтвознавчим проблемам у художньому металі приділена увага у двотомній праці Р. Шмагала «Художній метал в Україні: минуле, сучасне, майбутнє. Енциклопедія художнього металу». В енциклопедії подається еволюція художнього металу, ремесла й галузі виробництва художнього металу, український художній метал, світовий художній метал, художній метал народів сходу, технології виготовлення, термінологічний показник. Це видання для нас є цінним тому, що виникла потреба в уточнені термінів і технік у ювелірному мистецтві (Шмагало, 2015).

Одним із перших, хто зацікавився дослідженням бісерних прикрас, був львівський мистецтвознавець А. Будзан. У статтях «Художні вироби з бісеру», «Вироби з бісеру» автор класифікує бісерні прикраси, описує райони розповсюдження та їхнє місце в комплексі оздоб (Будзан, 1976, 1983).

Спробувала дослідити типологію й технічні особливості прикрас Е. Литвинець «Народні прикраси з бісеру», виділяючи типи бісерних прикрас – ґердани, комірці, крученики, ланцюжки, об’ємні плетінки, силянки, які були поширені на Україні. Проте зазначаємо, що авторка не керувалася єдиним принципом класифікації – за формою, як це робить О. Федорчук. Звісно це не применшує мистецької цінності цієї праці (Литвинець, 1986).

Продовження дослідження бісерних прикрас Гуцульщини віднаходимо у праці працівниці Коломийського музею народної творчості Гуцульщини та

Покуття ім. Й. Кобринського М. Сахро. Зібраний нею матеріал увійшов до колективної монографії «Гуцульщина», в якій вперше виокремлює бісерні прикраси цього регіону України, проводить класифікацію, досліджує орнаментику, морфологію (Сахро, 1987).

На початку XXI ст. прикрасам із бісеру присвячено ряд мистецтвознавчих публікацій і монографія О. Федорчук «Українські народні прикраси з бісеру», у якій вона розглядає найдавніші відомості про прикраси зі скла, оздоби давньоруського періоду, художні вироби з бісеру XIV – XIX ст., та їх значення в народній ноші українців. Окрім того, авторка досліджує матеріали, техніки виготовлення бісерних оздоб та вперше встановлює їхню типологію. На даний момент мистецтвознавчі дослідження бісерних прикрас О. Федорчук є такими, які найширше демонструють сучасний стан вивчення цього типу оздоб Буковини та всієї України (Федорчук, 2003, 2004, 2007, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2017).

Багатий ілюстративний матеріал демонструє альбом Н. Марусик «Стародавні буковинські вироби з бісеру», в якому авторка подає світлини оздоб власної колекції й колекції І. Снігура (див. словник, с. 130). Окрім того, вона пропонує власноруч розроблені схеми виготовлення цих прикрас. Щодо ілюстративного ряду, то це вперше в окремому виданні висвітлюються світлини лише буковинських бісерних прикрас (Марусик, 2017).

Для розуміння та ідентифікації комплексу буковинських прикрас, як самобутнього явища європейської культури, вважаємо необхідним студіювати праці зарубіжних дослідників. Особливо це стосується румунських науковців, які приділяють увагу вивченню народних прикрас у контексті народного вбрання Південної Буковини.

Теоретичні проблеми різних сфер матеріальної культури румунів, німців, поляків, євреїв, вірмен, угорців, росіян знайшли відображення в працях І. Полека (J. Polek) (1893); М. Гольдштейна (1935); «Вічний вогонь – культура і звичаї грузинських євреїв» (Esternal Flame – Culture and Habit of the Georgian Jews) (2005), «Юдаїка з великої сімейної колекції» (Judaica of

Gross Family Collection) (2001), Д. Лаурентіу (2004); «Єврейські скарби» (Treasures of Jewish Heritege) (2006); В. Костінеа (V. Costinea) (2007); Р. Антонеску (R. Antonescu) (2016); Д. Дан (2012).

Безцінною для наших наукових пошуків є робота польського дослідника, колекціонера М. Гольдштейна (M. Goldstein) «Культура і мистецтво євреїв на землях польських» (Kultura i sztuka ludu Zydowskiego na ziemiach polskich), у якій він розглядає культуру та декоративно-прикладні об'єкти галицьких євреїв. Автор виокремлює біжутерію та надає відомості про їхні народні прикраси, водночас згадуючи про прикрасу нагрудник, яка була притаманна саме для всього єврейського жіноцтва, зокрема буковинського (Goldstein, & dr. Dresdner K. 1935).

Проблемі взаємозв'язків в етнографії присвячені праці В. Костінеа (V.Costinea) «Долина Сірету: етнографічні знахідки із зони Сторожинець» (Valea Siretului: copere etnografici din zona Storojinet) та Д. Лаурентіу (D. Laurentiu) «Crasna: un colt de etermitate romaneasca din Bucovina» (Красна: куточок румунський на Буковині), у яких дослідники звернули увагу на місцевість, що знаходиться на кордоні між Україною та Румунією. Автори розглядають культуру, звичаї, устрій. У контексті народного вбрання містяться відомості про прикраси означеної місцевості, зокрема бісерні прикраси (zgarditele) – салба (salba), кольє (colierele) (Costinea, 2007, p. 28; Laurentiu, 2004).

У праці Р. Антонеску (R. Antonescu) «Словник традиційних румунських символів і вірувань» (Dicționar de simboluri și credințe tradiționale românești) детально розглянуто понятійний апарат, що надає змогу провести паралелі з нашою термінологією та розкрити ширше, які саме прикраси були поширеними у Румунії (Antonescu, 2016).

В контексті народного мистецтва і вбрання прикраси досліджували румунські науковці – Т. Банацеану, Г. Фоска, Е. Лонеско (T. Banateanu, G. Fosca, E. Lonesco) (1956); Б. Флореску (B. Florescu) (1956; 1957);

А. Еначеску Кантемір (A. Enăchescu Cantemir) (1971); Т. Банацеану (T. Banateanu) (1975); Д. Комша (1976); В. Бузіле (B. Buzilă) (2011).

Ряд дослідників: Т. Банацеану, Г. Фоска, Е. Лонеско (T. Banateanu, G. Fosca, E. Lonesco) у своїй спільній роботі «Мистецтво народного танцю у республіці народній Румунській» (Larte populaire dans la republique populaire Roumaine) звернулися до питання народного танцю в Румунській республіці. Автори приділили увагу також народному вбранню, яке використовували різні національності в народних танцях. Особливо важливо, що ілюстративний ряд демонструє стрій саксів (німців), росіян (старообрядовців). Ці відомості для нашої роботи дуже цінні (Banateanu, Fosca, & Lonesco, 1956, il. 295-299; il.131-133).

У працях Б. Флореску (B. Florescu) «Народне вбрання Північної Молдавії» (Portul popolar din Moldova de Nord), А. Еначеску Кантемір (A. Enăchescu Cantemir) «Народне румунське вбрання» (Portul popolar românesc) автори розглядають народне вбрання румунів, молдаван. У цих дослідженнях частково висвітлюється питання шийних і нагрудних прикрас. Пояснюється це тим, що за мету автори поставили цілісно відобразити народне вбрання, а прикраси розглядаються як його невіддільна складова (Florescu, 1956; Cantemir, 1971).

Прикраси в комплексі одягу Буковини розглянув Т. Банацеану (T. Banateanu) «Народне мистецтво Буковини» (Arta Populara Bucovineana). У цьому виданні виокремлено саме народне мистецтво Буковини, де автор звернув увагу на бісерні прикраси, детально дослідив орнаментику, стилістику, розглянув їхнє місце в народному вбранні буковинців (Banateanu, 1975, p. 329-330).

Важливим дослідженням, яке присвячене народним румунським орнаментам, є альбом Д. Комша (D. Comșa) «З орнаменту румунського» (Din ornamentica română), що складається із багатого ілюстративного матеріалу – сорока намальованих таблиць, у яких відтворені народні зразки орнаментів з вишитих виробів. Зазначені орнаментальні мотиви, кольорова гама, схеми

композицій є спільними також для бісерних румунських прикрас, що надало нам змогу ідентифікувати деякі оздоби (Comșa, 1976).

Відомості про металеві прикраси містяться у працях європейських дослідників у ілюстративному альбомі Ф. Маршал (F. Marshall) (1911); працях – Га. Бруннер (H. Brunner) (1965); Дж. Блек Андерсона (J. Black Anderson) (1974), М. Фортуната (M. Fortunat) (1984); В. Бекера (V. Becker) (1985); Л. Нікорікі (L. Nicorici) (2007); Г. Бехманн (H. Bechmann) (2010).

Детальніше вироби із золота розглянув Г. Бехманн (H. Bechmann) у роботі «Золото – 6.000 років між історією та легендою» (ORO – 6.000 ani fra storia e leggenda), в якій автор простежив розвиток золотарства від перших культур до сьогодення східних та західних цивілізацій. Багатий ілюстративний ряд – 285 світлин – нам демонструють всесвітній доробок у ювелірному мистецтві (Bechmann, 2010).

Каталог ранніх цивілізацій прикрас греків, етрусків і римлян віднаходимо в праці «Каталог прикрас грецьких, етруських і римських у підрозділі антикварів» (Catalogue of the jewelry Greek, Etruscan and Roman in the departments of antiquities), у якому знаходяться прикраси – підвіски, гривни, намиста, що надало нам можливість ширше розкрити типологію прикрас дослов'янського і слов'янського періодів (Marshall, 1911).

Також Л. Нікорікі (L. Nicorici) розглядає молдавські ювелірні прикраси у роботі «Ювелірне мистецтво республіки Молдова» (Arta giuvaiergeriei din Republica Moldova), в якій досліджує ґенезу, історію, особливості ювелірних виробів Молдавії XIX–XX ст. Протягом XIV–XVIII ст. Буковини входила до Молдавського князівства, тому частина матеріалів цього дослідження стосуються ювелірних прикрас буковинців. Ці відомості для нашого дослідження дуже цінні, оскільки прикраси саме цього періоду в більшості праць висвітлені фрагментарно або взагалі відсутні (Nicorici, 2007).

Зокрема вагомі дослідження в галузі термінології подає енциклопедія (Enciclopedia Italiana) Дж. Треккані (G. Treccani) (повна назва: «Італійська енциклопедія науки, літератури та мистецтва») (l'Enciclopedia Italiana di

scienze, lettere ed arti) та «Словник італійської мови» (Vocabolario della lingua Italiana), які дають нам змогу уточнити та доповнити відомості про типологію прикрас (Treccani, 1955, 1986, 1989).

Отож, як свідчать попередні розглянуті дослідження, присвячені народному мистецтву, вбрання, окремі публікації не розкривають повною мірою специфіку нашийних і нагрудних народних буковинських прикрас. Питання типології, художніх особливостей не ставилися дослідниками зовсім, а розглядалися оздоби в контексті народного вбрання або прикрас всієї України. Не досліджувався також такий важливий аспект, як ґенеза утворення художніх особливостей у прикрасах різних етнічних груп, не проводилося порівняння, способи накладання, сучасні традиції і новації.

1.2 Джерела та методика дослідження

Широкою першоосновою наших студій послужили пам’ятки з музейних колекцій Museul Național al Țăranului Român (București), Complexul Muzeal Bucovina, Чернівецького музею народної архітектури та побуту, Чернівецького обласного краєзнавчого музею, Чернівецького обласного художнього музею, Чернівецького музею історії та культури євреїв Буковини, Музею етнографії та художнього промислу (м. Львів), Національного музею народного мистецтва Гуцульщини й Покуття імені Й. Кобринського (м. Коломия), музею Вижницького коледжу прикладного мистецтва імені В. Шкрібляка, музею старожитностей Вижницького коледжу прикладного мистецтва імені В. Шкрібляка, історичного музею Костичанської загальноосвітньої школи (Новоселицький район), Сокирянського історичного музею, музею історії села Ленківці (Кельменецький район), етнографічного музею (Дяківці Герцаївський район), етномузею «Невмирущі джерела» (Реваківці Кіцманський район), етнографічного музею (Нижні Петрівці Сторожинецький район).

Довгоочікуваним було відкриття виставкової зали Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича, кафедри декоративно-

прикладного та образотворчого мистецтва у 2019 році в Чернівцях, значну частину якої становлять прикраси – ґердани, намиста (зґарди в один, два, три ряди), кольє.

Важливою джерельною і фактологічною базою дисертації стали матеріали, зібрані у Румунському народному домі, Українському народному домі, Польському народному домі, Єврейському народному домі, Німецькому народному домі у м. Чернівці.

Також до цієї групи джерел належать прикраси приватних збірок Г. Гафійчук (м. Городенка), Д. Курика (м. Вижниця), Марусик (Чикаго), Е. Радиша (м. Косів), М. Салагори (Чернівці), Д. Стасюк (м. Кіцмань), Ф. Чев'юка (Бергомет), Н. Шевченко (м. Чернівці), М. Шкрібляка (м. Чернівці).

Доповнили фактологічну першооснову матеріали, зібрані нами в експедиційно-польових виїздах упродовж 2013–2018 років на теренах Північної Буковини.

Розширили вище згадані джерела проведені фестивалі протягом 2013 – 2019 років: «Осінь весільна», «Петрівський ярмарок», міжнародний фестиваль австрійсько-німецької культури, міжнародний фестиваль румунської культури, фестиваль культури «Global Village», міжнародний фестиваль традиційного мистецтва «Буковинська тайстра», «Миколайчук фест», «Весняні акорди» (Івано-Франківськ), «Гуцульський фестиваль».

Для створення цілісної картини були залучені картини художників Північної Буковини кінця XX ст. Особливо цінними виявилися картини, ескізи, світлини художників, фотографів, зокрема народного весільного вбрання (Новоселицького району) театрального художника Д. Нарбута (див. словник, с. 129) та світлини відомого буковинського фотографа С. Конюха.

Збагатили джерельну базу дисертації виставки, організовані НСХУ, НСМНМУ – «Кращий твір року» (м. Київ), «Всеукраїнська Різдвяна виставка» (м. Київ), «Всеукраїнська виставка до Дня художника» (м. Київ),

«Всеукраїнська виставка до Дня Незалежності України» (м. Київ), «Від Землі – до Сонця» (м. Чернівці), «Скарби рукотворні» (м. Чернівці), Новорічно-різдвяна художня виставка (м. Чернівці).

Важливою основою для розкриття теми дисертації, значним напрацюванням стали твори народних майстрів НСМНМУ, а саме буковинського осередку.

Джерельну базу дослідження поглиблюють матеріали з фондів Національної бібліотеки України імені В. Вернадського (Київ), Центральної національної бібліотеки (Biblioteca Nazionale Centrale di Roma) Рим, Італія), Центральної міської бібліотеки (Чернівці), Наукової бібліотеки Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича (Чернівці), бібліотеки «Glasus Bukovinei» (Чернівці), обласної універсальної наукової бібліотеки імені М. Івасюка (Чернівці), обласної наукової бібліотеки імені І. Франка (Івано-Франківськ), бібліотеки Львівської національної академії мистецтв (Львів), Вижницької районної бібліотеки (Вижниця), Сторожинецької центральної бібліотеки (Сторожинець), бібліотеки Вижницького коледжу (Вижниця).

Частина зібраного й опрацьованого матеріалу, що становить основний масив джерельної бази, виявлений у ході польових досліджень, а також матеріал із фондів обласних, регіональних музеїв, наукових бібліотек, приватних колекцій, фестивалів, виставок анотовано в додаток (див. ілюстрації, с. 6).

При написанні нами наукової праці виникла потреба в уточненні поняттєвого апарату, тобто термінів і означуваних ними понять, які стосуються народних прикрас. Тому зроблено спробу вивчити їх, простежити еволюцію понять і термінів, що їх позначають, уточнити їх для кращого розуміння та розкриття нашої теми (див. словник, с. 119).

Перед тим, як розпочати подальший виклад матеріалу, окреслюємо стратегію, методи, завдяки яким були реалізовані поставленні нами завдання.

Процес роботи над заявленою науковою темою за принципом сучасної структури базової наукової освіти (Inquiry Based Science Education – IBSE) складається з чотирьох етапів: дослідницький, експериментальний, підсумковий, оповіщення.

Дослідницький. На цьому етапі зібрано й проаналізовано відомості стосовно шийно-нагрудних прикрас у комплексі народного вбрання Буковини українців, румунів, молдаван, євреїв, німців, поляків. Була здійснена верифікація інформації для того, щоб зібрати й продемонструвати належність цих матеріалів до кола наших наукових мистецтвознавчих зацікавлень.

Експериментальний. Ґрунтується на зібраній літературі, зразках музейних колекцій, розвідок автора. На цьому етапі була здійснена спроба проаналізувати шийно-нагрудні прикраси українців Буковини та порівняти їх з оздобами найбільших етнічних груп цього регіону: румунів, молдаван, євреїв, німців, поляків. Для реалізації поставлених цілей залучено реальні факти та використано системний підхід.

Підсумковий. На основі дослідницького й експериментального етапів були простежені художні процеси, що вплинули на становлення комплексу шийно-нагрудних прикрас Буковини. Завдяки їм в наших студіях зроблено висновки.

Оповіщення. На цьому етапі результати нашої роботи були представлені для ознайомлення широкій науковій спільноті в Україні та зарубіжжя і занесені до наукометричних баз.

При написанні дослідження ми керувалися принципом використання декількох методів для того, щоб краще виконати завдання дисертації. Було обрано дві групи методів: універсальні – дедуктивний, індуктивний, гіпотетично-індуктивний, діалектичний; та процедурні – історичний, спостереження, компаративний, монографічний (Pradanov, 2013, p. 26-36).

У другому розділі «Прикраси як мистецьке явище. Витоки й особливості побутування» ми розглянули ґенезу нашийних і нагрудних

прикрас (найдавніші пам’ятки регіону від первісності до становлення Старокиївської держави та перехідної доби (IX ст. до н.е. – XIV ст.), Молдавського князівства (кін. XIV– XVIII ст.), Габсбурзької монархії (кін. XVIII – поч. XX ст.), період румунської окупації Північної Буковини, «совєтизації» та підрадянської України, незалежної України) завдяки історичному методу. Він дозволив зосередити увагу на дослідженні минулих подій, перевірити їхній вплив на шийно-нагрудні прикраси Буковини. Цей метод допоміг краще зрозуміти функції, яку виконували оздоби. Розгляд буковинських прикрас у всі історичні періоди – від первісності до доби незалежної України – дозволилив нам простежити зміни в морфології, стилістиці й орнаментиці. Цей метод, як відомо, є обов’язковим для якісних наукових досліджень.

У третьому розділі «Художні особливості нагрудних та нашийних прикрас Північної Буковини» стосовно типології нагрудних та нашийних прикрас то поруч з індуктивним, дедуктивним методом був застосований гіпотетично-індуктивний метод. У зв’язку з тим, що в науковій літературі немає визначення для оздоби «маніжка» шляхом формування гіпотез і процесу дедуктивного висновку, який передбачає виникнення явища гіпотези, ми використали гіпотетично-дедуктивний метод. Окрім того, був застосований діалектичний метод, що дало можливість пов’язати між собою прикраси й історичні події на Буковині. Прикладом служать монети, які видавалися в Габсбурзької монархії. Вони карбувалися в певний історичних період і водночас входили до комплексу жіночих прикрас українців, румунів, євреїв, поляків, німців.

Також ми використали індуктивний метод для порівняння за фактами, з метою виявлення спільностей і відмінностей між прикрасами етнічних груп населення українців, румунів, молдаван, євреїв, німців і поляків. У результаті застосування цього методу ми провели узагальнення, виходячи зі співвідношення підтверджуваного матеріалу та фактів. Окрім того, застосування компаративного методу дало нам можливість шляхом

порівняння дослідити комплекс прикрас поліетнічних груп, висвітлити їхні подібності та відмінності. Саме завдяки цьому методу ми змогли провести широке порівняльне дослідження оздоблень великих етнічних груп, які були розділені простором і часом. Компаративний метод дозволив проаналізувати конкретні дані, виявивши в наших студіях постійні, абстрактні чи загальні елементи.

Важливим у кожному науковому дослідженні є підбір методів для підведення висновків, де ми обрали індуктивний метод, який дає найточніші висновки, що базуються на зібраних нами відомостях (музейних зразках, приватних колекціях, матеріалах експедицій тощо). Застосовувався також дедуктивний метод, оскільки в деяких етнічних групах мало конкретного матеріалу, і гіпотези висувалися на підставі власних досліджень.

Окрім того, до всіх розділів були застосовані методи спостереження та монографічний. Метод спостереження можна вважати надто простим, з іншого боку, можна розглядати одним із найсучасніших методів, оскільки саме завдяки йому в наукових дослідженнях досягають найбільш точних результатів. Завдяки спостереженню ми можемо сказати про те, що трапляється, а що вже трапилося. У дослідженні прикрас дуже важливо відокремити «трапилося» від «трапляється», саме ці терміни вказують на розвиток окремого типу оздоб, чи засвідчують його спад. Монографічний метод дав нам можливість глибоко вивчити шийно-нагрудні прикраси Буковини, поспостерігати за всіма чинниками, які вплинули на формування комплексу прикрас цього регіону, проаналізувати їх у всіх аспектах: історико-мистецькому, морфо-мистецькому, етнопорівняльному, культурологічному.

Отже, джерельну базу у нашому досліджені становлять відомості з обласних музеїв, районних, музеїв при школах. Для розкриття традицій і новацій в сучасних народних прикрас використали експозиції музею Вижницького коледжу прикладного мистецтва імені В. Шкрібляка і виставкової зали Чернівецького національного університету

імені Ю. Федьковича, кафедри декоративно-прикладного та образотворчого мистецтва. Важливим доповненням стали відомості з народних домів у Чернівцях і приватних колекцій та експедиційно-польових виїздах упродовж 2013–2018.

Враховуючи склад поліетнічного населення Буковини, виникла потреба в уточнені численних термінів, тому був створений глосарій спеціальної лексики, що позначає прикраси.

Для об’єктивного викладу матеріалів означеної теми були використані дві групи методів – універсальні та процедурні. Підібрано методи – історичний, індуктивний, дедуктивний, гіпотетично-індуктивний, гіпотетично-дедуктивний, компаративний, монографічний метод, що надало можливість ширше, глибше, детальніше дослідити шийно-нагрудні прикраси.

Аналіз наукових публікацій, присвячених нашийним і нагрудним прикрасам Буковини кінця XIX–XX ст., здійснено за хронологічним порядком, поділено на дві групи українські й зарубіжні, а також за напрямками зацікавлення науковців – праці дослідників різних галузей гуманітарних наук; у контексті народного мистецтва всієї України; в контексті народного вбрання; дослідження, які присвячені прикрасам (металевим, з бісеру, скла).

Виявлено, що важливими досягненнями у вивченні буковинських прикрас стали праці істориків, культурологів, присвячені поліетнічному населенню Буковини, зокрема В. Ботушанського, Т. Бриндзана, К. Валявської, О. Добржанського, А. Жуковського, В. Іванюка, Р. Кайндля, Д. Квітковського, Г. Купчанка, О. Масана, Н. Масіяна, М. Никирси, М. Салагори, Л. Сімігінович-Штауфе, які заклали підґрунтя для наступних досліджень.

Встановлено, що на історію дослідження формування народних прикрас у контексті декоративно-прикладного мистецтва України вплинули такі праці як мистецтвознавців, як: Є. Антоновича, І. Гургули, Р. Захарчук-

Чугай, Т. Кари-Васильєвої, М. Станкевича, З. Чегусової, В. Щербаківського, Д. Щербаківського, Т. Бушиної.

Аналіз публікацій, присвячених буковинським прикрасам показав, що більшість досліджень побіжно розглядають нашийні та нагрудні оздоби, не виокремлюють їх із загального розвитку буковинського народного вбрання. Визначено, що в загальних рисах у контексті народного вбрання буковинські прикраси розглянули М. Білан, Н. Калашнікова, Е. Кольбенгаєр, Т. Косміна, К.Матейко, О. Никорак, Г. Стельмащук, В. Шухевич. Встановлено, що провідними дослідниками були автори численних статей, монографій, зокрема: Г. Кожолянко, Я. Кожолянко та М. Костишина.

Розглянуто праці, присвячені прикрасам України – Г. Врочинської, Г. Стельмащук, зокрема металевим України, Прикарпаття, Карпат – С. Боньковської, О. Валька, К. Волік, П. Жолтовського, М. Петренка, Л. Сухої, Р. Шмагала, бісерним України, Прикарпаття, Карпат – А. Будзана, Е. Литвинець, Н. Марусик, М. Сахро, О. Федорчук. Встановлено, що провідним сучасним дослідником в методології, типології прикрас є автори численних публікацій, монографій – М. Станкевич (вироби декоративно-прикладного мистецтва), Г. Стельмащук (головні убори), О. Федорчук (бісерні прикраси). Водночас у вітчизняній мистецтвознавчій науці відсутнє комплексне дослідження типології буковинських нашийних і нагрудних народних прикрас. Недослідженими залишаються оздоби етнічних груп, способи ношення в гірських районах, передгір'ї, рівнинних районах, традиції й новації в сучасних оздобах.

Важливим для нашого дослідження стали праці румунських дослідників, які розглядали буковинські оздоби, в контексті народного мистецтва Румунії: Т. Банацеану, Г. Фоска, Е. Лонеско (T. Banateanu, G. Fosca, E. Lonesco), Б. Флореску (B. Florescu) – у контексті народного вбрання різних етнічних груп Румунії, А. Еначеску Кантеміра (A. Enăchescu Cantemir) у контексті народного вбрання Румунії, Т. Банацеану (T. Banateanu), у контексті народного мистецтва Буковини.

Враховуючи етнічний склад населення Буковини встановлено, що виникла потреба в уточнені численних термінів, тому був створений глосарій спеціальної лексики, що позначає прикраси.

Теоретичний інструментарій пізнання феномену нашийних та нагрудних прикрас Північної Буковини поєднує дві групи методів – універсальні та процедурні. Для вирішення завдання до кожного розділу були підібрані методи, завдяки яким можна було краще досягнути поставленої мети.

Базовими в дисертації стали методи для підведення висновків індуктивний, який дає найточніші висновки, а для роботи в цілому методи спостереження та монографічний, що дало можливість розглянути прикраси у всіх аспектах: історико-мистецькому, морфо-мистецькому, етнопорівняльно-мистецькому.

РОЗДІЛ 2. ПРИКРАСИ ЯК МИСТЕЦЬКЕ ЯВИЩЕ, ЙОГО ВИТОКИ Й ОСОБЛИВОСТІ ПОБУТУВАННЯ НА БУКОВИНІ

Ураховуючи особливе територіальне розміщення північної частини Буковини, вважаємо за необхідне ширше розкрити історико-мистецький аспект цієї теми з тим наче, що й в поле зору мистецтвознавства предмет нашого дослідження попадав завдяки історичній науці, зокрема археології. Знахідки археологів та їх наукове опрацювання стали видатними дослідженнями у вирішенні проблем та ранньої історії українського народу. Поряд з такими видатними пам'ятками, як кераміка, житлові й господарські споруди, поселення та оборонні споруди, знаряддя праці й зброя стали прикраси, що значно розширили можливості вивчення духовної системи наших предків, вироблені ними закони й правила логіки, етики й естетики громадського та суспільного життя. Це дає нам можливість з упевненістю та відповідальністю підходити до висвітлення обраної теми, виокремити, ідентифікувати та провести широкий мистецтвознавчий аналіз автентичних нашийних і нагрудних прикрас.

2.1 Основні тенденції розвитку прикрас в історичному контексті, найдавніші пам’ятки регіону (IX ст. до н.е. – XIV ст.)

До кінця XX ст. буковинські прикраси майже не ставали об’єктом спеціальних досліджень. Частково це обумовлено тим, що вони сприймалися лише частиною ансамблю буковинського вбрання. Та саме археологічні знахідки в селах Чагор і Магала Глибоцького, Бочківцях Хотинського, Чорнівці Новоселицького, Комарівці Кельменецького районів, Ревне Кіцманського, Остриця Герцаївського районів, а також на територіях давньоруських міст Чернь, Василів, Хотин (особливо це стосується 2006 – 2012 рр., коли було знайдено більше прикрас) дають змогу дослідити життя місцевого населення, взаємовпливи та взаємозв’язки й отримати відомості про прикраси, які з-поміж усіх інших знахідок збереглися найкраще. Наявний матеріал дає змогу провести широкий морфологічний аналіз оздоб від

праслов'янського періоду до Старокиївської держави.

Територію Буковини з найдавніших часів густо заселяли ранньослов'янські, з часом слов'янські племена. Рання історія Буковини (IX ст. до н. е. – IX ст. н. е.) поділяється на два періоди: дослов'янський (IX ст. до н. е. – III ст.) і слов'янський період (III–IX ст.).

У дослов'янський період між Дністром та Дунаєм проживало таке населеня: ґети, даки, бастарди (бастерни), тагри (тарги), тіранґети (турани), брітоляґи (берлади), певкини (борани), кирпи (Квітковський, Бриндзан, & Жуковський, 1956, с. 87).

Г. Купчанко (2008) зазначає: «Країна, що знаходилася між річками Дунаєм, Герутом, Дністром і Карпатами, а саме – Буковина, Бессарабія, Молдавія, Трансільванія, гориста частина Угорщини, Валахія та Банат, у давнину була заселена виключно слов'янськими племенами й відповідно під назвою Дакія вона становила одну з кращих римських провінцій» (с. 81). Велика мандрівка германських і азійських народів: ґотів, гунів, ґепівдів, аварів, угрів (мадярів), печенігів, куманів (половців) – з півночі на південний схід, зі сходу на захід знищило місцеве населення та дало змогу колонізувати землі новим населенням – слов'янами (Квітковський, Бриндзан, & Жуковський, 1956, с. 89). Велике переселення народів відбилося як у художній культурі, так і житті місцевих людей. Про розселення слов'ян народознавець Г. Купчанко (2008) пише: «...Рух слов'ян, який почався з південного сходу в різні сторони, йшов на південь і південний захід і продовжувався майже до Різдва Христового» (с. 81) (Квітковський, Бриндзан, & Жуковський, 1956, с. 79).

Археологічні пам'ятки пізньобронзового віку біля села Магала Глибоцького району на Буковині свідчать про зародження металургії. Поміж усіх знахідок у поселеннях трипільської культури привертають увагу прикраси, виконані з бронзи технікою лиття (Потин, 1969, с. 109-127). Знайдені оздоби трипільської доби на Правобережній Україні засвідчують, що в ту далеку епоху у племен, які жили на цих територіях, вже побутували

вироби з кольорових металів частково місцевого виробництва (Суха, 1959, с. 11).

Залізний вік (VII–IV ст. до н. е) для прикрас на Буковині, як і на всіх теренах України, відзначився литими оздобами (Бушина, 1986, с. 113). Археологічні матеріали нечисленні, не дозволяють широко сказати про шийно-нагрудні прикраси цього періоду, проте засвідчують їх наявність (іл. 2.1.1).

У виготовленні металевих виробів сармати й кімерійці досягли значних успіхів. Особливо це стосується ремесла по виробленню ювелірних прикрас, яке оцінюється мистецтвознавцями як високого рівня оздоби (Суха, 1959, с. 12).

Слов'янський період твердо датується з IV–IX ст. та охоплює територію від Вісли й Карпат до Дону. Об'єднавшись, слов'янські племена утворюють Антську державу (IV–VII ст.), до складу якої входила Буковина (Квітковський, Бриндзан, & Жуковський, 1956, с. 90). Знайдені прикраси в поселенні Кодин біля сіл Остриця та Чагор Чернівецької області свідчать про наявність слов'янських пам'яток V ст. на Буковині (Русанова, & Тимощук, 2007, с. 6). З-поміж усіх знахідок привертають увагу дві фібули та срібна монетовидна підвіска (Русанова, & Тимощук, 1984, с. 22) (іл. 2.1.2).

Культура буковинців трипільської доби вплинула на розвиток наступних епох. Яскравим доказом є 200 пам'яток черняхівського періоду (II–V ст. н. е.) (Костишина, 1996, с. 12). І хоча відомостей про них дуже мало, проте відбитки фібул, що збереглися, дозволяють правдоподібно реконструювати прикраси населення цієї місцевості. Серед ювелірних виробів значне місце посідають срібні та бронзові застібки для різних видів одягу. В селі Киселів Кіцманського району виявлені прикраси з кольорових металів, сердоліку, скловидної пасти – намисто, підвіски-лунниці. Дослідники вважають, що бронзу, срібло та інші метали привозили в злитках із Криму й Закарпаття. Також на черняхівських могильниках у Бочківцях Хотинського та Чорнівці Новоселицького районів археологи знайшли велику

кількість фібул-застібок із бронзи, скляних і сердолікових намистин, підвісок із раковини каурі, монет, що використовувалися як прикраси. Високу оцінку ЮНЕСКО отримала колекція намист із села Комарівці Кельменецького району, де знайдено не лише оздоби, а й майстерні, що їх виготовили (Костишина, 1996, с. 13–14).

Відомості про прикраси слов'ян празької та лука-райковецької культур (V–IV ст. н. е.) переконують у тому, що в той час, як і в попередньому періоді, минулому, може розвивалось ремесло та відбувався розвиток металевої обробки. Серед різноманітних археологічних знахідок у поселенні Ревне Кіцманського району заслуговує на увагу комплект жіночих прикрас (сережки, медальйон) уміло виконаний із гірського кришталю (Костишина, 1996, с. 14).

Про здобутки Старокиївської держави (пол. IX – пол. XIV ст.) свідчать два історичні періоди: період Київської держави (X–XI ст.) та Галицько-Волинський (XI–XIV ст). У період Київської держави немає точних відомостей, чи земля тиверців, що згодом отримала назву Буковина, на початку входила до складу Старокиївської держави, чи ні, проте є дані, що в період правління Олега (Віщого) у похід на Візантійську імперію (907 р.) ходили також жителі дністрово-дунайських земель – тиверці (Квітковський, Бриндзан, & Жуковський, 1956, с. 95) (іл. 2.1.3). Період Старокиївської держави для Буковини відзначився значним суспільно-економічним, політичним і культурним розвитком з особливостями, обумовленими місцевими звичаями, загалом характеризувався спільними рисами, властивими всім руським землям. Високого рівня досягло ремесло, розвиток якого проходить у тісних контактах із ремеслом усієї Русі (Костишина, 1996, с. 14). Протягом Старокиївської держави підтримувалися широкі економічні, політичні, культурні зв'язки з багатьма країнами Сходу і Заходу (Стельмащук, 1993, с. 44). Попри численні походи, між Руссю й Візантією налагоджувалися торгівельні та культурні відносини, які мали велике значення для розвитку мистецтва Старокиївської держави. Завдяки цим

взаємозв'язкам руські майстри переймали технічні способи від візантійських ювелірів, які в свою чергу перейняли їх від античних. Такі запозичення призвели до того, що вже в XI–XII ст. старокиївські майстри володіли такими складними техніками, як скань і чернь (Древнее золото, 1975, с. 3).

Про розвиток ремесла виготовлення металевих прикрас свідчать численні майстерні в ремісничо-торгівельних містах Василеві, Черні, Чернівцях і Хотині Завозилися також іноземні товари Ураховуючи попит на таку продукцію, у цих місцевостях осідали кращі майстри, а міста набували своєрідної спеціалізації: Вижниця, наприклад, стала центром художньої обробки металу й шкіри (Костишина, 1996, с. 14).

Відомості про одяг буковинців цього періоду дуже обмежені, однак археологічні матеріали, літописні джерела дозволяють правдоподібно реконструювати вбрання та прикраси. Одяг носили простий за кроєм, та він ряснів рухомими підвісними прикрасами, виготовленими з міді, бронзи та низькопробного срібла. Особливої майстерності буковинські майстри досягли в художньому застосуванні тонкого крученого дроту при оздобленні підвісок, намиста та інших предметів, що доповнювали народне вбрання (Костишина, 1996, с. 14).

Комплекс оздоб, знайдених археологами на теренах Буковини, дає можливість простежити розвиток нашийних та нагрудних прикрас. Важливим джерелом для вивчення цілої низки питань є поодинокі знахідки ювелірних виробів: підвісок-лунниць (Добринівці, Стальнівці, Корнешти, Ревне, Чорнівка II, Рідківці) – належать до лука-райковецької культури (Пивоваров, 2012b, с. 385), підвісок (Василів, Ленківці, Маморниці, Молодії знахідки, Санцівці, Кіцмань, Чорнівка) (Мисько, 2002, с. 197), шийних гривен (Лемківське городище, із Цецинського скарбу) (Мисько, є 2002, с. 194), фібул (Ревне, Недобоївці, Чорнівка) (Пивоваров, 2009, с. 424), намист (Чорнівському городищі, в околицях Чернівців (Рогізна) (Мисько, 2002, с. 199) та поселенні Коростувата Кіцманського району.

Прикраси давньоруського періоду відзначилися багатством форм і

конструктивно-пластичних рішень, що викликає необхідність їх класифікації та надає змогу виявити дві типологічні групи – нашийні та нагрудні. До нашийної та нагрудної типологічної групи, що знайдені на Буковині, належать підгрупи: амулети, гривни, намиста, застібки («фібули»), хрести, які за формою та декором (лінії, ритм, пропорції) нагадували оздоби попередніх дослов'янських та слов'янських культур, що протягом століть набули своїх ознак, притаманних княжій добі.

Кам'яні ікони візантійського походження виготовлялись із твердих порід каменю: сапфіру, смарагду, жадеїту, оніксу, халцедону, стеатиту, яшми та ін.

У буковинських поселеннях трапився лише один примірник кам'яних ікон візантійського походження. Знайдена така ікона на Чорнівському городищі, виготовлена зі стеатиту оранжевого кольору. Стосовно форми, то її повністю встановити неможливо, тому що представлена вона невеличким фрагментом, проте можна припустити, що ікона була прямокутної форми із заокругленим верхом. Із фрагменту помітно, що навколо ікони було обрамлення, а в середині – людська фігура. С. Пивоваров, провівши іконографічне дослідження, переконаний у тому, що це постать святого Миколая (Пивоваров, 2006, с. 225). Хоча фрагмент невеликий, проте засвідчує високу майстерність автора, його відчуття пропорцій та художній смак.

Поширення кам'яних ікон на буковинських землях можна поділити на три етапи: перший належить до X–XI ст., що відзначився імпортною продукцією грецьких майстрів із Візантії; другий датується XII ст. і характеризується виробами місцевих майстрів, що наслідували зразки візантійських (протягом цього періоду досягли свого стилю та майстерності); третій розпочався після 1204 року і тривав до 40-х рр. XIII ст. Цей проміжок часу зазнав впливів грецьких майстрів, які мігрували з Константинополя, Римської імперії та засновували свої майстерні на українських землях (Пивоваров, 2006, с. 224–225).

Стосовно ікон руського походження, то їх, на відміну від візантійських, виконували з м'яких порід каменю: шиферу, аргіліту, піщанику, мергелю, мильного й талькового каменю та ін.

На Буковині ікони руського походження знайдені на Чорнівському городищі та с. Самушино. Виготовлені з каменю стеатиту, шиферу й аргалу. Стосовно форми, то вони різні: круглі, прямокутні з заокругленим верхом, прямокутні із заокругленим низом, односторонні та двосторонні. Одна ікона з-поміж усіх інших вирізняється півовальною з округленою нижньою частиною та дугоподібним верхом формою. У центрі ікони хрест, який належить до типу так званих «хрестів апостола Петра». У всіх інших принцип побудови той самий: у центрі знаходяться постаті Ісуса Христа, святих Миколая, Бориса й Гліба.

Розглянувши буковинські кам'яні ікони, ми бачимо, що їм притаманні одноосібні сюжети, як і на іконах інших регіонів Київської Русі (Пивоваров, 2006, с. 226). Обрамлені вироби рельєфним виступом по краях, що додає оздобам цілісності та завершеності. Порівнюючи кам'яні ікони руського походження із взірцем візантійських ікон, бачимо, що вони дещо простіші, грубуваті, очевидно, що місцеві майстри наслідували грецьких та ще не досягли такої майстерності останніх. Проте такі впливи допомогли сформувати свою школу виготовлення виробів кам'яної ікони, що доповнюють, розширюють групу нашийних і нагрудних прикрас Старокиївської держави на буковинських землях (іл. 2.1.4).

Вирізняється з-поміж інших знахідок на Буковині типологічна підгрупа нашийних прикрас – гривни (фр. «torque», лат. «torquis, torques») – це намисто, прикраса, в археологічній практиці – обручка для шиї, зроблена переважно із бронзових чи золотих сплетених спіралей. Використовувалися різними цивілізаціями античної Європи (Treccani, 1987a). Золоті, срібні, рідко бронзові гривни, були поширені у скіфів, декоровані в греко-скіфському стилі, кінці яких прикрашали фігури оленів й левів. Уже в Київській державі X–XI ст. гривни були дещо скромнішими, пізніше ними нагороджували

воїнів за їхні досягнення. Та вже в XII–XIV ст. шийна гривна стає лише жіночою прикрасою (Запаско, & Голод, 2000а, с. 178).

Про цю оздобу згадує у своїй розвідці Г. Бехманн (H. Bechmann). Він зазначає, що кельти любили особливої будови прикраси «torques» – обручки, намиста й ланцюжки, виконані технікою виття (плетення). Така оздоба визначала місце, статус і була символом аристократії та ознакою, притаманною лише їй (Bechmann, 2010, p. 98).

Гривни були улюбленими оздобами в давньоруському чоловічому й жіночому вбранні, а також східних і західних народів (Прохоров, 1881, с. 45). У Старокиївській державі нашийні гривни (золоті, срібні або бронзові обручі) демонстрували статус особи, її становище в оточенні та заслуги перед князем, державою (Волік, 2013а, с. 58).

Три гривни із Цецинського скарбу виконані технікою плетення та лиття датуються кін. XII – першою пол. XIII ст (Мисько, 2002, с. 194). Вони сплетені з трьох пар срібного, круглого в перерізі дроту з широкими пластинами, закрученими по кінцях. Орнаментовані гривни вигравіюваним зиґзаґом, який використовувався римлянами й символізував воду (Анри де Моран, 1982, с. 13), та асиметрично розташованими карбованими крапками. Художні властивості сталих композиційних схем створюють ритмічне декорування, притаманний лише цим оздобам (іл. 2.1.5).

Четверта гривна з Ленківського городища виконана технікою виття. Зроблена зі складеного в три рази перекрученого дроту й належить до більш раннього типу з петлеподібними кінцями (Мисько, 2002, с. 195) (іл. 2.1.5).

Належать до типологічної підгрупи кам’яні ікони, досить рідкісні знахідки на Буковині, більша частина яких походить із Чорнівського городища й одна із с. Самушино. Важливою археологічною знахідкою є майстерня з напівфабрикатами та відходами виробництва в літописному Онуті, яка дає можливість не тільки оцінити майстерність місцевих митців, й відтворити процес виготовлення оздоб. Такі майстерні найчастіше розміщувалися при монастирях і архієрейських будинках.

Намисто (типологічна підгрупа) – орнаментальна композиція, що носиться навколо шиї, схожа на ланцюг і побудована зі сферичних та інших форм елементів: із перлів, коралу, скла, твердих порід каменів (Treccani, 1989, с. 819). У період кам'яного віку оздоба виконувалася з мушель, іклів звірів, інших матеріалів. Уже в скіфів побутували намиста пастові, скляні, бурштинові та золоті. Період Старокиївської держави відзначився різноманітністю намист із медальйонів, хрестиків і великих намистин (Запаско, & Голод, 2000b, с. 67).

Про намисто як складову одягу населення Старокиївської держави в «Матеріалах з історії руської одежі» згадується, «що вони були у великому вжитку й складали необхідну частину жіночого строю» (Прохоров, 1881, с. 46). Залежно від можливостей чи достатку власників вони були дуже різноманітні як за своїм складом, так і цінністю: вони складалися зі срібних і золотих, філігрованих, круглих і подовгуватих намистин, із каменів різних порід.

Зрозуміло, що до нашого часу намисто не вціліло, але поодинокі знахідки намистин чи їх уламків трапляються на Чорнівському та Лемківському городищах, в околицях Чернівців (Рогізна) (Мисько, 2002, с. 198) і поселенні Коростувата Кіцманського району.

Намисто залежно від своєї довжини відноситься як до шийної, так і до нагрудної типологічної групи. Форма більшості експонатів еліпсоподібна, циліндрична та кругла.

Скляне намисто до Старокиївської держави до IX ст. завозили купці із Сирії переважно срібні й позолочені (зі срібною чи золотою ниткою) та намистини з кольорового скла (Федорчук, 2007, с. 11). Власне виробництво скла на Русі виникло в XI–XII ст. Воно представляє невичерпний спектр намистин як за формою – овальновидовжені, циліндричні, рубчасті, гранчасті, гвинтоподібні, так і за кольором – бірюзові, жовті, зелені, коричневі, сині, фіолетові (Врочинська, 2007, с. 16).

На Буковині знайдена одна намистина зі скла в поселенні Користувата,

що датується XI ст. Дрібний коралик яскраво-зеленого кольору має овально-видовжену форм (ЧМНАП КВ-3758/АРХ-17а).

Намиста з природних каменів охоплює широкий ареал – розповсюджений, як помітили археологи, на східнослов'янських землях. Дослідники вказують на найбільшу кількість знахідок червоного сердолікового намиста поряд із шифоновими пряслицями (Врочинська, 2007, с. 16).

На Буковині трапляються поодинокі знахідки з гірського кришталю, лазуриту, агату та бурштину на Чорнівському й Ленківецькому городищі (Мисько, 2002, с. 198).

Дві намистини з агату знайдені на Чорнівському городищі. Перша за формою еліпсоподібна з чорними та білими прожилками, друга – бочковидна, коричнева. На Лемківському городищі знайдені дві намистини з невизначеного матеріалу й одна бурштинова (Мисько, 2002, с. 198). У княжому Києві виявлено чотири майстерні, де виготовляли оздоби з бурштину, що є свідченням масового виробництва та попиту на таку продукцію. Бурштин використовувався для виготовлення намиста, перстнів, хрестиків та інших виробів. Давньоруський бурштин вирізнявся своїм червонуватим кольором. Досягали цього відтінку завдяки технології випалювання бурштину в глечиках (Врочинська, 2007, с. 16).

Доповнювали майстри давньоруське намисто підвісками, що використовувалися як у чоловічому, так і жіночому строю. Вони належали до типологічної підгрупи намиста. Носили підвіски окремо, а також як складові намиста. Така типологічна підгрупа прикрас, за твердженнями італійської енциклопедії Дж. Треккані, – «підвіски», італійською «pendaglio» (похідне від «pendere», що означає «висіти»), виконані майстрами з коштовних або напівкоштовних матеріалів у різних формах. Так прикраси в складі намист, у браслетах і брошках (Treccani, 1958a). Загалом підвіски за формою і конструкцією були різноманітні: вони складалися з орнаментованих пластин, круглих і чотирикутних чи півмісяців, які з найдавніших часів були

улюбленими оздобами в східних народів і скіфів. У первісному вигляді вони виконували функцію оберегу. Стосовно металевих підвісок-лунниць у формі місяця, то вони були улюбленими прикрасами східних слов'ян (Прохоров, 1881, с. 44).

Археологічні знахідки в північній частині Буковини дають нам змогу проаналізувати витоки та еволюцію підвісок. За художньо-стилістичними особливостями та формою металеві підвіски, знайдені в цьому регіоні, для ретельнішого дослідження поділяємо на такі типи: підвіски-лунниці, підвіски-бубенці, круглі підвіски, підвіски з каменів.

Підвіски-лунниці – один з найпоширеніших типів підвісок давньоруського жіночого вбрання та багатьох народів Європи й Передньої Азії в епоху раннього Середньовіччя. Лунниці могли носити як у складі намист (10-13 примірниках), так і окремо по одній. Найбільше їхнє поширення припадає на XII ст., коли відбувається своєрідний «ренесанс» у язичницькій Європі, зокрема на Русі також. Зникають вони з жіночого строю в першій половині XIV ст., що науковці пов'язують з ненавистю до монголо-татарської зверхності, уособленням якої був півмісяць (Мисько, 2002, с. 195-196).

На буковинських землях підвіски-лунниці знайдені в шести примірниках у межиріччі верхнього Прута та середнього Дністра (сучасна Чернівецька область), в околицях с. Рідківці поселення належить до райковецької культури, що є свідченням проживання слов'янського населення у східній Європі. (Пивоваров, 2012b, с. 384).

Форма пельтоподібних (трирогих) підвісок – півкола з виступами по краях, так званими «відрогами», на кінцях яких розташовані голови плазунів чи кола. Орнаментовані густою сіткою, що повторює форму підвіски, та обрамлені лінією. Вушка в оздобах фігурно оформлені з виїмками по краях (іл. 2.1.6). Усі пельтоподібні лунниці типові для європейського населення й мають спільні художні ознаки з оздобами, відомими на території Чехії та Угорщини (Пивоваров, 2012b, с. 388).

Замкнуті підвіски-лунниці в поселеннях райковецької культури знайдені лише в одному екземплярі. За формою нагадують овал з виїмкою посередині в нижній частині (іл. 2.1.6). Окрім уже згаданих є поодинокі знахідки круглих підвісок, що належать до ювелірних виробів райковецької культури в околицях с. Рідківці (Пивоваров, 2012b, с. 388).

Дві підвіски виготовленні зі свинцю, декоровані на лицьовій стороні прокресленими лініями, орнаментом у вигляді подвійних косих насічок, та хрестоподібною фігурою (іл. 2.1.6). Хотілося б відзначити круглі підвіски райковецької культури, що вже прикрашені орнаментом і в яких проступає декоративність і впорядкованість.

Металеві підвіски-бубенці були популярними переважно в жіночого населення різних регіонів України, про що свідчить спосіб ношення їх не лише як шийно-нагрудні, але і як головні та поясні прикраси. Трапляється цей тип в буковинських старожитностях до тринадцяти екземплярів, знайдених у похованнях у Василеві, Ленківцях, Мараморниці, Молодії, Санківцях, Кіцмані, Чорнівці (Мисько, 2002, с. 197). Оздоби – позолочені й декоровані трьома, чотирма лініями по центру та мають кульку всередині. Окрім ліній, трапляються зображення тризубця, крапок і стрілок. Прикраси виготовлені з бронзи й срібла технікою лиття. До підвісок на ланцюжок чіпляли бубенці, інколи траплялися дзвіночки, які трапляються на скіфських оздобах (Прохоров, 1881, с. 45). Підвіски були популярні серед руського населення не лише як елемент декору, але і як оберіг. Бубенці підвішували на одяг, вони при русі дзвеніли, що, за слов’янськими віруваннями, відганяло злих духів. Використовувалися повсюди з XI–XIV ст., мали круглу й грушоподібну форму зі звичайним чи хрестоподібним прорізом (Русанова, & Тимощук, 2007, с. 103).

Підвіски з каменів трапляються в буковинських старожитностях у невеликій кількості. Знайдені в п’яти примірниках на Чорнівському городищі та в околицях Чернівців (Рогізна). Виготовлені з ювелірно-виробничого каменю гірського кришталю (давньоруського «фатісу») і лазуриту (Мисько,

2002, с.198). Аналоги оздоб із гірського кришталю трапляються в другій пол. XII – першій пол. XIII ст. (Русанова, & Тимощук, 2007, с. 102). Усі підвіски мають овальну форму й плоскі в перерізі. Довершеності додає оправа, оформлена срібним джгутом і вушком. Такі оздоби використовувався як підвіски, а також входили до складу намиста (іл. 2.1.7).

Рідкісною знахідкою є антропоморфний амулет, виготовлений із темно-синього лазуриту, знайдений в околицях Чернівців (Рогізна) (Мисько, 2002, с. 199). Як і багатьом іншим прикрасам, підвіскам з гірського кришталю та лазуриту люди надавали магічних властивостей. Г. Кожолянко зазначає, що поруч із християнськими обрядами в Старокиївській державі продовжувало існувати язичництво, і яскравим прикладом є цей знайдений антропоморфний амулет (Мисько, 2002, с. 199).

Амулет (латинською «amuletum», німецькою «amulet») – ладанка, підвіска. Це художній виріб із металу, скла або каменю, який наділявся надзвичайною здатністю охороняти володаря від дії темних сил (Шмагало, 2015а, с. 260) та якому надають магічних властивостей, що запобігають і відганяють зло. Їх носять із метою захисту проти хвороб, підступів, небезпек і для досягнення доброго самопочуття (рідше для притягування зла іншим). Вони можуть бути виготовлені з частин тварин, із рослин (надаючи їм властивостей магіко-терапевтичних), із мінералів (різних каменів) і штучні (із кістки чи коралу або металу, що імітує релігійні надписи, магічні фігурки) (Treccani, 1986, p. 166).

Серед прикрас X–XIII ст. разом із християнськими атрибутами трапляються амулети. Такі знахідки свідчить про залишки язичництва серед населення Старокиївської держави. У дослов’янський і слов’янський періоди траплялися амулети здебільшого антропоморфні: зображення птахів, звірів та інші символи язичництва (Запаско, & Голод, 2000а, с. 24). У буковинських поселеннях у складі намиста трапляються підвісні прикраси-амулети, пов’язані з культом Місяця. Відзначилися також мініатюрні бронзові сокирки, покриті мереживним орнаментом, який символізує сонце

(Костишина, 1996, с. 15).

Знайдений антропоморфний амулет, який умовно можна розділити на три частини: верхню (голову), середню (руки) і заокруглену нижню. Появу амулетів із лазуриту на Русі в XI ст. Ю. Мисько пов'язує з половецькими племенами берендеїв, для яких він був жіночим оберегом, а згодом – просто прикрасою. Сам камінь дуже рідкісний і більш імовірно був привізний (до XIX ст. він завозився з Північного сходу Афганістану і, можливо, з Паміру) (Мисько, 2002, с. 199) (іл. 2.1.7). Зазначимо, що амулети використовувалися в різних ранніх цивілізаціях греків (Marshall, 1911, p. 24), етрусків (Marshall, 1911, p. 29), римлян (Marshall, 1911, p. 35) та ін.

Цінну типологічну підгрупу археологічних знахідок нагрудних прикрас Старокиївської держави становлять вироби дрібної металевої пластики – хрести-енколпіони (Пивоваров, 2006, с. 224). Вони чіткої конструктивної побудови, продумані в декоративних засобах.

Релікварії (лат. «Reliquarium», похідне від «reliquia» – коштовні об'єкти) – це різні за формою (урни, шкатулки, хрести й ін.) і матеріалом (із золота, срібла, дерева, слонової кістки та ін.), призначені для збереження однієї більше реліквій святих і мучеників. Вони відіграють важливе значення, захищають реліквії. Часто релікварії привозять із відомих святих місць (Treccani, 1958b).

Стосовно другої назви хрестів-енколпіонів, то вона походить від грецького «ἐγκόλπιον» – «зберігаю на грудях», а в науковій літературі їх називають хрести складні або хрести складні мощовики. Тепер усе частіше використовують термін хрести-релікварії (Пивоваров, 2012а, с. 28).

Особливе місце в сакральному мистецтві Старокиївської держави займають нагрудні хрести-релікварії, що впродовж усього періоду використовувалися у формі підвісок із різних матеріалів та набули різних форм. Майстри за основу брали конструкцію християнського культового символу – хреста, проте виготовляли як прикрасу, використовуючи свою творчу фантазію. У Старокиївській державі релікварії відомі під назвою

«кресть малый» і вирізняються поміж інших хрестів своєю будовою. Складаються хрести-реліквaрії з двох стулок, з'єднаних шарніром і рухомою дужкою для кріплення. Усередині між їхніми пустотілими половинками розміщують мощі святих чи мучеників. Окрім того, носилися вони в спеціально виготовлених чохлах, декорованих срібними бляхами, що свідчить про цінність і про особливе шанобливе ставлення до них (Пивоваров, 2012а, с. 28). Виробництво хрестів-реліквaріїв розпочалося на Русі з прийняттям християнства й згодом стало монополією старокиївські майстрів східнохристиянського світу та предметом експорту, що засвідчує їхню високу майстерність (Запаско, & Голод, 2000а, с. 226).

Археологічні знахідки від Верхнього Прута та Середнього Дністра з літописного Василева, Чорнівки, Недобоївців, Ленківців, Вашківців, Карапчева, Оршівців демонструють нам 25 хрестів-енколпіонів. Датуються такі пам'ятки XI – першою пол. XIII ст.

Виявлені на цих територіях хрести-реліквaрії С. Пивоваров, доктор історичних наук, професор, директор Буковинського центру археологічних досліджень при ЧНУ ім. Ю. Федьковича поділяє на дві групи: давньоруські й візантійські.

За формою хрести-реліквaрії поділяються на прямі з розширеними та прямі із заокругленими кінцями. Стосовно декору розрізняють із литим рельєфним і плоским зображенням. Із литим рельєфним зображенням комплекс мотивів вирізняється з-поміж інших. Стосовно техніки виконання плоских, то вони виконані в гравіюванні та інкрустовані черню, сріблом, оловом. Принцип побудови орнаменту в буковинських хрестах-реліквіях складався так: на лицьовій стороні зображували розп'яття Ісуса Христа, постаті святих князів Бориса та Гліба; у чотирьох медальйонах постаті Божої Матері, євангелістів, Іоанна Богослова, Георгія, Петра й Павла, Миколая, а також розміщувалися букви ІС. НІ. С. Х., які, очевидно, означають «Ісус Христос Ніка (переможець) Спаситель»; на зворотному боці – зображення Богоматері Одигітрії з немовлям на руках, Богоматір у поставі Оранти,

восьмикінцевий хрест із «сяйвом». Деякі примірники відзначені виступами по краях, так званими «слізками» (Пивоваров, 2012а, с. 30–33). До більшості іконографічних сюжетних зображень застосована стилізація. Контури виразно виділяють постаті святих і композиційно об'єднують центральну частину з медальйонами, створюючи єдиний витвір (іл. 2.1.8).

Появу близькосхідних хрестів-релікварій у Старокиївської держави пов'язують із християнізацією її населення. Кількість знахідок незначна. С. Пивоваров припускає, що вони були завезені духівництвом як подарунки з Візантії місцевим прихильникам християнства. На теренах Русі їх виявлено не частіше хрестів-релікваріїв візантійського («сирійського») типу, трапляються на теренах Подунав'я, Балкан, Греції, Херсонесу, на Малоазійському узбережжі (Пивоваров, 2012а, с. 28–30).

Дослідження комплексу шийно-нагрудних прикрас Київської Русі дає нам змогу уявити, як висячі прикраси виразно контрастували на білому й чорному тлі одежі, надаючи глухим і строгим об'ємам певної динамічності. Проте слід зазначити, що не всі прикраси були місцевого походження. М. Костишина (1996) зазначає, що деякі з них «потрапили до жіночого гардероба шляхом купівлі та обміну. Наприклад, оригінальні прикраси з гірського кришталю в срібній оправі, оформлені сканню; намистини із зерням «мінського типу», скляні «київські» намистини, нашийні прикраси візантійської роботи (кам'яні, агатові, скляні, з раковини каурі), дзвіночки-підвіски – шийна прикраса магічного значення» (с. 16).

У другій пол. XII–XIII ст. давньоруське ремесло досягло високого розквіту. Більша частина виробів, яка була доступна широким масам народу, імітувала золото (з перевагою в сплаві міді) та срібло (з перевагою в сплаві олова). Відливки виконувались ремісниками за допомогою кам'яних, глиняних і воскових моделей. Знайдені художні металеві вироби періоду Старокиївської держави дають багатий матеріал стосовно історії давньоруського ремесла загалом (Суха, є 1959, с. 13).

Художньої завершеності жіночому одягу серед усіх інших різновидів

прикрас додавали фібули. Словник Дж. Треккані подає слово «фібула» як похідне від латинського «fibula» – застібка, шпилька з металу, що використовувалася для фіксації. Вони були першими елементами чоловічого й жіночого одягу, які використовувалися для драпірування, фіксації окремих компонентів, окрім того, могли бути орнаментовані. Використання цих оздоб прийшло в Європу приблизно з бронзового періоду.

Фібули (типологічна підгрупа) були складовою народного вбрання від античності до раннього середньовіччя. У пізньому середньовіччі фібули замінили брошками, які увійшли в моду (Treccani, 1987b) (від французького «broche», похідне від латинського «brocca» – шпилька (Запаско, & Голод, 2000a, с. 81). Із часом практичне застосування змінилося на художнє та посіло своє чільне місце в ювелірному мистецтві наступних культур і стало складовою жіночих ювелірних гарнітурів (французькою «parure, adornare») – два й більше орнаментованих об’єкти, прикраси (каблучка, браслет, намисто, сережки й ін.). Вони мають спільні характеристики (форму, орнамент, кольорову гаму) (Treccani, 1958c). Так, «parure» (жіночий ювелірний гарнітур) може мати спільний матеріал корал і різні форми, техніки, композиційні способи, що загалом створює цілісний ансамбль (Black Anderson, 1974, p. 212).

Фібули в Небоївцях і Чорнівцях, що датуються VIII–X ст, виготовлені з білого сплаву (білону) (Пивоваров, 2009, с. 424). Одна з фібул представлена нецілим примірником, збережена повністю, нижня частина втрачена. Археологи її відносять до райковецької культури. Друга фібула збереглася ціла й складається з двох частин, декорована лініями, крапками, овальними лініями, зображеннями голів хижих птахів та плазунів. Вона також належить до цієї культури (іл. 2.1.9).

Це дослідження не було б повним без згадки про візантійський вплив і поширення християнства на всіх теренах Старокиївської держави. Воно дало змогу зробити великий прорив у розвитку культури (мистецтва). Окрім впливів у архітектурі, живописі, хотілося б відзначити впливи в декоративно-

прикладному мистецтві, зокрема в дрібній металевій і кам'яній пластиці, вироби яких стали атрибутами християнства.

Отже, важливе місце в дослідженнях найдавніших археологічних пам'яток регіону від первісності до давньоруського періоду належить прикрасам. Їхнє вивчення в історичному контексті дозволяє провести глибокий мистецтвознавчий аналіз та отримати відомості про культурно-історичну спільноту, що проживала на цих територіях. Розглянуті давньоруські прикраси далеко не вичерпують усіх типологічних підгруп, типів. Виділені та класифіковані оздоби найбільш типові для аналізованого регіону. Знайдені прикраси засвідчують високий рівень художньої обробки металів, що ґрунтується на багатовіковому досвіді. Проведене мистецтвознавче дослідження дає нам змогу простежувати розвиток прикрас у наступних епохах та проаналізувати видозміни, яких вони набули. На основі історико-мистецтвознавчого, морфологічного аналізів, а також особливостей функціонування шийно-нагрудних прикрас можна зробити висновок, що провідне місце в формуванні комплексу буковинського вбрання Старокиївської держави займали прикраси. І якщо в дослов'янський і слов'янський періоди переважала декоративна стихійність, неврівноваженість, то у виробах руських майстрів очевидною стає більша впорядкованість, ритм, гармонійність, урочистість поєднується з багатою фантазією та вигадливістю. У прагненні руських жінок прикрасити себе гармонійно підібраними речами проступає відчуття художнього смаку, міри та простоти.

2.2 Нагрудні та нашийні народні прикраси доби Молдавського князівства (кін. XIV – XVIII ст.) і Габсбурзької монархії (кін. XVIII – поч. XX ст.)

Еволюційні процеси на Буковині відбувалися в складних умовах політичного, соціально-економічного й культурного розвитку, оскільки

історичне минуле цього краю – це більше, ніж тисячолітня боротьба його населення за своє соціальне та національне визволення. Протягом XIV – поч. XX ст. на думку М. Костишиної (1996), «окупанти сковували розвиток продуктивних сил, затримували формування прогресивних відносин, гальмували розвиток культури. Проте населення цього краю, незважаючи на несприятливі умови, розвивало ремесла, опираючись на традиції попередніх століть. Про одяг та прикраси цього періоду свідчать мемуари іноземних мандрівників і місіонерів, які побували тут» (с.17).

Проте не відразу після занепаду Галицько-Волинської держави Буковина ввійшла до складу Молдавського князівства (1340–1499 рр.), вона проіснувала як окрема політично-адміністративна одиниця, так звана «Шипинська Земля». Глибокий аналіз цього періоду подають науковці Д. Квітковський, Т. Бриндзан, А. Жуковський у колективній праці «Буковина – її минуле і сучасне». Вони зазначають, що «…спочатку «Шипинська Земля» становила складову частину галицького князівства; після занепаду української держави вона не довго була незалежною (1340–1349), щоб від 1349 року – визнати зверхність Старокиївської держави була не досить уточнена, і «Шипинська Земля» існувала при своїй самоуправі. В кінці XIV ст. частина її опиняється під Молдавією, але боротьба за неї продовжується ціле XV ст. між Польщею і Молдавією, щоб остаточно 1499 року ця земля загалом відійшла до Молдавії та повністю перестала існувати як окрема одиниця» (Квітковський, Бриндзан, & Жуковський, 1956, с. 110), яка деякий час навіть належала польській короні й була втрачена наприкінці XV ст. (761, с. 12).

Не витримавши тиску Польщі та Молдавії, «Шипинська Земля», тобто Буковина, увійшла до складу нової політичної одиниці – Молдавія, 1359 року – південна частина, а в кінці XV ст. – й Північна Буковина (Квітковський, Бриндзан, & Жуковський, 1956, с. 141).

Протягом 1514–1774 рр. Буковина разом із Молдавією потрапила у васальну залежність від султанської Туреччини. При аналізі літописних

джерел, дослідниця Т. Бушина у праці «Декоративно-прикладне мистецтво радянської Буковини» зазначає, що до Молдавського князівства відійшли «…Повіти Чернівецький, Хотинський, половина Ясського, половина Сучавського» (Бушина, 1986, с. 5). Уперше 1392 року в грамотах згадується назва «Буковина» (Квітковський, Бриндзан, & Жуковський, 1956, с. 145).

У XV ст. відбулися великі політичні, культурні, економічні зміни в житті населення на молдавських землях завдяки двом воєводам – А. Доброму та С. Великому. Останній був прихильником українського населення та гідно оцінював його внесок у культуру Молдавії. Воєвода С. Великий підписав багато договорів, що сприяли розвитку торгівлі, отже, і ремесла зокрема. Окрім того, він був протектором церкви та заснував цілу низку монастирів: у с. Путні (де похований), у с. Петрівцях, св. Ілії, коло с. Сучави та Воронець, біля Гурагумори; збудував багато церков (Реусени, Русини, Бадівці, Воловець) і поширив і розбудував замок у Сучаві (Квітковський, Бриндзан, & Жуковський, 1956, с.145–155).

Важливо також зазначити, що заселяли Буковину в різні історичні періоди різні національності, а саме: євреї прийшли на ці землі, як відомо ще за доби Молдавського князівства: «Упродовж XIV–XVIII ст. вони становили третю за чисельністю групу буковинського населення після українців та румунів. Згодом сприятливі умови надавали можливість їм укорінитися на західноукраїнських землях» (Яворська, 2016, с. 19).

Про вбрання та прикраси XIV–XV ст. майже ніяких відомостей не збереглося, оскільки тоді Буковина складала автономну адміністративну одиницю «Шипинська Земля» і знаходилась у складі Молдавії. Лише на основі деяких археологічних джерел можна здогадуватися, що ці предмети мало відрізнялися від одягу попередніх епох (Костишина, 1996, с. 17). Дуже мало вціліло ювелірних виробів із XIV ст. М. Петренко (1970) у роботі «Українське золотарство XVI–XVIII ст.» зазначає, що «Золотарських виробів з Буковини, Галичини, Поділля, Закарпаття майже немає, з Волині і Слобожанщини до нас дійшли поодинокі твори» (с. 8).

Про тогочасне вбрання та прикраси можна скласти певну уяву на підставі зображень на фресках, зокрема в церкві св. Миколая в с. Яссах. На одній із них зображена київська княгиня Євдокія, дружина Стефана Великого. Стосовно прикрас княгині, то ми можемо відзначити, що пишність Старокиївської держави поступилася більш скромному, стриманому комплексу шийно-нагрудних прикрас (два разки намистин) (Квітковський, Бриндзан, & Жуковський, 1956, с. 155).

У XIV–XVI ст. відбуваються значні зміни в художньому металі Молдавії. Поруч із професіями, як-от: слюсарі, ковалі, бляхарі, пушкарі, котельники, мечники, людвісарі, конвісарі, з'являються золотарі. Отже, у XVст. почало розвиватися золотарство (Суха, 1959, с.15). Для детальнішого дослідження нашої теми стосовно розвитку золотарства є потреба чітко сформулювати терміни, які використовували на цій території, що часто застосовуються без урахування їх конкретного значення та походження.

Термін «giuvaiergerie» («giuvaier») у перекладі з румунської – «ювелірні прикраси, коштовності». Походить від турецького слова «cevahir», що означає «коштовність». Майстра, який працює з коштовними матеріалами, називали в молдавський період назви «orfevrar», «zlătar», «argintar», «bijutier», «aurar» (Nicorici, 2007, p. 3).

Термін «orfevrar» походить від італійського слова «oreficeria» (orefice), «gioielleria», похідне від «gioiello» (прикраса), що означає мистецтво роботи з дорогоцінними металами й коштовними камінням для виготовлення прикрас, орнаментованих об'єктів і оформлення речей релігійного змісту (Treccani, 1986a; Treccani, 1986d; Treccani, 1986c). Майстер, що працює із золотом, називається «orafo» (Treccani, 1986b).

Л. Нікорікі (L. Nicorici) (2007) у своїй дисертації «Arta giuvaiergeriei din Republica Moldova» («Мистецтво коштовностей у Республіці Молдова») використовує для позначення майстрів, які працювали з дорогоцінним металом сріблом, «argintar», а для тих, хто працював із золотом – «zlătar» (p. 4).

Стосовно матеріалу, то до золотарства належать прикраси, виконані із золота, срібла та платини. У чистому вигляді для виготовлення оздоб використовують лише платину, для роботи із золотом і сріблом потрібно завжди додавати інші метали. Так, до срібла додають мідь, що у відсотковому співвідношенні впливає на пробу (переважно 800- і 900-тисячна). А от золото поєднують зі сріблом, міддю, нікелем, цинком. Так само, як і в сріблі, відсоткове співвідношення між металами впливає на висоту проби (750-, 500-, 333-тисячна, також зазвичай вказують 18, 12 і 8 каратів золота) (Treccani, 1986, p. 618). Проте не лише на якість впливає додавання інших металів, й на відтінок золота. Так, додавання міді надає прикрасам червонуватого відтінку.

Термін «bigiotteria» походить із французької, «bijou» означає «прикраса» (Treccani, 1955a). Дослідниця Л. Нікорікі (L. Nicorici) називає терміном виключно прикраси з дорогоцінних матеріалів і каменів (Nicorici, 2007, p. 3). Проте словник Дж. Треканні зазначає, що це якраз прикраси, виготовлені з недорогих матеріалів (Treccani, 1955a).

У період XV–XVI ст. в Молдові починає з’являтися мистецтво обробки перлів («mărgăritarelor», «perlelor»). Носили їх як у складі салб, так і окремо. Майстри, які працювали з перлами, називалися «mărgănari», а термін уперше згадується 1578 року на святі перлів у Бухаресті (Nicorici, 2007, p. 36).

Перша згадка про художню обробку металу в Молдавії датується 1386 роком, під назвою «zlătar», молдавською «aurifaber» («zlătar»), із Трансільванії. Розвиток місцевих традицій ювелірного мистецтва підтверджують архівні документи, особливо в період правління Стефана Великого, де згадуються поодинокі імена майстрів – Антоній з Сучави (Antonie din Suceava), Станціу (Stanciu Aurarul), які вирізнялися своєю майстерністю (Nicorici, 2007, p. 39-40). Пізніше перейняли їх досвід і продовжували традиції майстри Тома, Петро Златар, Йоахим Златар із Сучави, а в 1669 році був створений перший цех сріблярів у Молдавії. А за ним – цехи в Сучаві, Бакеу, Котнарі, які проіснували до XX ст. Окрім

зазначених об'єднань ремісників, працювали численні ательє, які створювалися при монастирях у Молдавії (Путна, Нямц, Радауци), що поступово в XVII ст. розпалися через створення профільних цехів. Поруч з іншими професіями почали з'являтися «zlătari» (золотарі), «argintari» (сріблярі), «bănari» (монетники), «giuvaiergii» (ювеліри), що засвідчує розвиток золотарства в Молдавії. Так, у Сучаві майстри-ювеліри заселилися на вулиці Крімка («Crimca») з різних міст, як-от: Бакеу («Bacău»), Котнарі («Cotnari»), Роман («Roman»). Найчастіше працювали майстри на знать, духовенство та заможну верству. Звичайно, прикраси слугували не лише оздобами, але були хорошими інвестиціями (гарантами) (Nicorici, 2007, p. 39-40). Сприяли також розвиткові золотарства місцеві поклади золота. Видобували його здебільшого роми, яких називали «рударі» («rudarii»), та вважали їх знавцями пошуку цього дорогоцінного металу. Колір золота, видобутого в Трансільванії, вирізнявся поміж інших своїм зеленуватим відтінком (Nicorici, 2007, p. 39-40).

Для створення прикрас використовувалися нові удосконалені форми та техніки, наприклад, філігрань, емаль. Невеликі деталі відливали в заздалегідь підготовлені спеціальні форми, виготовлені деталі пізніше збирали в єдину оздобу. Найбільш цінні були прикраси були пов'язані з художньою обробкою металів походять із Трансільванії, яка зі свого боку конкурувала з європейською.

Також траплялися на ярмарках в Яссах перли й коштовні камені, завезені з Австрії, Англії, Греції, Італії, Німеччини, Франції (Nicorici, 2007, p. 40).

Окрім уже зазначених термінів, як-от «giuvaiergeriei», що походить від турецького «cevahir» і перекладається «коштовність» (Nicorici, 2007, p. 33) зазнали турецького впливу також такі прикраси: головний убір фес і нагрудна прикраса «salba» (детальніше етимологічне визначення розглянемо в підрозділі «Металеві прикраси (салби)» (Костишина, 1996, с.17).

В Україні XIV–XVII ст., як і в Молдавії, золотарство було досить

розвиненим промислом, зокрема у Львові. Воно задовольняло потреби не лише місцевого населення й обслуговувало ринки Московії, Польщі. Особливо привертають увагу великі замовлення, що виготовлені майстрами на запит молдавських воєвод, і свідчать про те, що Буковина, перебуваючи в складі Молдавії, усе ж таки мала зв'язки з ювелірним мистецтвом України (Петренко, 1970 с. 9). Це також доводить і одна з назв золотарів «zlătar», що має слов'янське походження.

У цей період на Буковині міста Чернь, Хотин, Василів, Хмелів стають центрами торгівлі. Знаменитими вважаються ярмарки в Чернівцях і Хотині, які відвідують купці з Москви, Києва, Кракова, Львова й інших міст. Розвиток торгівлі призвів до того, що поступово, де осідали майстри, там містечка набували певної своєї спеціалізації. Наприклад, Вижниця та Дихтинець стала центром художньої обробки дерева; Хотин і Кіцмань – килимарства; Садгора – гончарних виробів. Про розвиток ремесла свідчать документи XV ст., у яких вказують на двадцять професій, які налічувалися на той час у Чернівцях (Бушина, 1986, с. 5).

У другій пол. XVIII ст. настали великі зміни в рівновазі політичних сил. Із ослабленням Османської імперії на політичну арену виходять дві могутні імперії – Російська і Габсбурзька. 1768 році Катерина II розпочала війну з Туреччиною й захопила територію Молдавії та Волощини. Проте землі Молдавії, Волощини, Галицького князівства були під протекцією Австрії. Розпочалися переговори, унаслідок яких 1772 році до Габсбурзької імперії відійшли землі Галицького князівства, а згодом після першого поділу Польщі у 1775 році, і Буковина, яка була потрібна для сполучення Галичини з Семигородом (Квітковський, Бриндзан, & Жуковський, 1956, с. 204–207). Після війни міста як-от Сучава, Серет і Чернівці мали нужденний вигляд. Ремесла й торгівля тут були слаборозвинені, та й ті знаходилися в руках вірмен і євреїв. Між місцевим населенням розповсюджувалася пиятика та хвороби (Квітковський, Бриндзан, & Жуковський, 1956, с. 208–209). У той час існували школи лише при монастирях, населення було малоосвічене, а

територія малозаселена. Австрійський уряд робив спроби заохотити заселятися сюди людей, особливо в Чернівці, Сучаву і Серет, звільнивши населення від податків протягом 30 років. Найбільше людей сюди прибуло із Семигороду, Молдавії та Бессарабії. Проте із Семигорода прибуло багато румунів, які поступово витіснили на колишніх суцільних українських етнографічних теренах півдня Буковини та півночі Молдавії місцеве населення, тільки кілька острівців руської культури залишилося (Квітковський, Бриндзан, & Жуковський, 1956, с. 211–212).

У Габсбурзької монархії протягом усього періоду відбувалися спроби денаціоналізувати місцеве буковинське населення: спочатку румунізувати й онімечити (про це свідчить той факт, що в школах навчали румунською та німецькою мовами), потім із прилученням до Галичини почали поширювати польську мову й культуру (Квітковський, Бриндзан, & Жуковський, 1956, с. 213-221).

Відкривалися школи в Чернівцях, Сереті, Сучаві, Заставні, Камполюнґу, Раранчу, Кіцмані, Вашківцях, Фратівцях, гімназія Чернівцях, «клерикальна школа» в Сучаві, проте виключно німецькі та румунські. Виправданням було те, що недостатньо було української фахової літератури, проте румунська з успіхом друкувалася. Натомість відкривалися приватні школи, де викладали дяки, заняття велися народною мовою, буковинсько-покутським діалектом (Квітковський, Бриндзан, & Жуковський, 1956, с. 213-223).

Процес денаціоналізації торкнувся також українського мистецтва. Прикладом є створений у 1885 році з ініціативи архітектора Й. Лайднера Ремісничий музей у Чернівцях. Тут проводилися виставки творів з Австрії, Франції, Японії ніби для того, щоб ремісники Буковини оволодівали новими техніками та розвивали у своїх роботах смакові вподобання Європи. Проте, як звітували організатори виставок, народні майстри проігнорували запрошення й не відвідували їх (Бушина, 1986, с. 7). Буковинське мистецтво переживало важкі часи. Усі ці зміни лягли важким тягарем на місцеве

населення, що відбивалося на культурі, мистецтві, релігії та пригальмувало розвиток мистецтва, успадкованого від Київської Русі, здобутки якої були відомі на весь світ.

На подальший розвиток Буковини як етнічної спільноти вплинула революція в Австрії, відома під назвою «весна народів», після якої були прийняті заходи для створення коронного краю під зверхністю цісаря, до котрого входили Східна Галичина, українська Буковина та Закарпатська Україна (Квітковський, Бриндзан, & Жуковський, 1956, с. 224-225), унаслідок чого українці почали піднімати свою мову, культуру, мистецтво, релігію, свій національний дух. У цьому протистоянні розвинулася українська наука, література та мистецтво (Бушина, 1986, с. 6).

Надалі розгорається суперечка між двома основними спільнотами румунів і українців про приєднання Буковини до Галичини чи до румунських земель. Коли суперечка була унеможливлена, Буковину виділили як окремий край Австрії (1861–1918). Цей проміжок часу був останнім періодом австрійської окупації та скупим на політично-історичні події, проте для культурно-національного, громадсько-суспільного й церковного життя мав важливе значення, особливо в житті українського населення Буковини (Квітковський, Бриндзан, & Жуковський, 1956, с. 247).

На розвиток і формування декоративно-прикладного мистецтва Буковини вплинула трудова міграція населення зі Східної України, яке шукало кращого життя. Також мало значення будівництво залізничного сполучення Чернівців зі Львовом, Сучавою, Новоселицею, побудоване протягом 1860–1890 років XIX ст., що дало змогу не втрачати зв'язок із промисловими центрами України (Бушина, 1986, с. 5).

Стосовно промислів, як встановила дослідниця Т. Бушина (1986), зміни «…цінностей селянського мистецтва, зумовлені орієнтацією на міського покупця, негативно вплинули на розвиток художньої традиції. Скорочення сировинної бази призвело до зменшення виробництва килимів, виробів із металу, до занепаду деяких видів домашнього промислу». Твори народних

майстрів потрапляли за безцінь до рук «шпикулянтів», які, зрештою, у свою чергу з вигодою для себе перепродували їх до Австрії та Чехії (с. 6).

Надихнуло та стало прикладом для митців Буковини культурне життя України пов'язане з іменами І. Франка, Л. Українки, М. Коцюбинського, В. Стефаника. Їхніми послідовниками стали Ю. Федькович та О. Кобилянська. Вони заявили про себе не лише як письменники, але і як справжні поціновувачі творів народних майстрів, роботи яких були в їхніх домашніх колекціях (Бушина, 1986, с. 8). Яскравим доказом є всім відома світлина О. Кобилянської з шийно-нагрудними бісерними оздобами, де бачимо гармонійну за композицією кризу та шийний ґердан.

О. Федорчук (2004) обґрунтовує гіпотезу стосовно походження бісеру в своєму авторефераті «Народні прикраси з бісеру західної України XIX – першої пол. XX століття (Історія, технологія, типологія, художні особливості)». Зокрема, пише: « …що технологія виготовлення українських народних бісерних прикрас розвинулася на основі відомої з давньоруського часу технології оздоблень з перлів. На формування вітчизняної традиції вплив мав також досвід інших етносів, зокрема виробників бісерної сировини (Італії, Богемії), яка експортувалася на українські землі одночасно з бісерними виробами» (с. 5).

Слід згадати просвітницьку роботу Сидора і Григорія Воробкевичів, які своєю літературною діяльністю привертали увагу до Буковини (Квітковський, Бриндзан, & Жуковський, 1956, с. 265). Вони одні з перших почали закликати писати, розмовляти рідною мовою, бо ми всі «ревні українці», щоб не загинула «фарбів краса» руської мови. Сприяло поширенню просвітництва створене 26 січня 1869 року товариство «Руська бесіда», яке мало значення у національному відроджені українства на Буковині, і через мовні розбіжності (Буковиною тоді поширювався рух москвофілів) його розвиток пригальмовувався та в деякі періоди взагалі унеможливлювався прибічниками «загальноруської мови» (Квітковський, Бриндзан, & Жуковський, 1956, с. 269). Уже 1914 році налічувалося дев'ять

філій (Вашківці, Вижниця, Заставна, Кіцмань, Путилів, Серет, Сторожинець, Чернівці-місто, Чернівці-провінція) та 150 читалень, що мали 13 тис. членів (Квітковський, Бриндзан, & Жуковський, 1956, с. 282).

Важливою подією в житті краю було відкриття 5 жовтня 1875 року Чернівецького університету, яке мало значення у піднесенні культурного та наукового життя краю. Університет сприяв формуванню українських фахових кадрів, перших на Буковині товариств, перших читалень у Раранчу, Неполоківцях, Самушині, Кіцмані, Товтрах, Топорівцях, Чункові, Чернівцях, першого українського аматорського театру «Союз» і хору (Квітковський, Бриндзан, & Жуковський, 1956, с. 275-276). Усі разом вони проводили жваву просвітницьку діяльність.

У період національного відродження українців Буковини виникало багато різних студентських, жіночих, учительських, церковних, драматичних, музичних, наукових, спортивних організацій. Також Ю. Федькович організував через газету «Буковина» збір етнографічного матеріалу, а пізніше було відкрито магазин «Крайовий базар» із виробами народних майстрів. Посилили увагу до мистецтва Буковини виставки товариства «Українські жінки». Поступово дедалі більше залучалась до виставок громадськість (учителі, художники), унаслідок чого 1873 року через Крайовий сейм було відкрите перше ремісниче училище в Чернівцях, а також 1891 року в Сторожинці – школа лозоплетіння, а згодом, 1895 року, в Кампалунґо – школа з обробки дерева (Бушина, 1986, с. 7) та 1905 року у Вижниці – школа з обробки дерева та металевої орнаментики (Козубовський, 1997, с. 105). Боротьба буковинської інтелігенції за збереження промислів мала важливе значення. Завдяки цьому неповторні твори народних митців із металу, з дерева, вишивки, ткацтва зберегли свої локальні особливості, які перейняли та продовжили наступні покоління.

Українське національне відродження на Буковині проходило в тісному зв’язку із загальноукраїнським, проте набрало саме тут особливих форм (Квітковський, Бриндзан, & Жуковський, 1956, с. 290). Розпочалося воно на

Наддніпрянщині на переломі XVIII–XIX ст., згодом охопило західно-українські землі та на Буковину прийшло в другій пол. XIX ст. Завдяки добре налагодженим зв'язкам прогресивних діячів культури з Галичини, як-от: С. Смаль-Стоцький, М. Кордуба, В. Сімович, О. Маковей, З. Кузеля, К. Ганкевич – відбувалися їхні постійні виїзди на Буковину, які тривали роками, та деякі із цих осіб залишилися тут навіть на постійне проживання (Квітковський, Бриндзан, & Жуковський, 1956, с. 293).

Але як тільки розпочалася Перша світова війна, ці просвітники й товариства, до яких вони входили, поступово зникли та згадані діячі продовжили збір етнографічного матеріалу земства вже в післявоєнний час.

Важливу функцію у культурному житті виконували народні доми на Буковині, їх відвідували представниками різних національностей, що проживали тут. У Чернівцях Румунський дім був збудований на площі Ринок близько 1880 року (Валявська, 2016, с. 173), Український дім – 1884 року на вул. Петровича (нині вул. Українська) (Добржанський, Масіян, & Никирса, 2003, с. 209). У них проводились різні заходи, на які населення одягало народне вбрання, в контексті якого можна розглянути прикраси.

Значимою подією стало відкриття 1905 року в невеличкому містечку Вижниця середньої фахової школи з назвою «Крайовий научний заклад для різьбярства та металевої орнаментики (оздоби)». Директором призначили Ф. Лишовського, а до викладацького складу 1907 року запросили відомого народного майстра В. Шкрібляк (його ім'я присвоїли цьому навчальному закладу 1991 року). Основним напрямком діяльності впродовж усього періоду існування закладу був розвиток, відродження та збереження традиційного народного ремесла (Козубовський, 1997, с. 13). Проте, прикраси й інші вироби виготовленні учнями школи були вивезені румунською владою до Румунії.

Перед тим, як розпочати розглядати особливості прикрас у народному одязі Буковини, варто зазначити значення національних народних домів: Українського дому, Румунського дому, Єврейського дому, Польського дому,

Німецького дому, створених в період Австрійської імперії та тих, які існують й до сьогодні. Засновані вони у різні роки – Польський в 1905 році на вул. Панській (Добржанський, Масіян, & Никирса, 2003, с. 209-215), Єврейський – 1908 році на площі Єлизавети (Добржанський, Масіян, & Никирса, 2003, с. 81-87), Німецький – 1910 році на вул. Панській (Добржанський, Масіян, & Никирса, 2003, с. 305-313).

Функціювання народних домів сприяло підтримці зв’язків між власною культурою представники різних етнічних груп Габсбурзької монархії. При кожній визначній події вони відвідували захід у народному вбранні. Стосовно подальшої долі кожної з груп, то вона склалася по-різному. Створення таких домів засвідчує розвиток поліетнічної культури на Буковині, про взаємозв'язки українців з іншими національностями.

Самі відомості про кількість українців і румунів, що проживали на Буковині, дещо різняться, тому розглянемо деякі з них. Український дослідник Г. Купчанко (1875) зазначав, що друге за чисельності населення австрійського воєводства Буковини – румуни (біля 180 000 душ), що проживають у південній та південно-східній частині Буковини (с. 10).

Проте румунський дослідник Tancred Bănățeanu у своїй праці «Arta populară Bucovineană» зазначає, що румуни становили переважну більшість населення Буковини (52 750) (Banateanu, 1975, p. 27).

У відсотковому зіставленні, за даними української когорти вчених – Д. Квітковського, Т. Бриндзана, А. Жуковського – на період прилучення Буковини до Австро-Угорської імперії відсотковий показник такий: 69 процентів населення становили українці, 26 – румуни та 5 – інші національності (Квітковський, Бриндзан, & Жуковський, 1956, с. 210).

Перед тим, як розпочати розгляд теми, варто вказати кількість етнічних спільнот, які проживали на Буковині (маємо на увазі в Габсбурзькій монархії), коли чисельний показник становив: євреї – 47 772 душі, німці – 32 000 душ, мадяри – 18 158 душ, поляки – 4 700 душ, вірмени – 4 400 душ, великороси – 2 938 душ, також незначна кількість ромів, словаків, чехів і

людей інших національностей (Купчанко, 2008, с. 10). Дослідник Tancred Bănățeanu у праці «Arta populară Bucovineană» зазначає, що румуни становили переважну частину населення Буковини (52 750), меншу – українці – ті самі гуцули (15 000), німці, поляки, вірмени, євреї, мадяри (4 000) (Bănățeanu, 1975, p. 27).

Про взаємозв'язки різних етнічних груп у мистецько-культурологічному аспекті писав М. Селівачов (2007): «Етнічні контакти здавна були важливим чинником історії народної творчості. Адже доцільні технічні способи, найвиражальніші естетичні рішення завжди запозичувались одним сусіднім народом в іншого, пристосовуючи цей набуток до власних художніх традицій. Звідси й стилістичні паралелі в широкій смузі Полісся, де межують поселення українців, росіян, білорусів, поляків. Близькість форм властива також багатьом видам народної творчості карпатських українців і їхніх сусідів – словаків, угорців, румунів, і, особливо, молдаван, мистецтво яких тісно споріднене з українським» (с. 1). Усі вищезазначені факти вказують на кристалізацію етнічних особливостей кожної з груп, їхніх локальних особливостей на Буковині.

Буковина впродовж століть зібрала різні етнічні групи. Як стверджує мовознавець і політичний діяч Т. Кияк «буковинська рівність свого роду зразок у Європі» (Фединчук, 2017 h).

Упродовж віків євреї становили значну частину населення Буковини, відігравали важливу функцію в економічному, культурному, мистецькому житті краю. Проте їхнє мистецтво на теренах Буковини майже не вивчене. Такий стан досліджень можна пояснити майже повною втратою прикраси як мистецької спадщини цієї етнографічної групи. Тому наша розвідка може певною мірою допомогти заповнити існуючу прогалину.

Сучасна історіографія часто як модель управління багато національним народом приводить в приклад Австрійську Буковину. Проте, проіснував цей устрій до початку Першої світової війни. Деякі етнічні групи (це не стосується німців та євреїв), точніше їх еліта, протягом чотирьох років війни

поступово послабили авторитет дуалістичної імперії, що призвело до розколу тогочасного суспільства (Purici, 2017, p. 106).

Належали буковинські євреї до групи ашкеназі (див. словник, с. 119), що проживала компактною групою в Вижниці та Садаґурі, проте в більшій кількості, ніж інші національності, мешкали у торговельних містах: Чернівцях, Сучаві, Ґура-Гуморі. Займалися євреї переважно торгівлею, але трапляються такі, що мешкали в сільській місцевості й займалися землеробством. Однак євреї низин жили у бідності та злиднях (Ботушанський, Масан, & Іванюк, (Ред.), 2009, с. 155).

Взаємини з іншими етнічними групами, вони виробили свого роду власну мирну адаптацію з місцевим населенням, при цьому дотримуючись своєї конфесійної приналежності (Яворська, 2016, с. 20). У різні історичні періоди їхнє становище було різне й відбивалося на матеріальному становищі. З початком Першої світової війни багато цінностей було вивезено, а ті, що залишилися, – украдені або знищені.

Післявоєнний час був складний для розвитку ремесла на Буковині. Проте відчувалася підтримка відділу допомоги населенню, потерпілому від війни так званого «Київського комітету Всеросійського земського союзу». Люди охоче відгукнулися на цю ініціативу, приносили чималу кількість взірців народного мистецтва. Метою цього проекту було дати роботу місцевому населенню та відновити місцеві народні промисли (Народне мистецтво Галичини й Буковини, 1919, с. 7-9).

Потрібно зазначити, що важливе значення відіграла довоєнна економічна ситуація на Буковині. Німецькі фабрики знецінили місцеві вироби та подекуди взагалі їх витіснили. Краща ситуація була на Буковинській Гуцульщині. У зв’язку із цим важливо проаналізувати згадані чинники, що мали неабияке значення для мистецтва Буковини загалом (Народне мистецтво Галичини й Буковини, 1919, с. 7-9).

Перші майстерні були створені 1916 року в Чернівцях, Сереті, Радівцях, Гуру-Гугуморі, Сучаві та Вамі. Таким чином, населення, яке могло

працювати, а це здебільшого жінки, незалежно від національності (польки, єврейки, у більшій кількості – українки), могло прогодувати свою сім'ю. Майстрині, на відмінну від галицьких, вибираючи між модними зразками в стилі «Луї» і «модерн» та народними мотивами, віддавали перевагу останнім (Народне мистецтво Галичини й Буковини, 1919, с. 14-15).

Незалежно від історично-політичних подій, прикраси були невід'ємною складовою жіночого і чоловічого народного вбрання, а також інвестицією в доволі нестабільні часи. Попри модні віяння, оздоби австрійського періоду зберегли свою традиційність. Це ношення багато оздоб одночасно, які укладалися за чіткою схемою у залежності від району (гірські райони, передгір'я, рівнинні райони). В XVII–XVIII ст. поширення набули оздоби з коштовних і напівкоштовних каменів та металу. Найбільш використовували намиста з коралу, бурштину, гранату та скла (іл. 2.2.1).

Намисту приділялася особлива увага, оскільки воно демонструвало соціальний стан та достаток. Користувалися попитом прикраси також з коштовних та напівкоштовних каменів, обрамлені золотом, сріблом, міддю. Особливих форм набрало намисто з монет – салба (іл. 2.2.2; 2.2.3).

Продовжували використовувати прикраси попередніх періодів: підвіски, намиста, натільні й нагрудні хрести, бубенці. Поступово фібули відходять у минуле, оскільки верхній одяг здебільшого шнурувався або зав'язувався. Проте з'явилися бісерні оздоби, які знайшли своє місце в комплексі прикрас чоловіків і жінок.

Виникають в Україні XVIII–XIX ст. вироби з бісеру, відомі під різними назвами в багатьох етнографічних районах: на Гуцульщині й Поділлі їх називали «ґерданами», на Бойківщині та Лемківщині – «драбинками», «ланциками», «ґерданками», «ліцами» (Запаско&Голод, 2000а, с. 69). На Буковині їх називали – басмами, ґерданами, шлярками, силянками, ґерданиками (Кожолянко, 1994, с. 164-165), а також залежно від району вживали різні назви: на Кельменеччині (с. Оселівка) використовувалася назва «гордян», у Новоселицькому районі (с. Будна, Магала) назва «зґарда»,

«зґардіце», у Кіцманському районі (с. Берегомет) назва «шлярка», у Заставнівському районі – «ґердан», «ґерданик» (Павлюк, 2000, с. 106).

У цей період виникає новий вид намиста – зґарда, що складається із різних за формою хрестиків, відділених між собою переліжками. Останні – скручений дріт у формі трубочки. Вага таких намист досягала кількох кілограмів, це при тому, що вони одягалися разом з іншими оздобами (Шухевич, 1997, с. 156). Центром такого намиста слугує більший за розміром хрест, який розміщували в центрі композиції, а довершеності додавали чепраги (Жолтовський, 1972, с. 78). На Буковинській Гуцульщині (Путильський і Вижницький райони) металеві прикраси – чепраги, зґарди, хрести, які виконувалися однаковими техніками та мали спільну типологію, художні особливості такі як у Галичині (Валько, 2011, с. 13).

Аналіз наукових джерел дав змогу виявити також, що поруч із бісерними прикрасами гуцулки носили намисто, при цьому цікаво, що багаті віддавали перевагу венеціанському та називали його «писані пацьорки». Проте поруч із коштовним венеційським було в попиті й дешевше різноколірне скляне. Стосовно кольору підбиралася й назва, наприклад, срібне чи золоте називали «блискавки», біле – «перли», «жемчуги» (Матейко, 1963, с. 63-64).

Вирізнявся при Габсбурзькій монархії комплекс чоловічих прикрас, який доповнювали медалями, що користувалися славою та повагою в місцевого населення (Чев'юк & Захарчук, 2008, с. 54). Медалі носили на лівій стороні грудей на стрічці, яку складали у формі трикутника (іл. 2.2.4).

Як і в Європі, євреї Буковини поділяються «на тих, які повністю зберегли свої ознаки, та тих, які асимілювались із тогочасним суспільством. Євреї, що зберегли свої традиції, суворо дотримувалися законів Талмуду і мали скромний одяг. У післявоєнний час вони майже всі емігрували (іл. 2.2.5, 2.2.6). Стосовно євреїв, які асимілювалися, проте дотримувалися своїх релігійних звичаїв, то їхній зовнішній вигляд відповідав тогочасним вимогам часу, тобто модним міським тенденціям» (іл. 2.2.7; 2.2.8) (Фединчук, 2017е).

У євреїв прикраси поділяються на ті, які були в біблійні часи, і за Талмудом (Каценельсан, &Гинцбург, Д. (Ред.), 1908, с. 100).

Прикраси біблійних часів часто згадуються в Біблії, що вказує на їхню цінність для євреїв. Носили не лише жінки, й чоловіки (персні, орнаментовані палиці, браслети, застібки ручні, за деякими припущеннями – навіть сережки). У жінок улюбленою оздобою були сережки: різні за формою, пишно орнаментовані, декоровані слоновою кісткою та різними коштовними каменями. Носили також кільця для носа з правого боку. Стосовно шийно-нагрудних прикрас, були популярні золоті й срібні ланцюжки, намиста з колокілець (дзвіночків), флакони для парфумів, медальйони у формі повного місяця, сонця, амулетів. Намисто, у свою чергу, складалося з перлів, коралу, металевих пластин, золотих намистин, амулетів, підвісок. До жіночих прикрас періоду царів належать: персні, головні пов'язки, дзеркальця, сумки та пояси. Вони були настільки поширені, що навіть бідна єврейка мала оздоби (Каценельсан, &Гинцбург, Д. (Ред.), 1908, с. 100-103).

За Талмудом належать до речей, що прикрашають життя. За релігійними поглядами, євреї, сумуючи за зруйнованим Єрусалимом, не повинні відмовлятися від речей, які приносять їм задоволення. Навіть більше – чоловіки повинні купувати своїм дружинам прикраси, а ті, у свою чергу, використовувати оздоби раціонально. Типи прикрас були ті ж самі, що в біблійні часи, лише деякі зазнали змін під впливом греко-римської культури. Носили їх жінки молоді й старшого віку, зберігали в спеціальних шкатулках (Каценельсан, &Гинцбург, Д. (Ред.), 1908, с. 100).

Поряд із традиційними прикрасами, єврейське жіноцтво використовувало ювелірні прикраси-підвіски, сережки, перстні, брошки, золоті годинники та ін. Ювелірні прикраси єврейських жінок заслуговують на особливу увагу: вони пишно орнаментувалися та доповнювалися безліччю коштовних каменів – алмазів, рубінів, бірюзою (Goldstein, & Dresdner, 1935, p. 32). Продавалися такі оздоби, за словами О. Таушека, « …у ювелірних

магазинах великих міст, на зразок Києва, Одеси. Саме в таких крамницях його сім'я купляла прикраси із вкладеними єврейськими мотивами» (Фединчук, 2017і).

Стосовно намиста, слід відзначити, що єврейки носили разки з корала, перлів, коштовного каміння, яке нанизували на вовняну стрічку, іноді на металевий дріт (Каценельсан, & Гинцбург, Д. (Ред.), 1908, с. 100-103). Саме намисто ми не віднайшли, проте маскарони юдейських царівен в архітектурі Чернівців вказують на те, що воно входило до комплексу оздоб єврейського жіноцтва. На багатьох маскаронах проглядаються намиста з підвісками та інші оздоби, у яких чітко простежуються юдейські мотиви (тора, зірка Давида, надписи на івриті). Ряд фотоматеріалів, зокрема світлини з колекції Н. Шевченко демонструють архітектуру Чернівців, а саме маскерони підтверджують той факт, що прикраси посідали важливе місце в мистецтві буковинських євреїв (Фединчук, 2017а).

Прикраси мали також своє місце в культурі, звичаях євреїв, про що нам говорять такі відомості. Коли народжувався хлопчик-первісток, влаштовували Padjan haben (у перекладі з івр. «викуп сина»). Прикраси клали на один бік столу, а немовля – на інший, даючи змогу батькам обирати або сина, або прикраси (Ботушанський, Масан, & Іванюк, (Ред.), 2009, с. 157). Цей факт вказує, наскільки прикраси були цінні та як використовувалися в народній культурі євреїв. Окрім того, під час подій 1941 року саме завдяки прикрасам деякі сім'ї змогли вижити, вимінюючи їх на хліб, молоко (Шевченко, 2014, с. 102).

Окрім традиційних прикрас, як у всіх інших народностей, єврейські чоловіки Буковини носили медалі.

Зразком Габсбурзької імперії на Буковині була німецька етнічна група. Вони були свого роду культурними носіями німецького устрою, адже володіли багатьма професіями. Німці здебільшого були чиновниками, професорами, вчителями, священиками, лікарями, торговцями й промисловцями (Ботушанський, Масан, & Іванюк, (Ред.), 2009, с. 153).

Буковинські німці приїхали в цей край не як одна з етнічних груп, а як посередники між австрійським урядом та іншими національностями (Purici, 2017, p. 106).

Важливо в наших студіях зазначити, з яких територій переселилися німці та яку культуру вони привезли на Буковину. Першими на Буковину поселились нащадки саксів, які з'явилися у Трансільванії ще в XIV–XVI ст. (Banateanu, 1975, p. 27). Німці переселилися на Буковину в XVIII столітті під час царювання Йосифа II. Проживали вони як у містах, так і окремими колоніальними общинами (Купчанко, 2008, с.10).

Проте інтенсивніше переселення німців відбувалося у кінці 30-х років XIX ст. Приїхали вони зі Швабії, Баварії, Франконії, Саконії, Богемії та зупинялися в Чернівцях, Сереті, Сучаві (Добржанський, Масіян, & Никирса, 2003, с.7). Пізніше німці почали заселяти місцевості, як-ось: Кіцмань, Заставна, Вашківці, Берегомет над Серетом, Тарашани, Солка, Гура-Гумора, Кимполунг, Дорна-Ватра та багато інших. Найбільшими колоніями були Молодія (у Чернівецькому повіті), Александерсдорф і Катарінендорф (у Вижницькому повіті), Авґустендорф – Стара і Нова Гута (у Сторожинецькому повіті), Німецькі Тереблівці Св. Онуфрія (у Серетському повіті), Карльсберґ, Німецькі Старі Фратівці, Німецьке Сатулмаре, Німецькі Бадівці й Фюрстенталь (у Радівецькому повіті), Нові Іцкани, Іцкани-вокзал і Митока Драґомирна (у Сучавському повіті), Ілішести, Гліт, Ліхтинберґ, Німецька Пояна-Мікулі, Борі й Ґура-Гурамора (у Ґура-Ґуморському повіті), Якобени, Люїзенталь, Пожорита, Фройденталь, Айзенаґу, Букшоя і Шварцталь (у Кимполунзькому повіті) (Ботушанський, Масан, & Іванюк, (Ред.), 2009, с. 151).

Німці добре володіли різними ремісничими професіями, до того ж серед них були вправні ювеліри, годинникарі. У 80-х роках XVIII ст. на Буковину почали переселятися швабські селяни, а в 30-тих роках XIX ст. сюди активно переселялися німці з Богемії (Добржанський, Масіян, & Никирса, 2003, с.8). Саме швабами на Буковині називають усіх німців, хоча

деякі з Північної Богемії та Нижньої Австрії (Фединчук, 2017с).

Варто зазначити, що німці на Буковині добре зберегли свої національні ознаки, дотримувалися німецьких традицій та звичаїв, які повністю відповідали західним традиціям жителів Австрії та Німеччини. Допомагали їм у цьому Німецькі народні доми, створені 22 листопада 1903 року в Кимполунзі, 4 і 5 жовтня 1910 року – в Чернівцях. Поступово їх створили в інших містах Буковини – Гура-Гуморі, Сторожинці, Радівцях, Роші, Глибокій та багатьох інших. При Німецьких домах були створені різні товариства, об'єднання, які сприяли процвітанню німецької культури (Добржанський, Масіян, & Никирса, 2003, с. 8-12).

Очевидно, що німці, які вважали себе інтелігенцією, наслідували міський одяг (іл. 2.2.9; 2.2.10). А ось народного вбрання дотримувалася група швабів та саксів. Відрізнялися вони насамперед періодами, коли кожна з груп поселилася на Буковині, а також окремими елементами народного одягу, прикрас.

Шваби на Буковині переважно займалися сільським господарством. Продавали свою продукцію на околицях міст. Торгівлею здебільшого займалися жінки, але вирізнялися з-поміж інших способів носіння кошиків – на голові.

Народне вбрання швабок можна розглянути на прикладі світлин, де ми бачимо, як вони кожного ранку йшли торгувати на базар продуктами харчування в околицях Чернівців. Одягнуті вони були доволі скромно, порівняно з українками та румунками. Переважно їхнім вбранням були сукня з квітковим принтом або сорочка зі спідницею, поверх неї кептар (безрукавка). Шийно-нагрудна частина, яка в інших етнічних групах складалася із прикрас, у швабок закривалася щільно зав'язаною хусткою (іл. 2.2.11). Докладніше розглянути одяг швабок, які проживали в районі Банат (Banat), Румунія, нам допоміг ілюстрований альбом «Șvabii Bănățeni» (Banater Schwaben, 2018).

Проте, що сакси проживали на Буковині, є історичні довідки, але яким був їхній устрій, убрання, традиції, відомостей немає. Допоможуть нам у цьому питанні розвідки румунських дослідників, які простежили та зафіксували народне вбрання саксів, які проживають і нині в Румунії. Прибули вони в цей край, як і на Буковину, раніше швабів. Компактною групою сакси заселилися в районі Банат. Вирізняло саксів від швабів віросповідання, останні були, як вже згадувалося, католиками, а сакси – лютеранами. При цьому лютеранська церква допомогла краще зберегти національну ідентичність. Цікавим є той факт, що одяг кожна з названих груп мала специфічний. Жіноче вбрання саксів, залежно від району проживання, мав деякі відмінності. Зокрема, вишивки району Тарі Барсеі (Tarii Barsei) виконані в різних відтінках коричневого, а у Бістріці (Bistrita) – у чорно-білих кольорах, у Трансільванії (Transilvaniei) віддавали перевагу кольоровим. Німецьке жіноцтво особливо носило різнокольорові шовкові довгі стрічки, які кріпили до головного убору (іл. 2.2.12; 2.2.13).

Німецькі чоловіки (сакси) одягали чорні черевики, чорні штани, шкіряний ремінь із вишивкою, білу сорочку. Вишивку створювали в чорно-білих кольорах. До шийно-нагрудних чоловічих прикрас належить вишита краватка.

За словами Л. Яківчик (1931 р.), яка в третьому поколінні німка, носили намисто із напівкоштовних каменів. Варто зазначити, що невід’ємною складовою тогочасного жіночого одягу класичного вбрання був ажурний білий комірець, який виконували за зразками тогочасних німецьких журналів (Фединчук, 2017с).

Жіночий народне вбрання складався із сорочки й спідниці або перкалевої сукні. Доповнювали його білі фартухи та шовкові хустки. Стосовно зимового одягу, то це були шуби, вовняні сукні, хустки (Ботушанський, Масан, & Іванюк, (Ред.), 2009, с. 153). Яскравим елементом слугувало різноколірне намисто дисковидне, кругле, овальне, циліндричне, бочковидне, біконічне, грушоподібне, яке накладали на хустку.

Чоловічий народний одяг був доволі простий. Верхнє вбрання – піджаки, чорні сукняні куртки, а натільне – білі прості сорочки із жилетками, панталони. Сорочки доповнювали чорними шовковими краватками. Завершували чоловічий одяг головні убори – кепка та фетровий капелюх. У такий спосіб до комплексу шийно-нагрудних чоловічих прикрас входили краватка, кишеньковий годинник, медалі. Стосовно натільних хрестів, то німці не всі їх носили, оскільки частина з них була євангелістами (Ботушанський, Масан, & Іванюк, (Ред.), 2009, с. 153).

Наступна за чисельністю етнічна група Північної Буковини – поляки. Найбільша їхня чисельність зосереджена у Чернівцях та суміжних місцевостях з Галичиною. Перші переселення віднайдені ще за Молдавського князівства, проте вони були незначними (Ботушанський, Масан, & Іванюк, (Ред.), 2009, с. 164). У більшій кількості польське переселення відбувалося в період 1786–1849 років. У цей проміжок часу Буковина з Галичиною становила єдиний округ. Серед них було багато селян, які в такий спосіб рятувалися від панщини, були й політичні біженці. Протягом (1846–1910 рр.) польське населення збільшилося у дев’ять разів (Добржанський, Масіян, & Никирса, 2003, с. 305). Поляки заснували свої колонії в селах Нижні Петрівці, Тереблешти, Стара Гута, Новий Солонець, а також Чернівці на Клокучці. Вони були рівномірно розселені по всій Буковині (Сторожинецькому, Чернівецькому, Гуморському, Серетському повітах) (Добржанський, Масіян, & Никирса, 2003, с. 90).

Окрім того, частина поляків була землевласниками, чиновниками. Це вплинуло на політичне життя краю. Завдяки їхнім старанним зусиллям був створений Польський дім у Чернівцях, урочисте відкриття якого відбулося 2-3 грудня 1905 року. Це дійство привернуло увагу всіх етнічних груп населення Буковини (Никирса, 2008, с. 305). Польський дім об’єднував поляків краю, підвищував національно-культурну консолідацію. У період габсбурзького правління були створені польські громадські організації, періодика.

Звісно, усе змінилося під час румунської влади, за якої велика кількість поляків покинула Буковину. Більша частина з них – інтелігенція: чиновники, вчителі, лікарі (Добржанський, Масіян, & Никирса, 2003, с. 90-91). Певна річ, це вплинуло на польську громаду загалом, остання так і не змогла повноцінно відродити свою діяльність.

Цікава замітка, що стосується одягу буковинців, була зроблена М. Никирсою (вона упорядкувала та описала фонди Буковинської крайової управи, Чернівецького міського магістрату, Буковинського сейму). Дослідниця зазначає, що на відкриття Польського дому в Чернівцях обов'язковою умовою стало відвідання заходу у вечірніх сукнях або народному одязі. Проте більшість жінок обрала класичні вечірні сукні, доповнені прикрасами, а чоловіки – чорний костюм (Добржанський, Масіян, & Никирса, 2003, с. 307).

Серед поляків траплялися не лише поміщики й чиновники, але також промисловці, економи, службовці, які непогано зберегли свою етнічну ідентичність. Одяг вони обирали здебільшого міський (Ботушанський, Масан, & Іванюк, (Ред.), 2009, с. 163). Іноді на свята чи урочистості одягали народний одяг (іл. 2.2.14; 2.2.15).

Прикраси були доволі мінімальними – один, два разки намиста (дисковидне, кругле, овальне, циліндричне, бочковидне, біконічне, грушоподібне) зі скла, коралу, перлів. Заразом частіше обмежувалися гарною сукнею з ажурним комірцем та додатковими елементами (іл. 2.2.16; іл. 2.2.17). Носили також, за словами Г.Циганюк (1934 р.н.), натільні хрестики. У неї в сім'ї було багато дітей, тому про прикраси було годі й думати. Їх, звісно, носили в тих місцевостях, проте рідше бідні люди, а частіше заможніші (Фединчук, 2017d).

Невеликими групами по всій Буковині проживали – вірмени. Перші вірмени приїхали в XV ст. з Московії та Молдавії й частково з Польщі (Ботушанський, Масан, & Іванюк, (Ред.), 2009, с. 171). Займалися вони переважно торгівлею, у їхньому асортименті були товари зі сходу, і заходу.

Вірмени торговими шляхами, Валаським і Татарським, привозили на Буковину різні товари на будь-який смак (Добржанський, Масіян, & Никирса, 2003, с. 109).

Вони добре зберегли свої етнічні ознаки завдяки власній зовнішності, за якою легко визначити східний тип. Діляться на вірменів-католиків і східних. Вірмени на Буковині належали до католицької церкви, через це їх називали вірмено-католики. У традиціях і звичаях вони пристосовані до багатих верств населення (Ботушанський, Масан, & Іванюк, (Ред.), 2009, с. 173). Стосовно одягу, то він був таким, як у місцевої інтелігенції, – міський. Вирізнявся великою простотою, стриманістю (іл. 2.2.18; 2.2.19) (Ботушанський, Масан, & Іванюк, (Ред.), 2009, с. 173). Вірменки носили декілька разків намиста (дисковидне, кругле, овальне, циліндричне, бочковидне, біконічне, грушоподібне) зі скла, коралу, перлів, а також натільні хрести.

Невеликою групою проживали на Буковині угорці (мадяри), які з'явилися у буковинському краї ще в XV ст. та поселилися в Сучаві. Відомо, що вони заселяли Буковину закритими однонаціональними колоніями в таких місцевостях: Андрашфальва, Гадікфальва, Іштеншеґіч і Йозеффальва. Також – проживали серед румунського населення в громадах Якобешти, Фоґадйіштен. У 1784–1786 роках були засновані ще три колонії – Андрашфальна, Гадікфальва, Йозеффальва (Ботушанський, Масан, & Іванюк, (Ред.), 2009, с. 164).

Стосовно своїх традицій, звичаїв, характерних ознак, то угорці частково їх зберегли, проте багато запозичили від румунської культури. Особливо це помітно в народних звичаях (Ботушанський, Масан, & Іванюк, (Ред.), 2009, с. 165). Жіночий одяг для холодної пори року складався з короткого кожушка, хутряного жилета, сукману, довгої вовняної сорочки, полотняної сорочки, спідниці, фартуха. Головний убір – очіпок, а взуття – шнуровані черевики. Жінки носять коси, у які вплітали стрічки. Стосовно прикрас, то угорські жінки носили декілька разків перлів (Ботушанський,

Масан, & Іванюк, (Ред.), 2009, с. 165). Яскравим доповненням слугувала велика хустка, яка накидалася на плечі, а потім, оперізуючи груди, зав'язувалася на спині (іл. 2.2.20). Окрім того, цікавим у ношенні оздоб є факт, що під низ разків намиста підкладали стрічки та в такий спосіб, щоб ті лягали на груди, а у випадку наявності хустки вибиралися поверх неї (іл. 2.2.21).

Чоловіче вбрання у холодну пору року складалося з хутряного кожуха, безрукавки та широких нижніх штанів. Святковим одягом був чорний зі шнурками жилет. До нього одягали вузькі чорні штани або декоровані торочками гачі. Взуття – чорні високі чоботи, а головний убір – малого розміру фетровий капелюх або хутряна шапка. До шийно-нагрудних прикрас можна віднести чорні шовкові краватки (Ботушанський, Масан, & Іванюк, (Ред.), 2009, с. 165). Доповнювали чоловічий одяг медалі (іл. 2.2.22).

Проте зменшилася кількість угорців після репатріації (1880–1890 рр). Виїхало переважно населення бідне, яке шукало кращого життя (Ботушанський, Масан, & Іванюк, (Ред.), 2009, с. 166-167).

Старообрядники з Росії (їх ще називали липовани) на Буковині жили частково в закритих населених пунктах, як-от: Біла Керниця, Климівці, біля Лукавця і Мигорди, а також в містах і містечках. Поміж іншого населення їх ще називають «розкольнікі», «старовєрци» через те, що вони дотримуються віросповідання, яке ще існувало в Московії до введення Никоном нових богослужбових книг (Ботушанський, Масан, & Іванюк, (Ред.), 2009, с. 167). За свої переконання їх переслідував царський уряд, тому вони були змушені емігрувати. Після приєднання Буковини до складу Австрії їхня чисельність збільшилася (Добржанський, Масіян, & Никирса, 2003, с. 122).

Ураховуючи закритість, старообрядці дуже добре зберегли свої традиції. Сприяло цьому факту й те, що заборонялися шлюби з представниками інших груп. Стосовно традицій, то вони зовсім різняться від звичаїв інших етнічних груп, які проживають на Буковині. Між собою старообрядці діляться на поповців і безпоповців. Усе в них стосується релігії,

а все інше, як у росіян (Ботушанський, Масан, & Іванюк, (Ред.), 2009, с. 168). Займалися вони переважно землеробством, городництвом, бджільництвом. Прославилися садівництвом. Фрукти продавали по всій Буковині (Добржанський, Масіян, & Никирса, 2003, с. 123).

Одяг росіян (старообрядців) вирізнявся поєднанням яскравих кольорів тканин. Жіночий одяг складається із сукні, фартуха, хустини, безрукавки. В одному випадку хустина зав'язувалася попід боріддя в такий спосіб, що прикраси не було видно або їх взагалі не було (іл. 2.2.23) або більше уваги приділяли головному убору (іл. 2.2.24; іл. 2.2.25). В іншому випадку трапляються декілька разків намист різних кольорів, зі скла, коралу, перлів (іл. 2.2.26; іл. 2.2.27; іл. 2.2.28).

Чоловічий одяг росіян (старообрядців) складався із солом'яного капелюха, високої хутряної шапки, кітеля та штанів із ситцю, кожуха. Сорочку носили червоного кольору із застібкою з лівого боку, а штани чорні, широкі. Чоловіки не стригли ні волосся, ні бороду (Добржанський, Масіян, & Никирса, 2003, с. 123). Взуття – чорні високі чоботи (Ботушанський, Масан, & Іванюк, (Ред.), 2009, с. 167).

Проте на одній зі світлин ми бачимо чоловіків, одягнутих в народний одяг. Він складається з подовженої сорочки, виконаної із тієї ж самої візерункової тканини, що й жіночі сукні, чорної безрукавки, такого ж кольору штанів, плаща. Носили чоловіки намисто (дисковидне, кругле, овальне, циліндричне, бочковидне, біконічне) зі скла, коралу, перлів (іл. 2.2.29).

Порівняно з іншими етнічними групами, росіян (старообрядовців) були найбільш обмежені в спілкуванні, розмовляли лише за необхідності, тому й не підпали під західні впливи (Добржанський, Масіян, & Никирса, 2003 с. 124).

Перші роми прибули на Буковину в XV ст. За правління князя Олександра Доброго в 1417 році їм надали дозвіл на проживання у Молдавському князівстві (Добржанський, Масіян, & Никирса, 2003, с. 134).

Вони не мешкають окремими колоніями, а розселені по всіх теренах. Більша кількість ромів зосереджена в таких населених пунктах: Михальче, Глиниця, Сторожинець, Нові Фратівці, Войтинель, Кешвана, Глибока, Ґура-Солка, Палтіноса, Ступка і Валесака. Ромів-кочівників не було. У зв'язку із суворим поводженням австрійського уряду їх частково витіснили в сусідню Молдавію, а ті, що залишилися, осіли. Вони добре розмовляють українською і румунською мовами. До сільської роботи неохочі, проте вправні в ремеслах (Ботушанський, Масан, & Іванюк, (Ред.), 2009, с. 169-170). Свої традиції та звичаї роми ретельно приховують. Одяг у них той самий, що й у сусідів – румунів і українців (Ботушанський, Масан, & Іванюк, (Ред.), 2009, с. 169-170). Щодо прикрас то вони носили – бісерні прикраси, намиста, натільні хрести (іл. 2.2.30; 2.2.31; 2.2.32).

Варто зазначити, що на світлинах середини XX ст. ми часто бачимо поруч різні етнічні групи, звісно, іноді їх важко розрізнити, коли одяг міський. Проте незмінним є той факт, що, до прикладу, на весіллі можна було побачити модні сукні, а поруч – традиційний жіночий одяг українок, чоловічий класичний костюм – поруч з народним (іл. 2.2.33).

Іноді таке поєднання бачимо на сімейних світлинах, де частина сім'ї одягнута в народний одяг українців (передгір'я), а друга – в міський. Часом важко сказати, чи це поляки, чи німці, проте впевнено можна відзначити змішування культур (іл. 2.2.34).

Завершуючи розгляд цього історичного проміжку, варто згадати про найкоротший, проте знаковий період української влади на Буковині. Після розпаду Австро-Угорської імперії в кінці жовтня – на початку листопада 1918 року, революційні події, які відбулися завершили згадані процеси національного відродження й відновили традиції Старокиївської держави. Буковина в союзі з іншими регіонами намагалася відновити єдину українську державу. На бік буковинців у цій боротьбі стало населення всіх інших національностей, звичайно, окрім румунів, які за допомогою збройних сил 1918 року окупували Буковину (Квітковський, Бриндзан, & Жуковський,

1956, с. 316-317).

Отже, отримані результати дослідження свідчать, що за період Молдавського князівства на Буковині розвинулася художня обробка металів – золотарство. Попри складні умови місцеві майстри зуміли розвинути цей промисел та досягти власної виразності, стилістики.

Досліджено, що на Буковині у період Габсбурзької монархії були поширені нашийні та нагрудні прикраси, а саме типологічні підгрупи – амулети, бісерні прикраси, застібки, нагрудники, намиста, хрести, краватки. З'являється чимало нових прикрас, зокрема із бісеру, краватки, нагрудники. Поширеним стає намисто – зґарда та салба. А деякі, зокрема нашийні гривни, підвіски-лунниці вже не трапляються.

2.3 Прикраси буковинського народного вбрання XX ст. (період румунської окупації Північної Буковини, «совєтизації» та підрадянської України, незалежної України)

Після падіння Габсбурзької монархії, панування якої тривало 144 роки і доволі короткого (3–11 листопада 1918 р.), але знакового для Буковини періоду української влади в часи ЗУНРу, наступив румунський період.

Румунська окупація тривала на Буковині 22 роки (1918–1940 рр.). Як і всі агресори, Румунія намагалася асимілювати українців. Протягом півтора століття румуни провадили свою політику на повне викорінення автохтонної української культури. Натомість місцеве населення ще більш завзято захищалося та провадило рух опору. І завдяки запеклій боротьбі Буковина не була румунізована, хоч випробування було складним (Квітковський, Бриндзан, & Жуковський, 1956, с. 318).

17 серпня 1916 року між Антантою і Румунією був підписаний договір, за яким румунській державі після закінчення війни відійде територія між верхньою частиною Прута з продовженням у північному напрямку вздовж річки до кордонів Галичини, де Черемош впадав у Прут (Рендюк, 2010, с. 17).

Після закінчення Першої світової війни румуни окупували південну, а згодом і північну Буковину. Українські добровольчі частини, виснажені Першою світовою війною, не могли дати гідний опір. Вони відійшли до Галичини та протягом усього періоду в різних формах проводили боротьбу за визволення Буковини (Рендюк, 2010, с. 17).

Звісно, що українці сподівалися, що їх приєднають до українських земель. Своє бажання вони підтвердили офіційно на всенародному вічі 3 листопада 1918 року та засудили закиди румунської влади про належність Буковини Румунії (Антошкіна, Гадинко, Красовська, Сигеда, & Сухомлинов, 2010, с. 32). Проте ця суперечка між румунами й українцями вирішилася на користь перших.

Місцева влада перейшла в руки військових командирів, які зі свого боку мали необмежені права та впродовж 1918–1919 рр. арештували всіх просвітників – священників, учителів, громадськи активних селян. Удавалася румунська влада і до тілесних покарань, побиття буками, так званих «румунських 25 буків». Окрім того, були й випадки розстрілів буковинців (Квітковський, Бриндзан, & Жуковський, 1956, с. 318). Звичайно, що й мова в усіх установах була введена обов'язкова румунська. Важкі часи настали для української мови, культури, мистецтва, які не лише не розвивалися, але й масштабно винищувалися. Окрім того, для посилення румунського елементу на Буковину були привезені румунські колоністи. Як свідчать дослідження Д. Квітковського, Т. Бриндзана, А. Жуковського (1956), «…почалося організоване нівелювання всього українського. Та найбільше сил румуни спрямували на знищення шкільництва, культурно-громадського життя та релігії. Звісно, усі ці чинники творили єдину цільну спільноту – буковинців (Квітковський, Бриндзан, & Жуковський, 1956, с. 365).

Відстоювали свої цінності громадські діячі підпільно, враховуючи, що всі інші методи не тільки не мали ефективності, а були просто неможливі. Адже одними з перших були ліквідовані товариства, у тому числі «Руська бесіда», про яке ми згадували в попередньому розділі. Вагомий слід воно

залишило в історії Буковини. З часом деякі з них відновили свою діяльність, але проявили себе мінімально. Зате значно активізувалася студентська молодь, яка створила крайову організацію під назвою «Комітет Українських Студентів Буковини», об'єднавши попередньо створені академічні козацтва «Запорожє», «Чорноморе», «Православну Академію». Окрім того, яскраво себе показали музичне товариство «Буковинський кобзар», «Український театр», «Українська народна книгозбірня», «Український музей народові дання» та спортивне товариство «Довбуш» (Квітковський, Бриндзан, & Жуковський, 1956, с. 365).

Усе буковинське шкільництво зазнало значних змін. Насамперед це стосувалося мови. Спочатку впроваджували румунську частково, та згодом українську мову у школах замінила румунська. Багато українських гімназій закривали, а потім їх відкривали як румунські. Так зробили у Чернівцях, Кіцмані, Вижниці. Ці зміни зачепили також Чернівецький університет, у якому на богослов'ї була ліквідована кафедра української мови й літератури, натомість відкрито кафедру історії слов'янських культур, на чолі з румунським професором (Квітковський, Бриндзан, & Жуковський, 1956, с. 366).

Розвитку українського мистецтва сприяв «Народний дім» у Чернівцях. У ньому було створено багато українських організацій: курси вивчення української мови, «Український мужеський хор», оркестр, «Український театр». Були видані також деякі книги. Проте це лише на короткий проміжок часу. Ситуацію на Буковині висвітлив паризький тижневик «Українське слово», який писав: «Наступ румунщини на все, що українське, досягнув нині свого вершка. В усіх школах на Буковині, Бессарабії й Марморощині заборонена навіть наука релігії українською мовою. Православні священники не мають права відправляти похорони або вінчати по-українському. По урядах висять вивіски, що українець, який промовить по-українськи, буде негайно видалений із служби». Стосовно народного вбрання, то це ж видання зазначає: «…Не можна носити вишиваних сорочок». Цей терор з року в рік

набирав таких обертів, що й сліду не залишав українського, повсюди все було румунське (Квітковський, Бриндзан, & Жуковський, 1956, с. 367-371), та навіть був створений спеціальний підрозділ для протистояння антирумунським настроям, що мав назву «сигуранца» (служба безпеки Румунії) (Антошкіна, Гадинко, Красовська, Сигеда, & Сухомлинов, 2010, с. 32). Окрім того, був розповсюджений надпис у громадських місцях «Vorbiţi numai româneşte», що перекладається «розмовляй лише румунською». А також, як підкреслює Т. Рендюк (2010), навіть застосовували каральні заходи до «…українців, незалежно від віку, які мали сміливість користуватися рідною мовою, виконувати українські пісні або колядки, носили українські костюми, за що призначалися численні штрафи та санкції» (с. 25).

У першій половині XIX ст. в західних областях України набуло популярності мистецтво виготовлення бісерних оздоб. З 1930-х рр. бісерне ремесло охопило й Буковину, проте тут воно набрало особливих художніх форм. Бісером вишивали сорочки, пояси, верхній одяг, головні убори (Федорчук, 2007, с. 17-18).

У румунський період збереглися прикраси від Габсбурзької монархії – бісерні прикраси, застібки, намиста, хрести. З бісерних прикрас це нашийні та нагрудні ґердани, силянки, котильони. Трапляються бісерні прикраси з румунського бісеру.

Також використовували завізне румунське намисто, яке вирізняється своєю барвою (синя, біла, червона), що не притаманна українцям. Продовжили використовувати типове намисто салбу, рідше трапляється зґарда. Доповнювали його майстерно виконані застібки, що свідчать про розвиток художньої обробки металу в румунський період.

Однак через брак матеріалів важко дослідити розвиток ювелірного мистецтва загалом та провести паралелі з європейським, указати нові техніки які почали освоювати майстри, як це було у Старокиївській державі, в молдавський та австрійський періоди. Можемо лише припустити, що

прикраси зазнали менших змін порівняно з народним вбранням. Окрім того слід урахувати, що цей період тривав коротко – всього двадцять два роки, тому важко щось сказати про системні зміни.

Після румунської окупації настав «радянський період». Складався він на Буковині з двох етапів. Перший (1940–1941 рр.) наступив завдяки її окупації СРСР. Унаслідок налагоджених стосунків із гітлерівською Німеччиною Радянський Союз заявив про права на Бессарабію і Буковину.

Прийшовши на Буковину, московські окупанти вдалися до рішучіших, жорсткіших дій, що мали на меті докорінно знищити українців. Ось як зазначають Л. Антошкіна, О. Гадинко, Г. Красовська, П. Сигеда, О. Сухомлинов (2010) у монографії «Особливості буковинського пограниччя: історія культурного полілогу» про ці настрої: «…Провести політичну й етнічну чистку окупованих територій шляхом повного винищення прорадянського елементу та не румунського, передусім єврейського населення; примусово румунізувати й економіку захоплених територій, заборонити йому здобуття освіти на рідній мові, видання національних газет і журналів, розвиток національної культури і мистецтва» (с. 32).

Другий етап радянської влади розпочався 30 березня 1940 року, коли радянські війська зайняли більшу частину Української Північної Буковини (Квітковський, Бриндзан, & Жуковський, 1956, с. 412). Радянська влада отримала край у руїнах, та нова політика тільки погіршила це становище. Розпочалася «українізація», під якою розумілася русифікація Буковини, яку звісно, буковинське населення зустріло з опором. Ф. Чев'юк і В. Захарчук (2008) у своїй книзі про історію краю і життя людей «Буковина і буковинці» відзначають, що при «…румунах і совітах не було і немає рехту [права. – Автор.]» (с. 111). Так звана «українізація» не відбувалася, натомість національно свідомих громадян відправляли вглиб СССР, у кращому випадку вони встигли виїхали до Німеччини чи Румунії. Д. Квітковський (1956) зазначає: «Під політичним, культурним, соціальним і економічним оглядом Буковина перебуває в ще гіршому стані, ніж за румунського періоду.

Совєтизація Буковини – це намагання відірвати її цілковито від культурної Європи і прилучити політично й духовно до московсько-азіатського світу» (с. 416). Ціллю комуністичної культури було знищення автентичної національної української культури і створити так звану інтернаціональну, зросіянізовану культуру. Для цього радянська влада застосовувала усі можливі насильницькі методи (Новицька, 2003, с. 8). Радянські чиновники використовували такі ж засоби просвітництва, як і попередники: примус, репресії та фізичне знищення непокірних.

Стосовно становища євреїв за радянської влади то відзначимо, що велика їх частина мігрувала до Ізраїлю впродовж трьох хвиль.

Перша хвиля міграції (1944–1946 рр.) була спричинена насильницькою радянізацією, ліквідацією єврейських політичних партій та громадських організацій. Переслідування й репресії, окрім того, мобілізація до Червоної армії унеможливлювала життя євреїв у Північній Буковині (Яворська, 2016, с. 143). Друга хвиля (1968–1973 рр.) була наслідком шестиденної війни в Ізраїлі, у результаті якої відроджувався дух єврейства, інтерес до етнічної самоідентифікації та навіть до сіоністських ідей (Яворська, 2016, с. 143). Третя хвиля (1989–1991 рр.) була спричинена міжнаціональною напругою в СРСР, пожвавленням антисемітських настроїв, погіршенням соціально-економічного становища (Яворська, 2016, с. 143).

У ході нашого дослідження було виявлено, що на теренах Буковини єврейське населення становило вагому частку, проте з часом більша частина емігрувала. Серед євреїв були поширені їхні традиційні прикраси та західноєвропейські. Проте явище винищення євреїв призвело до міграції цієї частини населення з Буковини, що та позбавило нас можливості ширше дослідити це питання.

В радянський час майстри народного мистецтва були змушені працювати в створених артілях. Варто відзначити, що для того, щоб кооперувати кустарів і ремісників, щоб покращити організацію виробництва були створені артілі. Робота в кооперативних артілях була перервана з

початком німецько-радянської війни та продовжена після її закінчення (Бушина, 1986, с. 111). Проте майстри працювали як за ескізом, так і з матеріалом, запропонованим йому керівництвом, та дотримуватися заданої тематики і стилістики. В дослідженні «Українське народне мистецтво 1920–1980-х рр.: інтерпретація, оцінка, спростування» О. Новицька зазначає: «Такі артілі були засобом впровадження тотального контролю над народним мистецтвом. Для майстрів, що продовжили працювати одноосібно, застосовували методи економічного і психологічного тиску. Закони розглядали такого майстра як «нетрудовий елемент», що використовує найману працю з ціллю отримання прибутків» (Новицька, 2003, с. 80). Звичайно, так звана колективізація негативно позначилася на роботі народних майстрів та обумовила занепад ремесл на Буковині. Стосовно прикрас майстри їх зовсім не виконували в артілях. Прикраси майстри продовжували виконувати лише для власної потреби та в малій кількості.

У 1936 році роботу артілей і майстрів-кустарів об’єднав єдиний орган управління Укрхудожпромспілки. Метою новоствореної організації було ідеологічний контроль усіх процесів виробництва, масового впровадження створити єдині зразки. Очолювали артілі особи, які ніякого стосунку до мистецтва не мали, натомість чітко дотримувалися законів колективної праці. З цієї причини майстри відійшли від національної етномистецької традиції, у їхньому декорі з’явилася радянська тематика (Новицька, 2003, с. 8).

Важливою подією 1965 року стало створення музею Вижницького училища прикладного мистецтва, відкриття якого було присвячене 60-річчю заснування мистецького закладу в м. Вижниця. У музеї виставили 200 дипломних і семестрових робіт учнів навчального закладу (Козубовський, 1997, с. 15).

Негативне ставлення комуністичної ідеології до релігії особливо відбилося на роботах майстрів сакрального мистецтва. У наших студія це стосується майстрів-мосяжників, ювелірів, основним прибутком яких були металеві вироби (ікони, нагрудні та натільні хрести). Заборонялося

використовувати символи-хрестографеми, натомість усіма можливими методами впроваджували радянську символіку (Новицька, 2003, с. 9).

Звичайно, майстри чинили спротив антирелігійній і антинаціональній діяльності, та радянська влада насильно впроваджувала «соцреалізм». Окрім того, її популяризатори заявляли, що народне мистецтво вже втратило свого поціновувача та є таким, яке «віджило», на заміну йому прийшло нове, що відповідає вимогам часу. Усе поступово почало спрощуватися, художня мова ставала примітивною. Новий метод «соціалістичного змісту й національної форми» позбавив художню творчість автентичного, національного наповнення та примушував до продукування виробів, які мали виховувати «нову» радянську людину (Новицька 2003, с. 9).

При окресленні «українського шляху» в мистецтві ХХ століття, О. Голубець (2012) зауважує, що «Новітні теоретичні концепції, тривалий час не доступні для ізольованого від світу культурного середовища СРСР, свідчать про наявність трьох періодів розвитку мистецтва – міметичного, ідеологічного і постісторичного» (с. 11).

Народні прикраси з бісеру, скла, каменів, природних матеріалів, металеві прикраси місцеві мешканці вдягали все рідше. Комплекс прикрас обмежувався декількома разками намист або одяг був узагалі без прикрас (іл.2.3.1; 2.3.2; 2.3.3). Робота в колгоспах породила ряд псевдооздоб, які виконували з дешевої сировини, і які витіснили дороге венеційське намисто, намисто з перлів, зґарду, салбу. Виявлено навіть такий трагікомічний факт, що одна з «новітніх» оздоб виконувалася з тіста, яке фарбували в різні кольори. З цього ж матеріалу виліплювали різні за формою листочки, суцвіття квітів, кульки (іл. 2.3.4; 2.3.5). Виконували намиста ще з одного незначного матеріалу із суміші дерев’яного напилення з клеєм, яке потім фарбували в різні кольори. Такі імітації прикрас не мали жодної мистецької цінності, але виготовляли їх виключно із комерційною ціллю. Зрозуміло, що про відновлення традицій виготовлення народних прикрас у радянський період не йшлося.

Приблизно те ж можна сказати і стосовно бісерних прикрас. Майстрині їх робили із значного більшого бісеру, технологічно простіші, позбавлені тих орнаментів, що були притаманні характерним прикрасам попереднього австрійського, румунського періодів. Можливо, традиція виготовлення бісерних оздоб могла зберегтися, проте зміна розміру та кольору бісерного коралика унеможливила цей процес.

Відбувалися зміни і в чоловічому вбранні. Чоловіки все частіше віддавали перевагу англійському костюму, який по-різному доповнювали – вишитими краватками. У різних районах Північної Буковини (гірських, передгір'ї, рівнинних районах) її вишивали по-різному. Вишита краватка була і на сусідньому Покутті.

Варто також зазначити, що в радянський період було заборонено ношення орденів (медалей), які видавалися за Австро-Угорської імперії; для цього був виданий спеціальний наказ (Чев'юк & Захарчук, 2008, с. 54).

До того ж у цей час припинила свій розвиток культура ношення традиційних мосяжних хрестів. Одягали лише натільні, які доводилося приховувати. Стосовно нагрудних хрестів, які носили чоловіки (особливо Буковинської Гуцульщини), вони припинили свою еволюцію. Проте типологічна підгрупа (грецькі, візантійські) залишилася від попередніх періодів, а нових типологічних груп, типів, як-от в Європі (готичний, модерний), не з'явилося.

Металеві прикраси виготовляли здебільшого колишні студенти Вижницького училища, у якому 1955 року був створений відділ «Художня обробка металу». Створене відділення художньої обробки металу на чолі з О. Шишкіним і В. Біликом навчало покоління, що підростало, і не знало старовинних технік лиття, кування, гравіювання, карбування (Бушина, 1986, с. 120), тому такі прикраси рідко виготовлялися майстрами в народних традиціях. Студенти, які пізніше ставали майстрами, продовжували виконувати комерційні чи авторські оздоби. Унаслідок чого шийно-нагрудні прикраси, як-от: зґарди, шелести, чепраги, медалі, нагрудні, натільні хрести,

не розвивалися, хіба що відтворювали традиційні зразки.

Із закінченням у 1991 році радянського періоду настала доба незалежної України. Попри те, що Україна проголошена незалежною, одну з болючих проблем творять наявні в нас ідеологічно-часові конфлікти, яким немає аналогів у світі. Декоративне мистецтво, ніби відстале від нього, було безпомічне, розгублене, розбите (Голубець, 2012, с. 5). Музейні колекції катастрофічно зменшилися, кращі зразки були вивезені до Румунії чи Росії або пропали.

У 2004 році на основі навчально-матеріальної бази Вижницького коледжу прикладного мистецтва імені В. Шкрібляка організовано факультет «Образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва» Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича, який з 2014 року перейменовано у факультет «Архітектури, будівництва та декоративно-прикладного мистецтва». Студенти факультету є учасниками, а часом й переможцями, всеукраїнських, міжнародних виставок, фестивалів.

Демонструє сучасний стан розвитку буковинських прикрас створена у 2019 році виставкова зала Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича, факультету архітектури, будівництва та декоративно-прикладного мистецтва, експозиція, якої складається з металевих прикрас, бісерних, вишитих (іл. 2.3.6; 2.3.7; 2.3.8).

У час незалежної України були організовані ряд фестивалів, такі як: «Осінь весільна», «Петрівський ярмарок», міжнародний фестиваль австрійсько-німецької культури, міжнародний фестиваль румунської культури, фестиваль культури «Global Village», міжнародний фестиваль традиційного мистецтва «Буковинська тайстра», «Миколайчук фест» та ін., які сприяють відновленню й розвитку народного мистецтва. Особливо багато фестивалів і виставок організовує Чернівецький обласний музей народної архітектури та побуту під відкритим небом. Вони зазвичай приурочені до різних народних та релігійних свят.

Слід зазначити, що за короткий період незалежної України був створений буковинський осередок спілки майстрів народного мистецтва України та учбово-методичний центр культури Буковини, в якому майстри регулярно проводять виставки, а молодь навчають народним промислам і відновлюють народні традиції виготовлення бісерних оздоб.

Отже, румунський період, на нашу думку, не вніс значні корективи до вже усталеного за австрійського періоду комплексу нашийних і нагрудних прикрас буковинців. Проте у радянський період була впроваджена мода на одяг фабричного виробництва, яка поступово витіснила народну традицію. З цим пов'язано те, що типологічний ряд зменшився – бісерні прикраси, застібки, намиста, краватки. Проте, такі оздоби як нагрудники, намисто «зґарда», «салба», нагрудні хрести майстри перестали виготовляти. Прикраси одягали все в меншій кількісті, рідше або взагалі не використовували. Мода на золоті комерційні прикраси замінила традиційні металеві народні оздоби.

Досліджено, що за незалежної України зросло зацікавлення народним мистецтвом, відроджуються традиції виготовлення бісерних та металевих прикрас. Засновані фестивалі, виставки дають змогу демонструвати ці досягнення, а також дають можливість майстрам обмінюватися досвідом.

Від первісності до незалежної України встановлено три етапи розвитку народної традиції нашийних та нагрудних прикрас Буковини. Помітних змін зазнали – типологія, технологія, художньо-стилістичні вирішення.

З’ясовано, що перші прикраси дійшли до нас з Антської держави (IV – VII ст., поселення Кодин) і черняхівського періоду (II–V ст. н. е.). Це фібули із бронзи, скляних і сердолікових намистин, підвісок із раковини каурі, монет. Встановлено, що поширеними були дві підгрупи нашийних і нагрудних прикрас – застібки та намиста. Орнаментовані вони комбінованими фігурами трикутників, прямокутників, кругів, ромбів. Декоративною рисою цих оздоб є чіткий врівноважений ритм.

Досліджено, що у період Старокиївської держави збереглися оздоби застібки й намиста, виникли нові підгрупи оздоб – амулети, гривни, хрести.

Виявлений фактологічний матеріал надає підставу стверджувати, що урізноманітнюється форма оздоб, а саме підвісок (підвіски-лунниці, підвіски-бубенці, круглі підвіски), художні особливості орнаменту, матеріали, а деякі оздоби, зокрема – гривни, засвідчують місце людини в громадській ієрархії. Орнамент стає складнішим, збагачується новими мотивами – зигзаги, меандри, спіралі, виті шнури.

Встановлено, що за час існування Молдавського князівства (кін. XIV – XVIII ст.) високого розвитку набуло золотарство «oreficeria» (orefice). З'ясовано, що коштовні прикраси називали «giuvaiergerie» («giuvaier»), а майстрів – «orfevrar», «zlătar», «argintar», «bijutier», «aurar». У процесі аналізу виявлено, що в цей час широкого розвитку набуло мистецтво обробки перлів («mărgăritarelor», «perlelor»), яке поширювалося і в наступні історичні періоди.

Щодо типології оздоб цього періоду уточнено, що типологічна підгрупа продовжила існування з попереднього періоду, а саме намиста, застібки, хрести продовжили свою еволюцію, а от шийна гривна припинила свій розвиток у комплексі оздоб.

Історико-мистецтвознавчий аналіз прикрас українців часи Габсбурзької монархії (кін. XVIII – поч. XX ст.) засвідчив, що від попереднього періоду залишилися оздоби: намиста, застібки, хрести. Установлено, що виникають нові типологічні підгрупи – амулети, бісерні прикраси, нагрудники і краватки. Саме цей період найширше демонструє типологію нашийних і нагрудних буковинських прикрас, зокрема типологічні підгрупи, типи, варіанти типів. Визначено появу нового типу намиста – «зґарда», а з монет – «салба». Виявлений фактологічний матеріал засвідчує найвищий розвиток у формотворенні, використанні матеріалів, художньому вирішенні оздоб. Орнамент рясніє різноманітними мотивами, насиченими кольорами, має свої особливості побутування у гірських районах, передгір'ї, рівнинних районах.

Досліджено, що прикраси буковинського народного вбрання періоду румунської окупації Буковини залишилися від попереднього періоду,

зокрема: амулети, бісерні прикраси, застібки, краватки, нагрудники, намиста, хрести. тому припускаємо, що вони були такі ж самі, як і в попередній період, на що вплинуло важке соціально-політичне становище, яке пригнічувало прояви національної культури.

На підставі аналізу творів періоду «совєтизації» та підрадянської України установлено, що збереглися наступні типологічні підгрупи оздоб – бісерні прикраси, намиста, краватки. Проте, виявлено, що антирелігійна й антинаціональна діяльність радянської влади, а також насильне впровадження «соцреалізм» знищило ряд типологічних підгруп, типів, видів типів. Порівняльний аналіз показав, що орнаменти у бісерних прикрасах стали простіші у композиції, а кольорова гама не така яскрава, як у попередньому періоді.

З'ясовано, що у період незалежної України збереглися бісерні прикраси, намиста, виникли типологічні підгрупи – застібки, хрести. Порівняння показало, що бісерні прикраси, їх типологія, художні якості, кольорова гамма вишуканіша, традиційна, що свідчить про відновлення та розвиток традиції. Порівняння показало, що затухають народні традиції виготовлення металевих оздоб, а саме намиста – зґарда і салба, застібок – квадратних, круглих, прямокутних, ромбовидних, хрестів – прямі, розетковидні, трапецієвидні.

Встановлено, що розвивають традиції виготовлення нашийних і нагрудних прикрас Північної Буковини заклади освіти, зокрема Вижницький коледж прикладного мистецтва імені В. Шкрібляка і кафедра декоративно-прикладного та образотворчого мистецтва Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича. Розглянуто роботи викладачів, студентів, які презентуються на виставках НСХУ і НСМНМУ України, що засвідчує їхню високу мистецьку оцінку.

РОЗДІЛ 3. ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ НАГРУДНИХ ТА НАШИЙНИХ ПРИКРАС ПІВНІЧНОЇ БУКОВИНИ

Прикраси як невід'ємні компоненти народного вбрання у різних етнічних групах (українців, румун, молдаван, євреїв, німців, поляків, вірмен, угорців, росіян, ромів) на Буковині мали свої техніки, засоби виготовлення, а відтак і своєрідні художні особливості виробів.

Музейні й приватні збірки, польові дослідження засвідчують, що ареал саме українських і румунських чоловічих і жіночих нагрудних і нашийних прикрас більший, різноманітніший, ширший та заслуговує особливої уваги. Оздоби інших груп – євреїв, німців, поляків, вірмен, угорців, росіян, ромів мають свою типологію, способи виготовлення, накладання, художні особливості, хоча по кількості типологічні підгрупи менші.

3.1 Типологія нагрудних та нашийних прикрас українців Північної Буковини

Окрім детального історико-мистецтвознавчого аналізу у нашому дослідженні важливо встановити детальні характерні ознаки нашийних і нагрудних прикрас конкретних етнічних груп від первісності до нинішнього часу незалежної України. Однак буковинські оздоби, як складова українських прикрас, їхня типологія не досліджені. Також не розроблені теоретико-методологічні принципи морфологічного поділу, що складають основу порівняльного аналізу; не окреслені подібності й відмінності між українськими нашийними і нагрудними прикрасами та оздобами інших народів, які проживають на Буковині. Не окреслено типологію, спільні та відмінні риси українських нашийних і нагрудних прикрас, запозичень, переймань форм, орнаментів, структурних функцій оздоб від різних етнічних груп.

Необхідно зазначити, що визначення типології прикрас передбачає врахування цілого ряду суттєвих критеріїв, за якими можна здійснити і найширше за функціональним призначенням та матеріалом. Саме так вперше

проводить спробу систематизації прикрас усієї України Г. Врочинська: класифікує прикраси найширше за матеріалом: прикраси з рослин, тканин, мушель і пір'я (Врочинська, 2007, с. 26); прикраси з кольорових каменів, скла та бісер у (Врочинська, 2007, с. 39); прикраси з металів (Врочинська, 2007, с. 98).

Проте мистецька традиція оздоб набагато ширша, щоб їх систематизувати лише за матеріалом. Прикраси виконані майстрами з одного і того ж матеріалу виокремлюються завдяки функції та формі, яка конкретизується локальними індивідуальними особливостями, що проявляються саме через конструкцію.

На основі аналізу напрацювань учених щодо досліджуваного феномену, стверджуємо, що основною класифікаційною одиницею для нашийних і нагрудних прикрас є функція, яка враховує всі варіанти призначення конкретного предмета, орієнтуючись на його необхідність, висунуту життєвою потребою, від неї залежить і форма оздоби і вибір матеріалу, з якого виконаний виріб, і його місце в комплексі. Багато важить і те, що у кожен історичний період функція змінювалася, але нашийні та нагрудні прикраси були найменш змінною складовою народного вбрання буковинців (Стельмащук, 2013, с. 9).

В основу систематизації прикрас покладений теоретичний підхід до функціонального й морфологічного розподілу, класифікації, розроблений М. Станкевичем (Антонович&Захарчук-Чугай, 1993, с. 25-29). За загальними принципами прикраси відносимо до категорії – рід.

Рід (прикраси) – виокремлює найзагальніші особливості виробів та їхнє функціональне призначення (Станкевич, 2002, с.193). За логікою викладу матеріалу найзагальніші родові відміни об'єднуємо в типологічні групи.

Типологічна група – стале поєднання однотипних предметів. За цим методом тип виступає як загальний зразок і розкриває функціональну композиційну спільність оздоб (Станкевич, 2002, с.193). Поділ на типологічні групи проводимо за принципом розташування оздоб – для голови, нашийні,

нагрудні, поясні (Матейко, 1977, с.138-142). До нашого дослідження відносяться типологічні групи – нашийні та нагрудні.

Всі оздоби нашийної типологічної групи ми віднесли до шести типологічних підгруп: амулети (антропоморфні, круглі, овальні, прямокутні), гривни (виті, плетені), бісерні прикраси (ґердани, силянки-коміри), намиста (дисковидне, кругле, овальне, циліндричне, бочковидне, біконічне, грушоподібне), натільні хрести (таблиця 3.1.1).

Нагрудна типологічна група складається з шести типологічних підгруп: бісерні прикраси (ґердани, силянки-коміри, котильони, плетінка об'ємна); намиста (дисковидне, кругле, овальне, циліндричне, бочковидне, біконічне, грушоподібне), застібки (квадратні, круглі, прямокутні, ромбовидні); нагрудники (прямокутні з стійкою, прямокутні з коміром); краватки, нагрудні хрести (таблиця 3.1.1).

Типологічна підгрупа – перехідна ланка між типологічними групами і типами (Федорчук, 2003, с. 704). Зважаючи на побутування від первісності до незалежної України на Північній Буковині виявлено вісім типологічних підгруп – амулети, бісерні прикраси, гривни, застібки, краватки, нагрудники, намиста, хрести. Окрім того, встановлено, що деякі типологічні групи мають типи, а іноді окремі типи мають варіанти типів.

Тип визначили через найбільш характерні ознаки в оздобах, які притаманні роботам майстрів певного періоду та демонструють їхні вподобання, яке вони передали через форму, конструкцію, функцію прикраси. Встановлено 36 типів нашийних і нагрудних буковинських чоловічих і жіночих прикрас.

Аналіз прикрас здійснений за методом розробленим О. Федорчук: приналежність до типологічної групи; форма прикраси; етимологія назви; технологічна та естетична характеристика; особливості використання; хронологічні та географічні межі побутування (Федорчук, 2004, с. 12-13).

Амулети (італ. amulèto, лат. amuletum як похідне від «incerta» покривати) – типологічна підгрупа, яка кількісно була доволі мала. До цієї

підгрупи відносимо типи: антропоморфні, круглі, овальні, прямокутні амулети. Антропоморфні амулети – тип нашийних оздоб, що датуються первісним і слов'янським періодами. Вони мали форму переважно стилізованої жіночої фігури, де силует часто позбавлений чітких антропоморфних обрисів. До прямокутних амулетів належать кам'яні ікони Старокиївської держави. Сам виріб прямокутний, видовжений, із заокругленими верхніми краями. Виявлений фактологічний матеріал датується періодом від первісності до становлення Старокиївської держави, виняток становлять лише єврейські амулети (таблиця 3.1.2).

Круглі, овальні амулети, які трапляються серед єврейського населення, датуються серединою XIX – першою третиною XX ст. Згідно з традицією носили такі оздоби тільки євреї. Це була освячена рабином монета, яку носили на шиї (Ботушанський, Масан, & Іванюк, (Ред.), 2009, с. 160). Дарували амулети новонародженим, у перекладі з івриту «кеміа» (або, як вимовляють російські євреї, «комеа»); використовували їх більше євреї-равіністи, які схильні до містичних переконань, особливо це стосується хасидів. Амулети-камеї мають широке застосування і розповсюджені в Росії, Польщі, Литві. Металеві амулети часто виготовляли зі свинцю та міді, особисто на замовлення для «легковірного натовпу». Особливо популярні амулети у формі медалей, відомі під назвою «hejele». Також були розповсюджені амулети у формі чотирикутника із заокругленим виступом на верху. Обидва види мали отвір для підвішування (Каценельсан, & Гинцбург, 1908, с. 368–374). Трапляються також амулети на Півдні України (Одещині), іноді пишно орнаментовані. Звичайний традиційний єврейський амулет з пробуреним отвором майстри вмонтовували у підвіску в формі краплини, яка оздоблена в східних традиціях ажурним металевим плетивом (Самков & Лепський, 2018, с. 157).

Необхідно вказати, що срібні та золоті амулети з'являються пізніше, коли їх носили на тілі як прикрасу або як наслідування культури носіння хреста. Деякі з них були декоровані технікою емалі із зображенням Мойсея.

Бездітні жінки, християнські богомолки, татари, роми у такі амулети укладали коріння, листки, зерна з різкими запахами, деякі з яких переходили від покоління до покоління. Окрім того були лікарські амулети, які виготовляла повитуха. Для створення таких амулетів існувало прописане правило, що складалося з 18-ти пунктів, яке потрібно було знати. Навіть більше, виготовляти певні амулети треба було з вірою, постом, бути одягненим при цьому у все біле, з дотримуванням чистоти. Існували типи амулетів з різними назвами. Наведемо деякі з них: жезл Мойсея – його наділяли багатьма чудодійними якостями, про які було заборонено говорити; жіночі амулети – чотирикутна рамка, у кутах якої була прописана молитва на пергаменті; про те, як носився, не зазначається. Амулети, які носили чоловіки і жінки, мали вдягатися на чисте тіло, з ними не можна було ходити в нечестиві місця; дитячі – з надписами різного плану, що більше стосувалися здоров'я (Каценельсан & Гинцбург, Д. (Ред.), 1913, с. 367–373).

Цікаво, що в каталозі «Treasures of Jewish Heritage» під терміном «амулет» вказано різні оздоби, не лише підвіски (круглої, прямокутної форми), а й прикраси – браслети, намиста, кольє, ланцюжки з єврейськими мотивами (Тора, Талмуд, талес, зірка Давида) (Treasures of Jewish heritage, 2006).

Бісерні прикраси – типологічна підгрупа, виділена на основі структурних властивостей форми виробів та виокремлено в наступні типи (за О. Федорчук) (2004): ґердан кутовий, ґердан перетинчастий, ґердан розетковий, ґердан стрічковий з підвісками, ґердан стрічковий, ґердан хрещатий, котильон, краватка, крайка, криза, монисто обплетене, монисто, плетінка об'ємна, силянка-комір дводільна, силянка-комір зубчаста, силянка-комір однодільна, язик – разом сімнадцять типів (с. 12). У ході нашого дослідження на Буковині встановлено вісім типів: ґердан розетковий, ґердан стрічковий з підвісками, ґердан стрічковий, котильон, плетінка об'ємна, силянка-комір дводільна, силянка-комір зубчаста, силянка-комір однодільна. Серед назв, які вживали на Буковині, більше використовували: «цятки»,

«вівсьорки», «ґердани», «силянки», «басми», «ґрусталі», «маниства», «гармузи». (Кожолянко, 1994, с. 164). Поширеною оздобою був гердан розетковий (таблиця 3.1.2).

Тип – ґердан (походить з турецького «gerdan», що перекладається як «шия») (Федорчук, 2007, с. 50). Він має ряд творів – розетковий, стрічковий, стрічковий з підвісками відноситься до чоловічих й жіночих бісерних прикрас Буковини. Має форму стрічки різної ширини та довжини (Федорчук, 2003, с. 704). Ґердан – шийно-нагрудна оздоба плетена чи ткана з різнокольорового бісеру, який в більшості зразків підшитий на стрічку (Запаско&Голод, 2000а, с. 147). Такі вироби побутували в Україні XVIII–XIX ст. із різними назвами в багатьох етнографічних районах: на Гуцульщині й Поділлі їх називали «ґерданами», на Бойківщині та Лемківщині – «драбинками», «ланциками», «ґерданками», «ліцами» (Запаско&Голод, 2000а, с. 69). На Буковині їх називали – басмами, ґерданами, шлярками, силянками, ґерданиками (Кожолянко, 1994, с. 164-165), а також залежно від району вживали різні назви: на Кельменеччині (с. Оселівка) використовувалася назва «гордян», у Новоселицькому районі (с. Будна, Магала) – назва «зґарда», «зґардіце», у Кіцманському районі (с. Берегомет) – назва «шлярка», у Заставнівському районі – «ґердан», «ґерданик» (Павлюк, 2000, с. 106).

Ґердан стрічковий був розповсюдженою оздобою серед жіноцтва Буковини та часто мав назву «силянка». Про цю оздобу згадує В. Шухевич та зазначає, що її носили «гуцулки на шиї під назвою «силянка» або «ґердан», які виконані були з дрібних пацьорок» (Шухевич, 1997, с. 150). У Буковинській Гуцульщині Буковини-можна побачити такі прикраси й нині у святковому вбранні гуцулок (Кожолянко, 1994, с. 166), які часто мають спільну назву «ґердан» для силянок і для ґерданів. Підшивали ґердани на стрічку – «гарасівку», що давало можливість зміцнити оздобу та подовжити її утилітарне використання (Сахро, 1987, с. 441). Завершували бісерні оздоби тороками, які місцеві мешканці називали «кутасики», «дармовіси»,

«вузлики», «бомблики» (Павлюк, 2000, с. 106).

А. Будзан (1976) згадує також у своїй розвідці про жіночі прикраси, які на Бойківщині відомі за назвою «ліци», «шлейки», а на Буковині – «басми». Стосовно форми зазначається: «Вона мала вигляд довгої стрічки, два кінці якої з'єднувалися попереду і нагадували велику петлю, один кінець якої знаходився на шиї, а другий звисав на груди» (с. 84). Можемо припустити, що оскільки оздоба була схожа до інших бісерних прикрас, то отримала й різноманітні назви.

Варто відзначити, що на Буковині трапляються такі назви народних бісерних нагрудних оздоб: вівсьорки, басми, ґердани (Кожолянко, 1994, с. 164). Одним із найяскравіших виробів нагрудної типологічної групи є чоловічий ґердан, найбільш розповсюджений у Буковинській Гуцульщині Буковини (Кожолянко, 1994, с. 164), який має тут назви – «басаман». Це нагрудна бісерна прикраса, що є довгим розетковим ґерданом, краї якого з'єднували між собою, утворюючи подвійну стрічку. Часто на місці з'єднання розміщували дзеркальце (Кожолянко, 1994, с. 165). Я. Кожолянко (1994) також зазначає, що у селах верхнього буковинського Попруття і частково в передгір'ї оздобу з назвою «басма», «басман», «басаман» називали ще «зґарда», «шлярка» (с. 165).

Тип котильон – нагрудна буковинська чоловіча прикраса у формі п'ятикутника з даховидним завершенням у верхній частині оздоби (Федорчук, 2003, с. 704). Ця оздоба виконувалася переважно у техніці ткання (Федорчук, 2003, с. 712). Орнаментували буковинські котильони геометричними, рослинними, антропоморфними, зооморфними мотивами, доповнюючи ініціалами, китицями, тороками. Означений тип оздоб на Буковині був поширений на рівнинних і частково передгірських районах в кінці XIX – на початку XX ст. і мав назву «вівсьорок». За формою нагадує п'ятикутник із видовженим верхнім краєм (Кожолянко, 1994, 165). Носили його чоловіки з лівого боку, часто в парі з кишеньковим годинником, прикріплюючи на кишені сорочки чи піджака. Цікавий факт наводить

О. Федорчук, зазначаючи, що вівсьорок використовували як знак уваги дівчини до хлопця, з чим і пов'язані ініціали на котильоні (Федорчук, 2007, с. 57).

Тип плетінка об'ємна – має форму об'ємного видовженого циліндра (Федорчук, 2003, с. 704). Відома під назвою «трубочка», «шнур», «ланка», «бурштин», «плетіночка», яку виконували майстрині технікою нанизування, способом «на декілька ниток» із використанням прийомів «сіточка» або «у хрестик» (Федорчук, 2003, с. 711). Належить цей тип прикрас до нашийних і нагрудних, відповідно й розмір до групи мінявся. Серед буковинських бісерних оздоб плетінка об'ємна непоширена, хоч нами була віднайдена плетінка об'ємна, яка входила до коралового намиста.

Тип силянка-комір (дводільна, зубчаста, однодільна) – жіноча бісерна прикраса – своєю формою нагадує комір. У залежності від місця в комплексі прикрас мали відповідно різний розмір (Федорчук, 2003, с. 709). Силянки-коміри часто носили по дві: одну на шиї так, щоб тісно прилягала, другу – опускали під низ. Нижня силянка була більша й закінчувалася тороками, які спадали на груди. Вузькі силянки, які щільно прилягали до шиї, використовувалися на щодень, а ширші були багатше орнаментовані її вбирали на свято чи в неділю. Одягали такі прикраси дівчата і заміжні жінки. На Косівщині ця оздоба (Івано-Франківська область) мала назву «решітка» (Сахро, 1987, с. 442) (ЧМНАП КВ-1525/ПР-7, ЧОХМ КВ-644; Т-198, ЧОКМ 33491-ІІІ-21280, ЧОКМ-12813-ІІІ-7905, ЧОКМ 33490-ІІІ-21279, ПВ К. Осташек).

Стосовно типів оздоб, що в науковій літературі мають назву «мониста», «мониста обплетені», зазначаємо, що їх ми не виявили ні в музейних збірках, ні в експедиційно-польових виїздах.

Гривни (італ. tòrque, лат. torquiso, torques) – типологічна підгрупа прикрас, що існувала від періоду первісності до становлення Старокиївської держави (таблиця 3.1.2). Шийні гривни виявлені на Буковині мають два типи – виті й плетені (технологічну і естетичну характеристику, особливості

уживання, хронологічні та географічні межі побутування висвітлені у розділі 2.1).

Застібки (турец. pafta, рум. paftale) – типологічна підгрупа прикрас, які від найдавнішого періоду відомі під назвою «фібули». Складалися вони з двох частин, які з'єднувалися відповідним виступом і гачком. Називали такі оздоби чепрагами і вони, як правило, були не пропорційні стосовно зґарди, інколи навіть шість, сім сантиметрів у діаметрі, а також детально багато орнаментовані (Жолтовський, 1972, с. 78).

Використовували чепрагу для застібання, прикріплення ґуґлі (Шухевич, 1997, с. 159). Вони були різних типів і використовувалися як для намист, так і для верхнього одягу, зокрема кожухів. Більшість зразків оздоблені геометричними мотивами. Виконували їх, як і попередні оздоби, технікою литва або виклепували з латунних блях (Суха, 1959, с. 62).

Використовували застібки (paftale) також румунське населення. Засвідчила це організована виставка К. Танасою (C. Tanasoiu), яка налічувала біля 80 застібок, датованих XVIII–XIX ст. Музейні працівники провели важливу розвідку, дослідили майстерні, де виготовлялися застібки – грецькі, болгарські, кіпріотські, турецькі, румунські, а також встановили техніки, якими володіли майстри – литво, філігрань, чекань та ін. Матеріали, якими оздоблювали paftale (пафтале), були різноманітні, як-от: перли (sidef, perle), корал (корал), скло. Часто трапляються поліхромні емалі, які вдало вписуються в орнаментальні мотиви застібок (Muzeului Naţional de Artă al României, 2014; Naţional Muzeal ASTRA, 2011).

Під час польових досліджень було виявлено чотири типи застібок: квадратні, круглі, ромбовидні (за Г. Врочинською) та прямокутні. Прямокутні застібки довелося виділити в окремий тип, оскільки вони, як показало опитування місцевих мешканців належать до прикрас румунського населення Буковини середини XIX – початку XX ст. (таблиця 3.1.2).

Квадратні – тип застібок, які мають форму квадрата із заокругленими краями, завитками (Врочинська, 2008, с.127). А от круглі – за будовою

нагадують колесо з прямими або скісними спицями. Бувають вони круглі суцільні та з виступами по краях, круглі прорізні ажурні (Врочинська, 2008, с.127). Прямокутні – тип застібок, які поширені у комплексі вбрання румунського населення. За формою прямокутні з розширеними кінцями. Вкрай рідко трапляються ромбовидні за формою застібки із з'єднанням посередині (Врочинська, 2008, с.127).

Краватки (фр. cravate, похідне від хорватського hrvat) – типологічна підгрупа чоловічих оздоб Північної Буковини, що були поширені у німців (саксів) і угоців періоду Габсбурзької імперії і продовжила своє існування в період «совєтизації» та підрадянської України. Це чоловіча оздоба у формі стрічки, яка по різному укладається навколо шиї. Спочатку це були шалики, а в XVII ст. їх почали називати краватками, які були складовою вбрання хорватських лицарів. Краватки поділяються на типи – у формі метелика, банта, шалика (Treccani, 1955b). Краватки у формі метелика, банта входили в комплекс вбрання у німців (саксів), угорців. Походження цієї оздоби на Буковині, припускаємо, пов'язане з модою в радянський період на костюм. При виготовлені оздоби майстри обирали вишивку техніками низинки, хрестика та ін. Орнаменти в краватках – геометричні, а в бісерних частіше трапляються рослинні. Кількісно ця типологічна підгрупа невелика, вишивалися краватки бісером і нитками.

Шалики (похідне від фр. echarpe) мало поширений тип чоловічих оздоб, які з'явилися внаслідок запозичень від румунського чоловічого комплексу оздоб. Шалики були поширені у кінці XIX – на початку XX ст., виконані технікою в'язання гачком різної товщини і ширини філейною технікою шовковими нитками, обрамлені ажурним краєм і доповнені тороками в техніці макраме (ЧМНАП КВ 5808/ОДВ-1389, ЧМНАП КВ 5807/ОДВ-1388, ЧМНАП КВ 4591/ОДВ-1083) (таблиця 3.1.2).

Нагрудники (місцева назва «маніжки») – типологічна підгрупа чоловічих прикрас ділиться на два типи: прямокутні зі стійкою та прямокутні з коміром. Вишитий пазушник із коміром, нагрудник, маніжка – добре відома

музейним фахівцям чоловіча оздоба, проте згадок про них у науковій літературі ми не знайшли (ЧМНАП КВ-985/ОДВ-159, ЧМНАП КВ-4159 1-1/ОДВ-960 1-2, ЧМНАП КВ-4182/ОДВ-970, ЧМНАП КВ-5011/ОДВ-1157, ЧМНАП КВ-6385/ОДВ-1506, ЧОХМ (експозиція). Майстриня В. Паладян (1946) повідомила, що бачила маніжки, утім, уже за її молодості їх не носили (Фединчук, 2016а). Ці оздоби рідко трапляються в музеях і польових розвідках, але є дуже важливими з того погляду, що вказують на спільність з єврейськими прикрасами.

Тип нагрудників прямокутні з комірцем складається із прямокутного вишитого нитками або бісером нагрудника, який у верхній частині закінчуються коміром, а інший тип нагрудника закінчувався стійкою (таблиця 3.1.2).

Намисто (італ. «collana» як похідне від collo «шия») – типологічна підгрупа, яка складається з багатьох типів: дисковидне, кругле, овальне, циліндричне, бочковидне, біконічне, грушоподібне. Окремий тип складає намисто з монет «салба» і хрестів «зґарда» та «кольє». Обидва типи мають варіанти типів зґарда – в один ряд, у два ряди, в три ряди та на бляху, а салба – в один ряд, у два ряди, в три ряди, на фетровій основі (таблиця 3.1.2). Намисто – найпоширеніша типологічна підгрупа буковинських оздоб у українців, румунів, євреїв, німців, поляків, вірмен, угорців, росіян, ромів.

Аналіз наукових джерел дав змогу виявити також, що поруч із бісерними прикрасами гуцулки носили намисто, при цьому цікаво, що багаті віддавали перевагу венеційському та називали його «писані пацьорки». Проте поруч із коштовним венеційським намистом користувалося попитом і дешевше різноколірне скляне. Стосовно кольору підбиралася й назва, наприклад, срібне чи золоте називали «блискавки», біле – «перли», «жемчуги» (Матейко, 1963, с. 63-64).

Типи – дисковидне, кругле, овальне, циліндричне, бочковидне, біконічне, грушоподібне намисто виконувалися з різних матеріалів: рослин (дерев’яне), кольорових каменів (коралів, перлів), скла (смальти), металу.

Чорне дерев'яне намисто (тип кругле, оваловидовжене) частіше трапляється у румунів. Його дарувала свекруха невістці після того, як та переступила поріг дому. У тому ж намисті жінку мали поховати, якщо вона не мала дітей, оскільки не було кому передати намисто у спадок (Antonescu, 2016, p. 23).

Варто відзначити, що на Буковині як і по всій Україні була широко розповсюджена одна з найдорожчих прикрас – венеційське намисто (тип кругле, оваловидовжене). Носили його по декілька разків, кількість яких свідчила про багатство і соціальний статус власниці.

З мистецтвознавчої літератури відомо, що коралове намисто широко застосовувалося в народних звичаях його розподіляємо за принципом Г. Врочинської (2007) на три типи – циліндричне «рубане», кругле чи овально-видовжене «шліфоване» та відрізки гілочок (с. 40). Цікавим є той факт, що окреслений тип прикрас не можна було одягати у піст і в жалобі, а українські жінки вважали, що це намисто має цілющі властивості й носили його як амулет. Намисто з коралів мало також стосунок до майбутньої долі дівчини. За народними уявленнями вважалося, що коли дівчина його не має, то їй буде вкрай важко вийти заміж. У народі за формою, яку нагадує коралик, давали йому й назву: «бочечка», «кизилова кісточка», «кукурузка» (Недашківська, 1988, с. 40-58). Коралове намисто слугувало особливою прикметою у вбранні буковинок, тому й вбиралося в нього у святкові дні та в певних обрядах.

Відомо, що корал був завізним матеріалом з Італії (Венеції) і Франції. Набув популярності як намисто з коралу на теренах України в XIX ст. під назвою «добре намисто» (Шмагало, 2015а, с. 250). Більш розповсюджений у Європі був середньоморський корал, палітра якого досить широка: від біло-рожевого до помаранчево-червоного й навіть темно-червоного. Про великий попит коралового намиста свідчить той факт, що в околицях Неаполя налічувалося в той час 32 майстерні, які виробляли таке намисто. Особливої досконалості досягли майстри в різьбі по коралу «cameo» (Кораллы в

ювелирном искусстве, 2008, с. 56 – 57).

Результати наших польових розвідок засвідчують, що на території Буковини знайдено такі типи намиста – циліндричне «рубане» та кругле чи овально-видовжене «шліфоване» (ЧМНАП КВ-6533/ПР-56, ЧОХМ КВ-1808/М-86, ЧОКМ (експозиція), ПВ А. Кривобок, ПВ Д. Стасюк).

Про намисто з перлів відомості доволі малі. Цінними для наших наукових пошуків є невеличка замітка про цю оздобу в Г. Врочинської (2007), де авторка зазначає його привізне походження та вказує райони поширення: Буковина, Гуцульщина, Поділля. Дослідниця стверджує, що намистини і разки намиста з перлів були невеличкі. Носилося таке намисто близько до шиї (с. 55). Перли (нім. «perlen», від лат. «pirula» – «маленька груша») – намисто, нанизане на нитку, яке використовується в ювелірному мистецтві поряд з іншими дорогоцінними матеріалами. Існують річкові та морські перли (Шмагало, 2015а, с. 252). На Буковині було віднайдено декілька разків намиста з перлів. Відомості про мистецтво обробки перлів «mărgăritarelor», «perlelor» починають з'являтися ще за Молдавської доби. Носилися перли як у складі салби, так і самі. Майстри, які працювали з перлами, називалися mărgănari, а термін вперше згадується 1578 року на святі перлів у Бухаресті (Nicorici, 2007, p. 68). А також перлам надавали цілющі властивості та використовували в медицині (Domenici, 1978, p.34).

Одна з основних прикрас народного жіночого вбрання румунів – перли (sidefate, mărgăritar), намисто з перламутру (перлів), що носили жінки разом з кораловим намистом та салбою. Музейні зразки – білі з жовтим відтінком, що є красномовним доказом їхнього віку та автентичності (Nicorici, 2007, p.68). Розмір перлів на теренах Молдови вирізняється тим, що вони великі, а самі разки – довгі, сягають до поясу (Калашнікова, 1990, с.63). На теренах Румунії (Південна Буковина) і України (Північна Буковина) перли малих розмірів і часто штучні, а разки короткі та лягають щільно біля шиї.

Скляне намисто (тип дисковидне, кругле, овальне, циліндричне, бочковидне, біконічне) яскраво доповнювало народне вбрання буковинців

всіх районів. На свято чи в неділю жінки Буковинської Гуцульщини одягали багато разків «лискавок». Під цією назвою В. Шухевич (1997) має на увазі скляні перлинки, які були різнокольорові, орнаментовані та завозилися спеціально для жителів Гуцульщини з Венеції (с. 156). Базуючись на результатах наукового аналізу мистецтвознавчої та історико-мистецтвознавчої літератури, можемо ствердити, що у всіх етнографічних районах Буковинського краю (Буковинській Гуцульщині, передгір'ї, рівнинних районах) набули популярності оздоби ремісничого та фабричного виробництва зі скла. У буковинців вони отримали різні назви, як-от: пацьорки, блискавки, гармузи, грусталі. Саме до фабричного виробництва належать деякі зразки музейних колекцій і матеріали розвідок, зокрема скляне намисто (Г. Кожолянко, 1999, 288).

Тип – зґарда, металеве намисто, яке складається з видів типів у один, два, три разки намиста з хрестиків та на металевій пластині (за. В. Шухевичем). Зґарда (похідне від «зґарда» утворене за версією С. Боньковської (1999) є запозиченням з болгарського або румунського мовного кореня «ґард» – «загата») – гуцульське металеве намисто, яке складається з мосяжних різної величини хрестиків, нанизаних на металевий чи шкіряний шнурок та відділених між собою переліжками (с. 3-4). Останні – скручений дріт у формі трубочки. Вага таких намист досягала кількох кілограмів, це при тому, що вони одягалися разом з іншими оздобами (Шухевич, 1997, с. 156). Центром такого намиста слугує більший за розміром хрест, який розміщували в центрі композиції, а довершеності додавали чепраги (Жолтовський, 1972, с. 78). На Буковинській Гуцульщині (Путильський і Вижницький райони) металеві прикраси – чепраги, зґарди, хрести, які виконувалися однаковими техніками та мали спільну типологію, художні особливості такі як і в Галичині (Валько, 2011, с. 13).

Цінними для нас є дослідження В. Шухевича (1997), який описує зґарди, використовуючи їхній спосіб силяння – в один ряд, у два ряди, у три та рідкісний варіант – на бляху (с. 313-314). Зґарда в один ряд складалася з

нанизаних хрестиків одного розміру або за принципом – від більшого до меншого. Відділювали намистини одна від одної переліжки, скляні намистини, іноді в поєднанні з бубенцями. Хрестики пишно орнаментовані, по краях мали відроги, а в центрі – розп'яття Ісуса Христа. Зґарду в два, три ряди виконували так само, але вона була більшою, об'ємнішою, багатшою.

Цікаво, що деякі з оздоб увійшли в історію мистецтвознавства завдяки кінематографії. До таких, прикрас належить зґарда М. Гутенюк, героїні фільму «Тіні забутих предків» режисера С. Параджанова, який показали на екранах 1964 року.

Тип – салба, металеве намисто, яке складається з одного, двох, трьох разків на фетровій основі. Не типовий варіант типу становить салба на фетровій основі, яку виконували у формі півкола, прямокутника, трикутника.

Зазначимо, що у період Київської Русі були широко розповсюджені намиста з монет або й спеціально виготовлені тиснені імітації (Врочинська, 2007, с. 15). Даний тип оздоб був поширений на Буковині, у Молдавії, Румунії. Один, два, три разки з монетами майстри з'єднували чепрагою чи просто зав'язували, а також нашивали монети на м'яку фетрову основу в декілька рядів, до яких підшивали червону або чорну стрічку (Костишина, 1996, с. 53).

Необхідно зазначити, що салба вказувала на соціальний статус особи: чим більше було монет в намисті, тим поважнішою вважалася їхня власниця, а кількість монет могла досягали інколи до сотні в одній оздобі (Пивоваров, 2004, с. 17), тому вага такої оздоби досягала до п'яти кілограмів (Костишина, 1996, с. 53).

На підставі аналізу наукових джерел і розвідок, можемо ствердити, що для виготовлення вище вказаної прикраси використовувалися турецькі монети, які пізніше замінили талерами, крейцерами, флоринами, кронами – тобто тими монетами, які в різні історичні періоди були в обігу на Буковині. Монети залишалися цінними, але вже перетворювалися в прикрасу і вилучалися із обігу (Волік, 2013, с. 54). Не зайвим буде вказати, що салби

також трапляються серед комплексу оздоб татар, де саме в них типологія дещо ширша і виділяємо варіанти типів. Науковий інтерес становить їхня салба на фетровій основі, варіант типу – у формі трапеції (Самков & Лепський, 2018, с. 160).

Акцентуємо, що стосовно походження салби як прикраси є різні твердження. Одне з них – М. Костишиної, яке на нашу думку, є найбільш вірогідним, що буковинське народне вбрання, зберігаючи свою східнослов'янську основу й самобутність, зазнало також незначного турецького впливу. Результатом його стала поява жіночого головного убору – фес та нагрудної прикраси салби (Костишина,1996, с. 17).

Цікавим є той факт, що на Покутті була розповсюджена назва «дукати», яка, наймовірніше, походить від «ducato» – венеціанської монети. За твердженням С. Пивоварова, прикраси із монет на Буковині мають свою тисячолітню історію. Дослідник зараховує походження салби до пізньоантичних часів і засвідчує цей факт археологічними знахідками у с. Ставчани Хотинського району та с. Грушківці Кельменецького району (черняхівська культура III–V ст. н. е.). Обидві монети мають пробурені отвори з кільцем для підвішування (Пивоваров, 2004, с. 17). Також він подає легенду, яка поширена між місцевим населенням, згідно якої місцеве населення Буковини топило в бочках із водою турків, а намиста забирали собі. Після цього мешканці почали носити оздобу, яка дійшла до наших часів під назвою салба (Пивоваров, 2004, с. 17). У ній ніби переплівся симбіоз історичних періодів: талери – приналежність величної Габсбурзької монархії, грош – Польської, копійки – Російської. Є цікавим той факт, що всі ці періоди не змінюють один одного, а поєднуються в одну композицію, в один варіант типу під назвою «салба».

Л. Суха (1959) зазначає, що майстри металевої обробки на Буковині виготовляли шийну прикрасу з монет – сороківці (с. 46). Дукачі й сороківці виготовляли з монет, застосовуючи техніку лиття з латуні; заповнювали кружечки геометричним орнаментом (Суха, 1959, с. 62). І. Спаський (1970) у

своїй роботі «Дукати і дукачі України» стверджує, що дукачі, якщо не зроблені з монет, то часто відливалися по їхній формі (с. 15), на відміну від салб, які виготовлялися з монет.

Мистецтвознавець К. Волік вважає, що «за функціональними рисами дукач поєднує властивості монетних прикрас із рисами медальєрних виробів» (Волік, 2004, с. 27). Як бачимо, культура ношення монет як прикрас набула широкого розповсюдження по всій Україні, а саме на Буковині крім типу в один, два, три ряди утворився тип на фетровій основі (у формі півкола, прямокутника, трикутника). У сусідній Румунії типологія прикрас із монет стала ширшою, вони перетворились з нашийної і нагрудної типологічної групи в оздоби для голови та пояса (Фединчук, 2017f).

Кольє (італ. collier, lat. collarium «комір» похідне від «collare») – тип прикрас, що складається з двох частин, перша розміщується навколо шиї, а друга більша частина (в центрі), пишно орнаментована цінними камінням. (Treccani, 1955c). Більша частина їх виконані як комерційні, але в деяких роботах майстри за основу використовують традиційні буковинські орнаменти. Виник цей тип металевого намиста в період «совєтизації» України серед мистецького середовища Вижницького училища (таблиця 3.1.2). Хрести (похідне від lat. crux crŭcis) типологічна підгрупа, яка в період Старокиївської держави поділялася на два типи – грецький та руський (за С. Пивоваровим). Найдавніший зразок нагрудного хреста першої половини XIX ст. вирізняється своєю простотою форми та композиції. На ньому немає ще Розп’яття та променів. А ось уже на пізніших зразках, як зазначає Л. Суха (1959), з’являються «розп’яття, промені, трикутне, ріжкувате або трилисткове закінчення рамен» (с. 62). Один із таких зразків можемо побачити на В. Шкрібляку (1856 – 1928) (іл. 3.3.9). Варто додати: як у жіночому, так і в чоловічому комплексі оздоб трапляються натільні хрести. Грецький хрест належить за формою до прямих, а руський – до розетковидних.

Хрести кінця XIX – початку XX ст. С. Боньковська (1997a) поділяє

хрестографеми за обрисами рамен на три типи: прямі, розетковидні, трапецієвидні (с.31). Також дослідниця зазначає, що вони перетворилися «із чисто християнського символу у своєрідний оберіг нового релігійного змісту і відповідно, оригінальний витвір народного мистецтва» (Боньковська,1997b, 38). Для оздоблення майстри використовували спосіб інкрустування – заливання, а у прорізаний елемент орнаменту оздоби заливали оливо або свинець (Валько, 2011, с.10).

Чотириконечні прямі – тип хрестів, які трапляються з християнськими зображеннями й променями, розташованими в кутах середохрестя (за С. Боньковською). Іноді трапляються прямі хрести зі зубчиками на кінцях хреста. Перші знахідки на Буковині датуються періодом Старокиївської держави. С. Пивоваров їх називає «грецькі» та зазначає, що здебільшого вони були завізні (Боньковська, 1997а, с.31). Цей тип є базовим, який ще називають «латинський». Він часто трапляється серед чоловічих гуцульських хрестів – релікваріїв (Валько, 2011, с.19).

Трапецієвидні – тип буковинських хрестів, із прямолінійними обрисами рамен, які розширюються від середохрестя (Боньковська, 1997а, с. 31). Цей тип, а також розетковидні мають варіанти типів – ромбовидні, трипелюсткові, що сформувалися відносно основних типів дещо пізніше (Валько, 2011, с.19).

Тип – розетковидні хрести найбільш поширені, які вирізняються формою країв рамен, що іноді заокруглені з перехрестям на кінцях. Композиція їх побудована за принципом дзеркальної одновісної симетрії (Боньковська, 1997а, с.32). Трапляються хрести розетковидні на Буковині в період становлення Старокиївської держави, які С. Пивоваров називає «руські» та відносить до доробку місцевих майстрів (таблиця 3.1.2).

Необхідно підкреслити, що типологічна група, підгрупа, як форма, історично мінлива та часто залежала від соціально-економічних змін. Особливо це стосується кінця XIX – початку XXI ст., коли народні промисли поступово почали занепадати (Станкевич, 2002, с.193). Тому деякі

типологічні підгрупи та типи прикрас вибули з комплексу народного вбрання буковинців періоду румунської окупації Північної Буковини, «совєтизації» та підрадянської України. Враховуючи вище згадані зміни розглянемо типи нашийних і нагрудних прикрас в кожен історичний проміжок часу.

У період від первісності до становлення Старокиївської держави та перехідної доби (IX ст. до н.е. – XIV ст.) на Буковині було виявлено типові типологічні підгрупи – амулети, гривни, намиста, застібки («фібули»), хрести (таблиця 3.1.3). Амулети (антропоморфні, круглі, овальні, прямокутні) рідше трапляються в подальших періодах, а такі як антропоморфні фігури і кам'яні ікони взагалі припинили використовувати у комплексі народного вбрання. Гривни (виті, плетені) – типологічна підгрупа, яка повністю вибула з нашийних оздоб. Бісерні прикраси – (ґердани, силянки-коміри), намиста (дисковидне, кругле, овальне, циліндричне, бочковидне, біконічне, грушоподібне), тільки розпочинають свою ґенезу, становлення. Це саме стосується типологічної підгрупи хрестів (розетковидні, прямі).

Протягом періодів Молдовського князівства (кін. XIV – XVIII ст.) і Габсбурзької монархії (кін. XVIII – поч. XX ст.) встановлено типологічних підгруп – амулети, бісерні прикраси, застібки, нагрудники, намиста, хрести, краватки (у формі метелика, банта, шалика) (таблиця 3.1.4). Амулети, намиста, хрести продовжують свій розвиток і набувають нових конструктивно-композиційних рішень, засобів орнаментального збагачення. Формується нова типологічна підгрупа – бісерні прикраси, а також застібка «фібула» змінює своє функціональне призначення і стає частиною жіночого гарнітуру. Виникають нові типи застібок – «чепраги», нагрудники «маніжки» (прямокутні з коміром, прямокутні зі стійкою) і краватки.

Буковинські народні прикраси XX ст. (період румунської окупації Північної Буковини, «совєтизації» та підрадянської України) розглянуто у контексті типологічних груп – бісерні прикраси, застібки, краватки (у формі метелика, банта, шалика), намиста (таблиця 3.1.5). Типологічна підгрупа бісерних оздоб втрачає ряд типів котильон, плетінка об'ємна, силянка-комір

дводільна, силянка-комір зубчаста. Трапляються переважно ґердани розеткові, ґердани стрічкові з підвісками, ґердани стрічкові, силянки-коміри однодільні. Застібки майстри виконували рідко, вони за формою, розміром, художніми засобами, стильовими особливостями поступалися попереднім. Важливо також зазначити, що в типологічній підгрупі намиста, тип зґарда втратив варіант типу – зґарда на металевій основі. А також типологічна підгрупа – намисто, тип «салба» утрачає варіант типу на фетровій основі у формі півкола, прямокутника, трикутника. Розширює типологічний ряд металева оздоба – кольє, яка виникла у мистецькому середовищі Вижницької школи.

Досліджуючи типологію сучасних прикрас кін. XX – поч. XXI ст. встановлено типові типологічні підгрупи – бісерні прикраси, застібки, намиста, хрести (таблиця 3.1.6). По суті всі зазначені типологічні підгрупи продовжили свій розвиток, проте цей період тільки розпочався тому ми сподіваємося, що утворяться нові підгрупи, типи, варіанти типів, які зможуть ширше продемонструвати вишуканість нашийних і нагрудних сучасних буковинських прикрас. Констатуємо, що вийшли з комплексу типологічна підгрупа чоловічих прикрас – краватка, а жіночих – салба (в один, два, три ряди, на фетровій основі (у формі півкола, прямокутника, трикутника) (таблиця 3.1.6).

Розглянувши прикраси у різні історичні періоди ми встановили типові й не типові типологічні підгрупи, типи, варіанти типів. Виявлено, що нашийні та нагрудні прикраси, а саме бісерні прикраси, застібки, намиста, хрести використовували буковинці у контексті народного вбрання від первісності до незалежної України (таблиця 3.1.7).

Визначали не типові прикраси методом відбору особливих характеристик у зовнішньому вигляді, які не притаманні іншим українським оздобам, тому такі оздоби можна назвати феноменом (Esther Giani, 2010-2011, p. 1). До феноменів (у прикрасах Буковини) належать нагрудники, шарфи, прямокутні застібки, салба на фетровій основі (у формі півкола, в

формі прямокутника, у формі трикутника), які не притаманні іншим районам України та утворилися завдяки взаємовпливам різних етнічних груп, що тут проживали. Окрім того, феноменальним є спосіб накладання прикрас – коли головні оздоби обрамлюють нашийні та нагрудні таким чином, що об'єднують їх в єдиний ансамбль. Цей спосіб притаманний рівнинним районам Буковини (способи накладання оздоб висвітлені в розділ 3.3).

Отже, виокремлено найбільш поширені типологічні групи, підгрупи, типи, варіанти типів що надало можливість створити схему типології саме буковинських оздоб. Досліджено, що на Буковині кінця XIX – початку XX ст. виявлено вісім типологічних підгруп і 36 типів. Не виключено, що нові методологічні дослідження доповнять або спростують наший підхід до вивчення типології прикрас.

Встановлено, що такі типологічні підгрупи, а саме бісерні прикраси, застібки, намиста, хрести, а де мають величину проміжку часу побутування найдовшу. Саме цей фактор і вплинув на формування типології прикрас, їх декоративну виразність, мистецьку вартість.

3.2 Художні особливості прикрас етнічних груп Буковини

Румунське населення нашийні та нагрудні народні прикраси називали – podoabele, а от знамениті бісерні прикраси – lătițare, ґердани – ghiordane, zgărdane, намиста – margele, салби – salba (Banateanu, 1975, p. 328). Відомості стосовно румунських прикрас району Сторожинця подає у своїх дослідженнях В. Костінеа (V. Costinea). Авторка зазначає, що поряд з намистами (mărgelele) розповсюджені були бісерні прикраси (zgarditele) – салба (salba), кольє (colierele). Були поширені й менш коштовні прикраси, як-от намисто з кераміки, скла, каменів, кістки та дерева (Costinea, 2007, p. 28).

Амулети носили євреї Буковини. Розглянемо амулет знайдений неподалік фортеці в Хотині, експоната з архіву МІКЄБ. Цей амулет круглої форми виготовлений зі свинцю. Умовно орнаментальну частину оздоби можна поділити на три частини. Перша складається з крапок, розміщених по

колу. На другій частині вигравіювана молитва. Третя – коло, у центрі якого знаходиться літера «ה» (укр. х або ґ), що може вказувати на ім'я власника. Під літерою проглядається мотив гілки, де помітні листочки, головка квітки. Місце, де знаходився отвір для підвішування, знищений корозією, як і зворотний бік амулета (іл. 3.2.1 а, б).

Одна з великих по кількості типологічних підгруп, яка була широко розповсюджена по всій Буковині – бісерна. Румунки їх називали зґарда для шиї (zgardițe la găt), зґарда (zgarda), зґардочка (zgardita), ґердан (gherdan). Вони були обов'язковим елементом народного вбрання мешканців сіл, які розташовані на березі річки Прут (Buzilă, 2011, p. 116). Бісерні прикраси місцевого виробництва і тому краще демонструють локальні відмінності. Орнаментальні мотиви, композиція, кольорова гама створюють ансамбль оздоб з рисою, притаманною лише Буковині. Отже, утворюються різні за формою бісерні прикраси, які виконують свої художні функції (Banateanu, 1975, p. 328). Набули розповсюдження бісерні прикраси і в прилеглих до Буковини етнорайонах, як-от Трансільванія (Transilvania), Банат (Banat), Марамуреш (Maramureş), проте особливими в естетичному рішенні є оздоби району Біхар (Bihor), Марамуреш (Maramureş) (сучасна Румунія) (Antonescu, 2016).

Типологічна група нашийних і нагрудних бісерних прикрас поділяється на типи: ґердани (ЧМНАП КВ-4181/ПР-21, ЧМНАП КВ-4755/ПР-42, ЧОХМ-КВ 1802; Т428, ЧОХМ-КВ 1806; Т-432, ЧОХМ-КВ 1807; Т-433, ЧОКМ-12099-ІІІ-4521, ЧОКМ-12210-ІІІ-5161, ЧОКМ-12210-ІІІ-5174, ЧОКМ-32108-ІІІ-20137, ЧОКМ (експозиція), ПК М. Шкрібляка, ПВ Д. Курика) та силянки-коміри (ЧОКМ-11961-ІІІ-3923, ЧОКМ 31215-ІІІ-19488, ЧМНАП КВ-368/ПР-1, ЧОКМ (експозиція).

Зокрема, тип ґердан ділиться на варіанти типів – стрічковий, розетковий, кутовий, хрещатий, перетинчастий (за О. Федорчук). Ці оздоби виконували різними техніками нанизування та ткання, носили як на шиї і на грудях, доповнювали різноманітними підвісками. Ґердан був невід'ємною

складовою практично кожного строю Буковинської Гуцульщини, передгір'я, рівнинної місцевості Північної Буковини, вирізнявся різноманітністю форм і довжин. У народному вбранні часто ними розпочинали архаїчну послідовність накладання оздоб і ними ж завершували. Широкі, довгі, орнаментовані, вони обрамлювали усю композицію та ніби підтримували її. Румунською ґердани – ghiordanele, які вирізняються багатством орнаментальних мотивів. Довжина залежала від типологічної групи, до якої належать прикраси, проте ширина була від двох до шести сантиметрів (Banateanu, 1975, p. 329).

У музейних колекціях ЧОКМ, ЧОХМ, ЧМНАП та приватних збірках часто знаходимо ґердани. Вони є поширеними оздобами буковинців (іл. 3.2.2). Розглянемо ґердан стрічковий, у 1920-ті роки виконаний жителькою с. Задубрівка Кіцманського району М. Шпак. У техніці нанизування в три нитки. Орнаментована голубою кривою лінією. Півкола, що утворилися, заповнені синіми, зеленими, червоними, коричневими кольорами. Оздоба без застібки (іл. 3.2.3).

Під назвою «шлярка» в музейній збірці ЧМНАП віднайдена прикраса ґердан розетковий. Такі оздоби є і в інших експозиціях ЧОКМ, ЧОХМ, приватній колекції М. Шкрібляка (копії). З розповіді Д. Стасюк довідуємося, що ґердани носили на Буковині лише чоловіки, тільки згодом «перекинулося це наслідування на жіночий стрій». У майстрині в колекції є типовий кіцманський чоловічий ґердан із квітковими мотивами (Фединчук, 2016с).

Серед сучасних збережених авторських ґерданів привертають увагу твори майстрині К. Осташек (1910–1998) із села Бережниця (Банилівська), що в передгір'ї Буковини. Вони демонструють гармонійно виконанні нашийні ґердани. Проте, збереглося обмаль прикрас цієї майстрині, бо вона заповіла після смерті роздати їх жінкам, залученим до похоронної процесії. Серед збережених вирізняються два нашийні ґердани, віднайдені нами під час експедиційно-польових виїздів. Вони зберігаються в доньки майстрині

В. Беженар (Фединчук, 2015). Обидва ґердани виконані технікою нанизування та підшиті на стрічку «герасівку».

Розглянемо перший виріб (іл. 3.2.4). Він ширший, багатше орнаментований. Смуга геометричного орнаменту складається з п'ятикутників, у центрі яких розміщені розетки ромбів із подовженими краями червоного, зеленого та синього кольорів, а сам мотив має назву «семиріг» (за М. Селівачовим). Зіставлення кольорів майстринею вдало поєднане із червоною стрічкою основи, що є типовим кольором тканинної основи для ґерданів.

Друга оздоба дещо вужча, орнамент сформований спіралями, які по обидва боки заповнені різними кольоровими плямами: світло- і темно-синім, темно-червоним і зеленими. Розмежовує спіралі мотив «хреста» жовтих і червоних барв (іл. 3.2.5).

З поміж інших оздоб привертають увагу два нашийні ґердани, орнаментовані фітоморфними мотивами, виконані в техніці ткання (іл. 3.2.6; 3.2.7).

Перший ґердан – стрічковий із хутора Соколій Путильського району, виконаний у техніці ткання. Ураховуючи, що він дещо менший, а квіти позбавлені фітоморфних ознак, то важко ідентифікувати квітку, проте це не зменшує мистецьку цінність прикраси. Дрібнесенькі квіточки червоних, помаранчевих, синіх кольорів, чергуючись із зеленими листочками, ніби утворюють фрагмент традиційної вишивки. Довершеності виробу додає чорне чи то темно-синє обрамлення (іл. 3.2.6).

А от в ґердані з с. Іспасу Вижницького району в мотиві квітки чітко простежується такий улюблений буковинками мотив, як «руж» (Селівачов, 2005, с. 176). І хоча вони не набагато більші, проте вирішені стилістично дещо краще. Головки «руж» у чорно-синіх і червоно-синіх кольорах. Цікавим є трактування листочків (чорний контур усередині заповнений синім, червоним, зеленим кольорами), яке є типове для місцевих вишивок (іл. 3.2.7).

Натомість зооморфні мотиви в бісерних прикрасах трапляються дуже

рідко. Хоча ця оздоба й збереглася погано, проте чітко простежуються схематичне зображення птахів у профіль. У центрі птахи розміщені симетрично один до одного, а інші ритмічно повторюють профіль перших по всій довжині ґердана. Різняться вони між собою контуром (синім, червоним). Важко розпізнати, чи то крила птахів, чи розкидані по фону якісь мотиви (іл. 3.2.8).

На Буковині ґердани розеткові частіше трапляються, орнаментовані фітоморфними мотивами. За основу більшості зразків узятий мотив «квітки». В одному ґердані дещо менше простежуються її ботанічні ознаки (іл. 3.2.9), в іншому можна впевнено стверджувати, що це мотив «руж» (Селівачов, 2005, с. 176) (іл. 3.2.10). Величина розеток дозволила виконати мотив «гілки» (Селівачов, 2005, с. 181). Гілочка хвилястої форми з листочками та «пупінками». Обидві оздоби виконані зіставленням теплих тонів із переважанням червоної та синьої барв. Завершення оздобам додають тороки, виконані зі скляру (іл. 3.2.9; 3.2.10).

Румунські ґердани можемо розглянути на прикладі оздоби з тієї ж приватної колекції М. Шкрібляка (див. словник, с. 132). Цей ґердан виконаний на чорному тлі з набором мотивів ромба, які чергуються між собою в кольорі, своєрідно утворюючи мозаїку, а лінії розділяють їх між собою. Композиція добре продумана в кольорі – оранжевий, жовтий, зелений, синій – створює приємне враження (іл. 3.2.11).

Завдяки майстрині К. Горюк (1920 – 2011) із с. Мілієво Вижницького району типологічна підгрупа силянок-комірів доповнилася рідкісними оздобами. Це насамперед стосується силянки-коміра типу «зубчаста». Сама назва говорить про те, що оздоба має зубчасту форму (іл. 3.2.12). Виконана в техніці нанизування. Основний колір – синій – утворює ніби нанизані на разок трикутники, обрамлені оранжевим кольором. Поєднання двох контрастних барв створює яскравий ефект і надає такій непомітній, на перший погляд, оздобі можливість виділятися серед інших прикрас.

Силянки-коміри більші від ґерданів та складаються з геометричних

мотивів – ромби, хрести, сварги, кола та ін. Великої майстерності з виготовлення силянок-комірів досягли марамурешці (maramureșcene), твори яких вирізнялися поліхромією кольорів. Більшість бісерних прикрас зроблені в чорних, коричневих та охристих кольорах. Інші ж барви – рожева, зелена, голуба – застосовувалися лише в окремих композиціях (Banateanu, 1975, p. 329).

Низка силянок-комірів (дводільна, зубчаста, однодільна), ґерданів стрічкових (іл. 3.2.13; 3.2.14; 3.2.15) виконана технікою силяння сіточкою, проте набрано не в три чи п’ять бісеринок, а в сім, завдяки чому утворено більші ромби та позбавлено можливості виконувати складніші геометричні орнаменти. Також вплинув той факт, що поступово змінювався бісер із дрібнішого на більший (іл. 3.2.13), де зелений нового зразка, а червоний з оранжевим ще старого. Те саме можемо побачити і в ґердані (іл. 3.2.14; 3.2.15). Але ці силянки-коміри, ґердани вийшли ажурніші та гармонійніше поєднані з комплексом вбрання.

Гармонійні за композицією два стрічкові ґердани ми мали нагоду віднайти в с. Веренчанка Заставнівського району, які є власністю М. Шкрібляка, знаного на Буковині майстра, колекціонера й істинного шанувальника народного мистецтва (Фединчук, 2016а). До якої групи оздоб їх можна зарахувати, М. Шкрібляк ще не встановив, але мистецька цінність, без сумніву – велика. Тому в наших студіях зробимо припущення, що перший (іл. 3.2.16) належить до типологічної групи нагрудних, другий ґердан – стрічковий – до типологічної групи головних через те, що довжина відповідає периметру тулії капелюха. Розглядати будемо ґердан стрічковий, що належить до типологічної групи нагрудних.

Ця оздоба виконана технікою нанизування, орнаментована геометричними мотивами, у центрі яких виступає ромб з видовженими кінцями, що загнуті всередину, чимось схожий до мотиву «мотовило» із традиційних силянок. Орнамент складають рожеві й білі ромби, які чергуються з мотивами «віконці» (за М. Селівачовим). Виконані ромби в

рожевих і білих кольорах, останні досконаліше розташовані в орнаментованій смузі. Доповнюють композицію вкраплення помаранчевих, синіх, білих, зелених, жовтих кольорів, які створюють свого роду мозаїку (іл. 3.2.16).

Завершимо розгляд типу ґерданів двома зразками з долішнього кута м. Вашківці, які також не індифіковані (власність Д. Курика). Довжина, ширина ґерданів вказує на їхню належність до типологічної групи нагрудних (іл. 3.2.17, 3.2.18). Обидва виконані в техніці нанизування. Орнаментовані геометричними мотивами: ромбами з видовженими краями, прямими, з виступами хрестами. Різняться у кольорі: перший в холодній гамі, де поєднуються глухі відтінки жовтого, помаранчевого, темно-червоного, темно-синього, темно-зеленого кольорів (іл. 3.2.17); другий у теплій гамі, в якій поєднуються світлі відтінки червоного, голубого, синього, зеленого, жовтого, рожевого кольорів (іл. 3.2.18).

Типологічна підгрупа силянки-коміри не є чисельна, проте деякі з них викликають особливе зацікавлення (іл. 3.2.19; 3.2.20).

Окремі зразки силянок-комірів створені технікою нанизування сіточкою в сім бісеринок, що й пояснює дещо скромніший набір геометричних фігур. Одна з оздоб доповнена ґерданом (іл. 3.2.19), який щільно прилягає до шиї з невеликими орнаментальними мотивами квітів. Обидві оздоби виконані в теплій кольоровій гамі: червоній, оранжевій, блідо-жовтій. Завершення додають тороки (іл. 3.2.19) та петельки (іл. 3.1. 3.2.20).

Викликає особливий інтерес силянка із с. Митків Заставнівського району (іл. 3.1.21). Оздоба сформована з багатьох тороків (підвісок), прикріплених на стрічку, на кожну з яких насилено бісер, скляні намистини різних кольорів, скляні трубочки (ніби великий склярус), смальта. Різноманітні величини елементів оздоби створюють динамічний рух по формі оздоби. Силянка цікава в усіх аспектах: і не стандартним підходом до виконання, і у виборі матеріалів, так і композиційним вирішенням.

Особливо яскраво вирізняються румунські бісерні прикраси. Це

помітно на силянці-комірі Т. Берник, с. Берегомет Кіцманського району, в якій фоновий просвіт – чорний, а набір геометричних мотивів – ромби, ромби з видовженими краями, лінії – виконані у червоних, жовтих, синіх, білих кольорах. Також вдало доповнює румунську сорочку, оздоблену чорним геометричним орнаментом з лелітками червоного кольору, яка так гармонійно перекликається з силянкою-коміром та утворює єдиний композиційний витвір (іл. 3.2.22).

Одна з силянок-комірів викликає особливий інтерес – зроблена повністю з чорного бісеру, в техніці нанизування, по краях обрамлена синім кольором. Тороки створені зі склярусу золотого кольору та більші, ніж зазвичай в оздобах цього типу. Судячи з поєднання кольорів, така силянка виконана в румунській стилістиці, де чорний просвіт перекликається з орнаментальними схемами вишивок, а золотисті тороки перегукуються цілим із сухозлотом на вишивках, завдяки чому досягнуто цілісності одягового комплексу (іл. 3.2.23).

Окрім того, майстри виконували намиста з бісеру (іл. 3.2.24), які складалися з багатьох разків, нанизаних на нитку, з’єднаних між собою. Бісер був чорного кольору, матового відтінку, прикріплений до сплетених шнурків. Виготовлення такої прикраси не потребувало особливих навичок.

Трапляється часто в румунських бісерних прикрасах мотив сварга, який так само можна побачити в буковинських оздобах українців – як шийних, так і нагрудних. Дещо різняться сварги хіба, що кольоровою гамою та фоновими просвітами. Цю оздобу нам не вдалося зарахувати до жодної типологічної групи. Вона за означенням не підходить до намиста, ґердана чи силянки. Імовірніше, на нашу думку, належить до численних підвісок, підшитих на стрічку. Набір використаних матеріалів для підвісок вражає своєю різноманітністю, а композиційний підхід – своєю винятковістю. Гармонійно підібрані кольори, текстура, форма створюють вишукану оздобу, яка вдало доповнює святкове сучасне буковинське вбрання.

Окрім того, до групи нагрудних бісерних прикрас входять оздоби, як-

от: язик, котильон, квітка, краватка, плетінка об'ємна (за О. Федорчук). Слід зазначити, що плетінки об'ємної, монист обплетених не віднайдено.

Ми розглянули п'ять котильонів з Кіцманського, Заставнівського, Вижницького районів (ЧМНАП КВ-1531/ПР-67, ЧОКМ, ІІІ-8558, ЧМНАП КВ-4467/ПР-31, ЧОКМ (експозиція) ПВ Д. Курика) виконаних у 1920-х роках. Задіяні в котильонах фітоморфні (іл. 3.2.25), зооморфні (іл. 3.2.26; 3.2.27), антропоморфні (іл. 3.2.29) мотиви. Як і в попередніх бісерних оздобах, ми впізнаємо в фітоморфному зображенні той самий мотив «руж», а в зооморфному – стилізованого птаха.

Розглянемо котильон із зображенням лева з Вашківців Вижницького району. Виконаний він так само, як і мотив «птаха»: схематично в профіль. Цікавим є той факт, що лев зображений із короною на голові, а вище нього розташована ще одна корона з хрестом. У цьому котильоні верхня частина орнаментована ламаними лініями. Доповненням слугує кутасик, який знаходиться в місці, де кріпиться прикраса (іл. 3.2.26).

Проводячи паралелі, порівнюючи орнаменти румунських і українських бісерних прикрас, можемо зробити висновок, що оздоби українців більш продумані, більш деталізовані, складніші. Кольорова гама в українців вирізняється значною поліхромією – поєднанням червоного, чорного, зеленого, оранжевого, жовтого, фіолетового, синього кольорів у різних орнаментальних комбінаціях з акцентом на червоний та оранжевий (Port popular din colecțiile muzeelor de etnografie din Suceava, Cernăuți sau Bălți, 2014, p. 10). Натомість у румунських бісерних прикрасах в орнаментальних мотивах багато золотих і срібних відтінків, а ще вони вирізняються своїми чорними фоновими просвітами (Cantemir, & Alecsandrina Enăchescu, 1971), які встановлюють свого роду рівновагу з хроматичними румунськими народними вишивками (Banateanu, 1975, с. 356). Такий композиційний спосіб виокремлює румунські бісерні шийно-нагрудні прикраси, надаючи їм особливості, винятковості.

Застібки – типологічна підгрупа оздоб, які поділяються на ряд типів

квадратні, круглі, прямокутні, ромбовидні. Орнаментальні мотиви майстри обирали типові для гірських районів Буковини – «смерічка», «сосонка», «грабельки», «оленячі роги», «заячі вушка».

Трикутні, квадратні, ромбовидні, круглі чепраги – поширений тип оздоб. Майстри орнаментували їх кругами різної величини, в центрі розміщували мотив шести-, чотирьох- пелюсткової квітки, доповненням слугували виступи по краях круглі, ромбовидні, трикутні (іл.3.2.30; 3.2.31).

Поширенні на Буковині серед румунського населення тип прямокутних застібок – paftale (пафтале), два зразки знайдені в музейній збірці ЧОКМ. Сама форма – прямокутна, трохи розширена по краях, в обох застібках однакова, різняться вони лише в кольорі. Центральна частина оздоблена штучним камінням, яке доповнюють вертикальні орнаментальні смуги. Виконані обидва зразки в техніці литво, а довершеності додає їм емаль (іл. 3.2.32; 3.2.33; 3.2.34).

Проводячи порівняння, ми можемо припустити, що цей тип вирізняється поміж румунських застібок (paftale), які пишно орнаментовані, в яких поруч зі звичними техніками застосовувалася техніка cameo (камео). Звісно, такий тип застібок – унікальний, йому немає аналогів в українському декоративно-прикладному мистецтві, він виходить за межі української типології (іл. 3.2.32; 3.2.33; 3.2.34).

Багата типологічна підгрупа краваток (у формі метелика, банта, шалика), зразки яких віднайдено в гірських районах, передгір'ї (іл. 3.2.35; 3.2.36; 3.2.37). Майстри їх розробляли різні симетричні, асиметричні, центричні в композиції, кольорова гамма частіше трапляється притаманна для передгір'я зеленої, коричневої, жовтої, оранжевої, голубої барв (іл. 3.2.38). Широкий різновид орнаментів для краваток демонструє альбом відомого митця Буковини Г. Гараса (Світ української вишивки. Феномен Георгія Гараса, 2008, с. 113-118).

Доповнювали чоловіче вбрання краваткою – німці Буковини (сакси) виконували її в яскравих кольорах, оздоблювали рослинними

орнаментальними мотивами. Вишукано поєднувалася вишивка на грудях з краваткою, що ніби обрамлювала її.

Цікавою та несподіваною знахідкою є тип шалики з м. Чернівців (іл. 3.2.39) і с. Буда Герцаївського району (іл. 3.2.40), датовані 1930–1940 роками. Усі шалики вив'язані гачком філейною технікою шовковою ниткою, обрамлені ажурним краєм і доповнені тороками, які виконані технікою макраме.

Особливою майстерністю вирізняється зразок шалика із Чернівців. Він досконаліший у технологічному плані. Обрамлення ажурне, орнаментальні смуги чіткіші, цікавіші в кольорі (іл. 3.2.40 а,б).

На нашу думку, в комплекс (типологічна група) шийно-нагрудних прикрас плетені шалики потрапили від румунських майстринь, яким до вподоби було доповнювати компоненти народного вбрання мереживом. Орнаментальні мереживні смуги виконані майстерно, складніші за технічним виконанням, більші за розміром.

Вишуканим доповнення до чоловічого вбрання є типологічна підгрупа – вишиті маніжки (іл. 3.2.41; 3.2.42; 3.2.43) двох типів – прямокутні зі стійкою та прямокутні з коміром. Датуються у музеї ЧМНАП 1920–1930-тими роками. Зразок вишитого нагрудника тип з коміром із с. Мамаївці Кіцманського району виконаний нитками муліне, технікою низинка. Орнамент складається з набору більших і менших ромбів. Більші заповнені синьо-червоним кольором із жовтими серединами, а менші – зелено-червоні – виконані на білих фонових просвітах. Нижня частина не заповнена вишивкою у зв'язку з тим, що вона закладалася за пояс (іл. 3.2.41).

Розглянемо також бісерну маніжку із коміром с. Задубрівки Заставнівського району (1930-ті роки), яка відрізняється від попереднього типу. Вона менша за розміром, проте повністю виконана з бісеру на зразок бісерних краваток. Орнаментована мотивом галузки з ружею. На галузці квіти синього та коричневого кольору (іл. 3.2.42).

Подібний до «маніжка» нагрудник, який входив у комплекс

єврейського народного вбрання. Стосовно такого типу оздоб Н. Шевченко зазначає: «Єврейські жінки традиційно повністю закривали руки, шию, груди, проте були при цьому прикраси. Одна з традиційних оздоб – нагрудна традиційна прикраса «брустух», «нагрудник». Її можна побачити у Львівському музеї етнографії та художнього промислу ІН НАН, у формі прямокутника, схожа за технікою виконання на плетиво, вишивку з металевих ниток, подібна до маніжки» (див. словник, с. 132) (Фединчук, 2017b). Шевченко вказує, що це була традиція галицьких євреїв, та пов'язує її походження з нагрудною прикрасою, відомою у біблійський період, – ефод (Біблія цитується за українським перекладом І. Огієнка). «А оце ті шати, що вони зроблять: нагрудник, і ефод, і верхню шату, і хітон плетений, завій і пояс. І зробиш священні шати для брата свого Аарона та для синів його, щоб він був священником для Мене. І візьмуть вони золота, і блакиті, і пурпуру, і червені та віссону, і зроблять ефода з золота, блакиті, і пурпуру, і червені та з віссону суканого, робота мистця. Два злучені нараменники будуть у нього при обох кінцях його, і буде він сполучений (Вихід 28:2-7). І зробиш нагрудника судного, роботою мистця, як робота ефоду зробиш його, із золота, блакиті, і пурпуру, і червені та з віссону суканого зробиш його. Квадратовий нехай буде він, зложений удвоє, п'ядь довжина його, і п'ядь ширина його. І понасаджуєш на ньому каменеве насадження, чотири ряди каменя. Ряд: рубін, топаз і смарагд ряд перший. А ряд другий: карбункул, сапфір і яспіс. А ряд третій: опаль, агат і аметист. А четвертий ряд: хризоліт, і онікс, і берил, вони будуть вставлені в золото в своїх гніздах» (Вихід 28:15-20).

Оздоба першого священника Аарона одягалася на шийно-нагрудну частину та плечі, поверх неї накладався нагрудник. Так, у книзі Вихід сказано: «І зробиш нагрудника судного, роботою мистця, як робота ефоду зробиш його, із золота, блакиті, і пурпуру, і червені та з віссону суканого зробиш його. Квадратовий нехай буде він, зложений удвоє, п'ядь довжина його, і п'ядь ширина його. І понасаджуєш на ньому каменеве насадження,

чотири ряди каменя. Ряд: рубін, топаз і смарагд ряд перший. А ряд другий: карбункул, сапфір і яспіс. А ряд третій: опаль, агат і аметист. А четвертий ряд: хризоліт, і онікс, і берил, вони будуть вставлені в золото в своїх гніздах» (Вихід 28:15-20) (Біблія цитується за українським перекладом І. Огієнка). За допомогою графіки до Біблії відомого єврейського художника Л. Моше (L. Moses) ми можемо уявити, який вигляд мали ефод і нагрудник (іл. 3.2.44) (Rahlwes (Her.), 1923).

Прикрасу-нагрудник у ході наших досліджень ми не виявили, проте можемо її розглянути на світлині з ЧОКМ, де бачимо, що нагрудник одягався поверх сукні та закладався за спідницю (детальніше її розглянути допоможуть дослідження М. Гольдштейна (див. словник, с. 126) – «Kultura i sztuka ludu Zydowskiego na ziemiach polskich») (іл. 3.2.45) (Goldstein, & Dresdner, 1935, p. 30-31).

Нагрудник (польськ. «napierśnik») – прямокутної форми оздоба, пишно орнаментована, у верхній частині зав’язується на стрічки, а внизу знаходилася шовкова смужка тканини для притримування. Уся прямокутна площина прикраси художньо оздоблена вишивкою. Різні матеріали надали можливість створити чимало типів нагрудників. Вирізнялися своєю роботою іспанські нагрудники привезені з с. Сасова Львівської області. Вони виготовлялися зі срібних і золотих ниток. Завдяки особливостям цієї техніки майстри застосовували різноманітніші геометричні мотиви, рідше – рослинні. Доповнювали плетиво тонкими срібними бляшками. Зазвичай вишивку чи то плетиво виконанували майстрині ажурно з просвітами, що створювало додатковий художній ефект. Тканина, на яку підшивалася вишивка, була знизу довша та не орнаментувалася (для закладання за пояс). Використовували для нагрудника дорогі тканини (шовк, оксамит, атлас), оздоблювали (плетивом, вишивкою, блискітками), тільки щоб не був нагрудник «занадто бідним». Доповнювала таку оздобу стійка (польськ. koronka) – вузька стрічка із шовкових, оксамитових, атласних тканин, на яку підшивалася вишивка. Коронку виготовляли подібно до нагрудника, це

контрастна за кольором тканина, орнаментована вишивкою, що вдало доповнюючи, єднала всю оздобу (іл. 3.2.46; 3.2.47) (Goldstein, & Dresdner, 1935, p. 30–31).

Варто зазначити, що єврейські жінки носили білий ажурний комір. Як він орнаментувався та чи вносили майстрині в орнаментику єврейські сакральні символи – невідомо (Фединчук, 2017а).

Намисто (дисковидне, кругле, овальне, циліндричне, бочковидне, біконічне, грушоподібне). Окремий тип складають оздоби з монет «салба» і з хрестів «зґарда». Румунською мовою – mărgele, типологічна підгрупа кількісно ширша, різноманітна за матеріалом, формою, художніми особливостями. Румунки як жінки, так і дівчата носили намисто з кольорових каменів, скла (mărgele) (Buzilă, 2011, p. 114). Серед оздоб трапляються чорні, білі, сині, червоні прозорі та напівпрозорі. Багато з них виготовлені зі скла, яке було доступніше, ніж корал та перли (ЧМНАП КВ-6659/ПР-59; ЧМНАП КВ-7726/ПР-66; ЧМНАП КВ-6661/ПР-61; ЧОКМ 32998-ІІІ-20831; ЧОКМ 35068-ІІІ-23126).

В контексті народного вбрання намисто використовували росіяни (липовани) жінки і чоловіки. Менша кількісно порівняно з українською і румунською типологічна підгрупа намиста в євреїв, німців, поляків, вірмен, угорців, ромів.

Дерев’яне намисто (тип кругле, оваловидовжене) відоме під назвою «clocotice negre» серед румунського населення Північної Буковини. Це намисто було чоловічою і жіночою прикрасою. Намиста із селища Магали Новоселицького району датуються початком 1920-х років. Чоловіча прикраса належить до типологічної групи нашийних, а жіноча – до нагрудних. Прикраси складаються з 2–9 разків, намистини овальної та круглої форми, що чергуються між собою. Разки пов’язані, без застібки. Намистини виточені та пофарбовані в чорний колір. У поєднанні із жіночою сорочкою, яка також часто виконувалася із переважанням чорного кольору, вони гармонійно поєднувались. Стосовно чоловічої сорочки, яка, на відміну від жіночої, не

пишно оздоблена, чорні намиста вигідно відтінялись на білому полотні (іл. 3.2.48; 3.2.49).

У музейних збірках поруч зі справжніми кораловими віднайдені також скляні намиста. Ми не будемо їх відокремлювати, оскільки вони імітували корал справжній і все-таки висвітлюють культуру носіння коралу зокрема.

Румунському населенню коралове намисто відоме із назвою curali – одна з найбільш поширених прикрас у комплексі оздоб (Buzilă, 2011, p. 112). Трапляються переважно корал червоного кольору, зроблений у формі різних циліндрів, нанизаних на шовкову нитку у формі водоспаду (іл. 3.2.50; 3.2.51; 3.2.52). Намиста з коралу, що зберігаються в музейних колекціях, міняють свій колір, набуваючи з віком непрозорості та блідості (Nicorici, 2007, p. 67).

Тип намиста циліндричне «рубане» (ЧМНАП КВ-6533/ПР-56, ЧОХМ КВ-1808/М-86, ЧОКМ (експозиція), ПВ А. Кривобок, ПВ Д. Стасюк) має форму коротеньких і довгих циліндриків. Розміщені вони за розміром у центрі більші, що поступово зменшувалися в напрямку кольорової стрічки чи шнурка для зав’язування на шиї. Цікавим є намисто, де поєднується з синім бісером, який надає оздобі колоритності (іл. 3.2.53).

Кругле або овально-видовжене «шліфоване» (ЧОХМ КВ-1809/М-87, ЧОХМ КП-418/М-27, ЧМНАП КВ-4235/ПР-22, ЧМНАП КВ-5187/ПР-47, ЧОКМ (експозиція), ПВ О. Нагірняк, ПВ М. Німачук, ПК М. Шкрібляка) тип намиста, яке виконане з рубленого коралу. Лише краї намистинок зашліфовані, унаслідок чого циліндрики набули овальної форми (іл. 3.2.54).

Штучні корали повторювали форму і розмір природних. Звісно, стосовно кольорових відтінків, то вони поступалися справжнім, проте були доступнішими. Один зі зразків штучного коралу викликає особливий інтерес, оскільки має обрамлення з ритованим візерунком на центральній намистині. Використовували для цього мідні, золоті, срібні перстеники-обручки, орнаментовані геометричними мотивами: ламаною лінією, хвилястою лінією, крапками, рисочками, ромбами й ін. (іл. 3.2.55; 3.2.56).

Стосовно типу круглого намиста хотілося б відзначити, що справжнє коралове нам не вдалося віднайти на Буковині. Пов'язане це насамперед з ціною на нього, оскільки круглі намистини були дорожчими. Проте є зразок штучного (іл. 3.2.57), який доповнює загальне уявлення про тип намист із коралу на Буковині.

Грушоподібний тип намиста у музейних збірках не було віднайдені. Зразки перлів знайдені в експедиційно-польових виїздах у с. Сарат Путильського району в Р. Гарасим'юк, у с. Карабчів Вижницького району в Д. Шандро та у м. Кіцмань в Д. Стасюк (Фединчук, 2016c; Фединчук, 2016d; Фединчук, 2016f). За словами Д. Шандро, вона їх успадкувала від мами. Обидва зразки перлів мають грушовидну форму, горизонтальні рельєфні лінії, жовтуватий колір, перламутровий перелив. Такі характеристики засвідчують їхню правдивість, колір вказує на те, що оздоба має давній вік (іл. 3.2.58).

Намисто з цінних матеріалів могли собі дозволити лише заможні люди, проте бідна верства румунського населення завдяки своєму бажанню та винахідливості також не залишилася без прикрас: в нагоді ставали листя, ягоди, квіти, деревина.

Дуже цікава, витончена оздоба, виготовлена з листків троянд (тип кругле), яку майстерно виконували в Південній Буковині Вікову-де-Сус (Vicovul de Sus). Ця техніка відома в інших місцевостях як особливе чорне намисто. Листки троянд розтирали до перетворення в однорідну масу. Потім цей заміс вимочували 8-10 днів у олії, висушували, обмочували в сажу та другий раз замочували. Вже після того формували круглі намистинки та орнаментували, мотиви здебільшого обирали геометричні. Покривали такі намистини також різними кольорами. Намиста, які робили «șiraguri», були популярними (Banateanu, 1975, p. 356). Проте, нами така оздоба не був віднайдена.

Властивості скла надавало можливість створити різні типи намиста – дисковидне, кругле, овальне, циліндричне, бочковидне, біконічне. Окрім

того, воно буває прозоре, непрозоре й різних відтінків. Потрібний колір удавалося отримати за допомогою барвника (оксиду різних металів). Мало попит у всі історичні періоди через свою не високу вартість (Запаско&Голод, 2000а, 329). Вироби зі скла через його технологічні особливості, форму, кольорову гаму дуже полюбилися жіноцтву Буковини. Вони поєднували намистини контрастні за кольором, в одній кольоровій гамі й різні за формою.

Викликає особливий інтерес скляне намисто, відоме під назвою восковий фурмус, гормуз, хурмуз. Складалося воно із 7–11 разків білого кольору, які закінчуються плетеними шнурками (ЧМНАП КВ-1671/ПР-10, ЧМНАП КВ-450/ПР-2, ЧОКМ 32999 – ІІІ – 20832, ЧОКМ 31214 – ІІІ – 19487). Привертає особливе зацікавлення спосіб ношення цього намиста воскового типу, який виходить за межі української специфіки. Отож, іноді восковий фурмус кріпили до головного убору, що нам, власне, і демонструє низка світлин, та в такий спосіб, щоб разки намистин обрамлювали нагрудні оздоби. Добре це демонструють ескізи одягу Д. Нарбута, де ми побачимо, як фурмус був розташований. Завдяки такому композиційному рішенню шийно-нагрудні прикраси об’єднувалися з головними оздобами в єдину композицію (іл. 3.2.59). Також ним доповнювали румунський комплекс прикрас. Хурмус (hurmuz) – оздоба у формі кільця, що імітує перли (mărgăritarul), яку часто одягали у святкові дні в селах Румунії (Nicorici, 2007, p. 89).

Розглянемо одне з них – намисто з Магали Новоселицького р-ну. Це намисто, виготовлене зі скла перламутрового відливу. Сама форма намистинок кругла, мала, але їх часто прирівнюють до перлів через колір. Складали їх в намисто багато разків та скріплювали одною мотузкою. Часто ним розпочинали архаїчне накладання оздоб, у такий спосіб вдало відтіняли, до прикладу, корал (іл. 3.2.59).

Тип круглого скляного намиста зі Венеції – цятки, писані пацьорки ми знайшли тільки в музейній збірці ЧМНАПу. Воно надійшло із с. Дубівці Кіцманського району, датоване поч. ХХ ст. Складається з намистин двох

розмірів: більших – білих і менших – чорного кольору. Намистини привезені, мабудь, із Венеції, вони орнаментовані рослинними мотивами із позолотою. Центром слугує синя намистина, також розписана, лише із синім тлом (іл. 3.2.60).

Особливим намистом вважалося в комплексі народного вбрання – венеційське (spărgurii), яке трапляється в Біхар (Bihor), Селаж (Sălaj), Марамуреш (Maramureş) (Румунія). Завозилося воно з Італії, Далмації, Боснії, вважалося прикрасою дівчини на виданні, демонструвало соціальне становище, походження і заможність. Проте після відкриття виробництва скла у XVIII ст. у Трансільванії почали використовувати намисто місцевого виробництва (Antonescu, 2016).

Більше того, властивості скла та різноманітна гама кольорів дали можливість майстриням створити безліч інших прикрас. Наприклад, намисто зі скла виконували як в одному кольорі, так і в поєднанні різних – глухих і прозорих (іл. 3.2.61). Це створювало своєрідну мозаїку. Поєднували вони не лише різні за кольором намистини, а й різні за формою (іл. 3.2.62). У цій оздобі ми бачимо поруч круглі й плоскі, великі та малі намистини, викладені в продуманій композиційній послідовності.

У кінці XIX – на початку XX ст. набуло популярності в Україні намисто з дутого скла. Особливості технології дали можливість такій оздобі сприйняття легкою, дзеркальною, мерехтливою (Врочинська, 2007, с. 78). На Буковині воно мало назву лискавки та гармонійно доповнювало вишиті сорочки із сухозлотом (іл. 3.2.63).

Серед металевих оздоб румунського населення відомі застібки (paftale, agrafe), кольє (coliere), сережки (cercei), каблучки (inele), хрести (cruci). Процес виготовлення той самий, що і в українців – мосяжництво. Орнаментувалися вироби залежно від форми. Цей орнамент складався з різних мотивів, кожен з яких мав свою назву: круги (cercuri), півкола (cemicercuri) ромби (unghiuri isosceles), лінії (linii). Також були поширені

хрести різної форми, які відомі під назвою хрести руські (cruce rusească) (Banateanu, 1975, p. 262).

Оздоба, що складалася з хрестиків різної форми, мала назву ту саму, що в українців – зґарда (zgardă). Вона належить до типу металевого намиста, яке складається з варіантів типів у один, два, три разки хрестиків та на металевій пластині, що відділені один від одного металевими спіралями, завдяки яким кожен елемент оздоби добре проглядався (Banateanu, 1975, p. 262). Зґарда у два, три ряди за композиційними ознаками, способом накладання хрестиків нічим не вирізняється від виробів в один ряд (іл. 3.2.64; 3.2.65).

Варіанти типів згарди у один, два, три разки хрести прямі, розетковидні, трапецієвидні за методом укладання в намисто подібні. Композиційні засоби майстри обирали різні, типовим є розміщення від центру більшого хрестика, а до кінця разка менших (МЕХП ЕП 18328). Також традиційним є розміщення однакових хрестиків в один, два, три ряди (МЕХП ЕП 18328, КМНМГП КН 725).

Не типовою є зґарда, яка датується серединою XIX ст. Виконана ця оздоба з латуні техніками литво і гравіювання. В цій зґарді цікавим є те, що майстер поєднав типи хрестів розетковидні, трапецієвидні, а також варіанти типів ромбовидний і трипелюстковий. У цій оздобі чергуються силуети витончених розетковидних рамен з лаконічними лініями трапецієвидних. Підтримують цей баланс в композиції розетковидні хрести, які майстер вміло доповнив маленькими хрестиками (МЕХП ЕП 17082).

Трапляються часто відомості про зґарду в румунській літературі, та й саме її іменем називали бісерні оздоби. За морфологією своєю вона майже нічим не вирізнялася від української (СМВ 1115а) – в один ряд, у два ряди, три та на металеву пластину (за В. Шухевичем). Проте деякі відмінності все ж таки простежуються, тому розглянемо їх.

До прикладу, зґарда зі музейної збірки СМВ (Сучава), яка складається з металевих хрестиків, прикріплених на металеві круглі орнаментовані бляхи.

Такі бляхи – це чепраги, лише без застібок. Між собою вони з'єднані металевими кільцями, а знизу прикріплені хрести у звичній для зґарди послідовності. Саме завдяки такому використанню чепраги зґарди вирізняється поміж інших (іл. 3.2.66).

Окрім того, саме серед румунських металевих оздоб була знайдена зґарда, яка належить до варіанту типу – на металевій пластині. За морфологічними ознаками вона відноситься до зґард у два ряди, проте металеві разки з хрестиками прикріплені на металеву пластину, що робить її не рухомою. Сама пластина за формою схожа на скіфську пектораль, а такий композиційний спосіб об'єднує всі елементи конструкції в єдине ціле (3.2.67).

Салба (salba) один з поширеніших типів румунського намиста. Вона з багатших оздоб, складалася зі срібних і золотих монет. Її одягали на весілля з кораловим, венеційським, гранатовим намистом, з бісерними прикрасами (Banateanu, 1975, p. 328). Заручені дівчата носили більше прикрас, ніж незаручені. Насамперед це стосується салби, яка демонструвала соціальний статус власниці та допомагала знайти гідну пару (Banateanu, 1975, p. 329).

Румунська салба за морфологічними ознаками така сама, як в українців: поділяється у ряд, у два ряди, в три на фетровій основі. В одному вваріанті – кріпилися на стрічку чи шнурок, але сама конструкція була рухома (MNȚR T7362). В іншому розміщували на металевий дріт, через це сама оздоба залишалася статична (CMB 4794). Водночас салба на фетровій основі серед румунських прикрас не віднайдена. Варто зазначити, що серед комплексу оздоб поширеніші головні, поясні прикраси з монет, де останні виступають основним складником (Фединчук, 2017f).

Також часто поєднували майстрині ознаки декількох оздоб в одну. Розглянути такий композиційний спосіб ми можемо на прикладі оздоби намиста з коралу та салби (MNȚR T9183) із Марамурешу (Maramureș). Складається він з різної форми кораликів, нанизаних у разки. Сама салба ніби

накладена на коралове намисто та завдяки монетам, які з часом потемніли, виділяється на червоно-оранжевому тлі.

Відноситься до типу салб і часто трапляються, варіант типу в один ряд. Такі салби притаманні багатьом регіонам України із назвою дукати (іл. 3.2.68). Виконувалася ця салба способом підвішування монет на стрічку, оксамит, нашийний стрічковий ґердан. У деяких зразках відокремлювалися монети переліжками (іл. 3.2.69). Способи розміщення монет були різні. Більш типовий – у центрі велика монета, обабіч неї систематично до країв салби – менші, а також однакового розміру, проте розміщували її складові щільніше одна до одної (іл. 3.2.68; 3.2.69; 3.2.70; 3.2.71).

Розглянемо одну із салб варіант типу в один ряд. Складається ця оздоба із 13-ти монет однакового розміру. Підшиті вони на шийний ґердан, виконаний технікою нанизування в чорному кольорі. А сам ґердан підшитий на червону вовняну стрічку, яка додає у фонових просвітах червоний колір. Ураховуючи розмір салби, можемо її зарахувати до нашийних оздоб (іл. 3.2.72).

У такий самий спосіб виконувалася також салба у два, три ряди, лише довжина разків до низу збільшувалася. Проте, саме такі варіанти типів віднайдені лише на світлинах.

Більш рідкісна прикраса, яка викликає особливе зацікавлення, – це варіант типу салба на фетровій основі у формі півкола, прямокутника, трикутника. Вона компонується з полотнища, по краю якого розміщена червона стрічка, у деяких зразках призібрана. Іноді верхня частина прикраси доповнювалась стрічковим шийним ґерданом. Монети розміщені довільно, лише в окремих оздобах – у ряди (іл. 3.2.73).

Салба у формі півкола вирізняється способом компонування, тому розглянемо таку оздобу. Складається вона зі шкіряного півкола, яке червоною стрічкою умовно поділено на чотири частини. Кожна із цих стрічок служить свого роду орієнтиром для розміщення монет. У центрі клали більші монети, по краях – менші. До того ж усю композицію

доповнюють кутасиками рожевих, зелених, синіх кольорів, завдяки яким салба виділяється (іл. 3.2.74).

Також вирізняємо салбу у формі півкола, яку доповнено шийним ґерданом. Вона складається з полотнища у формі півкола, яке по краях декороване призбираною стрічкою червоного кольору. Завершує оздобу стрічковий шийний ґердан, орнаментований мотивом ромба. Для передгір'я та рівнинної місцевості Північної Буковини типові оранжевий, білий, синій, зелений кольори. Монети невеликих розмірів, розміщені рядами на однаковій відстані (іл. 3.2.75).

Варіант типу салба на фетровій основі у формі прямокутника трапляється рідко. Одна із них віднайдена у с. Дорошівцях Заставнівського району (передгір'я). За розміром вона більша від салби у формі півкола, складається з п'яти вертикальних рядів по шість монет у кожному. Обрамлена призбираною стрічкою чорного кольору. Завершує композицію стрічковий ґердан, який носять на шиї. Орнамент на ґердані складається з мотиву ромба з виступами по краях (іл. 3.2.76).

Особливою оздобою можна вважати салбу у формі трикутника з с. Клішківців Хотинського р-ну і ПК І. Снігура. Вона складається з прямокутного полотнища, кінець якого має форму трикутника. Все полотнище заповнене монетами однакового розміру (іл. 3.2.77).

Особливим композиційним прийомом вирізняється салба із Сучави (СМВ 2891), яку ми віднайшли на світлині (ЧМНАП КВ-7911 ДРК-321). Ця салба належить до виду типу «в один ряд», проте прикріплена не на шнурок чи стрічку, а на нагрудний ґердан, що викликає захоплення. Довжина ґердана така, що можемо зарахувати цю салбу-ґердан до нагрудних прикрас. Сам ґердан широкий, виконаний у техніці ткання, орнаментований рослинним мотивом галузка (за М. Селівачовим). За морфологічними ознаками це мотив ружі (іл. 3.2.78).

У румунській салбі іноді різниться спосіб кріплення монет, їх причеплюють на металеві дроти, які обмотують різних кольорів нитками. Такий спосіб робить салбу статичною (іл. 3.2.79).

Салбу із золотих монет у буковинських районах не віднайдено, лише одна золота монета з пробуреним отвором, що зберігається в фондах у ЧОКМ. Стосовно зображень на монетах, застосованих у салбах, на нашу думку, передусім, ми сприймаємо монету як елемент комплексу жіночих прикрас. Нас цікавить художня, естетична цінність оздоби, а не сюжет зображення на монеті. Тому розглядати питання нумізматики не будемо.

Хрести (прямі, розетковидні, трапецієвидні) – типологічна підгрупа буковинських народних прикрас (іл. 3.2.80).

Тип прямі хрести (часто реліквaрії) трапляється серед комплексу чоловічих гуцульських оздоб. Вони переважно дещо припідняті від середини перехрестя. Величина і товщина більша ніж у звичайних (іл. 3.2.81).

Хрест-реліквaрій з ланцюгом датується першою половиною XIX ст. Належить до типу прямих. Виконаний з латуні технікою литва і гравіювання. На першому плані рельєфно виступає фігура Спасителя. Іконографія чітко показує традиційне схематичне зображення людської фігури, голова якої розміщена на передпліччю. Майстер контурною лінією спробував передати згини людського тіла при стражданні та викликати у глядача співчуття. Доповненням слугують на кінцях хреста рельєфні лінії. По контуру хрест автор орнаментував лінією з крапок, типовий спосіб в роботі гуцульських мосяжників (Валько, 2011).

Розетковидний тип хрестів має варіант типу – ромбовидний і трипелюстковий. Тип ромбовидний має на своїх кінцях ромби (МЕХП ЕП МЕХП ЕП 17025, МЕХП ЕП 17029, МЕХП ЕП 18450, МЕХП ЕП 16892 до них додаю Коломию, Косів). А от, трипелюстковий має три кружальця іноді четверте в центрі або трикутник (МЕХП ЕП 16911, МЕХП ЕП 17078, МЕХП ЕП 16873, МЕХП ЕП 18003, МЕХП ЕП 17003, МЕХП ЕП 17037, МЕХП ЕП 17038, МЕХП ЕП 17009).

Хрест трилистковий датується серединою XIX ст. Виконаний з латуні технікою литва і гравіювання. Вирізняється іконографією, в ньому зображення фігури виконане у фас. Автор приділяє більшу увагу не зображенню Спасителя, а художньому змісту. Він орнаментує виступи по краях кружальцями в центрі, яких розміщує трикутник. Окрім традиційної розетки по краю майстер додає малі хрести. Саму форму хреста обрамлює крапками, які об'єднуються в контурну лінію (іл. 3.2.82).

Трапецієвидні хрести належать до поширених типів. Як і в попередніх типах вони мають рельєфну фігуру Спасителя у центрі. Фігура розміщена прямолінійно до хреста, а руки зображені у формі дуг, іноді зі схематичним зображенням кисті. Доповненням слугують виступи-лінії між хрестом і трапецією, які іноді на кінцях мають паралельні прямі, що утворюють малі хрести. Трапеції, а також весь хрест, майстрами орнаментувався, що робило річ релігійного призначення прикрасою водночас (МЕХП ЕП 18232, МЕХП ЕП 17987, МЕХП ЕП 16896).

Отже, типові нашийні та нагрудні прикраси це – бісерні прикраси, застібки, краватки, намиста, хрести. Вивчення румунських бісерних оздоб показало, що різняться вони від українських своїми чорними фоновими просвітами, які встановлюють свого роду рівновагу з хроматичними румунськими народними вишивками. Поширеною оздобою у всіх етнічних групах є намисто. Розглянуто типове намисто у румунів це – зґарда (zgardă), коралове (curali), із перлів (sidefate, mărgăritare), скляне намисто, що імітує перли (hurmuz), венеційське (spărgurii).

Поширеною оздобою у всіх етнічних групах є намисто (дисковидне, кругле, овальне, циліндричне, бочковидне, біконічне, грушоподібне), а у християн – натільні хрести.

Встановлено, що не типовими оздобами є нагрудники, шарфи, прямокутні застібки, намиста – салба на фетровій основі (у формі півкола, в формі прямокутника, трикутника).

3.3. Традиційні способи ношення нашийних і нагрудних прикрас

У цьому розділі розглянемо способи ношення нашийних і нагрудних прикрас у досліджуваних ареалах та виявимо спільні й відмінні композиційні ознаки.

Способи ношення оздоб були різні, ми розглянемо лише типові (за світлинами) для того, щоб знайти характерні особливості таких прикрас для кожної з місцевостей. Це дасть змогу дослідити шийно-нагрудні прикраси кожної частини Північної Буковини – у гірських районах, передгір'ї, рівнинних районах.

Найширше представлений комплекс оздоб рівнинної місцевості, завдяки театральним роботам художника Д. Нарбута (1916-1998) та світлинам С. Конюха (?). Комплекс оздоб Буковинської Гуцульщини найменше представлений через нестачу матеріалів. Встановити передгір'я вдалося краще завдяки експедиційно-польовим дослідженням.

Комплекс оздоб Буковинської Гуцульщини охоплює території Путильського району і південно-західну частину Вижницького (за М. Костишиною). Серед жіночих прикрас виділялися ґердани, пацьорки, зґарди, в окремих селах носили салби. Особливої уваги заслуговує той факт, про який згадує Г. Кожолянко: користувалося популярністю у чоловіків гірських місцевостей ношення ґерданів (Г. Кожолянко, 1999, с. 307). Жіночий комплекс гуцульських оздоб гірських районів Північної Буковини складався із прикрас місцевого виробництва, завізні трапляються рідше. Це пояснюється комплексною віддаленістю місцевості від торгових центрів, поганим транспортним зв'язком.

Оздоби накладалися на вишиту сорочку, вишивка на якій була доволі скромною. Орнаменти прикрас складалися з дрібних геометричних мотивів, виконаних зазвичай у червоних, жовтих, оранжевих кольорах. Декорували пазуху, манжет і найширшу частину сорочки – верх рукава. Вишивка виконувалася без фонових просвітів, щільно, однак уся орнаментальна частина сприймається цілісно і гармонійно (Костишина, 1996, с. 20).

У Буковинській Гуцульщині дуже часто розпочинали накладання шийно-нагрудних прикрас шийним ґерданом. Вирізнялися бісерні прикраси своїм орнаментом, він був різномасштабний, однотипний, елементи його ромбовидних та хрестоподібної форми, які, переплітаючись між собою, утворювали різноманітні композиції. Вони вдало доповнювало вишивку цього району. Сам орнамент у бісерних прикрасах, порівнюючи із сусідніми районами, дрібніший, виконували його в притаманній гуцулам жовтій, оранжевій, червоній кольоровій гамі. Накладався ґердан на разки коралового намиста, які вдало перекликалися з вишивкою за колоритом (іл. 3.3.1).

Стосовно хрестиків у комплексі оздоб, В. Шухевич (1997) писав, що, ідучи до міста, жінки одягали декілька разків – лискавок, пацьорок, хрещиків. Із-поміж усіх інших хрестиків, як правило, один був більший (с. 150).

Кожна форма прикраси в комплексі оздоб виконувала свою функцію. Наприклад, разки коралів циліндричної, круглої чи овально-видовженої форми створювали своєрідну основу для накладання порівняно легких металевих прикрас. Різні відтінки червоного вдало відтіняли салбу, зґарду, нашийні хрести, монети, створюючи в такий спосіб статичну, однопланову композицію. Доповнювали коралове намисто підвіски – монети, хрестики. Способи накладання були різні. До прикладу, розміщували один маленький хрестик по центру комплексу оздоб, іноді – два по краях. Не оминали увагою і малих дівчаток, яким також діставалися разки намистин (іл. 3.3.2).

Форма скляного намиста, дутого скла створювала об’ємний комплекс прикрас. Завдяки своїй легкості відбувалося багатошарове накладання разків. (іл. 3.3.3). Саме скляне намисто вдало поєднувалося з іншими оздобами. Воно могло служити як основою для накладання нагрудного ґердана, так і з легкістю лягати на важке коралове намисто, металеві прикраси тощо.

Одну з найбільших груп оздоб у Буковинській Гуцульщині становили металеві прикраси – зґарди, натільні та нагрудні хрести, медалі (Суха, Гуцульщина, с. 102). Зґарда вдало доповнювала вишивку Буковинської

Гуцульщини, яка здебільшого складалася з геометричних мотивів. Окрім того, вона органічно поєднувалася з геометричним орнаментом на стрічковому ґердані. Доповнювали й додавали завершеності оздобі разки різних намист (іл. 3.3.4; іл. 3.3.5).

До чоловічих шийно-нагрудних оздоб Буковинської Гуцульщини належать нагрудні та натільні хрести, медалі, котильони. Носили медалі та котильони з лівого боку на грудях. Натільні хрести носили на шиї, не демонструючи їх. Поховання небіжчика відбувалося обов'язково з його натільним хрестиком. Нагрудні хрести одягали поверх натільного або навіть верхнього вбрання. Підвішувалися на ретізки, які були поширені в Буковинській Гуцульщині (Костишина, 1996, с. 35). Проте в музейних колекціях, а саме Північної Буковини, нагрудних хрестів не віднайдено.

Ношення чоловіками відзнак – медалей на Буковині було явищем вельми розповсюдженим, як акцент в одязі ми умовно їх згадаємо. Дуже часто ми бачимо їх на світлинах у чоловічому комплексі оздоб. Це явище підтверджує колекція медалей ЧОКМ. Носили їх чоловіки з лівого боку, часто медалі були підвішені на стрічку, складену та підшиту у формі трикутника.

Чоловіки Буковинської Гуцульщини носили також бісерну оздобу – котильон. Прикріплювали його з лівого боку. Палітра кольорів підбиралася згідно з усталеними стереотипами мешканців кожної місцевості. Так, у Буковинській Гуцульщині котильони виконані майстрами з геометричних або сильно стилізованих рослинних мотивів (іл. 3.3.7). Виготовлені за подобою вишитих сорочок, композиції яких виконані в жовто-зеленій, червоно-оранжевій кольорових гамах (Костишина, 1996, с. 37).

Комплекс прикрас передгір'я (територія передкарпатських районів – Сторожинецький і Глибоцький райони та північно-східна частина Вижницького) мав багато спільного з оздобами гірських місцевостей. Частіше в народному одязі передгір'я трапляється салба, а ще гармузи, пацьорки, шлярки (Г. Кожолянко, 1999, с. 299).

Одна з найулюбленіших жіночих оздоб – силянки, стрічкові ґердани. Зазвичай ними, як і в інших районах Північної Буковини, розпочинали всю архаїчну композицію накладанням оздоб. Іноді до них підвішували дукати чи окремий дукат на шовковій нитці (Костишина, 1996, с. 54). У деяких випадках носили лише силянки-коміри в поєднанні зі стрічковими ґерданами, як ми це бачимо на майстрині К. Осташек із Бережниці. Судячи по сорочці, можемо припустити, що це буденний комплекс оздоб, тому й скромніший. Це також може бути пов'язано з матеріальною спроможністю родини (іл. 3.3.8).

Проте бісерні оздоби передгір'я, виконані майстринями з поєднанням геометричних і рослинних мотивів. Кольорова гама була з численними відтінками світло-зеленого, оранжевого, жовтого, блакитного, фіолетового. Сама вишивка передгір'я виконувалася в зовсім іншій стилістиці (Костишина, 1996, с. 54).

У передгір'ї поширена одна з основних прикрас – салба. Також вона часто трапляється в етноконтактному регіоні Покутті, лише з іншою назвою – дукати, яка відноситься до типу намиста в один ряд. На Покутті, у с. Старі Кути, вона є типовою жіночою оздобою схожою з оздобами мешканців передгір'я Буковини (іл. 3.3.8).

Так само, як і в Буковинській Гуцульщині у передгір'ї увесь комплекс оздоб розпочинає ґердан або дрібне намисто, яке тісно прилягає до шиї, після нього накладаються дукати, салба, що лягає на разки коралів (іл. 3.3.10). За розповіддю М. Фединчука, колись, як захворіла його мама, а згодом померла бабуся, щоб вивести родину в люди, поступово продавалися по одному дукати. А це ще раз доводить той факт, що вони цінувалися та слугували своєрідною інвестицією (Фединчук, 2016с).

Різні за формою скляні разки намист, завдяки своїй легкості, багатошарово накладалися. Утворювалася об'ємна композиція, на яку накладався стрічковий нагрудний ґердан, оскільки він був легким. Уже монети розмістити всередині цієї композиції було складно, тому їх

підвішували знизу (іл. 3.3.11).

У передгір'ї використовували разки намист у комплексі шийно-нагрудних прикрас аналогічно як це робили мешканці гірських районів. Відмінність полягала лише у формі коралу: у гірській місцевості віддавали перевагу циліндричній; у передгір'ї – овальній. Кількість коралових разків залежала від насиченості декору в сорочці. Якщо вишивки було менше, відповідно разків коралу – більше, і навпаки (Костишина, 1996, с. 54).

Між широким спектром народних оздоб металеві прикраси були в меншості у передгір'ї (Суха, 1987, с. 102). Утім, металева прикраса салба знайшла тут своє особливе місце в комплексі прикрас. Залежно від форми салби її по-різному накладали. Якщо вона складалася з чотирьох рядів і сама заповнювала повністю нагрудну частину, її лише доповнювали зверху разками білого намиста або декілька разків накладали на салбу. Окрім того, зазначена прикраса могла сягати аж до пояса (іл. 3.3.12). Але якщо форма салби (у нашому випадку у вигляді півкола та підшита на фетрову основу) дозволяла, то її доповнювали кораловими разками внизу, а білим намистом угорі з дукатом. Органічно поєднувався такий комплекс прикрас із вишивкою. Пазуха в цій сорочці не вишита, що компенсують прикраси, а рукави густо зашиті скісними орнаментальними смугами з фоновими просвітами. Як бачимо, кожен елемент жіночого вбрання добре продуманий, правильно розставлений, підібраний, що загалом створює гармонійний ансамбль (іл. 3.3.13).

Комплекс чоловічих прикрас передгір'я мав низку спільних ознак з гірським. Однак відмінним є носіння чоловічих святкових ґерданів. Вони розповсюджені були в Глибоцькому районі та околицях Чернівців із назвою лиц (ми вже про них згадували в підрозділі 3.1 с. 80). Іноді ґердани були настільки довгими, що їх закладали під пояси (Костишина, 1996, с. 57). Доповнювали ґердан вівсьорком, який поширений на Буковині в рівнинних районах, частково в передгір'ї. Прикріплювався з лівого боку на кептарі (Г. Кожолянко, 1999, с. 287).

Деякі відомості про нагрудні хрести дають світлини, де зображені вихованці Вижницької школи. Ми бачимо М. Шкрібляка, на якому є нагрудний хрест, підвішений на ретізки чи то ланцюжки. Медалі також, одна з яких, як і хрест, підвішена на шию, а інші – на грудях з лівого боку (іл. 3.3.14).

Однією із цікавих знахідок є чоловічі шалики з м.Чернівці та с. Буда Герцаївського району (про, які ми вже згадували в підрозділі 2.2 с.115). Вони виплетені гачком, орнаментовані геометричними мотивами. За словами старшого музейного зберігача ЧМНАП К. Погорєлової, належали вони до комплексу парубоцького одягу, вбирали поверх чоловічого верхнього вбрання (іл. 3.3.15).

Рівнинна місцевість – це територія Прут-Дністровського межиріччя – Кіцманський, Новоселицький, Заставнівський райони за сучасним територіально-адміністративним поділом Чернівецької області. Комплекс жіночих прикрас рівнини мав багато спільних рис з гірською місцевістю та передгір’ям. Вирізнявся багатством і різноманітністю елементів і технікою накладання буденного, святкового й весільного комплексу шийно-нагрудних прикрас. Серед жіночих таких прикрас були найчастіше розповсюджені салби, коралове намисто, шлярка, пацьорки (Я. Кожолянко, 1994, с. 299). Комплекс оздоб складався з різноманітних за формою намист, ґерданів, коралів, ланцюжків, хрестів, монет, пацьорок. Усі вищезазначені оздоби вкладалися у певній послідовності ярусами (Костишина, 1996, с. 79). Жителі долинних місцевостей більше використовували завезені прикраси, що спостерігаємо в типах намиста (іл. 3.3.16).

Вражають м’якою звучністю кольору, тонким естетичним смаком і художнім відчуттям буковинські сорочки та силянки цього регіону, які зроблені аналогічно в тій самій кольоровій гамі, що й вишивка. Орнамент наслідує мотиви, які використано в сорочках. Оздоби виготовлені настільки бездоганно з художнього погляду, що не потребують інших доповнень (іл.3.3.17).

Великою популярністю на усій Буковині користується мереживо, виконане з білих шпулькових ниток. Воно вдало відтіняє, освіжає вишивку. Саме цього ефекту в комплексі шийно-нагрудних оздоб досягали завдяки намисту восковий формус. Воно трапляється дуже часто, ним розпочинають накладання прикрас. Завдяки білому кольору восковий формус добре відтіняє та виділяє наступні нашарування прикрас (іл. 3.3.18).

Коралове намисто мало попит у долинних місцевостях, переважно воно видовжене, овальне, як і в передгір'ї. Укладали в намисто 15-20 разків, іноді доповнюючи монетами-дукачами. Завершували його у верхній частині восковим формусом, який вигідно відтіняв червоно-коричневий корал (іл. 3.3.18).

Цікавий факт зображає у своїх ескізах народного вбрання нареченої Новоселицького району театральний художник Д. Нарбут. На малюнку ми бачимо, що з головного убору – кода – спадає на шийно-нагрудну частину намисто (іл. 3.3.19; 3.3.20). Воно не тільки об'єднує головні прикраси з шийно-нагрудними, а ще й обрамлює весь комплекс оздоб. Кінці намиста між собою з'єднуються, утворюючи свого роду підвіску, що сягає майже до пояса (іл. 3.3.21).

Невід'ємною складовою жіночого буковинського строю були хустки, їх використовували не тільки як головний убір, а й нею доповнювали комплекс поясного вбрання. Цікаво, що застосовували їх також в поєднанні з шийно-нагрудними прикрасами рівнинних районів Буковини. Для цієї місцевості більш характерні хустки яскраво-жовтих, яскраво-зелених, білих кольорів із натуралістичною мальовничою розробкою квіткових мотивів. Ураховуючи, що світлини чорно-білі, ми можемо припустити, як вони могли виглядати: на яскраво-жовтих хустках удало мало виділятися намисто зі дутого скла, салби в декілька рядів, а от на яскраво-зелених, безперечно, – червоне коралове намисто, доповнене бісерними прикрасами. Звісно, біла хустка пасувала б дівчині, і на ній будь-які складові комплексу оздоб сприймалися б гармонійно. Окрім того, поверх хустки проглядається стрічка, а вже потім,

що притаманно цьому району, накладалися прикраси (іл. 3.3.22).

Вичерпну візуальну картину про шийно-нагрудні прикраси надають світлини й негативи з архіву С. Конюха (ЧОКМ). У негативах дуже чітко простежується накладання оздоб. Розпочинається весь комплекс із шийного ґердана, після нього – біле намисто, яке обрамлює салба (в один або декілька рядів), а завершує композицію коралове намисто (3.3.23; 3.3.24). Її інколи доповнювали стрічкою, схрещеною на грудях, що за стилістичними ознаками нагадує бісерну прикрасу шлярку, басму. Це така стрічка світлого відтінку, що дає змогу вигідно відтінити коралове намисто (іл. 3.3.25).

Чоловіча прикраса вівсьорок поширена в рівнинних місцевостях та, частково, в передгір'ї Буковини. Стосовно інших прикрас, то їх використовували в комплексі нашийних і нагрудних оздоб як й в попередніх районах.

В музейних зразках і фототеках віднайдений стрічковий ґердан, що доповнював чоловіче і жіноче вбрання. Такий ґердан називали басман. Ґердан прикраса притаманна передгір'ю та долинним районам Північної Буковини (Кожолянко, 1999, с. 287-288). Часто трапляється ця оздоба в чоловічому одязі, кінці якої з'єднані між собою, у місці з'єднання прикріплене невеличке, круглої форми, дзеркальце (іл. 3.3.26). Орнаментувалися ґердани часто, як і сорочки, мотивами троянд, польових квітів, листям дуба в притаманній для Буковини яскравій гамі кольорів.

Підсумовуючи вищесказане, хотілося б відзначити, що з кінця XIX – початку XX ст. на Буковині – як у Буковинській Гуцульщині, у передгір'ї, так і на рівнинній місцевості – нашийні та нагрудні чоловічі й жіночі прикраси гармонійно співвідносилися з складовими народного буковинського вбрання. Встановлено, що в кожній місцевості були поширені й не поширені оздоби, які мали певні відмінності при накладанні. Багаті орнаментальні мотиви в кожній місцевості різнилися своїми схемами та кольоровою гаммою.

3.4 Традиції народних прикрас у професійних мистецьких практиках

Буковинські прикраси – рід декоративно-прикладного мистецтва, який має свою ґенезу, що здебільшого заклали безіменні майстри. Впродовж століть народні умільці множили художню уяву, берегли традицію виготовлення нашийних та нагрудних прикрас. Своя неповторна кольорова барва, матеріал, форма, способи накладання, запозичення від різних етнічних груп, що тут проживали, сформували неповторний буковинський комплекс нашийних і нагрудних оздоб.

На початку XXI ст. у буковинському мистецькому середовищі продовження народних традицій виготовлення нашийних та нагрудних прикрас сучасними майстрами можна простежити на прикладі робіт майстринь Н. Марусик, Д. Новак, М. Новака, О. Денисової, Я. Остапенко, Г. Ватаманюк, Л. Остапченко, Н. Остапченко. Більшість із них здобули вищу мистецьку освіту, що науково продовжило народну традицію.

Досвід цих майстрів, їх розум і фантазія придалися, актуалізувалися, що дало змогу сформувати стилістично виразні, типові для Північної Буковини оздоби. Виконання вишуканих виробів потребує не одноосібництва, а гурту. Тому створена 27 січня 1990 року Національна спілка майстрів народного мистецтва України налаштувала митців на колективну працю та заклала підвалину якісним традиційним виробам, забезпечила розвиток виробництва.

Також багато нашийних та нагрудних прикрас, більша частина з них бісерних, виконують молоді ентузіасти, студенти. Перші часто виготовляють їх за шаблонами не враховуючи композиційні закономірності, що позбавляє вироби цінності. А от студенти проектують оздоби, опираючись на народні традиції часто досягаючи високих результатів.

Стосовно новацій в бісерних прикрасах, то їх не уникнути навіть дотримуючись техніки ткання, нанизування, тому що сучасний бісер іншого розміру незалежно чи він чеського чи японського виробництва. Водночас народні буковинські майстрині виконують гармонійні за композицією бісерні прикраси, іноді копіюючи автентичні зразки, іноді вносячи незначні зміни у

форму, орнамент, кольорову гаму оздоби (Шевченко & Корнієнко, 2013; Шевченко & Корнієнко, 2014; Шевченко & Корнієнко, 2012).

Вагомий внесок у розвиток бісерних прикрас у другій половині XX – на початку XXI-го ст. внесла майстриня Н. Марусик (див. словник, с. 128). Вона також є власницею приватної колекції бісерних оздоб та авторкою єдиного на даний момент видання, яке присвячене саме буковинським прикрасам «Стародавні буковинські вироби з бісеру» (Марусик, 2017). Поміж широкого асортименту її робіт значне місце посідають типологічні групи нашийних та нагрудних прикрас. З-поміж них нашийні та нагрудні ґердани (стрічковий, стрічковий з підвісками), силянки-коміри (однодільні, дводільні), монисто, котильони. Взірцем послужили орнаменти з традиційних вишитих сорочок Буковини, які вона відтворила в новітніх бісерних прикрасах (Фединчук, 2019). Часто майстриня експериментує з конструкцією, поєднуючи схеми композицій декількох прикрас: шийний ґердан з намистом, шийний ґердан із підвісками, силянка-комір із підвіскою та ін (іл. 3.4.1).

По-сучасному Н. Марусик підходить до виготовлення силянки-коміра, яку виконує з бісеру в притаманній для рівнинних районів Північної Буковини стилістиці. Освоївши добре техніку, кольорову гаму, уміло сформувавши композицію, авторка створила мистецький витвір, який доповнила намистом з підвіскою. Кольорова барва намиста співзвучно перекликається із силянкою-коміром і вдало доповнює її, але підвіска на намисті, яка є імітацією дуката, стилістично невиразна (іл. 3.4.2).

Тісно прив’язана до традиційних бісерних прикрас румунського населення Буковини інша робота майстрині – силянка-комір з підвісками. Вона виконана в притаманній для румунів і молдаван кольоровій чорній барві. Набір геометричних мотивів простий – ромби, які однакові за величиною створюють просту композицію. Гра кольорів, колоризм форми передбачає підсилення декору, плавні тональні переходи барв із ніжними їх відмінами білі, блакитні, зелені, які об’єднує чорне тло. Традиційно Н. Марусик закінчує силянку-комір монетами, що є типовим для

Буковинської Гуцульщини, передгір'я, рівнинних районів Буковини. Нетиповою є верхня частина силянки-коміра, яка складається з плетінки об'ємної. Це нововведення органічно вписується у форму прикраси та робить її сучасною (іл. 3.4.3).

Не менш вартісними з мистецької точки зору є вироби з бісеру Д. Новак (див. словник, с. 129). Її мама відома на Буковині майстриня народної вишивки, колекціонерка Д. Стасюк (див. словник, с. 130). Новак виготовляє бісерні нашийні та нагрудні прикраси на ґрунті народних традицій (Буковинської Гуцульщини, передгір'я, рівнинних районів). Часто ці ґердани, силянки-коміри виконані співзвучно з вишитими сорочками з їхньої колекції. Застосовуючи техніки ткання, нанизування, вона звертається до традиційних форм виробів – ґердан стрічковий, ґердан стрічковий із підвісками, ґердан розетковий, ґердан кутовий і створює сучасні авторські композиції (іл.3.4.4).

Ґердан розетковий «Різдвяний» (2012 р.) виконаний у кольоровій гамі Буковинської Гуцульщини. В основу орнаменту покладено ромб із видовженими по горизонталі краями. Стилістично композиція в ґердані чітка, виразна, добре прочитується. По-новому майстриня підходить до вирішення центральної частини, яку виконує у формі ромба. Усі розетки в ґердані різного розміру, проте добре між собою узгоджені, що створює єдиний композиційний витвір. Робота Д. Новак ґердан розетковий «Різдвяний» передає різдвяний настрій, по-сучасному доповнює народне вбрання.

Багатоколірна палітра, поєднана з формою надає особливого ідейно-емоційного навантаження бісерним оздобам майстрині О. Денисової (див. словник, с. 127). Внесок майстрині ще доволі малий, проте її абстрактні колористичні поєднання не можуть залишитися поза увагою. Денисова уміло застосовує техніку ткання та виконує традиційної форми нагрудні ґердани стрічковий, розетковий, які служать зразком поєднання традиції та сучасних тенденцій (Фединчук, 2018с).

Ґердан «Червоний цвіт» (2015) складається з двох прямокутних

орнаментальних смуг, які з'єднані між собою бісерними разками композиції. За основу майстриня обрала стилізовані мотиви квітів. Активно використовує холодні, яскраві, насичені кольори, що робить оздобу нетиповою для Буковини. Стилістично майстриня добре організувала форму оздоби, проте невиразний за силуетом орнамент зменшує її цінність.

А от ґердан «Безкінечник» (2014) О. Денисова виконала на основі орнаментальних мотивів вишивки передгір'я Буковини, який яскраво вирішила в кольорах, що добре між собою поєдналися. У ньому вона намагалася не просто відтворити, й трохи інтерпретувати з конструкцією, зокрема в поєднанні кольорів.

Тісно прив'язані до традицій буковинського бісероплетіння твори Г. Ватаманюк (див. словник, с. 126), яка зараз проживає у Вижниці. Бісерні прикраси Ватаманюк виконує настільки традиційно, що по них чітко можна прослідкувати райони поширення (Буковинська Гуцульщина, передгір'я, рівнинні райони) (Фединчук, 2018b).

У колекції майстрині є чимало інших цікавих робіт, одна з них – ґердан «Червона рута». Його форма є нетрадиційною: складається з двох частин верхньої та нижньої. Композиція типова для бісерних оздоб Буковинської Гуцульщини. А от кольорова барва – поєднання оранжевого з фіолетовим, синім, темно-червоним – трапляється частіше у рівнинних районах. Поєднання стилістики двох районів в одній оздобі підтверджує добре засвоєну майстринею традицію виготовлення бісерних оздоб (іл. 3.4.5; 3.4.6).

Завдяки творчій майстерності Г. Ватаманюк зробила вагомий внесок у розвиток бісерних прикрас Буковини. Вона відновила чоловічий нагрудний ґердан з дзеркальцем, який є типовою буковинською оздобою. Майстриня виконала його для танцювального колективу «Смеречина» (іл. 3.4.7).

Н. Остапченко (див. словник, с. 131) у 2001 році разом із родиною переїжджає на Буковину й оселяється у Заставні. Майстриня більше працює із силянками-комірами: однодільна, дводільна, криза. Віддає перевагу техніці нанизування, використовує орнаменти Буковинської Гуцульщини.

Силянка «Жучок» (2015) — реконструкція жіночої шийної прикраси з колекції М. Медик, у якій майстриня знаходить оригінальне вирішення самої конструкції прикраси. Вона поєднує композиційні ознаки намиста з однодільною силянкою-коміром. Об'єднує між собою дві прикраси червоною барвою, у якій виконані оздоби. Збагачує майстриня силянку-комір набором орнаментальних мотивів ромба і жучка, які між собою чергуються в смузі (іл. 3.4.8).

Окрім того Л. Остапченко часто виконує шийно-нагрудну бісерну прикрасу кризу (Шевченко (ред.), 2014, с. 97). Проте за основу авторка обирає зразки лемківських криз, оминаючи в такий спосіб буковинську стилістику, орнаментику, форму (іл. 3.4.9).

Бісерні прикраси Н. Остапченко (див. словник, с. 131) – силянки-коміри — тісно прив'язані до народних традицій виготовлення бісерних оздоб. За основу вона бере зразки з приватних збірок та музейні взірці. У центрі її зацікавлень є реконструкція, відновлення та збереження народних бісерних прикрасах, тому вона часто виконує копії ґерданів (Шевченко (ред.), 2015, с. 83).

Ґердан стрічковий нагрудний (без назви) (2015) виконаний у техніці силяння Н. Остапченко. За основу майстриня взяла стилістику виробів типових для Заставнівського району (рівнинні райони Північної Буковини). Форма нагрудного ґердана традиційна, набір орнаментальних мотивів: ромб, жучок, квіти, композиція проста, добре продумана, стилістично витримана. Виготовлений ґердан в червоній і білій барві, яку вдало відтіняє чорний просвіт тла.

Творчий доробок сім'ї Остапченко є важливим внеском у розвиток сучасних бісерних оздоб Буковини, їхня колекція містить різноманітні професійно виконані вироби.

Творчий доробок майстринь Н. Марусик, Д. Новак, М. Новака, О. Денисової, Я. Остапенко, Г. Ватаманюк, Л. Остапченко, Н. Остапченко продемонстрував широкий типологічний ряд бісерних оздоб, новітні підходи,

які тісно переплітаються з народними буковинськими традиціями.

У другій половині XX – на початку XXI ст. майстри металевих прикрас Північної Буковини все частіше для своїх творчих робіт обирають нетрадиційні прикраси або виконують комерційні оздоби. Більше працюють із сучасними традиційними металевими прикрасами митці Гуцульщини – Р. Стринадюк, В. Бажалука та ін (Врочинська, 2018, с. 242-243).

Щодо скляного намиста на теренах Північної Буковини то його не виготовляють, а купляють у відомих майстрів Львівщини – М. Тарнавська і Є. Тарнавський, Н. Качмарів та В. Качмарів, Б. Войтович, Р. Дмитрик, М. Суханя, І. Дзиндра, Р. Шимчук (Врочинська, 2018, с. 243-251), виконують витончені намиста з ґутного скла, коралу, які доповнюють круглими підвісками, хрестиками, бубенцями, чепрагами. Майстри частіше орієнтуються на традиційне народне намисто Гуцульщини, іноді поєднують композиційні ознаки намиста з нетиповими підвісками або сучасною фурнітурою. Вироби за стилістикою модерні, з різноманітним орнаментом, та добре продуманою конструкцією.

Стосовно металевої прикраси салби, то буковинські майстри відновлюють її старі зразки, однак не виготовляють нових, як це роблять в Румунії. Сучасні румунські майстри виконують салбу з монет номіналом в одне, два євро, а іноді навіть із золотих монет.

У кінці XX ст. на Буковині заявив про себе молодий майстер ювелірного мистецтва І. Задорожній (див. словник, с. 127). Він є автор багатьох сучасних шийних і нагрудних прикрас, зокрема кольє, ювелірних гарнітурів, намист (Фединчук, 2018а). Серед сучасних авторських прикрас вагоме місце посідають традиційні металеві буковинські прикраси зґарди (в один ряд, у два ряди, шелести, чепраги).

Зґарда «Гуцульська» виконана зі срібла І. Задорожнім є типовою оздобою для Буковинської Гуцульщини. Форма хрестиків впритул наближена до народних взірців. Кожен елемент оздоби майстер проектує і намагається якомога точніше передати іконографію, форму, силует усіх

елементів оздоби, а потім відливає. Композиція зґарди складається з п'яти великих срібних хрестів руського типу, які чергуються з меншими. Центральний хрест найбільший з розп'яттям Христовим, яке виконане дуже майстерно, деталізовано, пластично, іконографія чітка. В цій зґарді хрестики відділені між собою переліжками (іл. 3.4.10).

І. Задорожній виконує також міксовані зґарди – із кораловим намистом, із шелестами, іноді поєднуючи різної величини й форми коралові намистини з традиційним хрестом руського типу, що допомагає розглянути кожний елемент оздоби (іл. 3.4.11).

Шелести рідко трапляються серед сучасних металевих прикрас, проте є декілька зразків, які можна побачити у колекції авторських робіт М. Тирона. Прикраса «Шелести» (2017) виконана традиційно у три ряди та кріпиться на ювелірні елементи у формі квітки. Самі елементи автор зробив ажурними, що робить твір легшим та доповнив його прозорим червоним камінням, яке додає прикрасі виразності (іл. 3.4.12).

Інша помітна постать на Буковині – Г. Гарас (див. словник, с. 126). Вишиті краватки цього майстра ґрунтувалися на вишивках передгір'я. В його роботах проявилися очевидні модерні експерименти в кольорі, схемах орнаментів, формі. Доповнюють відомості про вишиті краватки роботи Н. Андрецуляк, які також виконані в народних традиціях передгір'я, проте гармонійне колірне сполучення, традиційність схем на вишитих краватках читаються органічніше (Фединчук, 2018d).

Слід зазначити, що буковинське сучасне ювелірне мистецтво пожвавлено розвивається. Прикладом слугують ювелірні прикраси М. Руснака, М. Тирона, Ш. Пержана, К. Кравчука (див. словник, с. 128; с. 129; с.131) (іл. 3.4.13; 3.4.14). Сучасні буковинські ювеліри оминають народні традиції виготовлення металевих шийних та нагрудних прикрас. В першу чергу це пов'язано з малим попитом на них (Від Землі – до Сонця, 2017; Від Землі – до Сонця, 2016).

Отож можемо підсумувати, що на початку XX ст. типологічний ряд

буковинських оздоб дещо звузився, до нього входили оздоби – бісерні прикраси, застібки, намиста, хрести. Проте намисто з природних каменів (корал, перли) через високу ціну є менш доступне, тому його часто замінюють простим пластмасовим або скляним намистом. У такий же спосіб заміняють і венеційське намисто.

Іноді в сучасному комплексі оздоб трапляється завізне венеційське намисто. Звісно, сучасне декорування намистин дещо змінилося, стало більш модерне, утім, художньої цінності не втратило (іл. 3.4.15).

Вивчення сучасного стану буковинських прикрас показало, що серед майстрів, які виготовляють різні типи прикрас, найбільше майстрів бісерних нашийних та нагрудних оздоб, варіативність їхніх робіт збільшується, вони освоюють та інтерпретують композиції традиційних прикрас згідно народних естетичних критеріїв (лінії, ритму, пропорцій, матеріалу).

Мистецтвознавчий аналіз показав, що намисто із перлів, коралу як і в попередні століття є завізними, так само, як і венеційське скло, яке рідко трапляються у сучасному комплексі оздоб. А якщо трапляється, то це старе намисто чи сучасне скло.

Вивчення металевих прикрас XX ст. довело, що такий вид прикрас як намисто – зґарду, салбу сучасні майстри практично не виконують. Ювеліри частіше обирають – кольє, ювелірні гарнітури, які виконані в традиціях комерційних прикрас.

Описані художні особливості переконують, що на початку XX ст. нашийні та нагрудні прикраси все ще побутували і залишалися важливими їх традиційні риси, функція, способи накладання. Зберігся, хоча не у великій кількості, вихідний матеріал для порівняльного художнього аналізу оздоб етнічних груп Буковини. У другій половині XX ст. до вивчення прикрас щільно підійшли українські мистецтвознавці та одразу виділили проблему типології, як основу вивчення цього мистецького явища.

Проблему типології висунули у своїх працях М. Станкевич (вироби декоративно-прикладного мистецтва), Г. Стельмащук (головні убори),

О. Федорчук (бісерні прикраси). Водночас наше дослідження показало, що це був лише перший крок у вітчизняній мистецтвознавчій науці досі відсутнє дослідження типології, яке можливе лише на осові аналізу комплексу буковинських нашийних і нагрудних народних прикрас. У цьому розділі отримало продовження наукове вивчення типології, що дало підставу для переконливих об'єктивних висновків.

Науковий аналіз означеної проблеми дав змогу встановити, що в українському вбранні прикраси – рід, нашийні та нагрудні прикраси – типологічні групи, які мають вісім типологічних підгруп і 36 типів.

Уперше досліджено типологію таких буковинських оздоб як намист, нагрудників, краваток. Установлено, що намисто має типи – дисковидне, кругле, овальне, циліндричне, бочковидне, біконічне, грушоподібне (за формою намистини), а за формою в цілому воно має окремі три типи салба зґарда та кольє. Схарактеризовано типи краваток, а саме: у формі метелика, банта, шалика, а також нагрудників – прямокутні зі стійкою та прямокутні з коміром.

Уточнено типологію прикрас, які вже були дослідженні, а саме амулети – антропоморфні, круглі, овальні, прямокутні; бісерні прикраси – ґердан розетковий, ґердан стрічковий з підвісками, ґердан стрічковий, котильон, плетінка об'ємна, силянка-комір дводільна, силянка-комір зубчаста, силянка-комір однодільна; гривни – виті й плетені; хрести – прямі, розетковидні, трапецієвидні.

Подальшого розвитку набула типологія застібок: до вже відомих типів – квадратні, круглі, ромбовидні був доданий тип – прямокутні.

Вперше здійснено цілісний мистецтвознавчий аналіз художніх особливостей нашийних і нагрудних прикрас етнічних груп Північної Буковини кінця XIX – початку XX ст. Встановлено типові оздоби для гірських районів, передгір'я, рівнинних районів, до яких належать – бісерні прикраси, застібки, краватки, намиста, хрести. Здійснено порівняльний аналіз українських і румунських бісерних прикрас, який показав, що різняться вони

фоновими просвітами, котрі у румунів частіше чорні. Сформульовано гіпотезу, що наявність мотиву лева у котильйонах буковинських прикрасах є запозиченням від єврейської культури. Визначено, що намисто – типова оздоба українців, румунів, євреїв, німців, поляків, вірмен, угорців, росіян (липован), ромів. Зазначено, що поширеними були натільні хрести, які носили всі християни, а нагрудні – здебільшого входили у комплекс чоловічих оздоб мешканців гірських районів Буковини.

Проаналізовано не типові нашийні та нагрудні оздоби, а саме нагрудники, шарфи, прямокутні застібки, намиста – салба на фетровій основі (у формі півкола, в формі прямокутника, у формі трикутника), які не носили в інших районах України та утворилися завдяки взаємовпливам різних етнічних груп, що тут проживали. Висловлено гіпотезу, що чоловіча прикраса нагрудники «маніжки» є запозиченням від єврейської культури. Установлено, що чоловічі в’язані шарфи за шириною і композиційними ознаками належать до типологічної підгрупи краватки та вводяться у науковий обіг вперше.

Виявлений фактологічний матеріал дозволяє стверджувати, що тип застібок – прямокутні належать до румунської культури та мають подібність зі східними застібками «paftale». Виявлено, що культура виготовлення прикрас з монет на Буковині та в сусідніх районах Румунії (для голови, поясні) не типове намисто – салбу, яка має подібності з кримським намистом і загалом є східного походження.

Досліджено, що кожна частина Буковини в кінці XIX – на початку XX ст. (Буковинська Гуцульщина, передгір’я, рівнинні райони) мала свої особливості ношення і накладання нашийних та нагрудних прикрас. Зокрема, до оздоб Буковинської Гуцульщини входили: бісерні прикраси, застібки, намиста, хрести. Вишукані досконалі в опановуванні художніми прийомами, розробці орнаментів, бісерні прикраси вирізнялися серед інших оздоб, ними часто розпочинали накладання прикрас, а завершували намистом – зґардою. Щодо чоловічих котильонів досліджено, що вони частіше трапляються у цій

гірській місцевості, рідше – в передгір'ї.

Установлено поширені оздоби передгір'я, серед яких бісерні прикраси, застібки, шалики, намиста, хрести. Порівняльний аналіз показав, що зґарду часто замінюють салбою, а бісерні прикраси менш виразні ніж у гірських районах. Водночас виявлено, що тип салби на фетровій основі трапляється тут частіше. Установлено, що шалики притаманні лише чоловічому комплексу оздоб передгір'я.

Виявлений фактологічний матеріал засвідчив найширший типологічний ряд прикрас рівнинних районів, зокрема бісерні прикраси, застібки, краватки, нагрудники, намиста, хрести. Схарактеризовано нетиповий спосіб накладання намиста «восковий фурмус», яке прикріплювалося до головного убору і звисала на нагрудні прикраси. Такий спосіб гармонійно композиційно співвідносився з головним убором і нагрудними прикрасами буковинського народного вбрання та творив складну об'ємно-просторову форму. Жіночі прикраси накладали на хустки й білу ажурну стрічку, яку схрещували на грудях.

Дослідження показало, що чоловічі нагрудники «маніжки» вишукано поєднуються з буковинським чоловічим вбранням. Встановлено, що саме чоловічі ґердани орнаментовані мотивами троянд, польових квітів, листям дуба в яскраво-зелених, жовтих, рожевих, синіх барвах частіше трапляються в рівнинних районах, рідше – в передгір'ї.

Проаналізований фактологічний матеріал дає підставу стверджувати, що сучасні буковинські прикраси, а саме – бісерні прикраси, застібки, краватки, намиста, хрести – ввібрали в себе пластичне поєднання лінії, ритму, пропорції, матеріалу, а також досягнення народного мистецтва Північної Буковини, утворивши новий комплекс оздоб, який гідно може доповнити сучасне чоловіче та жіноче буковинське вбрання.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Вивчення історіографії нашийних і нагрудних прикрас Північної Буковини кінця XIX – початку XXI ст., архівних матеріалів, збережених творів з численних музейних та приватних колекцій дозволили проаналізувати ґенезу, типологію, художні особливості буковинських оздоб та зробити наступні висновки.

1. На основі наукового аналізу історіографічної та джерельної бази встановлено недостатній ступінь вивчення теми. Зокрема, не виявлено у вітчизняній мистецтвознавчій науці комплексного дослідження типології буковинських нашийних і нагрудних народних прикрас, не вказується про способи ношення прикрас в гірських районах, передгір'ї, рівнинних районах, а також значення традицій та новацій у сучасних оздобах. Огляд історіографії, створення джерельної бази дослідження, розробка методики дозволили об'єктивно відобразити цілісну картину сутності нашийних і нагрудних прикрас Північної Буковини.

Уточнено поняттєво-термінологічний апарат, укладено глосарій народної спеціальної лексики, визначено зміст термінів уперше – «нагрудники», «шалики», «салба на фетровій основі «у формі півкола», «у формі прямокутника», «у формі трикутника». Отримало продовження визначення термінів «амулети», «бісерні прикраси», «гривни», «застібки», «краватки», «намиста», «хрести».

2. Досліджено основні тенденції розвитку оздоб в історичному контексті від первісності до нинішнього часу та встановлено три етапи розвитку народної традиції побутування нашийних і нагрудних прикрас Північній Буковини. З'ясовано, що помітних змін зазнали – типологія, технологія, художньо-стилістичне вирішення.

Визначено перший етап розвитку прикрас, який тривав за наявними зразками, відкритими археологами від первісності до становлення Старокиївської держави та перехідної доби. З'ясовано, що найдавнішими оздобами на Північній Буковині були застібки та намиста. Виявлено

декоративну рису цих оздоб: це простий врівноважений ритм, поєднаний з нескладними в основному геометричними формами оздоб. Досліджено, що у періоді Старокиївської держави побутували застібки й намиста від попереднього періоду, а також виникли нові підгрупи оздоб – амулети, гривни, хрести. Виявлений фактологічний матеріал дає підставу стверджувати, що саме в цей період урізноманітнюється форма оздоб – з'являються підвіски різних форм: підвіски-лунниці, підвіски-бубенці, круглі підвіски. Орнамент стає складнішим, збагачується новими мотивами – зигзагами, меандрами, спіралями, витими шнурами.

Проаналізовано другий етап розвитку. Це період Молдавського князівства (кін. XIV–XVIII ст.) і Габсбурзької монархії (кін. XVIII – поч. XX ст.). З'ясовано, що у період Молдавського князівства високого розвитку набуло золотарство «oreficeria» (orefice) і мистецтво обробки перлів («mărgăritarelor», «perlelor»). Досліджено, що від попереднього періоду, збереглися прикраси – намиста та застібки, а хрести продовжили свою еволюцію, проте шийна гривна, як оздоба, припинила розвиток в комплексі оздоб. Схарактеризовано, що у прикрасах періоду Габсбурзької монархії залишилися з попереднього періоду намиста, застібки, хрести. Виявлено ряд нових типологічних підгруп – амулети, бісерні прикраси, нагрудники і краватки. Досліджено, що це період найвищого розвитку оздоб, що проявилося у формотворенні, використанні матеріалів, художньому вирішенні окремих тематичних мотивів. Установлено, що орнамент стає багатшим, рясніє різноманітними мотивами, насиченими кольорами, має свої особливості побутування у гірських районах, передгір'ї, рівнинних районах.

Окреслено третій етап розвитку буковинських прикрас це румунський, радянський періоди і доба незалежної України. З'ясовано, що у румунський період залишилися побутувати такі прикраси як і в попередньому періоді, зокрема, амулети, бісерні прикраси, застібки, краватки, нагрудники, намиста, хрести. Виявлено, що на це вплинуло соціально-політичне становище на Буковині, яке пригнічувало прояви національної культури.

Схарактеризовано прикраси періоду «совєтизації» та підрадянської України й установлено, що збереглися наступні типологічні підгрупи оздоб – бісерні прикраси, намиста, краватки. Зазначено, що антирелігійна й антинаціональна діяльність радянської влади знищила ряд типологічних підгруп – хрести, типів – зґарда і салба. Розглянуто орнаментальні мотиви в прикрасах, встановлено, що вони стали простіші в композиції та кольоровій гамі порівняно з попереднім періодом.

З'ясовано, що у період незалежної України збереглися оздоби від попереднього періоду, а саме бісерні прикраси та намиста. Дослідження показало, що уклались нові типологічні підгрупи – застібки та хрести. Схарактеризовано бісерні прикраси, їх типологія, художні якості, виявлено, що кольорова гама у них вишуканіша ніж у попередній період, що свідчить про відновлення та розвиток народної традиції. Виявлено, що розвивають традиції виготовлення нашийних і нагрудних прикрас Північної Буковини заклади освіти, зокрема Вижницький коледж прикладного мистецтва імені В. Шкрібляка і кафедра декоративно-прикладного та образотворчого мистецтва Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича.

3. Проведено систематизацію нагрудних і нашийних прикрас Північної Буковини та розроблено типологію. Встановлено, що прикраси – рід, нашийні та нагрудні оздоби це – типологічні групи, які мають вісім типологічних підгруп й 36 типів. Дослідження показало, що типологія деяких оздоб проводиться вперше. Це стосується намист, нагрудників, краваток. Виявлено, що типологічна підгрупа намист найвідоміша і найширша та має ряд типів – дископодібне, кругле, овальне, циліндричне, бочкоподібне, біконічне, грушоподібне (за формою намистини), за формою в цілому воно має окремі три типи – «салба», «зґарда» та «кольє». Вперше установлено типологію краваток (у формі метелика, банта, шалика), і нагрудників (прямокутні зі стійкою та прямокутні з коміром).

Типи деяких оздоб уточнено. Так, амулети є антропоморфні, круглі, овальні, прямокутні; бісерних прикрас – ґердан розетковий, ґердан

стрічковий з підвісками, ґердан стрічковий, котильон, плетінка об'ємна, силянка-комір дводільна, силянка-комір зубчаста, силянка-комір однодільна; гривни – виті й плетені; хрести – прямі, розетковидні, трапецевидні. Проте деякі розширено, зокрема типологію застібок: до вже відомих типів – квадратні, круглі, ромбоподібні було додано тип – прямокутні.

4. Проаналізовано художні особливості нагрудних та нашийних оздоб, виявлено основні закономірності, засоби та прийоми, що формують національну етнокультурну особливість і встановлено типові та не типові оздоби. Схарактеризовано нашийні та нагрудні прикраси, які отримали розвиток на всій Україні. Це бісерні прикраси, застібки, краватки, намиста, хрести. Досліджено, що до цих прикрас належать комплекс оздоб з Буковинської Гуцульщини – бісерні прикраси, застібки, намиста, хрести. Встановлено, що тип намиста зґарда (в один ряд, у два ряди, в три ряди та на бляху) і нагрудні хрести (прямі, розетковидні, трапецеєвидні) отримали найбільший розвиток на Буковинській Гуцульщині. Порівняння показало, що саме бісерні прикраси вишуканіші на Буковинської Гуцульщині, де майстри досконало володіли художніми прийомами в розробці орнаментів (різномасштабний, однотипний, елементи його ромбоподібної та хрестоподібної форми). Досліджено, що мотиви орнаменту дрібніші, ніж в інших районах і виконували майстри їх в притаманній гуцулам жовтій, оранжевій, червоній кольоровій гамі. Виявлено, що бісерними прикрасами часто розпочинали накладання прикрас, а завершували частіше поширеним у них намистом зґардою.

5. З'ясовано, для Північної Буковини притаманні особливості прикрас, які отримали розвиток тільки на цій території України. Це нагрудники, шарфи, прямокутні застібки, намиста – салба на фетровій основі (у формі півкола, в формі прямокутника, у формі трикутника). Висуваємо гіпотезу, що чоловіча прикраса нагрудники «маніжки» – є запозиченням від єврейської культури, а тип застібок «paftale» прямокутної форми – від румунської культури. Специфіка орнаменту в бісерних прикрасах в передгір'ї та

рівнинних районах простіша, порівняно з гірськими елементи масштабні, однотипні проте добре поєднані між собою. Встановлено, що вирізняється кольорова гама м'якою звучністю кольору (рожевого, голубого, зеленого, жовтого), тонким естетичним смаком і художнім відчуттям. Виявлено, що притаманним для Північної Буковини є спосіб накладання прикрас білого намиста «восковий фурмус», яке кріпиться до головного убору таким чином, що разки обрамлюють нашийні та нагрудні оздоби.

Встановлено, що чоловічі прикраси набули широкого розвитку на Буковині, а саме типологічні підгрупи – намисто (кругле, овальне, циліндричне, бочкоподібне), краватки (у формі метелика, банта, шалика), нагрудники (прямокутні зі стійкою та прямокутні з коміром) і типи у бісерних прикрасах – ґердан, котильон.

Таким чином, проаналізовано типологію, художні особливості, способи ношення традиційних народних прикрас Північної Буковини (Буковинська Гуцульщина, передгір'я, рівнинні райони) у контексті прикрас України, встановлено, що вони мають ряд відмінностей.

.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анри де Моран (1982). *История декоративно-прикладного искусства*. Москва: Искусство.
2. Антонович, Є., Захарчук-Чугай Р., Станкевич М. (1993). *Декоративно-прикладне мистецтво*. Львів: Світ.
3. Антошкіна, Л., Гадинко, О., Красовська, Г., Сигеда, П., Сухомлинов, О. (2010). *Особливості буковинського пограниччя: історія культурного полілогу*. Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд».
4. Білан, М., Стельмащук Г. (2000). *Український стрій*. Львів: Фенікс.
5. Біляшівський, М. (2017). *Українське народне мистецтво*. Харків: Видавець Олександр Савчук.
6. Боньковська, С. (1997a). До генезису гуцульських нагрудних хрестів. В *Українська хрестологія.Спеціальний випуск Народознавчих зошитів Інституту народознавства НАН України,*31-36.
7. Боньковська, С. (1997b). Сикретичні мотиви на гуцульських народних хрестах. В *Українська хрестологія.Спеціальний випуск Народознавчих зошитів Інституту народознавства НАН України,* 37-41.
8. Боньковська, С. (1992). Художні традиції гуцульського мосяжництва. Записки НТШ ім. Т. Шевченка. Т. ССХХІІІ, 115-126.
9. Боньковська, С. (1999). Гуцульські зґарди (№1, 3-4). Нью-Йорк: Наше життя.
10. Боньковська, С. (2001). Генеза та художні особливості нагрудних хркстів. *В Історія Гуцульщини.* (т. 6). Львів: Логос.
11. Ботушанський, В., Масан, О., Іванюк, В. (Ред.) *Die Bukowina. Eine allgemeine Heimatkunde = Буковина. Загальне краєзнавство* (2009) (Вид. 2-ге, стереотип). Чернівці: Зелена Буковина.
12. Будзан, А. (1976). Художні вироби з бісеру. *НТЕ*, 1, 80-85.
13. Будзан, А. (1983). Вироби з бісеру. В *Бойківщина: Історико-етнографічне дослідження* (с. 280-281). Київ: Наукова думка.

14. Булгакова-Ситник, Л. Лозинський, Т. (2013). Жіноча сорочка борщівсько-заставнівського придністров'я. Львів: Інститут колекціонерства українських мистецьких пам'яток при НТШ.
15. Бушина, Т. (1986). *Декоративно-прикладне мистецтво радянської Буковини*. Київ: Мистецтво.
16. Валько, О. (2011). *Гуцульські художні вироби з металу кін. XVIII – поч. XX століть*. Львів: Інститут колекціонерства українських мистецьких пам'яток при НТШ.
17. Валявська, К. (2016). Світське життя на Буковині: соціальний та культурний простір (1848–1914). (Дис. канд. істор. наук). Чернівецький національний університет імені Ю. Федьковича, Чернівці. Взято з http://shron1.chtyvo.org.ua/Valiavska_Kateryna/Svitske_zhyttia_na_Bukovyni_sotsialnyi_ta_kulturnyi_prostir_1848_-_1914.pdf
18. Васіна, З. (2006). Українське народне вбрання XVII–XX ст. В *Український літопис вбрання*: книга-альбом (Т. 2). Київ: Мистецтво.
19. Від Землі – до Сонця: каталог другої всеукраїнської виставки сучасного декоративно-прикладного мистецтва (2017). Чернівці: Друк Арт.
20. Від Землі – до Сонця: каталог другої всеукраїнської виставки сучасного декоративно-прикладного мистецтва (2016). Чернівці: Друк Арт.
21. Вовк, Ф. (2015). Студії з української етнографії та антропології. Харків: Савчук О.О.
22. Волік, К. (2013). Дукачі в історичному та культурному просторі України: соціум, символіка, семіотика. (№ 4. с. 54-57). *В Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв.* Харків.
23. Волік, К. (2013a). Виникнення та поширення культури дукачів в Україні XVII – поч. XX ст. В *Вісник Харківської державної академії дизайну та мистецтв* (№ 1, с. 57-62). Харків: ХДАДМ.
24. Волік, К. (2013b). Дукачі в історичному контексті та культурному просторі України: соціум, символіка, семіотика. В *Вісник Харківської*

державної академії дизайну та мистецтв (№ 1, с. 54-57). Харків: ХДАДМ.

25. Врочинська, Г. (2007). *Українські народні жіночі прикраси XIX – початку XX століть*. Київ: Родовід.
26. Врочинська, Г. (2018). Освоєння та відтворення художніх традицій українських народних жіночих прикрас у творчості сучасних мистців. *Народознавчі зошити*, 1, 242-253.
27. *Галичина, Буковина, Угорська Русь* (1915). В Украинская жизнь. Москва: Рябушинськихь.
28. Гасюк, О. (2007). Буковинська народна вишивка. Вижниця: Черемош.
29. Гоберман, Д. (1980). *Искусство гуцулов*. Москва: Сов. художник.
30. Головацкий, Я. (1868). О костюмах или народном убранстве русинов или русских в Галичане и Северо-восточной Венгрии. Петроград: Тип. А. Краевского.
31. Голубець, О. (2012). *Мистецтво XX століття: український шлях*. Львів: Колір ПРО.
32. Гургула, І. (1966). *«Народне мистецтво західних областей України».* Київ: Мистецтво.
33. Добржанський, О., Масіян, Н., Никирса, М. (2003). *Нації та народності Буковини у фондах Державного архіву Чернівецької області (1775 – 1940)*. Чернівці: Золоті литаври.
34. *Древнее золото*. (1975). Москва: Искусство.
35. Електронна єврейська енциклопедія. Взято з http://www.eleven.co.il/letter/192
36. Жолтовський, П. (1972). Художній метал: історичний нарис. Київ: Мистецтво.
37. Запаско, Я, Голод, І. (Авт.-упоряд.). (2000a). *Декоративно-ужиткове мистецтво*: словник (Т. 1). Львів: Афіша.
38. Запаско, Я, Голод, І. (Авт.-упоряд.). (2000b). *Декоративно-ужиткове мистецтво*: словник (Т. 2). Львів: Афіша.

39. Кайндль, Р. (1889) (2007). Русини на Буковині. Чернівці: Зелена Буковина.
40. Кайндль, Р. (2003). Наш рідний край Буковина. Чернівці: Зелена Буковина.
41. Кайндль, Р. (Авт.), Пенюк, З. (Пер.). (1894) (2000). Гуцули. Чернівці: Молодий буковинець.
42. Калашникова, Н, Плужникова, Г. (1990). *Одежда народов СССР*. Москва: Планета.
43. Кара–Васильєва, Т. &Чегусова, З. (2005), Декоративне мистецтво України ХХ століття. У пошуках «Великого стилю». Київ: Либідь.
44. Каценельсан, Л., Гинцбург, Д. (Ред.) (1908). Еврейская енциклопедия (Т. 1, с. 367-373). Санкт-Петербург: Брокгауз-Ефрон.
45. Каценельсан, Л., Гинцбург, Д. (Ред.) (1913). Еврейская енциклопедия (Т. 15. с. 100-102). Санкт-Петербург: Брокгауз-Ефрон.
46. Квітковський, Д., Бриндзан, Т., Жуковський, А. (Ред.). (1956). *Буковина, її минуле і сучасне*. Париж; Філадельфія; Детройт: Зелена Буковина.
47. Кожолянко, Г. (1999). *Етнографія Буковини* (Т. 1). Чернівці: Золоті литаври.
48. Кожолянко, Я. (1994). *Буковинський традиційний одяг*. Чернівці; Саскатун: Friesen Printers; Altona; Manitoba.
49. Козубовський, Д. (1997). *Вижницький коледж прикладного мистецтва ім. В. Ю. Шкрібляка*. Чернівці: Митець.
50. Кольбенгаєр, Е. (1974). *Взори вишиванок домашнього промислу на Буковині*. [б.м.]: СЕ Союзу українок в Канаді.
51. Кораллы в ювелирном искусстве. (2008). В *Вісник ювеліра України*. (№3, с. 56-57). Київ: Ювелір-пресс.
52. Косміна, О. (2018). Назви прикрас XI – XVIII століть (матеріали до термінологічного словника). *Народознавчі зошити*, 1, 254-268.
53. Костишина, М. (1976). Особливості традиційного жіночого одягу буковинського Поділля. *НТЕ*, 6, 59-67.

54. Костишина, М. (1996). *Український народний костюм Північної Буковини: традиції і сучасність*. Чернівці: Рута.
55. Костишина, Н. (1975). Художнє оформлення буковинського народного костюма гірської місцевості. *НТЕ*. 1975, 4, 54-56.
56. Купчанко Г. (1894). *Наша родина*: Ведень.
57. Купчанко, Г. (1875) (2008). *Деякі історико-географічні відомості про Буковину*. Чернівці: Золоті литаври.
58. Литвинец, Э. (1999). Низание бисером и ручное вышивание. Минск: Хэлтон.
59. Марусик, Н. (2007). «Стародавні буковинські вироби з бісеру». Київ: Видавництво імені Олени Теліги.
60. Марусик, Н. (2011). *Буковинське вишиття і ткацтво*. *Знаки-символи*: [книга-альбом]. Київ; Чернівці.
61. Маслова, Г. (1956). Народная одежда русских, украинцев и белорусов в XIX – начале XX вв. Украшения. В *Восточнославянский этнографический сборник* (Т. 31, с. 726-736). Москва.
62. Матейко, Е. (1976). Локальные особенности одежды гуцулов конца XIX – нач. XX вв. В *Карпатский сборник*. Москва: Наука.
63. Матейко, Е. (1972). Этнографические особенности одежды бойков. В *Карпатский сборник*. Москва: Наука.
64. Матейко, К. (1963). Український народний одяг. *Народна творчість та етнографія*. 2, 63-64.
65. Матейко, К. (1969). *Одяг. Нариси з історії українського декоративно-прикладного мистецтва*. Львів: Видавництво Львівського університету.
66. Матейко, К. (1973). Головні убори українських селян до поч. XX ст. *НТЕ*, 3, 47-54.
67. Матейко, К. (1977). *Український народний одяг*. Київ: Наукова думка.
68. Матейко, К. (1987). *Одяг. Гуцульщина*. Київ: Наукова думка.
69. Мерцалова, М. (1988). *Поэзия народного костюма* (2-е изд., переработ., и доп.). Москва: Мол. Гвардия.

70. Мисько, Ю. (2002). Прикраси XII – першої половини XIII ст. як відображення синкретичного світогляду давньоруського населення Буковини. *Буковинський журнал*, 3-4, 191-201.
71. Мисько, Ю., Пивоваров, С. (2017). *Медальєрика і фалеристика Буковини (кінець XVIII – 40-ві роки XX ст.)*: іст.-краєзнав. нариси. Чернівці: Друк Арт.
72. *Народне мистецтво Галичини й Буковини* (1919). Київ: Худож.-ремесла.
73. Недашківська, Г. (1988). Корали в народному вбранні. *Народна творчість та етнографія*, 5, 56-58.
74. Никирса, М. (2008). *Чернівці. Документальний нарис з історії вулиць і площ*. Чернівці: Золоті Литаври.
75. Николаева, Т. (1988). *Украинская народная одежда: Среднее Поднепровье.* Київ: Наукова думка.
76. Ніколаєва, Т. (1996). *Історія українського костюма*. Київ: Либідь.
77. Ніколаєва, Т. (2005). *Український костюм: надія на ренесанс*. Київ: Дніпро.
78. Никорак, О. (2010). *Гуцульська вишивка з колекції Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Й. Кобринського.* Київ: Родовід.
79. Новицька, О. (2003). *Українське народне мистецтво 1920–1980-х рр.: Інтерпретація, оцінка, спростування*. (Автореферат канд. мистецтвознавства). Львівська академія мистецтв, Львів. Взято з http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/suak/corp.exe?&I21DBN=SAUA&P21DBN=SAUA&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21COLORTERMS=0&S21STR=0084952
80. Огієнко, І. (Перекл.) (1988). Біблія або Книги Святого Письма Старого і Нового Заповіту. Взято з https://www.bibleonline.ru/bible/ukr/02/28/#1
81. Огієнко, І. (Перекл.) (1988). Біблія або Книги Святого Письма Старого і Нового Заповіту. Взято з https://www.bibleonline.ru/bible/ukr/02/28/#15-20

82. Огієнко, І. (Перекл.) (1988). Біблія або Книги Святого Письма Старого і Нового Заповіту. Взято з https://www.bibleonline.ru/bible/ukr/02/28/#2-7

83. Павлюк, А. (2000). Прикраси з бісеру у фондах Чернівецького музею народної архітектури та побуту. *Буковина – мій рідний край,* Матеріали історико-краєзнавчої конференції молодих дослідників. Чернівці: Золоті литаври.

84. Петренко, М. (1970). *Українське золотарство*. Київ: Наукова думка.

85. Пивоваров, С. (2004, Листоп. 18). Монества, дукачі, згарди, салби – прикраси буковинок позаминулого століття. *Свобода слова*, с. 17.

86. Пивоваров, С. (2006). Вироби дрібної кам'яної пластики з давньоруських пам'яток Буковини. В *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині* (Вип. 10, с. 224-231). Львів: Ін-т. українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України.

87. Пивоваров, С. (2009). *Прикраси слов'янського населення Буковини (нові знахідки)*. В *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині* (Вип. 14, с. 424-427). Львів: Ін-т. українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України.

88. Пивоваров, С. (2012a). Хрести-релікварії з давньоруських пам'яток межиріччя верхнього Пруту та середнього Дністра. *Галичина*: *науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис*, 20-21, 26-36.

89. Пивоваров, С. (2012b). Ювелірні вироби з поселення райковецької культури в околицях с. Рідківці. *Фортеця: збірник заповідника «Тустань»* (Кн. 2, 384–389). Львів: Колір ПРО.

90. Потин, В. (1969). Клад бракеатов из Поднестровья. В *Нумизматика и сфрагистика* (Т. 1, с. 109-127). Київ: Наукова думка.

91. Прохоров, В. (1881). *Материалы по истории русских одежд и обстановки жизни народной*. Взято з: http://tehne.com/library/materialy-po-istorii-russkih-odezhd-i-obstanovki-zhizni-narodnoy-izdavaemye-po-vysochayshemu-soizvoleniyu-v-prohorovym-vyp-1-i-v-prohorovym-vyp-2-4-sanktpeterburg-1881-1885

92. Рендюк, Т. (2010). *Українці Румунії: національно-культурне життя та взаємовідносини з владою*. Київ: Інститут історії України НАН України.

93. Русанова, И, Тимощук, Б. (1984). *Кодын-славянские поселения V–VIII вв. на р. Прут*. Москва: Наука.

94. Русанова, И, Тимощук, Б. (2007). *Языческие святилища древних славян*. Москва: Ладога-100.

95. Савчук, Г. (1986). Вироби з бісеру. В *Народні художні промисли УРСР*. Київ: Держ. вид-во образотвор. мистец. і муз. л-ри УРСР.

96. Салагора, М. (2017). *«Вітання з Буковини».* Чернівці: Наші книги.

97. Самков, О. Лепський В. (Авт-упоряд.). (2018). *«Українські прикраси».* Черкаси: Андрощук П.С.

98. Сахро, М. (1987). Прикраси з бісеру. В *Гуцульщина* (с. 440-442). Київ: Наукова думка.

99. *Світ української вишивки. Феномен Георгія Гараса* (2008). Львів: МС.

100. Селівачов М. (2011). *Традиційне народне мистецтво в етнічно змішаних місцевостях карпатського регіону*. Взято з http://personal.pu.if.ua/depart/Mykhailo.Celivachov/resource/file/M.%20Seliwaczow_Olsztyn.pdf

101. Селівачов, М. (2005). *Лексикон української орнаментики (іконографія, номінація, стилістика, типологія)*. Київ: Редакція вісника “АНТ”.

102. Селівачов, М. (2006). *До проблематики українського народного мистецтва перед XIX ст.* Взято з http://personal.pu.if.ua/depart/Mykhailo.Celivachov/resource/file/2006-7_%D0%86%D1%81%D0%B0%D1%94%D0%B2%D0%B8%D1%87%D1%8370_390Selivachov_article_p392-9.pdf

103. Селівачов, М. (2007). *Декор народного житла в етнічно змішаних місцевостях.* Взято з http://personal.pu.if.ua/depart/Mykhailo.Celivachov/resource/file/ustyjanovych.pdf

104. Селівачов, М. (2014). *Визуальный знак и его лексическое обозначение: лексикон орнаментики как научная задача и подход к исследованию традиционной культуры.* Взято з http://personal.pu.if.ua/depart/Mykhailo.Celivachov/resource/file/2014%20Lexicon%20as%20a%20problem%20rus.pdf
105. Старик, В. (2009). *Від Сараєва до Парижа. Буковинський Interregnum 1914-1921: Між націоналізмом і толерантністю*. Чернівці: Прут.
106. Снігур, І. (2017). *Буковина і буковинці: Побут, давній одяг*. Чернівці: Друк-арт.
107. Смаль-Стоцький, С. (1897*). Буковинська Русь: культурно-історичний образок*. Чернівці.
108. Спаський, І. (1970). *Дукати і дукачі України. Історико-нумізматичне дослідження*. Київ: Наукова думка.
109. Станкевич, М. (2002). *Українське художнє дерево XVI-XX ст*. Львів: Інститут народознавства НАНУ.
110. Стельмащук, Г. (2013). *Традиційні головні убори українців*. Київ: Наукова думка.
111. Суха, Л. (1959). *Художні металеві вироби східних Карпат*. Київ: АН УРСР.
112. Суха, Л. (1987). Художня обробка металу. *Гуцульщина: історико-етнографічні дослідження*. Київ: Наукова думка.
113. Учбово-методичний центр Буковини. (2018). Народні майстри. Доступний за: http://www.bukcentre.cv.ua/index.php/narodni-majstri.html?start=10
114. Фединчук, О. (2013). Колекція шийних оберегів музею Вижницького коледжу прикладного мистецтва. *Мистецька освіта: минуле, сучасне, майбутнє, Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Івано-Франківськ: Супрун В. П.
115. Фединчук, О. (2014). Художні та технологічні особливості виготовлення бісерних прикрас Буковини на заняттях з професійної майстерності,

кафедри декоративно-прикладного мистецтва. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича (Вип. 712.* Педагогіка та психологія, с. 193-199). Чернівці: Чернівецький нац. ун-тет.

116. Фединчук, О. (2015). Народні шийні обереги Буковини, їх характеристика та властивості. *Етнодизайн: європейський вектор розвитку і національний контекст (*Кн. 2, с. 475-479). Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка.
117. Фединчук, О. (2017a). Намисто в комплексі прикрас русинів та румунів XIX – XX ст. *Народознавчі зошити,* 6, 1549-1556.
118. Фединчук, О. (2017b). Основні тенденції розвитку шийно-нагрудних прикрас на Буковині від первісності до давньоруського періоду. *Традиції та новації у вищий архітектурно-художній освіті* (№ 6, с. 115-119). Харків: ХДАДМ.
119. Фединчук, О. (2017c). Специфіка шийно-нагрудних прикрас у традиційному одязі румунів Буковини. *Українське мистецтвознавство*, 4, 103-110.
120. Фединчук, О. (2017d). Характер традиційних шийно-нагрудних прикрас євреїв Буковини. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв* (№ 6, с. 99-105). Харків: ХДАДМ.
121. Фединчук, О. (2018a). Витоки й особливості побутування шийно-нагрудних прикрас на Буковині: австрійський період. *Гуманітарний корпу*с (Вип. 15, с. 229-232). Вінниця: Нілан-ЛТД.
122. Фединчук, О. (2018b). Прикраси з бісеру буковинської народної майстрині Настасії Марусик. *Науковий вісник Закарпатського художнього інституту* (Вип. 10, с. 87-89). Ужгород: Закарпат. худ. Ін.-т.
123. Фединчук, О. (2018c). Шийно-нагрудні чоловічі та жіночі бісерні прикраси Північної Буковини. *Вісник Львівської національної академії мистецтв* (Вип. 35, с. 75-81). Львів: ЛНАМ.

124. Фединчук, О. (2015). Записано у с. Іспас (Вижницького р-ну) від 26.03.2016 *Архів О. Фединчук.* [Рукопис].
125. Фединчук, О. (2016 a). Інтерв'ю з В. Паладян від 26.03.2016. *Архів О.Фединчук.* [Рукопис].
126. Фединчук, О. (2016b). Інтерв'ю з М. Шкрібляком від 20.07.2016. *Архів О.Фединчук.* [Рукопис].
127. Фединчук, О. (2016c). Інтерв'ю з М. Фединчуком від 07.06.2016. *Архів О.Фединчук.* [Рукопис].
128. Фединчук, О. (2016c). Інтерв'ю з Д. Стасюк від 15.04.2016. *Архів О. Фединчук.* [Рукопис].
129. Фединчук, О. (2016d). Інтерв'ю з Р. Гарасим'юк від від 03.06.2016. *Архів О. Фединчук.* [Рукопис].
130. Фединчук, О. (2016f). Інтерв'ю з Д. Шандро від 09.05.2016. *Архів О. Фединчук.* [Рукопис].
131. Фединчук, О. (2017a). Інтерв'ю з Н. Шевченко від 04.05.2017. *Архів О. Фединчук.* [Рукопис].
132. Фединчук, О. (2017b). Інтерв'ю з Н. Шевченко від 22.04.2017. *Архів О. Фединчук.* [Рукопис].
133. Фединчук, О. (2017c). Записано у німецькому народному домі (Чернівці) від 09.06.2017. *Архів О. Фединчук.* [Рукопис].
134. Фединчук, О. (2017d). Записано у польському народному домі (Чернівці) від 13.05.2017. *Архів О. Фединчук.* [Рукопис].
135. Фединчук, О. (2017e). Записано у єврейському народному домі (Чернівці) від 27.08.2017. *Архів О. Фединчук.* [Рукопис].
136. Фединчук, О. (2017f). Записано у румунському народному домі (Чернівці) від 23.04.2017. *Архів О. Фединчук.* [Рукопис].
137. Фединчук, О. (2017g). Записано у українському народному домі (Чернівці) від 07.03.2017. *Архів О. Фединчук.* [Рукопис].
138. Фединчук, О. (2017h). Інтерв'ю з Т. Кияком від 27.08.2017. *Архів О. Фединчук.* [Рукопис].

139. Фединчук, О. (2017i). Інтерв'ю з О. Таушеком від 6.03.2017. *Архів О. Фединчук*. [Рукопис].

140. Фединчук, О. (2018a). Інтерв'ю з І. Задорожнім від 12.03.2018. *Архів О. Фединчук.* [Рукопис].

141. Фединчук, О. (2018b). Інтерв'ю з Г. Ватаманюк від 10.04.2018. *Архів О. Фединчук.* [Рукопис].

142. Фединчук, О. (2018c). Інтерв'ю з О. Денисовою від 06.04.2018. *Архів О. Фединчук.* [Рукопис].

143. Фединчук, О. (2018d). Інтерв'ю з Н. Андрецуляк від 11.05.2018. *Архів О. Фединчук.* [Рукопис].

144. Фединчук, О. (2019). Інтерв'ю з Н. Марусик від 09.06.2019. *Архів О.4Фединчук*. [Рукопис].

145. Федорчук, О. (2018). Концепція етнічної мистецької традиції бісерного оздоблення народної ноші українців *Народознавчі зошити*, 2, 319-327.

146. Федорчук, О. (2003). *Типологія українських народних прикрас із бісеру. Народознавчі Зошити*, 5-6, 706.

147. Федорчук, О. (2004a). Бісерний декор ансамблю українського народного одягу: стан дослідження проблеми. Взято з http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/16754/12-Fedorchuk.pdf?sequence=1

148. Федорчук, О. (2007). *Українські народні прикраси з бісер*у. Львів: ІН НАНУ, Свічадо.

149. Федорчук, О. (2011). Художні вироби з бісеру в українському народному мистецтві: походження та розвиток традиції. *Народознавчі зошити*, 4, 691-703.

150. Федорчук, О. (2012). Бісер у декорі традиційного одягу українців (питання типології). *Народознавчі зошити,* 3, 452-468.

151. Федорчук, О. (2013a). Головні функції бісерного декору народної ноші українців. *Народознавчі зошити*, 4, 648-659.

152. Федорчук, О. (2013b). Типологічні та художні особливості бісерного декору буковинського народного одягу XIX століття. *Народознавчі зошити*, 6, 1080-1086.

153. Федорчук, О. (2014). Бісер у художній структурі ансамблю буковинського народного одягу другої половини XX – початку XXI століття. *Народознавчі зошити*, 6, 1392-1402.

154. Федорчук, О. (2004). *Народні прикраси з бісеру західної України XIX – першої пол. XX століття (Історія, технологія, типологія, художні особливості).* (Автореф. дис. канд. мистецтвознавства).

155. Федорчук, О. (2017). Етномистецька традиція бісерного оздоблення народної ноші гуцулів. *Народознавчі Зошити*, 5, 1047-1071.

156. Федорчук, О. (2004b). Засади художньої виразності в українських традиційних прикрасах із бісеру. В *Мистецтвознавство'03*. (с. 151-164). Львів: СКІМ.

157. Хайман, Ф. (2016). *Повернення пам'яті: Сторінки єврейської історії Чернівців*; Київ: Дух і література.

158. Чев'юк, Ф., Захарчук, В. (2008). *Буковина і буковинці* (*Про історію краю і життя людей)*. Львів: Світ.

159. Черкач, Н. (2003). *Вижницький літопис.* Чернівці: Місто.

160. Шевченко, Є., Корнієнко, В. (Авт-упоряд.). (2010). *Кращий твір року. Всеукраїнська виставка – конкурс народного мистецтва*. Київ: Народні джерела.

161. Шевченко, Є., Корнієнко, В. (Авт-упоряд.). (2011). *Кращий твір року. Всеукраїнська виставка – конкурс народного мистецтва*. Київ: Народні джерела.

162. Шевченко, Є., Корнієнко, В. (Авт-упоряд.). (2012). *Кращий твір року. Всеукраїнська виставка – конкурс народного мистецтва*. Київ: Народні джерела.

163. Шевченко, Є., Корнієнко, В. (Авт-упоряд.). (2014). *Кращий твір року. Всеукраїнська виставка – конкурс народного мистецтва*. Київ: Народні джерела.

164. Шевченко, Є., Корнієнко, В. (Авт-упоряд.). (2015). *Кращий твір року. Всеукраїнська виставка – конкурс народного мистецтва*. Київ: Народні джерела.

165. Шевченко, Н. (2014). *Чернівецька Атлантида*. Чернівці: Місто.

166. Шмагало, Р. (2015a). Світовий та український художній метал. Класифікація, термінологія, стилістика, експертиза. *Енциклопедія художнього металу* (Т. 1, с. 420). Львів: Апріорі.

167. Шмагало, Р. (2015b). Художній метал в Україні: минуле, сучасне, майбутнє. *Енциклопедія художнього металу* (Т. 1, с. 276). Львів: Апріорі.

168. Шухевич, В. (1997). *Гуцульщина: перша і друга частина* (репр. вид.1899 р.). Київ: Верховина.

169. Яворська, І. (2016). *Життя та пошук раю. Еміграція євреїв Чернівецької області (1944–1991 рр.)*. Чернівці: Технодрук.

170. Antonescu, R. (2016). *«Dicționar de simboluri și credințe tradiționale românești»* Retrieved from http://www.tipomoldova.ro/books/Dictionar%20de%20simboluri.pdf

171. Banateanu, T., Fosca, G., Lonesco, E. (1956). *Larte populaire dans la republique populaire roumaine.* Bucuresti: Éditions d'Etat pour La Litterature et l'Art.

172. Banateanu, T. (1975). Arta Populara Bucovineana. Bucuresti: Fondul Plastic.

173. Bechmann, Hans-Gert. (2010). *ORO – 6.000 ani fra storia e leggenda*. Bergamo: Bolis.

174. Becker, V. (1985). *Gioielli Art Nouveau.* London: Thames and Hudson.

175. Black Anderson J. (1974). *A History of Jewels.* London: Orbis Publishing.

176. Brunner, H. (1965). *Vecchi argenti europei.* Milano: Bramante.

177. Buzilă, B. (2011). *Costumul popolar din republica Moldava* [chid practic]. Chișinău: Reclama.
178. Cantemir, Alecsandrina Enăchescu. (1971). *Portul popolar românesc*. Bucharest: Merediane.
179. Comșa, D. (1976). *Din ornamentica română [album]*. Sibiu: Editat de Revista TRANSILVANIA.
180. Costinea, V. (2007). *Valea Siretului: copere etnografici din zona Storojinet*. Timișoara: Artpress.
181. *Culture and Habit of the Georgian Jews*. (2005). London: Scala.
182. Erzherzog, R. (1898). *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. Bukowina.* Wien: K.K. Hof- und Staatsdruckerei. Retrieved from http://www.pbc.rzeszow.pl/dlibra/publication?id=16053&tab=3
183. Esther G. (2010–2011). Definizioni e riflessioni sulla tipologia. Retrieved from file:///C:/Users/admin/Desktop/5.Tipologia%20definizioni%20e%20riflessioni.pdf
184. Florescu, B. (1956). *Portul popolar din Moldova de Nord*. București: S.P.L.A.
185. Floreseu, B. (1957). *Portul popolar din Muscel*. Bucuresti: S.P.L.A.
186. Fortunat, M (1984). Argenti dell'ottocento. *Catalogo.* Novara: Instituto Geografico De Agostini.
187. Goldstein, M., dr. Dresdner K. (1935). *Kultura i sztuka ludu Zydowskiego na ziemiach polskich*. Lwow; Warszawa: Ksiaznica-Atlas.
188. *Judaica of Gross Family Collection* (2001). London: Scala.
189. Kaindl, R. (1896). *Das Entstehen und die Entwicklung der Lippowaner-Colonien in der Bukowina*. Wien.
190. Kaindl, R. (1916). *Die Deutschen in Galizien und in der Bukowina.* Frankfurt: Main.
191. Laurentiu, D. (2004). *Crasna: un colt de etermitate romaneasca din Bucovina: monografica etnografica si istorica.* Bucuresti: Coralia.
192. Marshall, F. (1911). *Catalogue of the jevellery greek, etruscan, and raman in*

the departments of antiquties. London: Oxford Universiti Press, Aman Corner.

193. Muzeului Naţional de Artă al României. (2014). Podoabe din trecut. Retrieved from http://www.modernism.ro/2013/12/17/podoabe-din-trecut-muzeul-national-de-arta-al-romaniei/
194. Naţional Muzeal ASTRA (2011). Costumul săsesc de sărbătoare. Podoabe – пeleganţă şi simplitate…. Retrieved from http://www.muzeulastra.com/2011_07_01_archive.html
195. Nicorici, L. (2007). *Arta giuvaiergeriei din Republica Moldova.* Chişinău: Teză.
196. Port popular din colecțiile muzeelor de etnografie din Suceava. *Album.* Cernăuți: Bălți.
197. Pradanov, C. Freitas, E (2013). *Metodologia do trabalho cientifico: metodos e tehnicas da pesquisa e do trabalho academico*. Novo Hamburgo: Feevale.
198. Purici, Ș. (2017). Habsburg Bukovina at the beginning of the great war. loyalism or irredentism? *Codrul Cosminului*. 2017, 1, 85–106. Retrieved from http://atlas.usv.ro/www/codru_net/CC23/1/greatwar.pdf, 106
199. Rahlwes, F. (Her.). (1923). *Die Bucher* (Vol. V (RAHAB). Berlin; Wien: Benjamin Harz Verlag.
200. Schwaben, B. (2018) *«Șvabii Bănățeni».* Retrieved from //banat-media.eu/jager/index.html
201. Simiginowicz-Staufe, L. (1884). *Völkergruppen der Bukowina. Etnograhischc* ecțiile muzeelor de etnografie din Suceava, Cernăuți sau Bălți. Ceramică. Album. (2014). Suceava: Karl A. Romstofer.
202. *Treasures of Jewish heritage* (2006). London: Scala.
203. Treccani G. (1955a). *Dizionario encyclopedico Italiano*. Retrieved from http://www.treccani.it/vocabolario/ricerca/bigiotteria/
204. Treccani G. (1955b). *Dizionario encyclopedico Italiano*. Retrieved from http://www.treccani.it/vocabolario/cravatta
205. Treccani G. (1955c). *Dizionario encyclopedico Italiano*. Retrieved from

http://www.treccani.it/vocabolario/collier

206. Treccani G. (1958a). *Dizionario encyclopedico Italiano.* Retrieved from http://www.treccani.it/vocabolario/pendente/
207. Treccani G. (1958b). *Dizionario encyclopedico Italiano.* Retrieved from http://www.treccani.it/enciclopedia/reliquia
208. Treccani G. (1958c). *Dizionario encyclopedico Italiano*. Retrieved from http://www.treccani.it/vocabolario/ricerca/parure/
209. Treccani, G. (1986a). *Dizionario encyclopedico Italiano.* http://www.treccani.it/enciclopedia/ricerca/oreficeria/
210. Treccani, G. (1986b). *Dizionario encyclopedico Italiano.* http://www.treccani.it/vocabolario/orafo
211. Treccani, G. (1986c). *Dizionario encyclopedico Italiano.* Retrieved from http://www.treccani.it/vocabolario/gioielleria/Gioiellerìa
212. Treccani, G. (1986d). *Dizionario encyclopedico Italiano.* Retrieved from http://www.treccani.it/vocabolario/ricerca/gioiello/
213. Treccani G. (1987a). *Dizionario encyclopedico Italiano*. Retrieved fromhttp://www.treccani.it/vocabolario/torque/
214. Treccani G. (1987b). *Dizionario encyclopedico Italiano.* Retrieved http://www.treccani.it/vocabolario/fibula/
215. Treccani G. (1987c). *Dizionario encyclopedico Italiano.* Retrieved from http://www.treccani.it/vocabolario/ricerca/broche/
216. Treccani G. (1989). *Dizionario encyclopedico Italiano.* (Vol. I, p. 819). Milano: Arti Grafici Ricordi.
217. Treccani, G. (1986). *Dizionario encyclopedico Italiano*. (Vol. II, p. 166). Milano: Arti Grafici Ricordi.
218. Treccani, G. (1986). *Dizionario encyclopedico Italiano*. (Vol. III, p. 618). Milano: Arti Grafici Ricordi.
219. Viviano Domenici. (1978). Natura e medicina: la perle. *Airone,* 1978, 78, 34.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА»

Кваліфікаційна наукова

праця на правах рукопису

Фединчук Ольга Богданівна

УДК 73:391.7](477.85)

ДОДАТКИ ДО ДИСЕРТАЦІЇ

НАГРУДНІ ТА НАШИЙНІ ПРИКРАСИ ПІВНІЧНОЇ БУКОВИНИ: ІСТОРІЯ, ТИПОЛОГІЯ, ЕТНІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ

17.00.06 – декоративне і прикладне мистецтво

Івано-Франківськ – 2019

ЗМІСТ

Список публікацій та відомості про апробацію результатів дослідження …….....3

Список ілюстрацій та ілюстрації…….....6

Термінологічний словник…….....158

Словник дослідників, майстрів і колекціонерів…….....165

Список публікацій та відомості про апробацію Результатів дослідження

Статті у фахових виданнях, рекомендованих МОН України

1. Фединчук О. Б. (2018). Шийно-нагрудні чоловічі та жіночі бісерні прикраси Північної Буковини. Вісник Львівської національної академії мистецтв (Вип. 35, с. 75-81). Львів: ЛНАМ.

2. Фединчук О. Б. (2017). Основні тенденції розвитку шийно-нагрудних прикрас на Буковині від первісності до давньоруського періоду. Традиції та новації у вищий архітектурно-художній освіті (№ 6, с. 115-119). Харків: ХДАДМ.

3. Фединчук О. Б. (2017). Намисто в комплексі прикрас русинів та румунів XIX–XX ст. Народознавчі зошити, 6, 1549-1556.

4. Фединчук О. Б. (2017). Специфіка шийно-нагрудних прикрас у традиційному одязі румунів Буковини. Українське мистецтвознавство, 4, 103-110.

5. Фединчук О. Б. (2018). Прикраси з бісеру буковинської народної майстрині Настасії Марусик. В Науковий вісник Закарпатського художнього інституту (Вип. 10, с. 87-89). Ужгород: Закарпат. худ. Ін.-т. Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

Статті у фахових виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз

6. Фединчук О. Б. (2017). Характер традиційних шийно-нагрудних прикрас євреїв Буковини. Вісник Харківської державної академії дизайну і мист Статті в інших наукових видавнняхецтв (№ 6, с. 99-105). Харків: ХДАДМ.

Статті в інших наукових виданнях

7. Фединчук О. Б. (2015). Народні шийні обереги Буковини, їх

характеристика та властивості. Етнодизайн: європейський вектор розвитку і національний контекст (Кн. 2, с. 475-479). Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка.

8. Фединчук О. Б. (2013). Колекція шийних оберегів музею Вижницького коледжу прикладного мистецтва. Мистецька освіта: минуле, сучасне, майбутнє, Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Івано-Франківськ: Супрун В. П.

9. Фединчук О. Б. (2014). Художні та технологічні особливості виготовлення бісерних прикрас Буковини на заняттях з професійної майстерності, кафедри декоративно-прикладного мистецтва. Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича (Вип.

712. Педагогіка та психологія, с. 193-199). Чернівці: Чернівецький нац. ун-тет.

10. Фединчук О. Б. (2018). Витоки й особливості побутування шийно-нагрудних прикрас на Буковині: австрійський період. Гуманітарний корпус (Вип. 15, с. 229-232). Вінниця: Нілан-ЛТД.

Відомості про апробацію результатів дослідження

Матеріали дисертації обговорювались на засіданнях наукового міжкафедрального семінару Навчально-наукового інституту мистецтв ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». Результати дослідження апробовані автором на таких наукових конференціях:

1. Другому міжнародному конгресі «Етнодизайн: європейський вектор розвитку і національний контекст» (м. Полтава 16–18 жовтня 2013 р). Тема доповіді: «Народні шийні обереги Буковини, їх характеристика та властивості». Форма участі: очна (виступ із доповіддю, публікація статті);

2. Всеукраїнській науково-практичній конференції «Мистецька освіта: минуле, сучасне, майбутнє (до 30-річчя кафедри образотворчого мистецтва імені Михайла Фіголя» (Івано-Франківськ, 7–8 листопада 2013 р). Тема доповіді: «Колекція шийних оберегів музею Вижницького коледжу

прикладного мистецтва». Форма участі: очна (виступ із доповіддю, публікація статті);

3. Міжнародній науково-практичній конференції «Шимон Холлоші – яскравий представник Нодьбанської школи живопису; педагог та художник (до 160-річниці з дня народження)» (м. Ужгород, 23–24 лютого 2017 р.). Тема доповіді: «Прикраси з бісеру буковинської народної майстрині Настасії Марусик». Форма участі: очна (виступ із доповіддю, публікація публікація тез);

4. Всеукраїнській науково-практичній конференції «Художні практики початку XXI століття: новації, тенденції, перспективи» (м. Київ, 24 листопада 2017 р). Тема доповіді: «Етнічні особливості прикрас німців Буковини XIX–XX ст». Форма участі: заочна (публікація тез);

5. Всеукраїнській науково-теоретичній конференції «Гуманітарні студії НАКККіМ» (м. Київ, 23 листопада 2017 р). Тема доповіді: «Етнічні особливості прикрас угорців Буковини XIX–XX ст». Форма участі: заочна (публікація тез);

6. V регіональній науково-практичній конференції «Мистецька освіта в регіоні: традиції, сучасність, перспективи» (м. Вижниця, 8 лютого 2018 р). Тема доповіді: «Шийно-нагрудні прикраси Буковини: молдавський період». Форма участі: очна (виступ із доповіддю, публікація статті);

7. X міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми гуманітарних наук у дослідженнях молодих вчених» (м. Київ, 26 січня 2018 р). Тема доповіді: «Витоки й особливості побутування шийно-нагрудних прикрас на Буковині: австрійський період». Форма участі: заочна (публікація статті).

Додаток А

Список ілюстрацій та ілюстрації

РОЗДІЛ 2. ПРИКРАСИ ЯК МИСТЕЦЬКЕ ЯВИЩЕ, ЙОГО ВИТОКИ Й ОСОБЛИВОСТІ ПОБУТУВАННЯ НА БУКОВИНІ

2.1 Основні тенденції розвитку прикрас в історичному контексті, найдавніші пам’ятки регіону (IX ст. до н.е. – XIV ст.)

2.1.1. Фібула, слов’янський період (IV ст. н. е.), Буковина, золото, гранат, лиття. Типологічна підгрупа – застібки.

Публікуєтеся за: Квітковський, Д., Бриндзан, Т., Жуковський, А. (Ред.). (1956). Буковина, її минуле і сучасне. Париж; Філадельфія; Детройт: Зелена Буковина.

2.1.2. Фібули, слов’янське поселення Кодин, V – VIII ст. н. е., Північна Буковина, латунь, лиття. Типологічна підгрупа – застібки.

Публікується за: Русанова, И. П., Тимощук, Б. А. (1984). Кодын-славянские поселения V–VIII вв. на р. Прут. Москва: Наука.

2.1.3. Карта, Київська держава, X – XI ст.

Публікуєтеся за: Квітковський, Д., Бриндзан, Т., Жуковський, А. (Ред.). (1956). Буковина, її минуле і сучасне. Париж; Філадельфія; Детройт: Зелена Буковина.

2.1.4. Кам’яні ікони, X–XIII ст., шифер, аргіліт, піщаник, мергел мильний, тальковий камінь. Типологічна підгрупа – амулети, тип – прямокутні.

Публікуєтеся за: Пивоваров, С. (2006). Вироби дрібної кам’яної пластики з давньоруських пам’яток Буковини. В Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині (Вип. 10, с. 224-231). Львів: Ін-т. українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України.

2.1.5. Шийні гривни (1 – вита, 2,3,4 – плетені), давньоруський період, XII – першої половини XIII ст., Буковина, латунь, бронза, лиття. Типологічна підгрупа – гривни, тип – виті, плетені.

Публікуєтеся за: Мисько, Ю. (2002). Прикраси XII – першої половини XIII ст. як відображення синкретичного світогляду давньоруського населення Буковини. Буковинський журнал, 3-4, 191-201.

2.1.6. Підвіски-лунниці, райковецька культура, с. Рідківці, Чернівецька обл. пельтоподібні (4,5,6,8,9), замкнуті (3), круглі підвіски (10, 11), латунь, бронза, лиття. Типологічна підгрупа – амулети.

Публікується за: Пивоваров, С. (2012b). Ювелірні вироби з поселення райковецької культури в околицях с. Рідківці. Фортеця: збірник заповідника «Тустань» (Кн. 2, 384–389). Львів: Колір ПРО.

2.1.7. Підвіски, давньоруський період, XII – першої половини XIII ст., Буковина (2,3,4,5), свинець, лиття. Типологічна підгрупа – амулети.

Публікується за: Мисько, Ю. (2002). Прикраси XII – першої половини XIII ст. як відображення синкретичного світогляду давньоруського населення Буковини. Буковинський журнал, 3-4, 191-201.

2.1.8. Хрести-реліквaрії, давньоруський період, XII – першої половини XIII ст., Буковина, латунь, бронза, лиття, гравірування та інкрустовані черню, сріблом, оливом. Типологічна підгрупа – хрести, типи – прямі, розетковидні.

Публікуєтеся за: Пивоваров, С. (2012a). Хрести-реліквaрії з давньоруських пам’яток межиріччя верхнього Пруту та середнього Дністра. Галичина: науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис, 20-21, 26-36.

2.1.9. Фібули, давньоруський період, XII – першої половини XIII ст., Буковина, латунь, бронза, лиття. Типологічна підгрупа – застібки.

Публікуєтеся за: Пивоваров, С. (2009). Прикраси слов’янського населення Буковини (нові знахідки). В Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині (Вип. 14, с. 424-427). Львів: Ін-т. українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України.

2.2. Нагрудні та нашийні народні прикраси доби Молдавського князівства (кін. XIV – XVIII ст.) і Габсбурзької монархії (кін. XVIII – поч. XX ст.).

2.2.1. Жіноче народне вбрання, с. Вікно, Заставнівського р-ну, кін. XIX ст.
Фототека ЧОКМ, КВ 2690 – Н-11266.

2.2.2. Жіноче народне вбрання, с. Вікно, Заставнівського р-ну, кін. XIX ст.
Фототека ЧОКМ, КВ 15358 – VII-9118.

2.2.3. Жіноче народне вбрання (весілля),1890 р., Північна Буковина.
Фототека ЧОКМ КВ 15354 – VII-9114.

2.2.4. Жіноче і чоловіче народне вбрання, с. Вікно, Заставнівського р-ну, кін. XIX ст.
Фототека ЧОКМ КВ 15358 – VII-9118.

2.2.5. Єврейські чоловіки в традиційному вбранні, кін. XIX – поч. XX ст., ЧОКМ (експозиція).
Публікується за: Старик, В (2009). Від Сараєва до Парижа. Буковинський Interregnum 1914-1921: Між націоналізмом і толерантністю. Чернівці: Прут. С.37.

2.2.6. Єврейські чоловіки в традиційному вбранні, кін. XIX – поч. XX ст., ЧОКМ (експозиція).

2.2.7. Група буковинських євреїв, товариство «Zephirah», 1919 р.
Публікується за: Добржанський, О., Масіян, Н., Никирса, М. (2003). Нації та народності Буковини у фондах Державного архіву Чернівецької області (1775 – 1940). Чернівці: Золоті литаври.

2.2.8. Єврейки, м. Вижниця, кін. XIX ст.
Публікується за: Черкач Н (2003). Вижницький літопис. Чернівці: Місто. С.18.

2.2.9. Німці, кін. XIX–XX ст.
Публікується за: Старик, В (2009). Від Сараєва до Парижа. Буковинський Interregnum 1914-1921: Між націоналізмом і толерантністю. Чернівці: Прут. С. 38.

2.2.10. Німецькі жінки в народному вбранні (швабки), кін. XIX–XX ст.
Публікується за: Erzherzog, R. (1898). Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. Bukowina. Wien: K.K. Hof- und Staatsdruckerei. P. 299.

2.2.11. Німецькі жінки в національному вбранні (сакси), кін. XIX–XX ст.

Публікується за: Banateanu, T., Fosca, G., Lonesco, E. (1956). Larte populaire dans la republique populaire roumaine. Bucuresti: Éditions d'Etat pour La Litterature et l'Art. P. 296.

2.2.12. Німецькі жінки в національному вбранні (сакси), кін. XIX–XX ст.

Публікується за: Banateanu, T., Fosca, G., Lonesco, E. (1956). Larte populaire dans la republique populaire roumaine. Bucuresti: Éditions d'Etat pour La Litterature et l'Art. P. 299.

2.2.13. Пара польська (Рищітник і Рінка), с. Кострижівка, Заставнівського р-ну, кін. XIX–XX ст.

ЧОКМ 6204 – VII – 1957.

2.2.14. Поляки, кін. XIX–XX ст.

Публікується за: Старик, В (2009). Від Сараєва до Парижа. Буковинський Interregnum 1914-1921: Між націоналізмом і толерантністю. Чернівці: Прут. С. 36.

2.2.15. Подружжя Поковки, с. Рівна (сучасне передмістя м. Вижниці), 20-ті роки XX ст. С.36.

Публікується за: Чев'юк, Ф., Захарчук, В. (2008). Буковина і буковинці (Про історію краю і життя людей). Львів: Світ. С. 133.

2.2.16. Польська родина Бернацьких у м. Бергомет-на-Сіреті, 1918 р. Публікується за: Чев'юк, Ф., Захарчук, В. (2008). Буковина і буковинці (Про історію краю і життя людей). Львів: Світ. С. 28.

2.2.17. Вірменка біля римо-католицького собору апостолів Петра і Павла, м.Чернівці, 1926 р.

Публікується за: Чев'юк, Ф., Захарчук, В. (2008). Буковина і буковинці (Про історію краю і життя людей). Львів: Світ. С. 56.

2.2.18. Вірмен в традиційному східному вбранні, кін. XIX–XX ст.

Публікується за: Erzherzog, R. (1898). Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. Bukowina. Wien: K.K. Hof- und Staatsdruckerei. P. 327.

2.2.19. Угорська пара, кін. XIX–XX ст.

Публікується за: Erzherzog, R. (1898). Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. Bukowina. Wien: K.K. Hof- und Staatsdruckerei. P. 315. 2.2.20. Національний угорський стрій кін. XIX ст.

Публікується за: Erzherzog, R. (1898). Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. Bukowina. Wien: K.K. Hof- und Staatsdruckerei. P. 319.

2.2.21. Угорці, кін. XIX–XX ст.

Публікується за: Старик, В (2009). Від Сараєва до Парижа. Буковинський Interregnum 1914-1921: Між націоналізмом і толерантністю. Чернівці: Прут. С. 39.

2.2.22. Росіяни (липовани), кін. XIX–XX ст.

Публікується за: Erzherzog, R. (1898). Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. Bukowina. Wien: K.K. Hof- und Staatsdruckerei. P. 321. 2.2.23. Росіянки (липованки), кін. XIX–XX ст.

Публікується за: Banateanu, T., Fosca, G., Lonesco, E. (1956). Larte populaire dans la republique populaire roumaine. Bucuresti: Éditions d'Etat pour La Litterature et l'Art. P. 133.

2.2.24. Росіянки (липованки), кін. XIX–XX ст.

Публікується за: Banateanu, T., Fosca, G., Lonesco, E. (1956). Larte populaire dans la republique populaire roumaine. Bucuresti: Éditions d'Etat pour La Litterature et l'Art. P. 134.

2.2.25. Росіянки (липованки), кін. XIX–XX ст. ЧМНАП (експозиція).

2.2.26. Росіянки (липованки), кін. XIX–XX ст. ЧМНАП (експозиція).

2.2.27. Росіянки (липованки), кін. XIX–XX ст. ЧМНАП (експозиція).

2.2.28. Росіяни (липовани), кін. XIX–XX ст.

Публікується за: Старик, В (2009). Від Сараєва до Парижа. Буковинський Interregnum 1914-1921: Між націоналізмом і толерантністю. Чернівці: Прут. С. 39.

2.2.29. Роми, кін. XIX–XX ст.

Публікується за: Erzherzog, R. (1898). Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. Bukowina. Wien: K.K. Hof- und Staatsdruckerei. P. 331. Retrieved from http://www.pbc.rzeszow.pl/dlibra/publication?id=16053&tab=3

2.2.30. Роми, кін. XIX–XX ст.

Публікується за: Erzherzog, R. (1898). Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. Bukowina. Wien: K.K. Hof- und Staatsdruckerei. P. 332. Retrieved from http://www.pbc.rzeszow.pl/dlibra/publication?id=16053&tab=3

2.2.31. Роми, кін. XIX–XX ст.

Публікується за: Старик, В (2009). Від Сараєва до Парижа. Буковинський Interregnum 1914-1921: Між націоналізмом і толерантністю. Чернівці: Прут. С. 34.

2.2.32. Весілля на Буковині, кін. XIX–XX ст.

ЧОКМ (експозиція).

2.2.33. Сімейне фото буковинців, кін. XIX–XX ст.

МС ВКПМ (експозиція).

2.3. Прикраси буковинського народного вбрання 20 ст. (румунський і радянський періоди, доба незалежної України)

2.3.1. Жіноче і чоловіче вбрання гірських районів Північної Буковини, серед. XX ст. Фототека МС ВКПМ.

2.3.2. Наречена з дружками, рівнинні райони Північної Буковини, серед. XX ст. Фототека МС ВКПМ.

2.3.3. Жіноче вбрання, передгір’я Північної Буковини, серед. XX ст. Фототека МС ВКПМ.

2.3.4. Намисто, Північна Буковина, серед. XX ст., бісер, пластмасові намистини, листки з тіста. МС ВКПМ. Типологічна підгрупа – намисто.

2.3.5. Намисто, Північна Буковина, серед. XX ст., бісер, стеклярус, пластмасові намистини. МС ВКПМ. Типологічна підгрупа – намисто.

2.3.6. Ювелірний гарнітур «Дарунок пращурів» 2018 р., срібло, гравірування, емаль. Типологічна підгрупа – намисто, тип – кольє.

Дипломна робота І. Дарія, керівник П. Жаворонков.

Фото О. Толошняка

2.3.7. Шелести та ґердан «Смеричина» 2018 р., срібло, гравірування, емаль, бісер. Дипломна робота Г. Звягінцева, керівник Д. Курик. Типологічні підгрупи – намисто і бісерні прикраси.

2.3.8. Вишиті жіночі нагрудники «У просторі емоцій» 2018 р., качалочка, нитки муліне. Типологічна підгрупа – нагрудники.

Дипломна робота М. Порхун, керівник О. Фединчук.

Фото О. Толошняка

РОЗДІЛ 3. ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ НАГРУДНИХ ТА НАШИЙНИХ ПРИКРАС ПІВНІЧНОЇ БУКОВИНИ

3.1 Типологія нагрудних та нашийних прикрас українців Північної Буковини

3.1.1. Типологія нагрудних та нашийних прикрас Північної Буковини.

3.1.2. Типологія нашийних та нагрудних прикрас від первісності до незалежної України.

3.1.3. Типологія прикрас Старокиївської держави та перехідної доби.

3.1.4. Типологія нагрудних та нашийних прикрас доби Молдавського князівства і Габсбурзької монархії.

3.1.5. Типологія буковинських прикрас періоду румунської окупації «совєтизації» та підрадянської України.

3.1.6. Типологія буковинських народних прикрас кін. XX – поч. XXI ст.

3.1.7. Ґенеза нашийних та нагрудних буковинських прикрас.

3.2. Художні особливості прикрас етнічних груп Буковини

3.2.1 (а,б). Амулет (аверс, реверс), кін. XIX – поч. XX ст., м. Хотин, свинець, лиття, гравірування. Типологічна підгрупа – амулети, тип – круглі.

МІКЄБ (експозиція).

Фототека О. Фединчук.

3.2.2. Типологічна підгрупа бісерних прикрас Північна Буковина, кін. XX – поч. XIX ст.

ЧОКМ (експозиція).

3.2.3. Ґердан «басаман», с. Задубрівка, Заставнівського р-ну, 1920-ті роки XX ст., бісер, білі нитки, нанизування. Типологічна підгрупа – бісерні прикраси, тип – ґердан стрічковий.

ЧМНАП КВ-4181/ПР-21.

3.2.4. Ґердан (фрагмент), с. Бережниця (Банилівська), Вижницького р-ну, кін. XIX – поч. XX ст., бісер, нитки, нанизування, тасьма. Типологічна підгрупа – бісерні прикраси, тип – ґердан стрічковий.

Майстриня: К. Осташек.

Фототека О. Фединчук.

3.2.5. Ґердан (фрагмент), с. Бережниця (Банилівська), Вижницького р-ну, кін. XIX – поч. XX ст., бісер, нитки, нанизування, тасьма.

Майстриня: К. Осташек. Типологічна підгрупа – бісерні прикраси, тип – ґердан стрічковий.

Фототека О. Фединчук.

3.2.6. Ґердан, хутір Соколій, Путильського р-ну, 1930-ті роки XX ст., бісер, нитки, ткання. Типологічна підгрупа – бісерні прикраси, тип – ґердан стрічковий.

ЧМНАП, КВ-1747/ПР-11.

3.2.7. Ґердан, с. Іспас, Вижницького р-ну, поч. XX ст., бісер, нитки, ткання, тасьма. Типологічна підгрупа – бісерні прикраси, тип – ґердан стрічковий.

ЧОКМ, III-7353.

3.2.8. Ґердан, Північна Буковина, кін. XIX – поч. XX ст., бісер, нитки, ткання, тасьма. Типологічна підгрупа – бісерні прикраси, тип – ґердан стрічковий.

ЧОКМ (експозиція).

3.2.9. Ґердан «Шлярка» (фрагмент), с. Берегомет, Кіцманського р-ну, 1920-ті роки XX ст., бісер, нитки, стеклярус, ткання. Типологічна підгрупа – бісерні прикраси, тип – ґердан розетковий.

ЧМНАП КВ-4755/ПР-42.

3.2.10. Ґердан, Північна Буковина, кін. XIX – поч. XX ст., бісер, нитки, стеклярус, ткання. Типологічна підгрупа – бісерні прикраси, тип – ґердан розетковий.

ЧОКМ (експозиція).

3.2.11. Ґердан, Північна Буковина, кін. XIX – поч. XX ст., бісер, нитки, нанизування. Типологічна підгрупа – бісерні прикраси, тип – ґердан розетковий.

Приватна колекція М. Шкрібляка.

3.2.12. Силянка-комір, с. Мілієво, Вижницького р-ну, друга пол. XX ст., бісер, нитки, нанизування. Типологічна підгрупа – бісерні прикраси, тип – силянка-комір зубчаста.

Майстриня: К. Горюк.

Фототека О. Фединчук.

3.2.13. Силянка-комір, с. Мілієво, Вижницького р-ну, друга пол. XX ст., бісер, нитки, нанизування. Типологічна підгрупа – бісерні прикраси, тип – силянка-комір однодільна.

Майстриня: К. Горюк.

Фототека О. Фединчук.

3.2.14. Ґердан (фрагмент), с. Мілієво, Вижницького р-ну, друга

пол. XX ст., бісер, нитки, нанизування. Типологічна підгрупа – бісерні прикраси, тип – ґердан стрічковий.

Майстриня: К. Горюк.

Фототека О. Фединчук.

3.2.15. Ґердани стрічкові (фрагменти), с. Мілієво, Вижницького р-ну, друга

пол. XX ст., бісер, нитки, нанизування сіточкою. Типологічна підгрупа – бісерні прикраси, тип – ґердан стрічковий.

Майстриня: К. Горюк.

Фототека О. Фединчук.

3.2.16. Ґердан стрічковий, Заставнівського р-ну, кін. XIX – поч. XX ст., бісер, нитки, нанизування. Типологічна підгрупа – бісерні прикраси, тип – ґердан стрічковий.

Приватна колекція М. Шкрібляка.

3.2.17. Ґердан стрічковий нагрудний (фрагмент), м. Вашківці (долішній кут), Вижницького р-ну, кін. XIX – поч. XX ст., бісер, нитки, нанизування. Типологічна підгрупа – бісерні прикраси, тип – ґердан стрічковий.

Власність Д. Курика.

Фототека О. Фединчук.

3.2.18. Ґердан стрічковий нагрудний (фрагмент), м. Вашківці (долішній кут), Вижницького р-ну, кін. XIX – поч. XX ст., бісер, нитки, нанизування. Типологічна підгрупа – бісерні прикраси, тип – ґердан стрічковий.

Власність Д. Курика.

Фототека О. Фединчук.

3.2.19. Силянка-комір, Північна Буковина, кін. XIX – поч. XX ст., бісер, нитки, нанизування. Типологічна підгрупа – бісерні прикраси, тип – силянка-комір однодільна.

ЧОКМ (експозиція).

3.2.20. Силянка-комір, Північна Буковина, кін. XIX – поч. XX ст., бісер, нитки, нанизування. Типологічна підгрупа – бісерні прикраси, тип – силянка-комір дводільна.

ЧОКМ (експозиція).

3.2.21. Силянка-комір (?), с. Митків, Заставнівського р-ну, кін. XIX – поч. XX ст., скляні намистини, скляні трубочки (ніби великий стеклярус), смальта, нанизування. Типологічна підгрупа – бісерні прикраси, тип – силянка-комір однодільна.

ЧОКМ, 13476-ІІІ-10436.

3.2.22. Силянка-комір, с. Бергомет, Кіцманського р-ну, 80-ті роки ХХ ст., бісер, нитки, нанизування. Типологічна підгрупа – бісерні прикраси, тип – силянка-комір однодільна.

Власність Т. Берник.

3.2.23. Силянка-комір, Північна Буковина, кін. ХІХ – поч. ХХ ст., бісер, нитки, стеклярус, нанизування. Типологічна підгрупа – бісерні прикраси, тип – силянка-комір однодільна.

ЧОКМ-11961-ІІІ-3923.

3.2.24. Бісерне намисто, Північна Буковина, кін. ХІХ – поч. ХХ ст., бісер, нитки, нанизування. Типологічна підгрупа – намисто, тип – кругле.

ЧОКМ, 26631-ІІІ-16832.

3.2.25. Котильон «вівсьорок», с. Веренчанка, Заставнівського р-ну, 1920-ті роки ХХ ст., бісер, нитки, ткання, нанизування. Типологічна підгрупа – бісерні прикраси, тип – котильон.

ЧМНАП, КВ-4562/ПР-34.

3.2.26. Котильон «вівсьорок», Північна Буковина, кін. ХІХ – поч. ХХ ст., бісер, нитки, ткання, нанизування. Типологічна підгрупа – бісерні прикраси, тип – котильон.

ЧМНАП, КВ-1531/ПР-67.

3.2.27. Котильон, Кіцманський район, початок ХХ ст., бісер, нитки, ткання. Типологічна підгрупа – бісерні прикраси, тип – котильон.

ЧОКМ, ІІІ-8558.

3.2.28. Котильон «вівсьорок», с. Веренчанка Заставнівського р-ну,1920-ті роки ХХ ст., бісер, нитки, ткання, нанизування. Типологічна підгрупа – бісерні прикраси, тип – котильон.

ЧМНАП КВ-4467/ПР-31.

3.2.29. Котильон, м. Вашківці, Вижницького р-ну, кін. ХІХ – поч. ХХ ст., бісер, нитки, ткання, нанизування. Типологічна підгрупа – бісерні прикраси, тип – котильон.

Власність Д. Курика.

Фототека О. Фединчук.

3.2.30. Чепраги, гірські райони Буковини, кін. XIX – поч. XX ст., латунь, литво, гравірування. Типологічна підгрупа – застібки, тип – круглі.

Публікується за: Валько, О. (2011). Гуцульські художні вироби з металу кін. XVIII – поч. XX століть. Львів: Інститут колекціонерства українських мистецьких пам'яток при НТШ.

3.2.31. Чепраги, гірські райони Буковини, кін. XIX – поч. XX ст., латунь, литво, гравірування. Типологічна підгрупа – застібки, тип – ромбовидні.

Публікується за: Валько, О. (2011). Гуцульські художні вироби з металу кін. XVIII – поч. XX століть. Львів: Інститут колекціонерства українських мистецьких пам'яток при НТШ.

3.2.32. Турецька чепрага, Гуцульщина, кін. XIX – поч. XX ст., латунь, литво, гравірування. Типологічна підгрупа – застібки, тип – прямокутні.

Публікується за: Шухевич, В. (1997). Гуцульщина: перша і друга частина (репр. вид.1899 р.). Київ: Верховина, с. 310.

3.2.33.Турецька чепрага, Буковина, кін. XIX – поч. XX ст., лиття, емаль, гравірування. Типологічна підгрупа – застібки, тип – прямокутні.

ЧОКМ (експозиція).

3.2.34.Турецька чепрага, Буковина, кін. XIX – поч. XX ст., лиття, емаль, гравірування. Типологічна підгрупа – застібки, тип – прямокутні.

ЧОКМ (експозиція).

3.2.35. Краватка, передгір'я Буковини, друга пол. XX ст., домоткана тканина, нитки муліне, вишивка хрестиком. Типологічна підгрупа – краватки, тип – у формі банта.

МС ВКПМ.

3.2.36. Краватка, передгір'я Буковини, друга пол. XX ст., домоткана тканина, нитки муліне, вишивка хрестиком. Типологічна підгрупа – краватки, тип – у формі банта.

МС ВКПМ.

3.2.37. Краватка, гірські райони Буковини, друга пол. XX ст., домоткана тканина, нитки муліне, вишивка низинкою. Типологічна підгрупа – краватки, тип – у формі банта.

МС ВКПМ.

3.2.38. Краватка, передгір'я Буковини, друга пол. XX ст., домоткана тканина, вишивка низинкою. Типологічна підгрупа – краватки, тип – у формі банта.

Майстриня: Н. Андрецуляк

3.2.39. Шалики, м. Чернівці, друга пол. XX ст., в'язання гачком, нитки шовкові. Типологічна підгрупа – краватки, тип – шалики.

ЧМНАП, КВ 4591/ОДВ-1083.

3.2.40. Шалики, с. Будна Герцаївського р-ну, друга пол. XX ст., в'язання гачком, нитки шовкові. Типологічна підгрупа – краватки, тип – шалики.

ЧМНАП, КВ 5807/ОДВ-1388.

3.2.41. Нагрудник «маніжка», с. Мамаївці Кіцманського р-ну, 1920-ті роки XX ст., домоткана тканина, нитки муліне, вишивка низинкою. Типологічна підгрупа – краватки, тип – шалики. Типологічна підгрупа – нагрудники, тип – прямокутні з коміром.

ЧМНАП, КВ-985/ОДВ-159.

3.2.42. Нагрудник «маніжка», с. Задубівка Заставнівського р-ну,1930-ті роки XX ст., домоткана тканина, нитки муліне, бісер, вишивка хрестиком. Типологічна підгрупа – нагрудники, тип – прямокутні з коміром.

ЧМНАП, КВ-4182/ОДВ-970.

3.2.43. Нагрудник «маніжка», Івано-Франківська обл., друга пол. XX ст., домоткана тканина, бісер, вишивка бісером. Типологічна підгрупа – нагрудники, тип – прямокутні з стійкою.

ЧОХМ, 270 /38.

3.2.44. Первосвященник Арон.

Публікується за: Rahlwes, F. (Her.). (1923). *Die Bucher* (Vol. V (RAHAB). Berlin; Wien: Benjamin Harz Verlag.

3.2.45. Єврейка в традиційному вбрання, кін. XIX – поч. XX ст. Типологічна підгрупа – нагрудники, тип – прямокутні з стійкою.

ЧОКМ (експозиція).

3.2.46. Нагрудник єврейська жіноча прикраса, кін. XIX – поч. XX ст., шовкові нитки, вишивка. Типологічна підгрупа – нагрудники, тип – прямокутні з стійкою.

Goldstein, M., dr. Dresdner K. (1935). *Kultura i sztuka ludu Zydowskiego na ziemiach polskich*. Lwow; Warszawa: Ksiaznica-Atlas.

3.2.47. Атара – верхня частина нагрудника.

Публікуються (мал. 2, 3, 4) за: Goldstein M., dr. Dresdner K. Kultura i sztuka ludu Zydowskiego na ziemiach polskich / M. Goldstein, dr. K. Dresdner – Lwow – Warszawa: Ksiaznica-Atlas, 1935. – 208 s.

3.2.48. Mărgele negre (намисто чорне), с. Магала, Новоселицького р-ну, 20-ті роки XX ст., дерев'яні намистини, нитки. Типологічна підгрупа – намисто, тип – кругле, овальне.

ЧМНАП КВ-6659/ПР-59.

3.2.49. Clocotice negre (намисто чорне), с. Магала, Новоселицького р-ну, 20-ті роки XX ст., дерев'яні намистини, нитки. Типологічна підгрупа – намисто, тип – кругле, овальне.

ЧМНАП КВ-6658/ПР-58.

3.2.50. Плетінка об'ємна і намисто, Північна Буковина, кін. XIX – поч. XX ст., бісер, нитки, корал. ЧОКМ (експозиція).

3.2.51. Намисто (фрагмент), с. Оселівка, Кельменецького р-ну, 1920 – 1930-ті роки XX ст., корал. Типологічна підгрупа – намисто, тип – циліндричне.

ЧМНАП, КВ-6533/ПР-56.

3.2.52. Намисто, с. Оселівка, Кельменецького р-ну, 1920 – 1930-ті роки XX ст., корал. Типологічна підгрупа – намисто, тип – циліндричне.

ЧМНАП, КВ-6533/ПР-56.

Фототека О. Фединчук.

3.2.53. Намисто, Північна Буковина, кін. XIX – поч. XX ст., корал. Типологічна підгрупа – намисто, тип – циліндричне.

ЧОХМ, КВ-1808/М-86.

3.2.54. Намисто, Північна Буковина, кін. XIX – поч. XX ст., корал. Типологічна підгрупа – намисто, тип – овальне.

ЧОХМ, КВ-1809/М-87.

3.2.55. Намисто, Північна Буковина, кін. XIX – поч. XX ст., скло (імітація коралу). Типологічна підгрупа – намисто, тип – овальне.

ЧОХМ КП-418/М-27.

3.2.56. Ритоване обрамлення для намистин, Північна Буковина, кін. XIX – поч. XX ст., латунь, гравірування.

Публікується за: Недашківська, Г. Ф. (1988). Корали в народному вбранні. Народна творчість та етнографія, 5, 56-58.

3.2.57. Намисто, с. Дорошівці, Заставнівського р-ну, 1930-ті роки XX ст., скло (імітація коралу). Типологічна підгрупа – намисто, тип – кругле.

ЧМНАП КВ-4235/ПР-22.

3.2.58. Намисто, с. Сарата Путильського р-ну, кін. XIX – поч. XX ст., перли. Типологічна підгрупа – намисто, тип – грушоподібне.

Власність Р. Гарасим'юк.

Фототека О. Фединчук.

3.2.59. Намисто «восковий формус», с. Добринівці, Заставнівського р-ну, кін. XIX – поч. XX ст., скло, нитки. Типологічна підгрупа – намисто, тип – кругле.

ЧМНАП, КВ-1671/ПР-1044.

3.2.60. Венеційське намисто «цятки», с. Дубівці Кіцманського р-ну, поч. XX ст., скло. Типологічна підгрупа – намисто, тип – кругле.

ЧМНАП, КВ-5753/ПР-53.

3.2.61. Намисто зі скла (смальта), с. Майдан Вижницького р-ну, друга пол. XX ст., скло. Типологічна підгрупа – намисто, тип – овальне.

Власність О. Нагірняк.

Фототека О. Фединчук.

3.2.62. Намисто зі скла, с. Іспас, Вижницького р-ну, друга пол. XX ст., скло. Типологічна підгрупа – намисто, тип – овальне, кругле.

Власність Н. Гатеж.

Фототека О. Фединчук.

3.2.63. Намисто «дуте», с. Снячів, Сторожинецького р-ну, кін. XIX – поч. XX ст., скло, нитки. Типологічна підгрупа – намисто, тип – кругле.

ЧМНАП, КВ-1904/ПР-12.

3.2.64. Зґарда, гірські райони Буковини, кін. XIX – поч. XX ст., латунь, литво, гравірування. Типологічна підгрупа – намисто, тип – зґарда, варіанти типів – в один ряд.

Власність Марії Гутенюк – актриса, що зіграла кохану Івана в фільмі «Тіні забутих предків», подарунок Сергія Параджанова.

3.2.65. Зґарда, гірські райони Буковини, кін. XIX – поч. XX ст. , латунь, литво, гравірування. Типологічна підгрупа – намисто, тип – зґарда, варіанти типів – в один ряд.

3.2.66. Salbă cu cruci (зґарда), Буковина, кін. XIX – поч. XX ст., латунь, литво, гравірування. Типологічна підгрупа – намисто, тип – зґарда, варіанти типів – на металевій пластині.

Complexul Muzeal Bucovina – Suceava, nr. inventar 1112.

Доступний за: http://clasate.cimec.ro

3.2.67. Salbă cu cruci (зґарда), Буковина, кін. XIX – поч. XX ст., тканина, нитки, монети. Типологічна підгрупа – намисто, тип – зґарда, варіанти типів – на металевій пластині.

Complexul Muzeal Bucovina – Suceava, nr. inventar 1111/

Доступний за: http://clasate.cimec.ro

3.2.68. Салба, Північна Буковина, кін. XIX – поч. XX ст., тканина, нитки, монети. Типологічна підгрупа – намисто, тип – салба, варіанти типів – в один ряд.

Приватна колекція М. Шкрібляка.

3.2.69. Салба, Північна Буковина, кін. XIX – поч. XX ст., тканина, нитки, монети. Типологічна підгрупа – намисто, тип – салба, варіанти типів – в один ряд.

ЧОКМ, 13065-III – 10010.

3.2.70. Салба, Північна Буковина, кін. XIX – поч. XX ст., тканина, нитки, монети.

ЧОКМ, 17198 – III – 12205 С11.

3.2.71. Салба, Північна Буковина, кін. XIX – поч. XX ст., тканина, нитки, шийний ґердан, монети. Типологічна підгрупа – намисто, тип – салба, варіанти типів – в один ряд.

ЧОКМ, 34269 – III – 21856.

3.2.72. Салба, Північна Буковина, кін. XIX – поч. XX ст., тканина, нитки, монети. Типологічна підгрупа – намисто, тип – салба, варіанти типів – у формі півкола.

ЧОКМ, 26634 – III – 16835 С1 (268).

3.2.73. Салба, с. Боянчук Заставнівського р-ну, кін. XIX – поч. XX ст., тканина, нитки, шкіра, монети. Типологічна підгрупа – намисто, тип – салба, варіанти типів – у формі півкола.

ЧОКМ 17196 – III – 12203.

3.2.74. Салба, м. Заставна, кін. XIX – поч. XX ст., тканина, нитки, монети. Типологічна підгрупа – намисто, тип – салба, варіанти типів – у формі півкола.

ЧОКМ, – 17197 – III – 12204.

3.2.75. Салба, Північна Буковина, кін. XIX – поч. XX ст., тканина, нитки, шийний ґердан, стрічка, монети. Типологічна підгрупа – намисто, тип – салба, варіанти типів – у формі прямокутника.

ЧОКМ (експозиція).

3.2.76. Салба, с. Клішківці, Хотинського р-ну, кін. XIX – поч. XX ст., тканина, нитки, монети. Типологічна підгрупа – намисто, тип – салба, варіанти типів – у формі трикутника.

ЧОХМ, 2355 – 122.

3.2.77. Ґеран і салба, Сучава, Дорна Ватра, кін. XIX – поч. XX ст., бісер, тканина, нитки, монети.

ЧМНАП, КВ-7911 ДРК-321.

3.2.78. Salbă de bani (салба з монет), Сучава, кін. XIX – поч. XX ст., нитки, монети, металевий дріт. Типологічна підгрупа – намисто, тип – зґарда, варіанти типів – в три ряди.

Museul Național al Țăranului Român – București, nr. inventar T13232.

Доступний за: http://clasate.cimec.ro

3.3 Традиційні способи ношення нашийних і нагрудних прикрас

3.3.1. Комплекс оздоб гірських районів, с. Лопушна, Вижницького р-ну, сер. XX ст.

Фототека ЧМНАП, КВ-8044/ДРК-359.

3.3.2. Комплекс оздоб гірських районів, Північна Буковина, кін. XIX – поч. XX ст.

Фототека ЧОКМ (експозиція).

3.3.3. Комплекс оздоб гірських районів, Північна Буковина, кін. XIX – поч. XX ст.

Фототека ЧОКМ-1467/ VII-1365.

3.3.4. Комплекс оздоб гірських районів, с. Майдан, Вижницького р-ну, Північна Буковина, кін. XIX – поч. XX ст.

Фототека Г. Олесюк.

3.3.5. Комплекс оздоб гірських районів (фрагмент), с. Майдан, Вижницького р-ну, кін. XIX – поч. XX ст.

Фототека Г. Олесюк.

3.3.6. Комплекс оздоб гірських районів (фрагмент), с. Майдан, Вижницького р-ну, кін. XIX – поч. XX ст.

Фототека Г. Олесюк.

3.3.7. Комплекс оздоб гірських районів, хутір Андриківський, 1990 р.

Публікується за: Кожолянко, Г. (1999). Етнографія Буковини (Т. 1). Чернівці: Золоті литаври.

3.3.8. Комплекс оздоб передгір'я, с. Бережниця, Вижницького р-ну, кін. XX ст.

Фототека В. Беженар.

3.3.9. Комплекс оздоб Покуття, сім'я Фединчуків, с. Старі Кути, Івано-Франківська обл., сер. XX ст.

Фототека М. Фединчука.

3.3.10. Комплекс оздоб передгір'я, с. Майдан, Вижницького р-ну, кін. XX ст.

Фототека Г. Олесюк.

3.3.11. Комплекс оздоб передгір'я, с. Кам'янка, Глибоцький р-н, 1922 р.

Публікується за: Кожолянко, Г. (1999). Етнографія Буковини (Т. 1). Чернівці: Золоті литаври.

3.3.12. Комплекс оздоб передгір'я, с. Маморошця, Глибоцького р-ну, 50-ті роки XX ст.

Фототека ЧМНАП, КВ-8052/ДРК-367.

3.3.13. Комплекс оздоб передгір'я, Північна Буковина, кін. XIX – поч. XX ст.

Фототека ЧМНАП-ДФ-352

3.3 Традиції народних прикрас у професійних мистецьких практиках

3.3.1. Комплекс чоловічих оздоб гірських районів (фрагмент), Вижниця, поч. XX ст.

Фототека Д. Козубовського.

3.3.2. Комплекс оздоб гірських районів, кін. XIX – поч. XX ст.

Фото: С. Конюха

Фототека ЧОКМ (експозиція).

3.3.3. Комплекс оздоб рівнинних районів, кін. XIX – поч. XX ст.

Фото: С. Конюха

Фототека ЧОКМ (експозиція).

3.3.17. Комплекс оздоб рівнинних районів, кін. XIX – поч. XX ст.

Публікуються за: Костишина, М. (1996). Український народний костюм Північної Буковини: традиції і сучасність. Чернівці: Рута.

3.3.18. Комплекс оздоб рівнинних районів, кін. XIX – поч. XX ст.

Фото: С. Конюха

Фототека ЧОКМ (експозиція).

3.3.519 Комплекс оздоб рівнинних районів, ескіз народного весільного вбрання, Новоселицький район, 1958 р.

Театральний художник Д. Нарбут.

Фототека ЧОХМ, КВ/350 Гр-226.

3.3.20. Комплекс оздоб рівнинних районів (фрагмент), ескіз народного весільного костюма, Новоселицький район, 1958 р.

Театральний художник Д. Нарбут.

Фототека ЧОХМ, КВ/350 Гр-226.

3.3.21. Комплекс оздоб рівнинних районів, Північна Буковина, кін. XIX – поч. XX ст.

Фототека ЧОКМ, 1472-VII-1368.

3.3.22. Комплекс оздоб рівнинних районів (сільське весілля),с. Чортория, Кіцманського р-ну, 1908 р.

Фототека ЧОКМ КВ-12416/VII-7416.

3.3.23. Комплекс оздоб рівнинних районів, кін. XIX – поч. XX ст.

Фото: С. Конюха.

Фототека ЧОКМ (експозиція).

3.3.24. Комплекс оздоб рівнинних районів, кін. XIX – поч. XX ст.

Фото: С. Конюха

Фототека ЧОКМ (експозиція).

3.3.25. Комплекс оздоб рівнинних районів, кін. XIX – поч. XX ст.

Фото: С. Конюха.

Фототека ЧОКМ (експозиція).

3.3.26. Комплекс оздоб рівнинних районів, с. Топорівці, Новоселицького р-ну,1988 р.

Публікуються за: Кожолянко, Г. (1999). Етнографія Буковини (Т. 1). Чернівці: Золоті литаври.

3.4 Традиції народних прикрас у професійних мистецьких практиках

3.4.1. Бісерні прикраси, Північна Буковина, поч. XXI ст., бісер, скло. Типологічні підгрупи – бісерні прикраси (ґердан) і намисто (кругле).

Автор: А. Марусик.

Взято з: https://www.facebook.com/nmbeadarts/

3.4.2. Бісерні прикраси, Північна Буковина, поч. XXI ст., бісер, скло, підвіска. Типологічні підгрупи – бісерні прикраси і намисто.

Автор: А. Марусик.

Взято з: https://www.facebook.com/nmbeadarts/

3.4.3. Бісерні прикраси, Північна Буковина, поч. XXI ст., бісер, скло. Типологічні підгрупи – бісерні прикраси (силянка-комір) і намисто (салба).

Автор: А. Марусик.

Взято з: https://www.facebook.com/nmbeadarts/

3.4.4. Ґердан, рівнинні райони Північної Буковини, поч. XXI ст., бісер, нитки, нанизування. Типологічна підгрупа – бісерні прикраси, тип – ґердан стрічковий.

Автор: Д. Новак.

Взято з: Від Землі – до Сонця: каталог другої всеукраїнської виставки сучасного декоративно-прикладного мистецтва (2017). Чернівці: Друк Арт.

3.4.5. Бісерні прикраси, передгір’я Північної Буковини, поч. XXI ст., бісер, нитки, нанизування. Типологічна підгрупа – бісерні прикраси, тип – ґердан стрічковий.

Автор: Г. Ватаманюк.

Фототека О. Фединчук.

3.4.6. Бісерні прикраси, передгір’я Північної Буковини, поч. XXI ст., бісер, нитки, нанизування. Типологічна підгрупа – бісерні прикраси, тип – ґердан стрічковий.

Автор: Ганна Ватаманюк.

Фототека О. Фединчук.

3.4.7. Ґердан, передгір’я Північної Буковини, поч. XXI ст., бісер, нитки, нанизування. Типологічна підгрупа – бісерні прикраси, тип – ґердан розетковий.

Автор: Г. Ватаманюк.

Фототека О. Фединчук.

3.4.8. Силянка-комір, Північної Буковини, поч. XXI ст., бісер, нитки, нанизування. Типологічна підгрупа – бісерні прикраси, тип – силянка-комір дводільна.

Автор: Л. Остапченко.

Взято з: http://bukcentre.cv.ua/index.php/narodni-majstri/3703-ostapchenko-lidiya-ivanivna.html

3.4.9. Силянка-комір, Північної Буковини, поч. XXI ст., бісер, нитки, нанизування. Типологічна підгрупа – бісерні прикраси, тип – силянка-комір криза.

Автор: Н. Остапченко.

Взято з: http://bukcentre.cv.ua/index.php/narodni-majstri/3704-ostapchenko-nadiya-rudolfivna.html

3.4.10. Зґарда, Північної Буковини, поч. XXI ст., латунь, литво, гравірування. Типологічна підгрупа – намисто, тип – зґарда, варіанти типів – в один ряд.

Автор: Іван Задорожній.

Фототека О. Фединчук.

3.4.11. Зґарда, Північної Буковини, поч. XXI ст., латунь, литво, гравірування. Типологічна підгрупа – намисто, тип – зґарда, варіанти типів – в один ряд.

Автор: Іван Задорожній.

Фототека О. Фединчук.

3.4.12. Шелисти, Північної Буковини, поч. XXI ст., латунь, литво, гравірування.

Автор: М. Тирон.

Взято з: Від Землі – до Сонця: каталог другої всеукраїнської виставки сучасного декоративно-прикладного мистецтва (2017). Чернівці: Друк Арт.

3.4.13. Кольє, Північної Буковини, поч. XXI ст., срібло, литво, гравірування. Типологічна підгрупа – намисто, тип – кольє.

Автор: Ш. Пержан.

Взято з: https://shpalta.media/2019/02/08/kistochka

3.4.14. Кольє «Місячна доріжка», Північної Буковини, поч. XXI ст., срібло, бісер, коштовні камені, литво, гравірування. Типологічна підгрупа – намисто, тип – кольє.

Автор: К. Кравчук.

Взято з: http://artmetal.org.ua/

3.4.15. Намисто, поч. XXI ст., скло. Типологічна підгрупа – намисто, тип – кругле.

Власність: О. Савчук (солістка дуету «Писанка»).

Фототека О. Фединчук.

РОЗДІЛ 2. ПРИКРАСИ ЯК МИСТЕЦЬКЕ ЯВИЩЕ, ЙОГО ВИТОКИ Й ОСОБЛИВОСТІ ПОБУТУВАННЯ НА БУКОВИНІ

2.1 Основні тенденції розвитку прикрас в історичному контексті, найдавніші пам’ятки регіону (IX ст. до н.е. – XIV ст.)

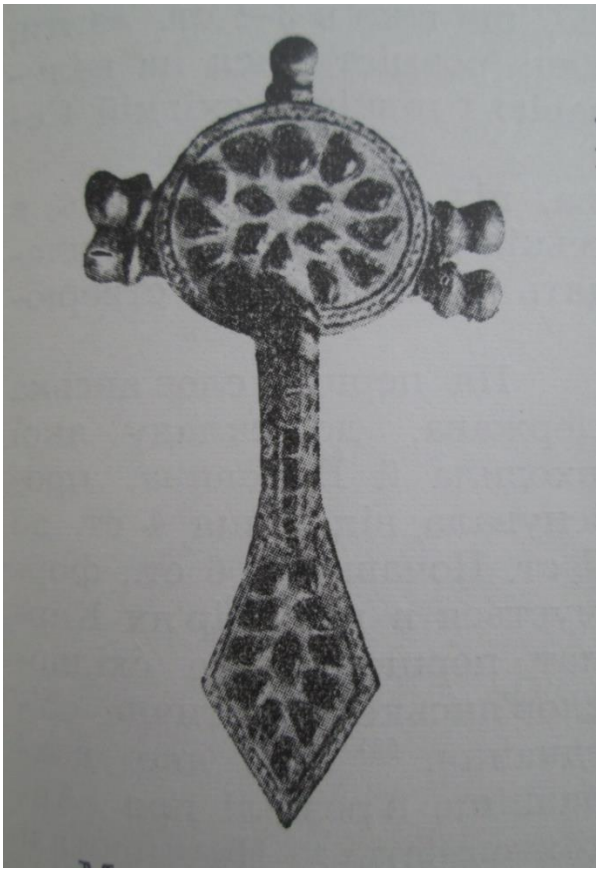

2.1.1. Фібула, слов’янський період (IV ст. н. е.)

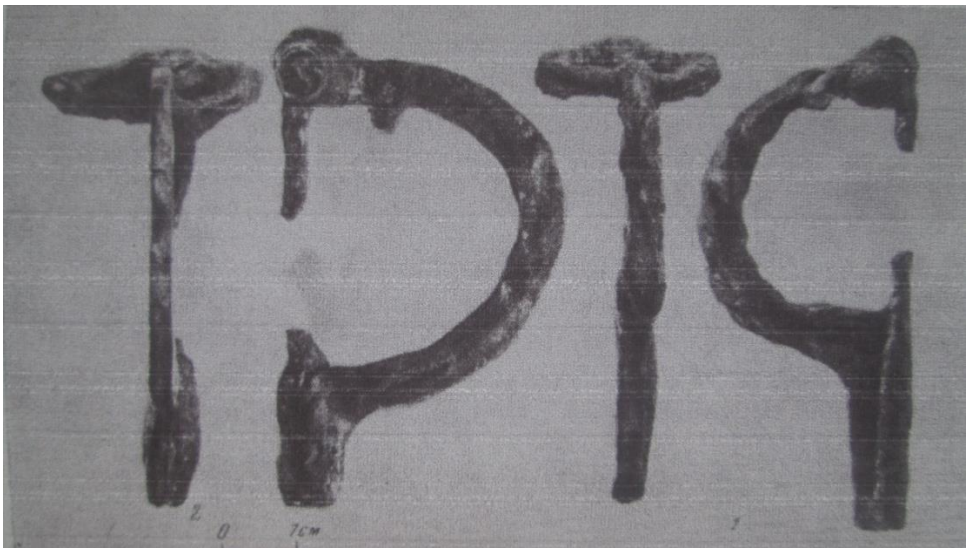

2.1.2. Фібули, слов’янське поселення Кодин, V – VIII ст. н. е.

2.1.3. Карта, Київська держава, X – XI ст.

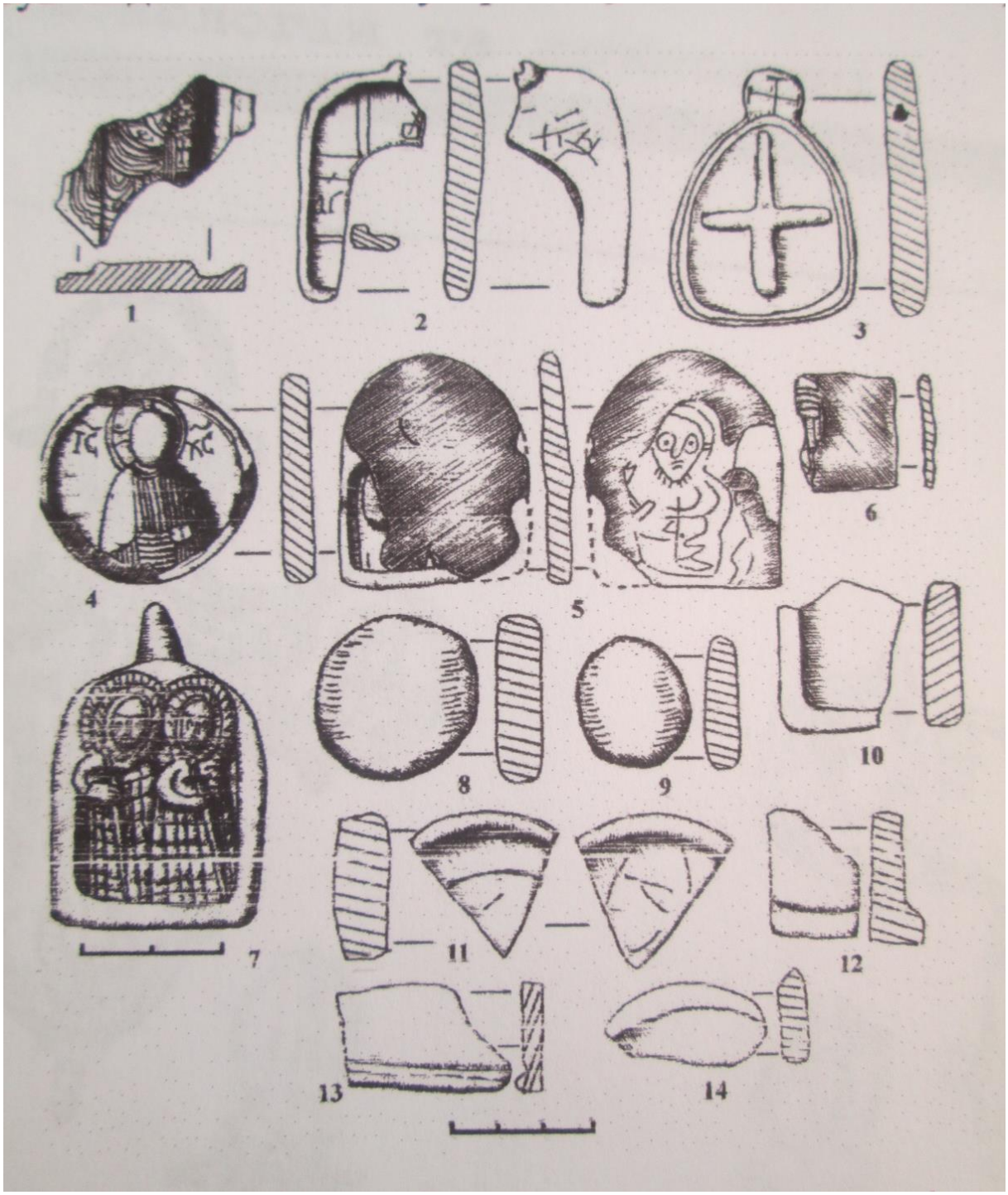

2.1.4. Кам’яні ікони, X–XIII ст.

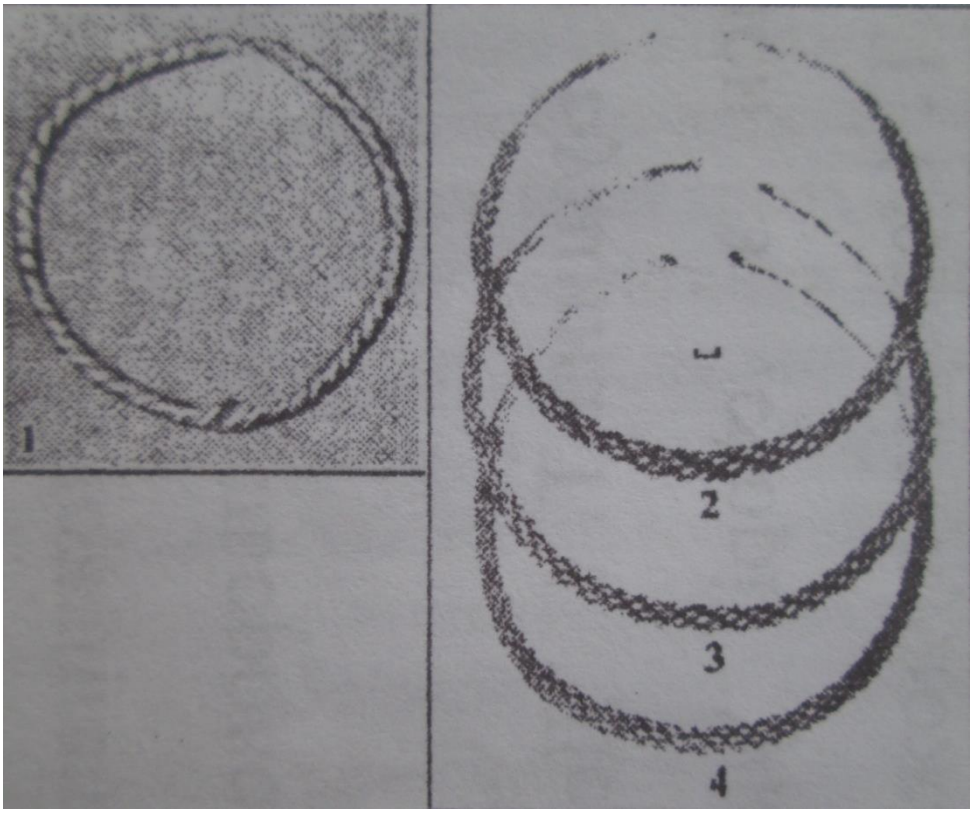

2.1.5. Шийні гривни (1 – вита, 2,3,4 – плетені), давньоруський період, XII – першої половини XIII ст.

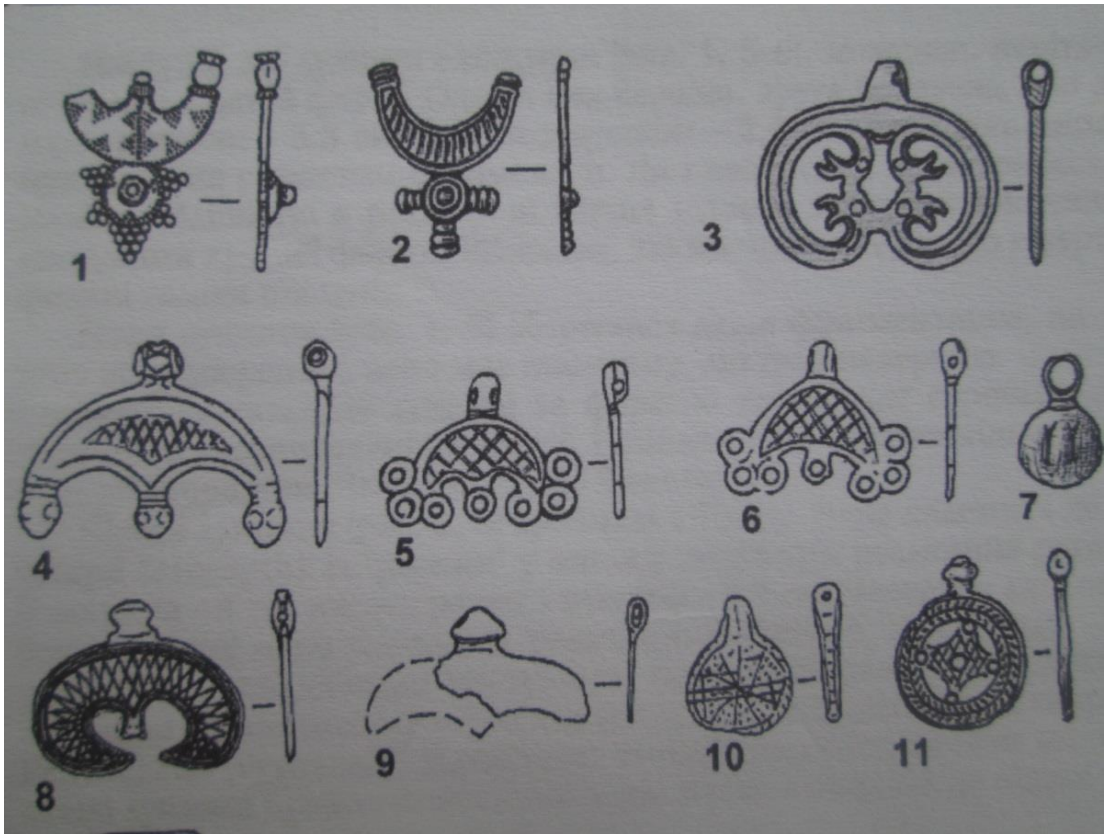

2.1.6. Підвіски-лунниці, райковецька культура, с. Рідківці, Чернівецька обл.

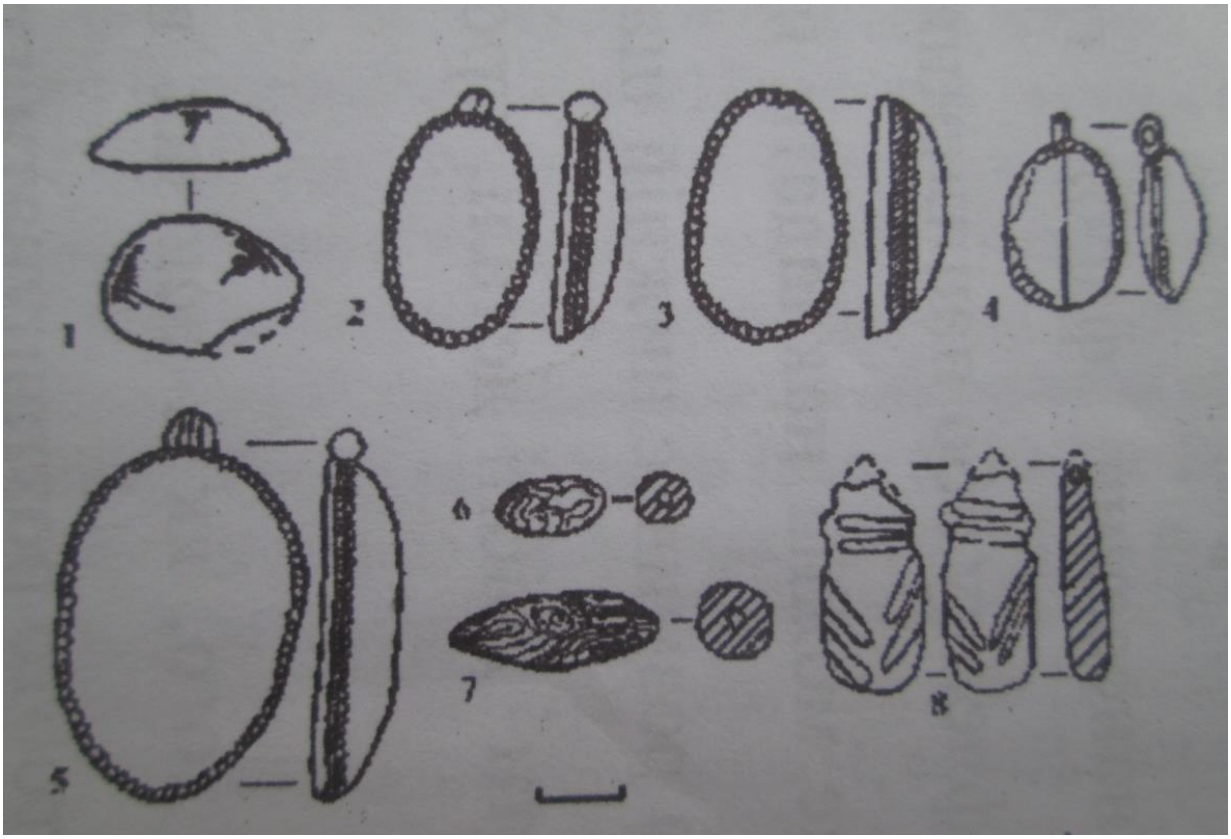

2.1.7. Підвіски, давньоруський період, XII – першої половини XIII ст.

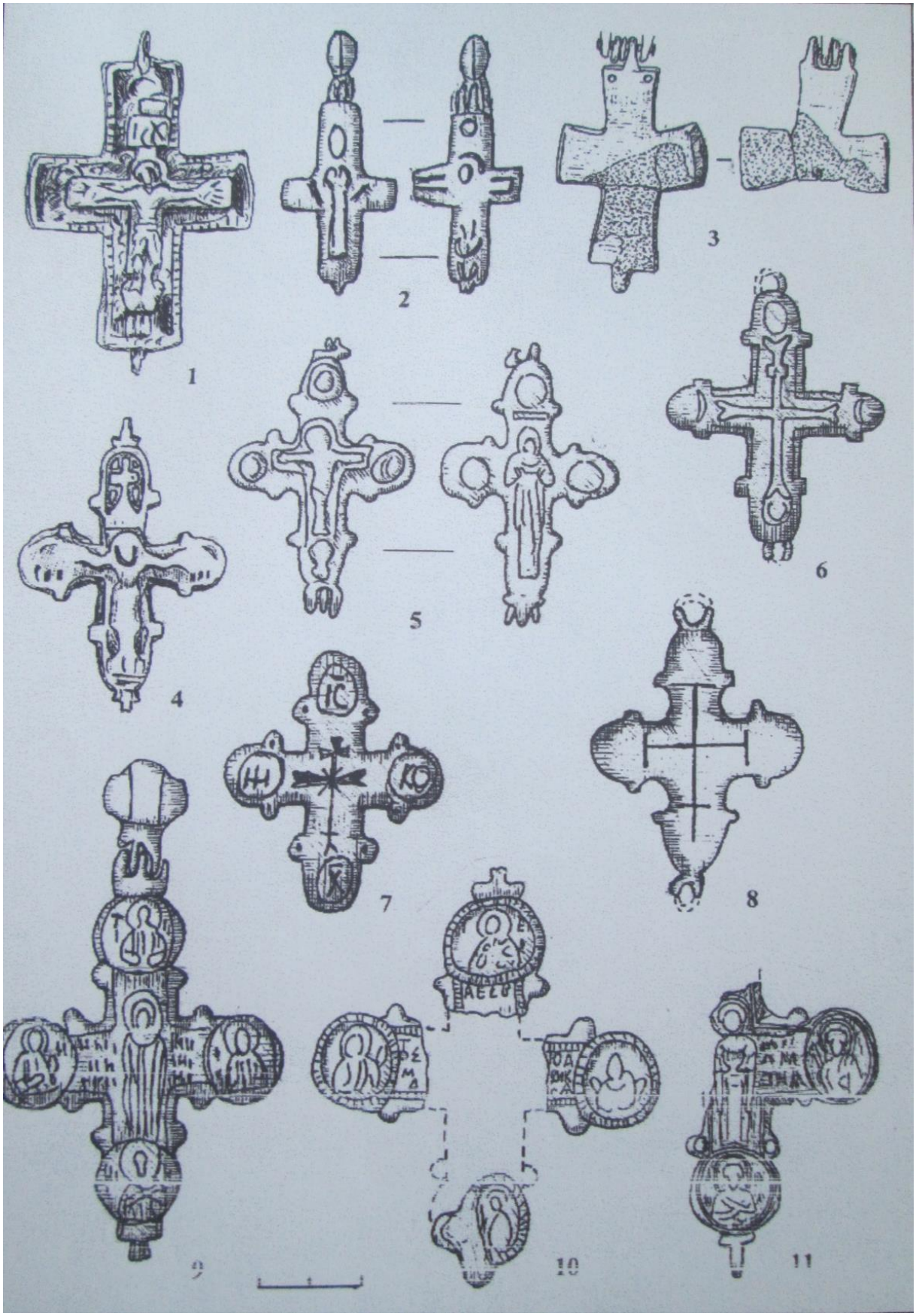

2.1.8. Хрести-реліквaрії, давньоруський період, XII – першої половини XIII ст.

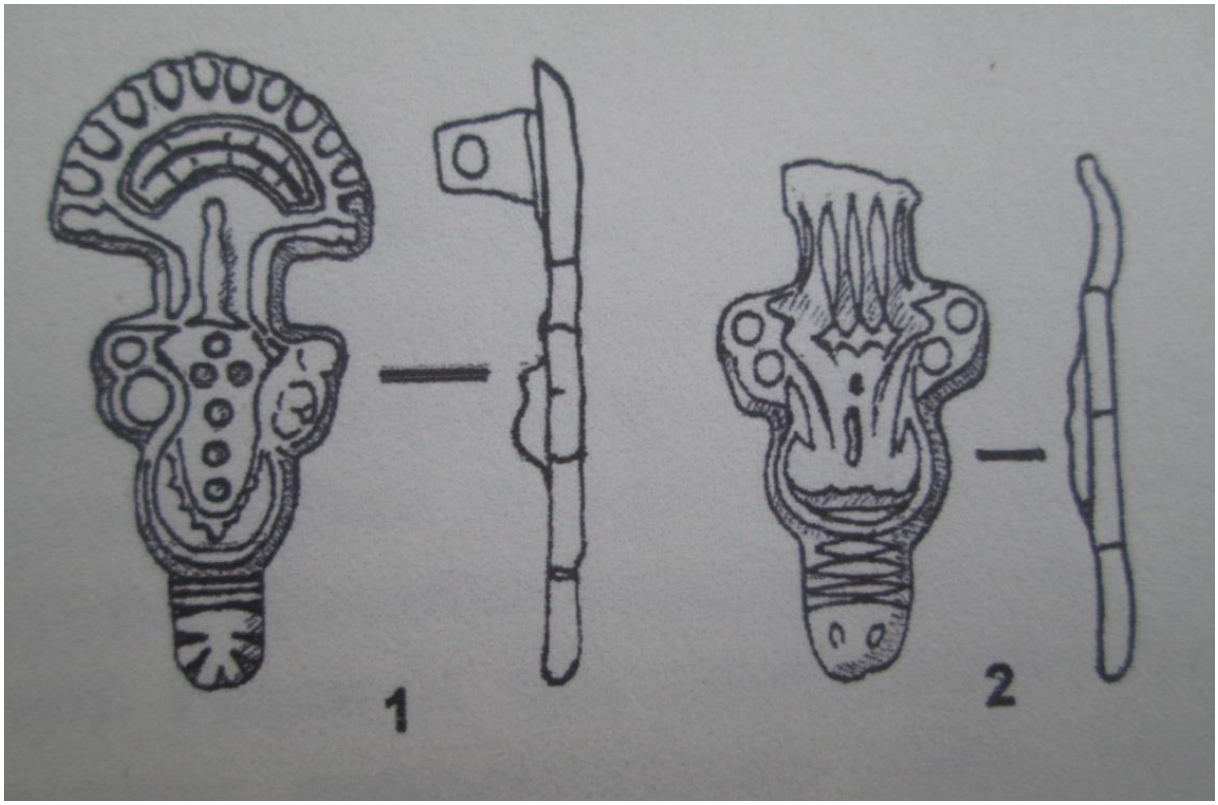

2.1.9. Фібули, давньоруський період, XII – першої половини XIII ст.

2.2. Нагрудні та нашийні народні прикраси доби Молдавського князівства (кін. XIV – XVIII ст.) і Габсбурзької монархії (кін. XVIII – поч. XX ст.)

2.2.1. Жіноче народне вбрання, с. Вікно, Заставнівського р-ну, кін. XIX ст.

2.2.2. Жіноче народне вбрання, с. Вікно, Заставнівського р-ну, кін. XIX ст.

2.2.3. Жіноче народне вбрання (весілля),1890 р., Північна Буковина

2.2.4. Жіноче і чоловіче народне вбрання, с. Вікно, Заставнівського р-ну, кін. XIX ст.

2.2.5. Євреї в традиційному вбранні, кін. XIX – поч. XX ст.

2.2.6. Євреї в традиційному вбранні, кін. XIX – поч. XX ст.

2.2.7. Група буковинських євреїв, товариство «Zephirah», 1919 р.

2.2.8. Єврейки, м. Вижниця, кін. XIX ст.

2.2.9. Німці, кін. XIX–XX ст.

2.2.10. Німецькі жінки в народному вбранні (швабки).

2.2.11. Німецькі жінки в національному вбранні (сакси), кін. XIX–XX ст.

2.2.12. Німці в національному вбранні (сакси), кін. XIX–XX ст.

2.2.13. Пара польська (Рищітник і Рінка), с. Кострижівка, Заставнівського р-ну, кін. XIX–XX ст.

2.2.14. Поляки, кін. XIX–XX ст.

2.2.15. Подружжя Поковки, с. Рівна (сучасне передмістя м. Вижниці), 20-ті роки XX ст.

2.2.16. Польська родина Бернацьких у м. Бергомет-на-Сіреті, 1918 р.

2.2.17. Вірменка біля римо-католицького собору апостолів Петра і Павла, м. Чернівці, 1926 р.

2.2.18. Вірмен в традиційному східному вбранні, кін. XIX–XX ст.

2.2.19. Угорська пара, кін. XIX–XX ст.

2.2.20. Національний угорський стрій кін. XIX ст.

2.2.21. Угорці, кін. XIX–XX ст.

2.2.22. Росіяни (липовани), кін. XIX–XX ст.

2.2.23. Росіянки (липованки), кін. XIX–XX ст.

2.2.24. Росіянки (липованки), кін. XIX–XX ст.

2.2.25. Росіянки (липованки), кін. XIX–XX ст.

2.2.26. Росіянки (липованки), кін. XIX–XX ст.

2.2.27. Росіянки (липованки), кін. XIX–XX ст.

2.2.28. Росіяни (липовани), кін. XIX–XX ст.

2.2.29. Роми, кін. XIX–XX ст.

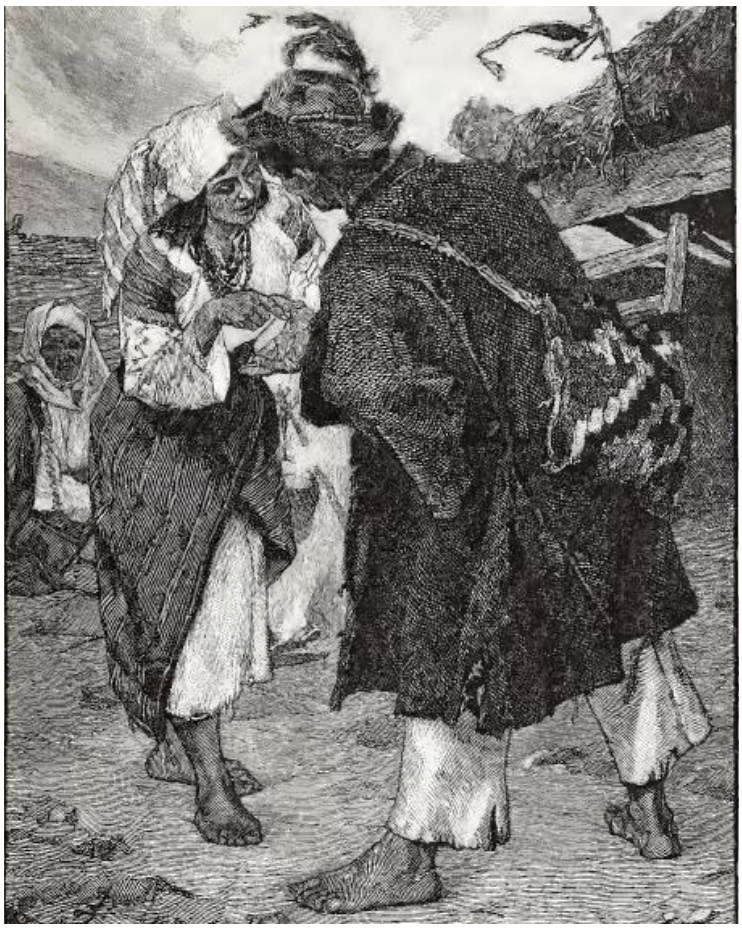

2.2.30. Роми, кін. XIX–XX ст.

2.2.31. Роми, кін. XIX–XX ст.

2.2.32. Весілля на Буковині, кін. XIX–XX ст.

2.2.33. Сімейне фото буковинців, кін. XIX–XX ст.

2.3. Прикраси буковинського народного вбрання XX ст. (період румунської окупації Північної Буковини, «совєтизації» та підрадянської України, незалежної України)

2.3.1. Жіноче і чоловіче вбрання гірських районів Північної Буковини, серед. XX ст.

2.3.2. Наречена з дружками, рівнинні райони Північної Буковини, серед. XX ст.

2.3.3. Жіноче вбрання, передгір’я Північної Буковини, серед. XX ст.

2.3.4. Намисто, Північна Буковина, серед. XX ст.

2.3.5. Намисто, Північна Буковина, серед. XX ст.

2.3.6. Ювелірний гарнітур «Дарунок пращурів» 2018 р.

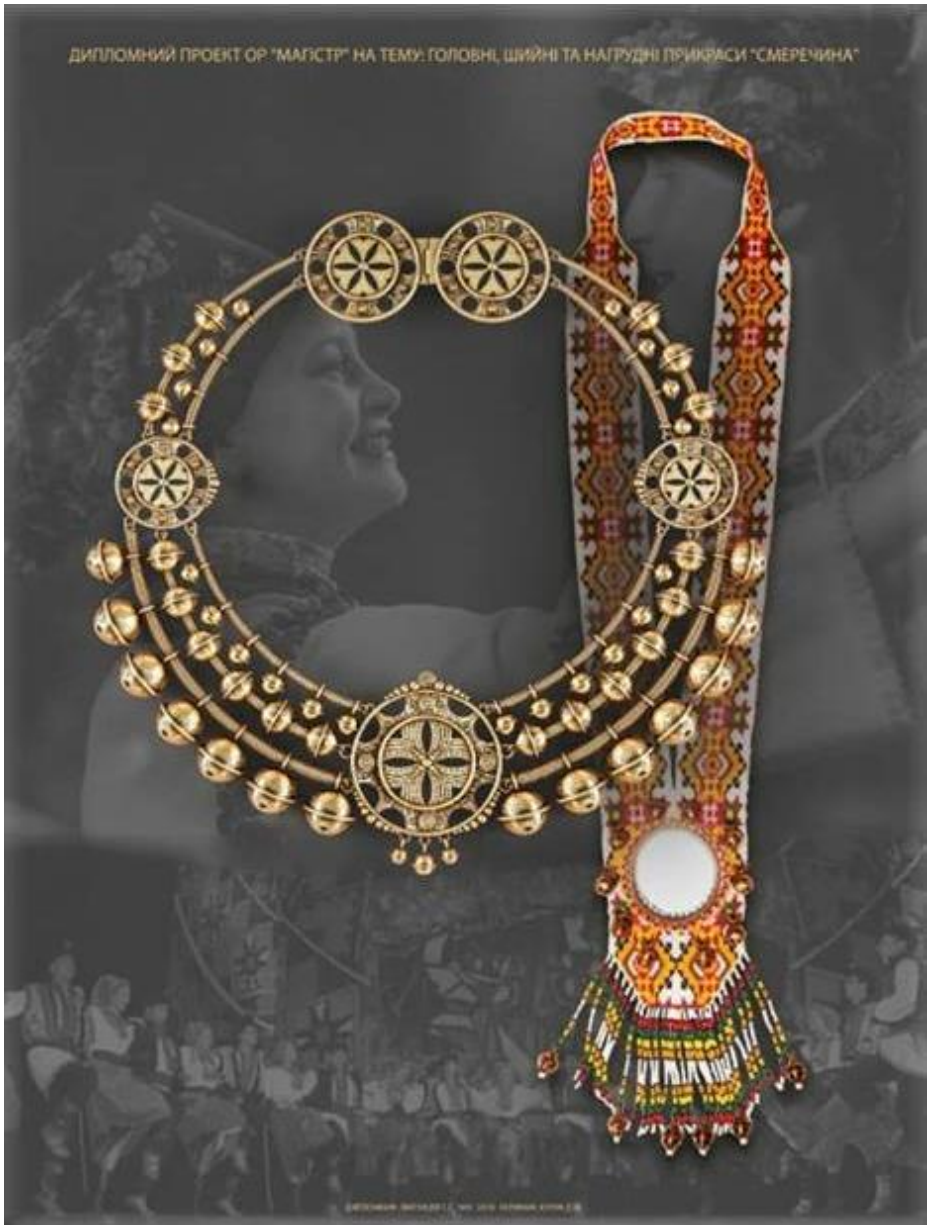

2.3.7. Шелисти та гердан «Смеричина» 2018 р.

2.3.8. Вишиті жіночі нагрудники «У просторі емоцій» 2018 р.

РОЗДІЛ 3. ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ НАГРУДНИХ ТА НАШИЙНИХ ПРИКРАС ПІВНІЧНОЇ БУКОВИНИ

3.1 Типологія нагрудних та нашийних прикрас Північної Буковини

Таблиця 3.1.1. Типологія нагрудних та нашийних прикрас Північної Буковини

Таблиця 3.1.2. Типологія нашийних та нагрудних прикрас від первісності до незалежної України

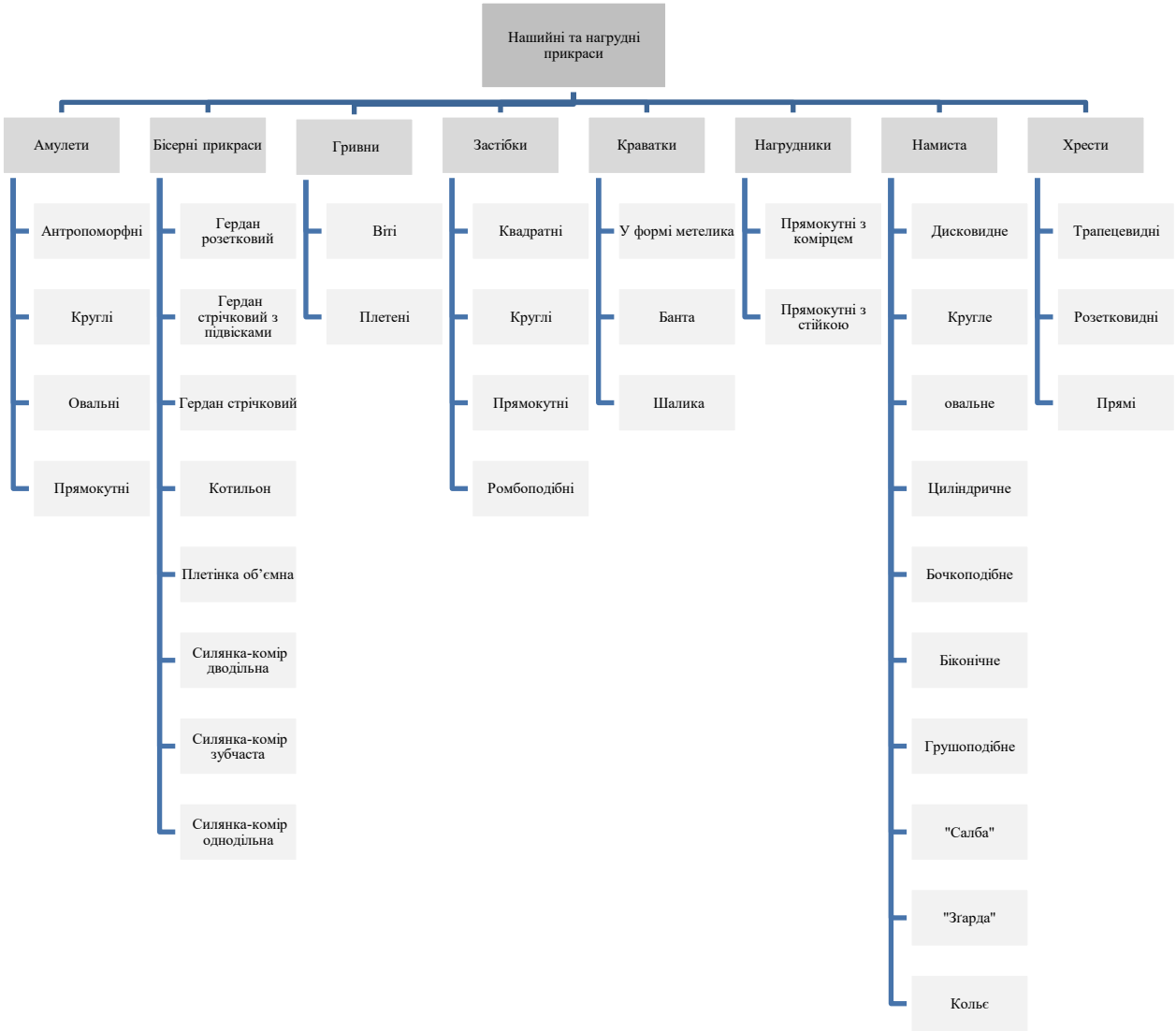

Таблиця 3.1.3. Типологія прикрас Старокиївської держави та перехідної доби

Рід	Прикраси
Типологічна група	Нашийні та нагрудні
Типологічна підгрупа	Амулети (антропоморфні, круглі, овальні, прямокутні)
	Гривни (виті, плетені)
	Намиста (дисковидне, кругле, овальне, циліндричне, бочкоподібне, біконічне, грушоподібне)
	Фібули
	Хрести (прямі, розетковидні)

Таблиця 3.1.4. Типологія нагрудних та нашийних прикрас доби Молдавського князівства і Габсбурзької монархії

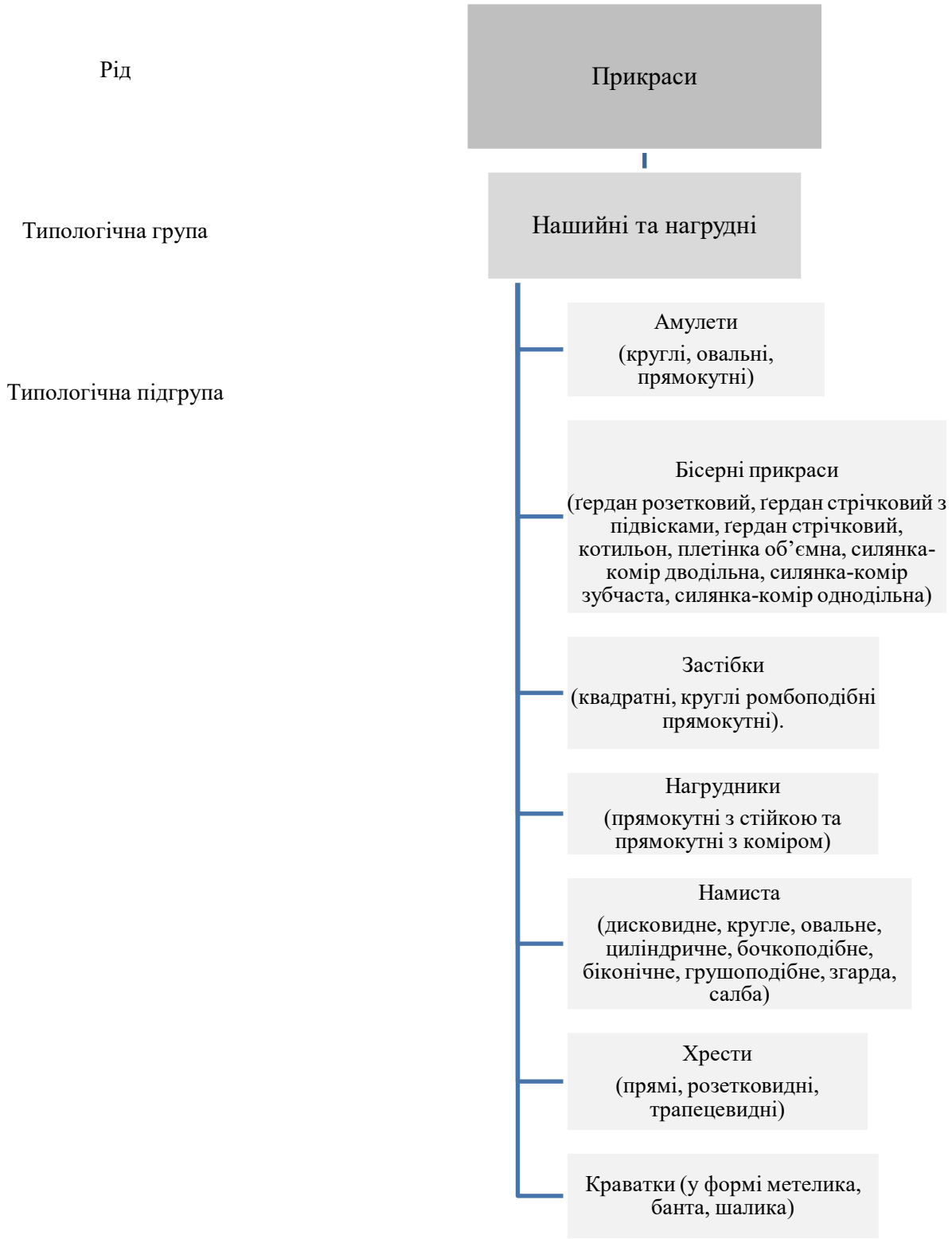

Таблиця 3.1.5. Типологія буковинських прикрас періоду румунської окупації «совєтизації» та підрадянської України.

Рід	Прикраси
Типологічна група	Нашийні та нагрудні
Типологічна підгрупа	Бісерні прикраси (ґердан розетковий, ґердан стрічковий з підвісками, ґердан стрічковий, силянка-комір однодільна)
	Застібки (квадратні, круглі ромбоподібні)
	Краватки (у формі метелика, банта, шалика)
	Намиста (дисковидне, кругле, овальне, циліндричне, бочкоподібне, біконічне, грушоподібне зґарда, салба, кольє)

Таблиця 3.1.6. Типологія буковинських народних прикрас кін. XX – поч. XXI ст.

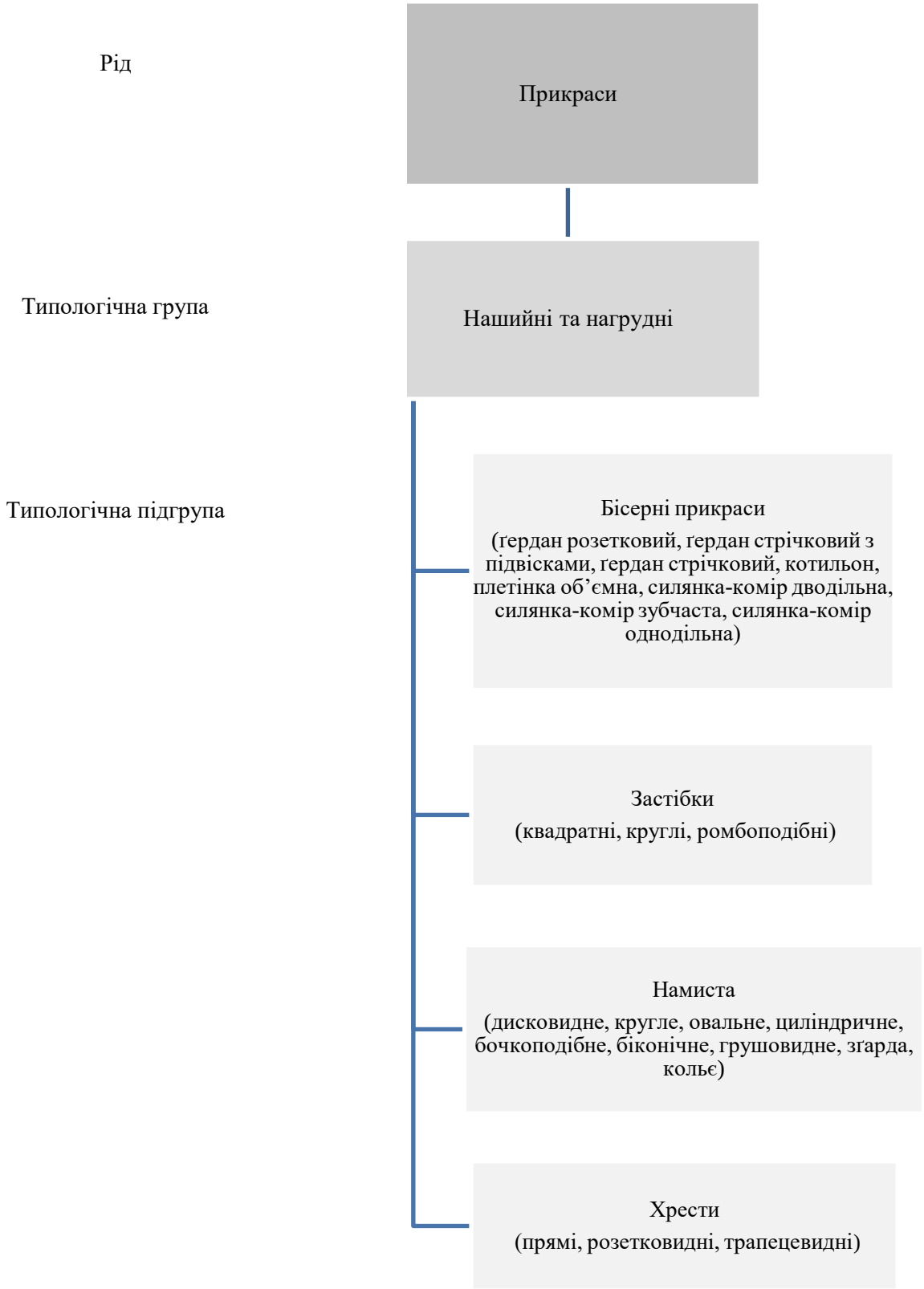

Таблиця 3.1.7. Генеза нашийних та нагрудних буковинських прикрас.

	Прикраси Старокиївської держави та перехідної доби	Нагрудні та нашийні народні прикраси доби Молдавського князівства і Габсбурзької монархії	Буковинські народні прикраси XX ст. (період румунської окупації Північної Буковини, «совєтизації» та підрадянської України)	Буковинські народні прикраси кін. XX - поч. XXI ст.
Амулети	*	*	-	*
Бісерні прикраси	-	-	*	*
Гривни	*	-	-	-
Застібки	*	*	*	*
Краватки	-	*	*	-
Нагрудники	-	*	-	-
Намиста	*	*	*	*
Хрести	*	*	-	*

3.2. Художні особливості прикрас етнічних груп Буковини

3.2.1. (а, б). Амулет (аверс, реверс), кін. XIX – поч. XX ст., м. Хотин

3.2.2. Типологічна підгрупа бісерних прикрас Північна Буковина, кін. XX – поч. XIX ст.

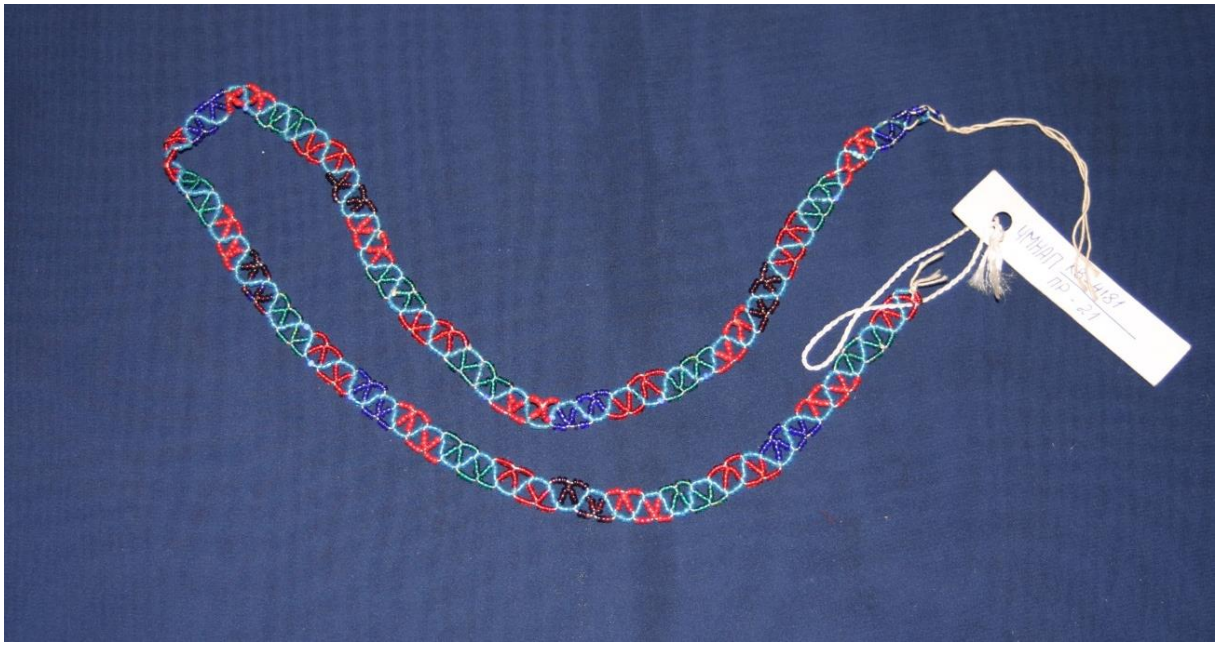

3.2.3. Гердан стрічковий «басаман», с. Задубрівка, Заставнівського р-ну, 1920-ті роки XX ст.

3.2.4. Ґердан (фрагмент), с. Бережниця (Банилівська), Вижницького р-ну, кін. XIX – поч. XX ст.

3.2.5. Ґердан (фрагмент), с. Бережниця (Банилівська), Вижницького р-ну, кін. XIX – поч. XX ст.

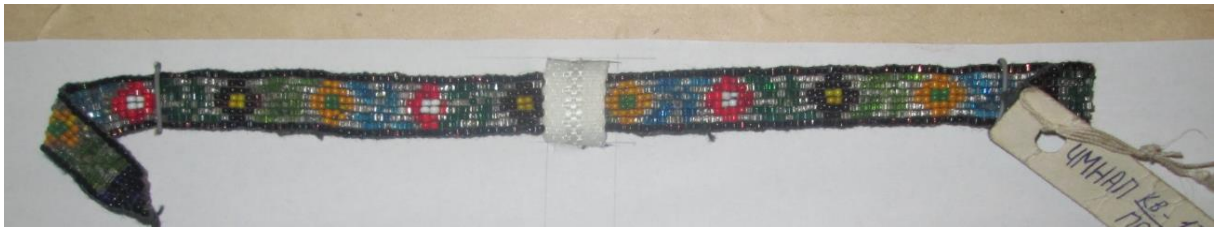

3.2.6. Ґердан, хутір Соколій, Путильського р-ну, 1930-ті роки XX ст.

3.2.7. Ґердан, с. Іспас, Вижницького р-ну, поч. XX ст.

3.2.8. Ґердан, Північна Буковина, кін. XIX – поч. XX ст.

3.2.9. Ґердан «Шлярка» (фрагмент), с. Берегомет, Кіцманського р-ну, 1920-ті роки XX ст.

3.2.10. Ґердан, Північна Буковина, кін. XIX – поч. XX ст.

3.2.11. Ґердан, Північна Буковина, кін. XIX – поч. XX ст.

3.2.12. Силянка-комір, с. Мілієво, Вижницького р-ну, друга пол. XX ст.

3.2.13. Силянка-комір, с. Мілієво, Вижницького р-ну, друга пол. ХХ ст.

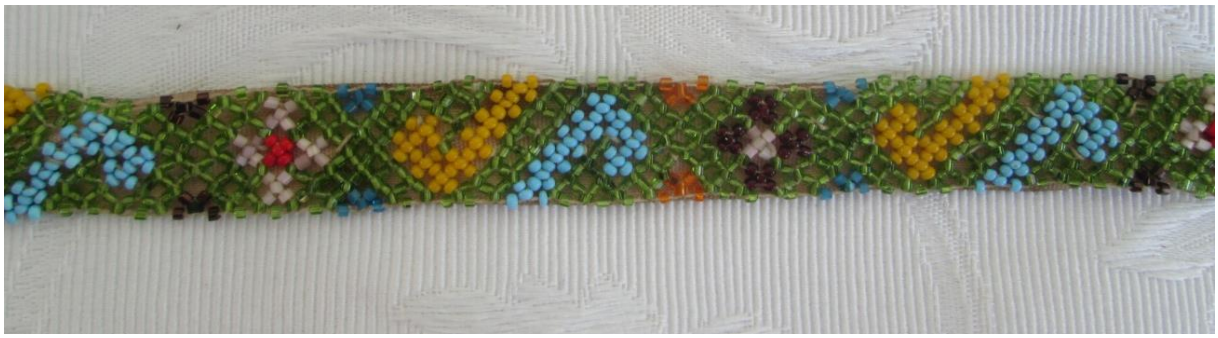

3.2.14. Ґердан (фрагмент), с. Мілієво, Вижницького р-ну, друга пол. ХХ ст.

2.15. Ґердани стрічкові (фрагменти), с. Мілієво, Вижницького р-ну, друга пол. XX ст.

3.2.16. Ґердан стрічковий, Заставнівського р-ну, кін. XIX – поч. XX ст.

3.2.17. Ґердан стрічковий нагрудний (фрагмент), м. Вашківці (долішній кут), Вижницького р-ну, кін. XIX – поч. XX ст.

3.2.18. Ґердан стрічковий нагрудний (фрагмент), м. Вашківці (долішній кут), Вижницького р-ну, кін. XIX – поч. XX ст.

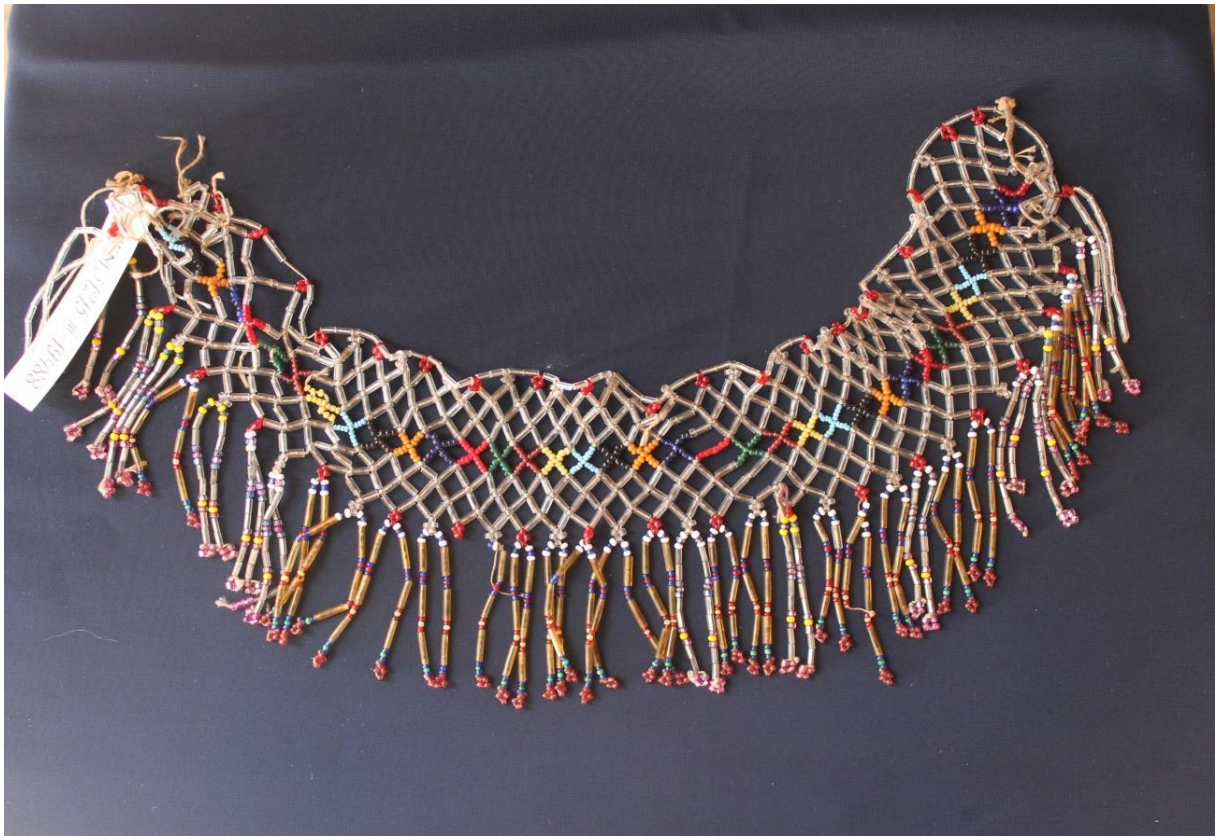

3.2.19. Силянка-комір, Північна Буковина, кін. XIX – поч. XX ст.

3.2.20. Силянка-комір, Північна Буковина, кін. XIX – поч. XX ст.

3.2.21. Силянка-комір (?), с. Митків, Заставнівського р-ну, кін. XIX – поч. XX ст.

3.2.22. Силянка-комір, с. Бергомет, Кіцманського р-ну, 80-ті роки XX ст.

3.2.23. Силянка-комір, Північна Буковина, кін. XIX – поч. XX ст.

3.2.24. Бісерне намисто, Північна Буковина, кін. XIX – поч. XX ст.

3.2.25. Котильон «вівсьорок», с. Веренчанка, Заставнівського р-ну, 1920-ті роки XX ст.

3.2.26. Котильон «вівсьорок», Північна Буковина, кін. XIX – поч. XX ст.

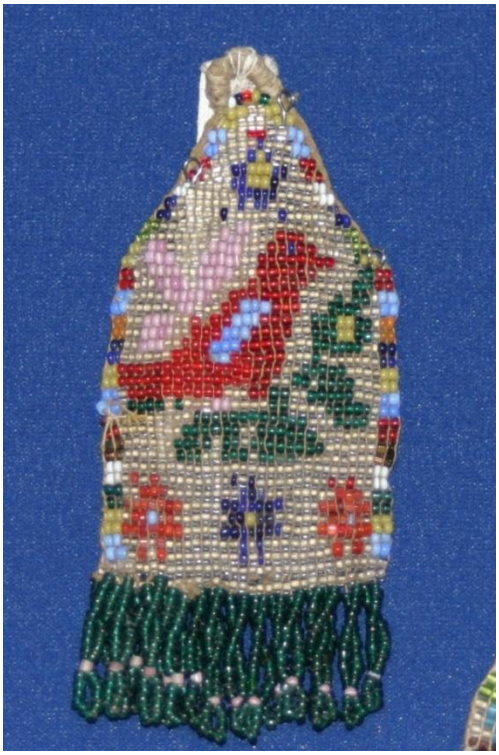

3.2.27. Котильон, Кіцманський район, початок ХХ ст.

3.2.28. Котильон «вівсьорок», с. Веренчанка Заставнівського р-ну,1920-ті роки ХХ ст.

3.2.29. Котильон, м. Вашківці, Вижницького р-ну, кін. XIX – поч. XX ст.

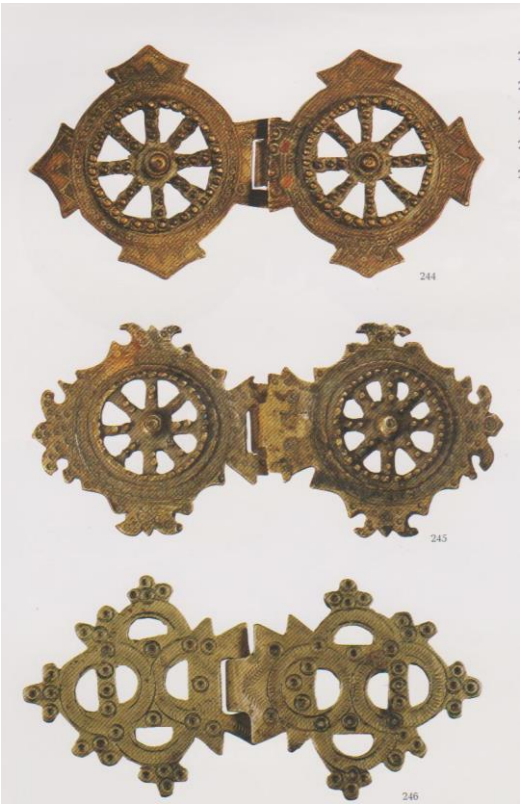

3.2.30. Чепраги, гірські райони Буковини, кін. XIX – поч. XX ст.

3.2.31. Чепраги, гірські райони Буковини, кін. XIX – поч. XX ст.

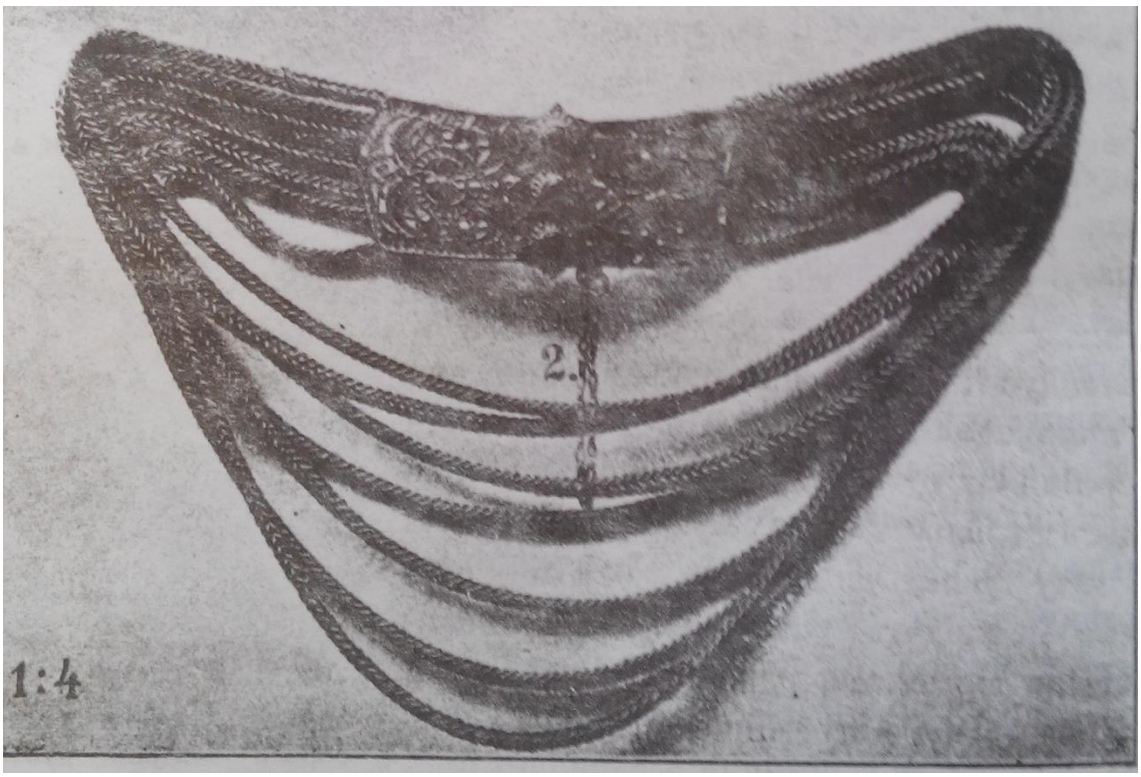

3.2.32. Турецька чепрага, Гуцульщина, кін. XIX – поч. XX ст.

3.2.33.Турецька чепрага, Буковина, кін. XIX – поч. XX ст.

3.2.34.Турецька чепрага, Буковина, кін. XIX – поч. XX ст.

3.2.35. Краватка, передгір’я Буковини, друга пол. ХХ ст.

3.2.36. Краватка, передгір’я Буковини, друга пол. XX ст.

3.2.37. Краватка, гірські райони Буковини, друга пол. XX ст.

3.2.38. Краватка, передгір’я Буковини, друга пол. ХХ ст.

3.2.39. Шалики, м. Чернівці, друга пол. ХХ ст.

3.2.40. Шалики, с. Будна Герцаївського р-ну, друга пол. XX ст.

3.2.41. Нагрудник «маніжка», с. Мамаївці Кіцманського р-ну, 1920-ті роки XX ст.

3.2.42. Нагрудник «маніжка», с. Задубівка, Заставнівського р-ну,1930-ті роки XX ст.

3.2.43. Нагрудник «маніжка», Івано-Франківська обл., друга пол. XX ст.

3.2.44. Первосвященник Арон.

3.2.45. Єврейка в традиційному вбрання, кін. XIX – поч. XX ст.

3.2.46. Нагрудник єврейська жіноча прикраса, кін. XIX – поч. XX ст.

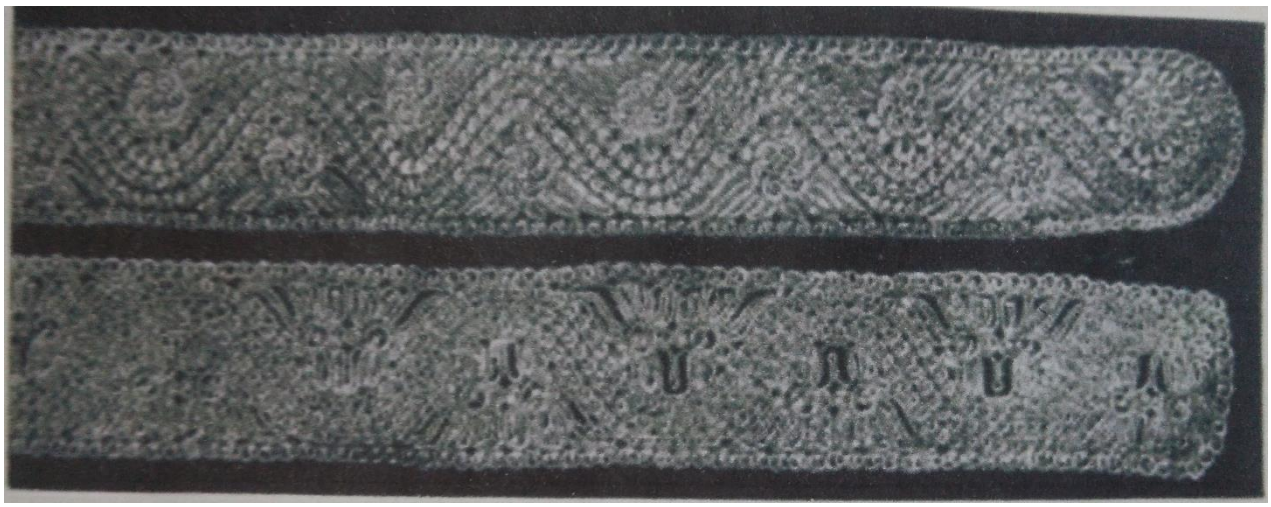

3.2.47. Атара – верхня частина нагрудника.

3.2.48. Mărgele negre (намисто чорне), с. Магала, Новоселицького р-ну, 20-ті роки XX ст.

3.2.49. Clocotice negre (намисто чорне), с. Магала, Новоселицького р-ну, 20-ті роки XX ст.

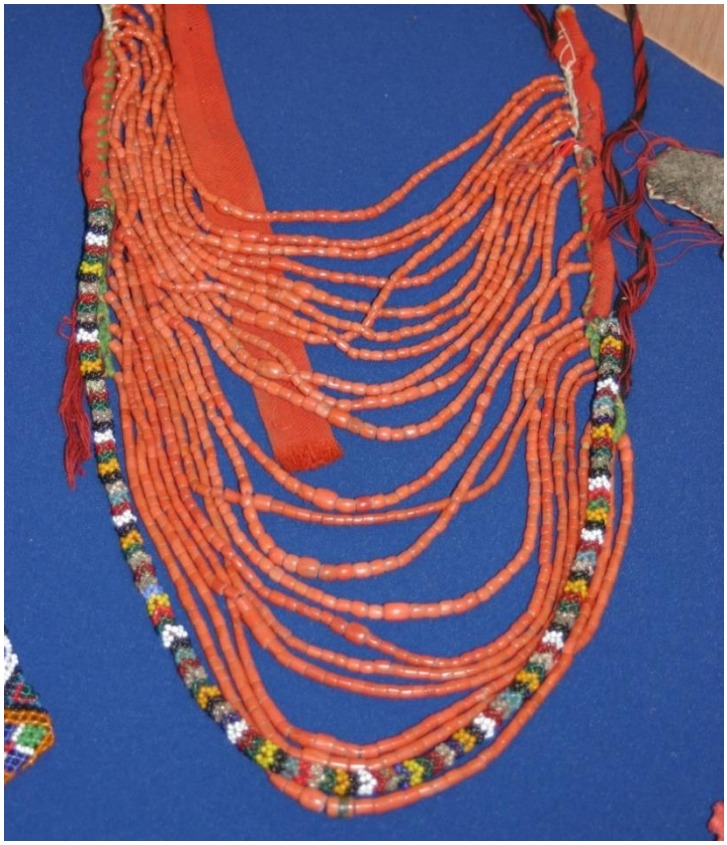

3.2.50. Плетінка об’ємна і намисто, Північна Буковина, кін. XIX – поч. XX ст.

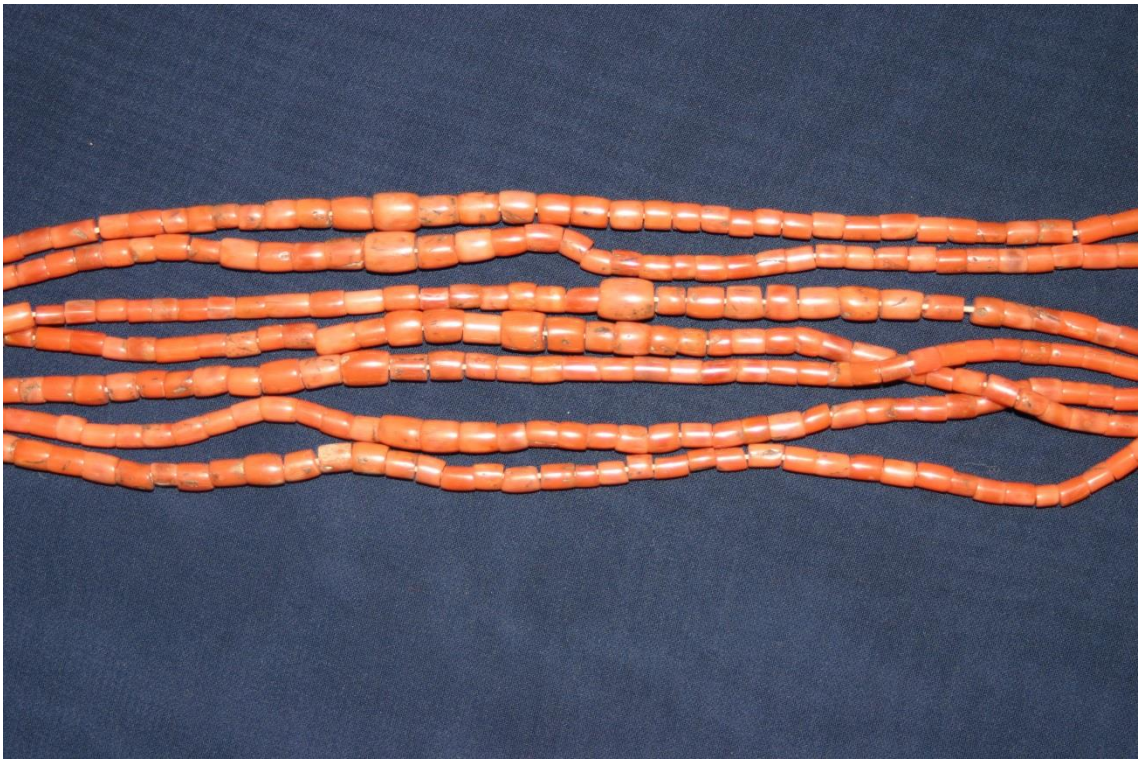

3.2.51. Намисто (фрагмент), с. Оселівка, Кельменецького р-ну, 1920 – 1930-ті роки XX ст.

3.2.52. Намисто, с. Оселівка, Кельменецького р-ну, 1920 – 1930-ті роки XX ст.

3.2.53. Намисто, Північна Буковина, кін. XIX – поч. XX ст.

3.2.54. Намисто, Північна Буковина, кін. XIX – поч. XX ст.

3.2.55. Намисто, Північна Буковина, кін. XIX – поч. XX ст.

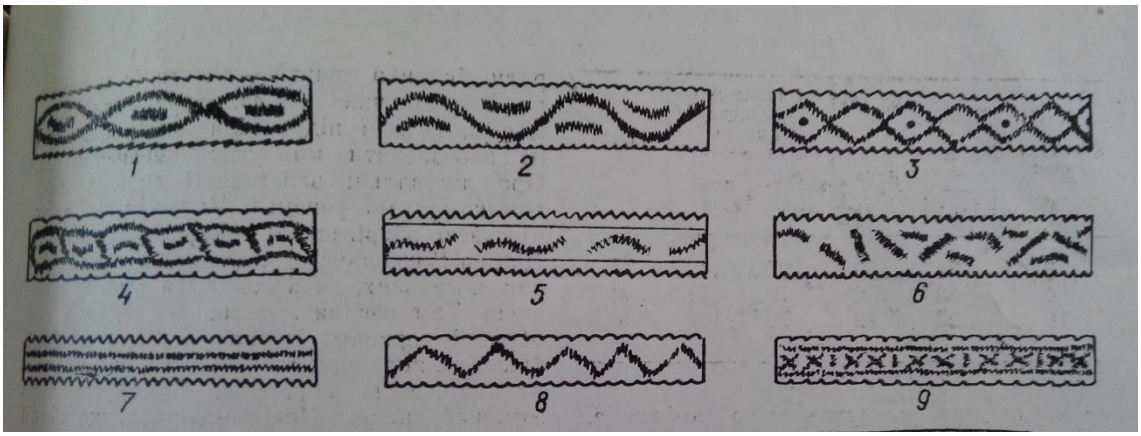

3.2.56. Ритоване обрамлення для намистин, Північна Буковина, кін. XIX – поч. XX ст.

3.2.57. Намисто, с. Дорошівці, Заставнівського р-ну, 1930-ті роки XX ст.

3.2.58. Намисто, с. Сарата, Путильського р-ну, кін. XIX – поч. XX ст.

3.2.59. Намисто «восковий формус», с. Добринівці, Заставнівського р-ну, кін. XIX – поч. XX ст.

3.2.60. Венеційське намисто «цятки», с. Дубівці, Кіцманського р-ну, поч. XX ст.

3.2.61. Намисто зі скла (смальта), с. Майдан, Вижницького р-ну, друга пол. XX ст.

3.2.62. Намисто зі скла, с. Іспас, Вижницького р-ну, друга пол. XX ст.

3.2.63. Намисто «дуте», с. Снячів, Сторожинецького р-ну,кін. XIX – поч. XX ст.

3.2.64. Зґарда, гірські райони Буковини, кін. XIX – поч. XX ст.

3.2.65. Зґарда, гірські райони Буковини, кін. XIX – поч. XX ст.

3.2.6 Salbă cu cruci (зґарда), Буковина, кін. XIX – поч. XX ст.

3.2.67. Salbă cu cruci (зґарда), Буковина, кін. XIX – поч. XX ст.

3.2.68. Салба, Північна Буковина, кін. XIX – поч. XX ст.

3.2.69. Салба, Північна Буковина, кін. XIX – поч. XX ст.

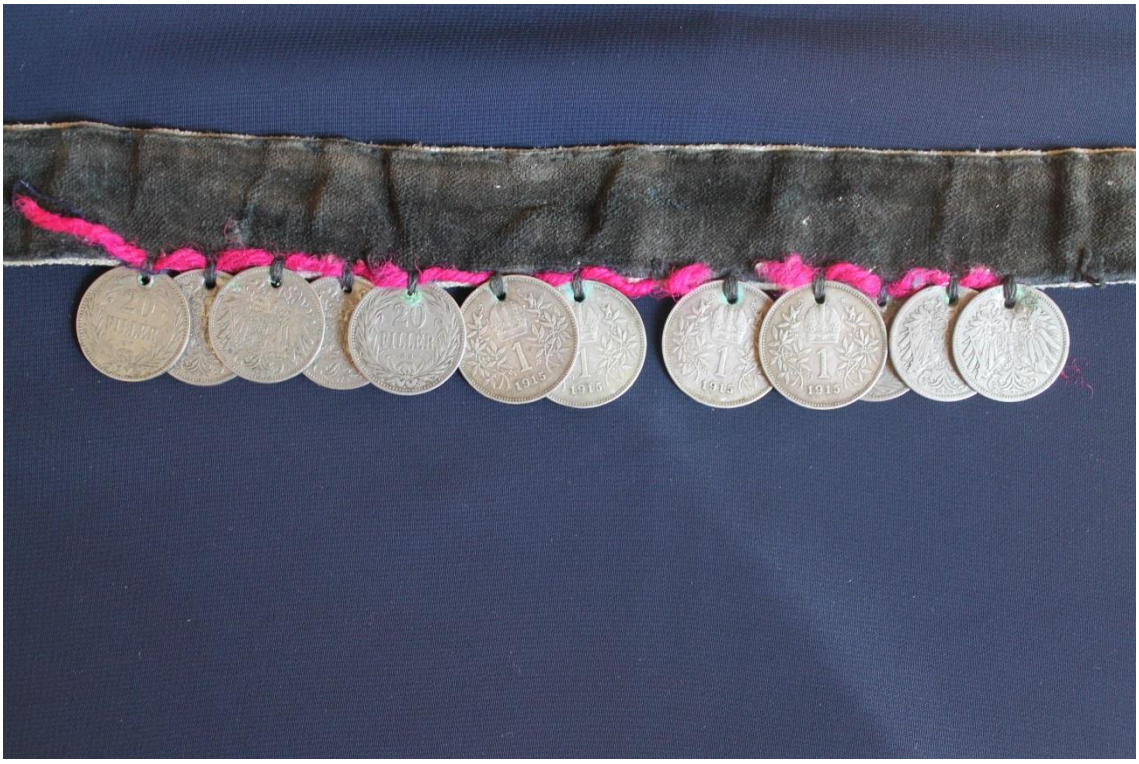

3.2.70. Салба, Північна Буковина, кін. XIX – поч. XX ст.

3.2.71. Салба, Північна Буковина, кін. XIX – поч. XX ст.

3.2.72. Салба, Північна Буковина, кін. XIX – поч. XX ст.

3.2.73. Салба, с. Боянчук, Заставнівського р-ну, кін. XIX – поч. XX ст.

3.2.74. Салба, м. Заставна, кін. XIX – поч. XX ст., тканина, нитки, монети.

3.2.75. Салба, Північна Буковина, кін. XIX – поч. XX ст.

3.2.76. Салба, с. Клішківці, Хотинського р-ну, кін. XIX – поч. XX ст.

3.2.77. Ґеран і салба, Сучава, Дорна Ватра, кін. XIX – поч. XX ст.

3.2.78. Salbă de bani (салба з монет), Сучава, кін. XIX – поч. XX ст.

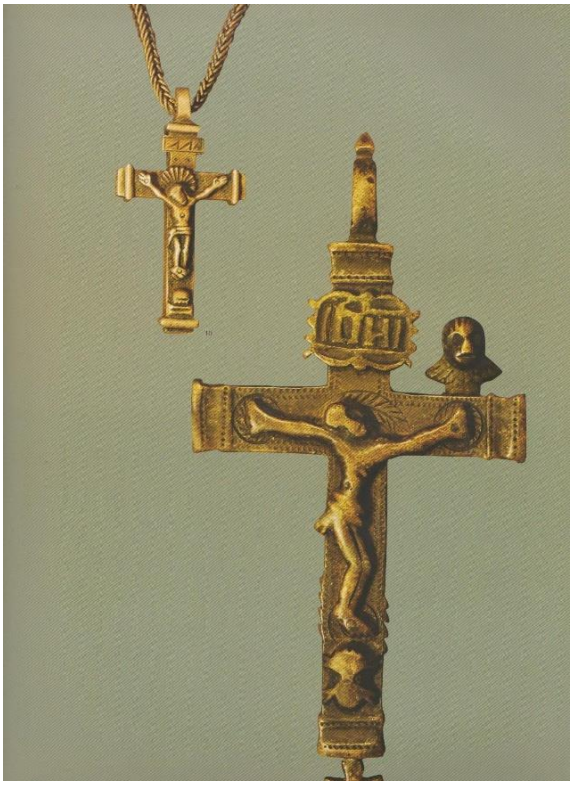

3.2.80. Хрест, Північна Буковина (гірські райони), кін. XIX – поч. XX ст.

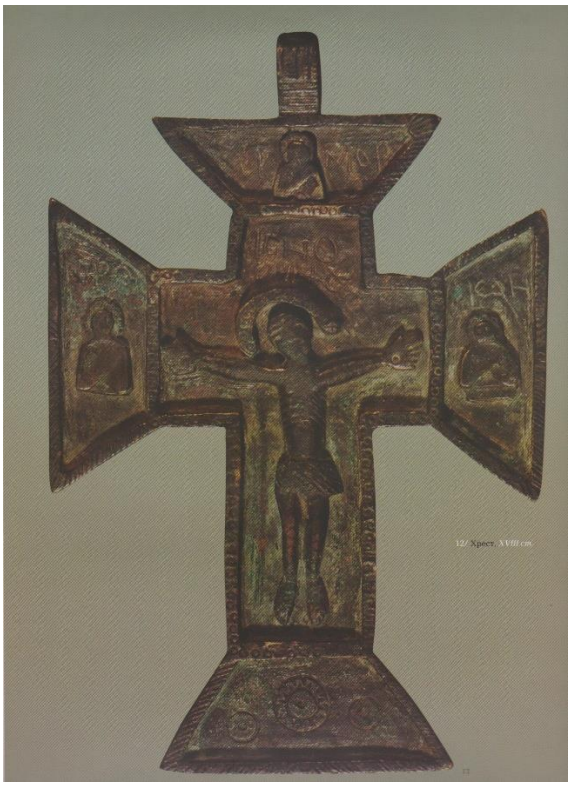

3.2.81. Хрест, Північна Буковина (гірські райони), кін. XIX – поч. XX ст.

3.2.82. Хрести, Північна Буковина (гірські райони), кін. XIX – поч. XX ст.

3.3. Традиційні способи ношення нашийних і нагрудних прикрас

3.3.1. Комплекс оздоб гірських районів, с. Лопушна, Вижницького р-ну, сер. XX ст.

3.3.2. Комплекс оздоб гірських районів, Північна Буковина,

кін. XIX – поч. XX ст.

3.3.3. Комплекс оздоб гірських районів, Північна Буковина,

кін. XIX – поч. XX ст.

3.3.4. Комплекс оздоб гірських районів, с. Майдан, Вижницького р-ну, Північна Буковина, кін. XIX – поч. XX ст.

3.3.5. Комплекс оздоб гірських районів (фрагмент), с. Майдан, Вижницького р-ну, кін. XIX – поч. XX ст.

3.3.6. Комплекс оздоб гірських районів (фрагмент), с. Майдан, Вижницького р-ну, кін. XIX – поч. XX ст.

3.3.7. Комплекс оздоб гірських районів, хутір Андриківський, 1990 р.

3.3.8. Комплекс оздоб передгір’я, с. Бережниця, Вижницького р-ну, кін. ХХ ст.

3.3.9. Комплекс оздоб Покуття, сім’я Фединчуків, с. Старі Кути, Івано-Франківська обл., сер. XX ст.

3.3.10. Комплекс оздоб передгір’я, с. Майдан, Вижницького р-ну, кін. ХХ ст. Фототека Г. Олесюк.

3.3.11. Комплекс оздоб передгір’я, с. Кам’янка, Глибоцький р-н, 1922 р.

3.3.12. Комплекс оздоб передгір’я, с. Маморощця, Глибоцького р-ну, 50-ті роки ХХ ст.

3.3.13. Комплекс оздоб передгір’я, кін. XIX – поч. XX ст.

3.3.14. 3.3.14. Комплекс чоловічих оздоб передгір’я (фрагмент), Вижниця, поч. ХХ ст.

3.3.15. Комплекс оздоб передгір’я, кін. XIX – поч. XX ст.

3.3.16. Комплекс оздоб рівнинних районів, кін. XIX – поч. XX ст.

3.3.17. Комплекс оздоб рівнинних районів, кін. XIX – поч. XX ст.

3.3.18. Комплекс оздоб рівнинних районів, кін. XIX – поч. XX ст.

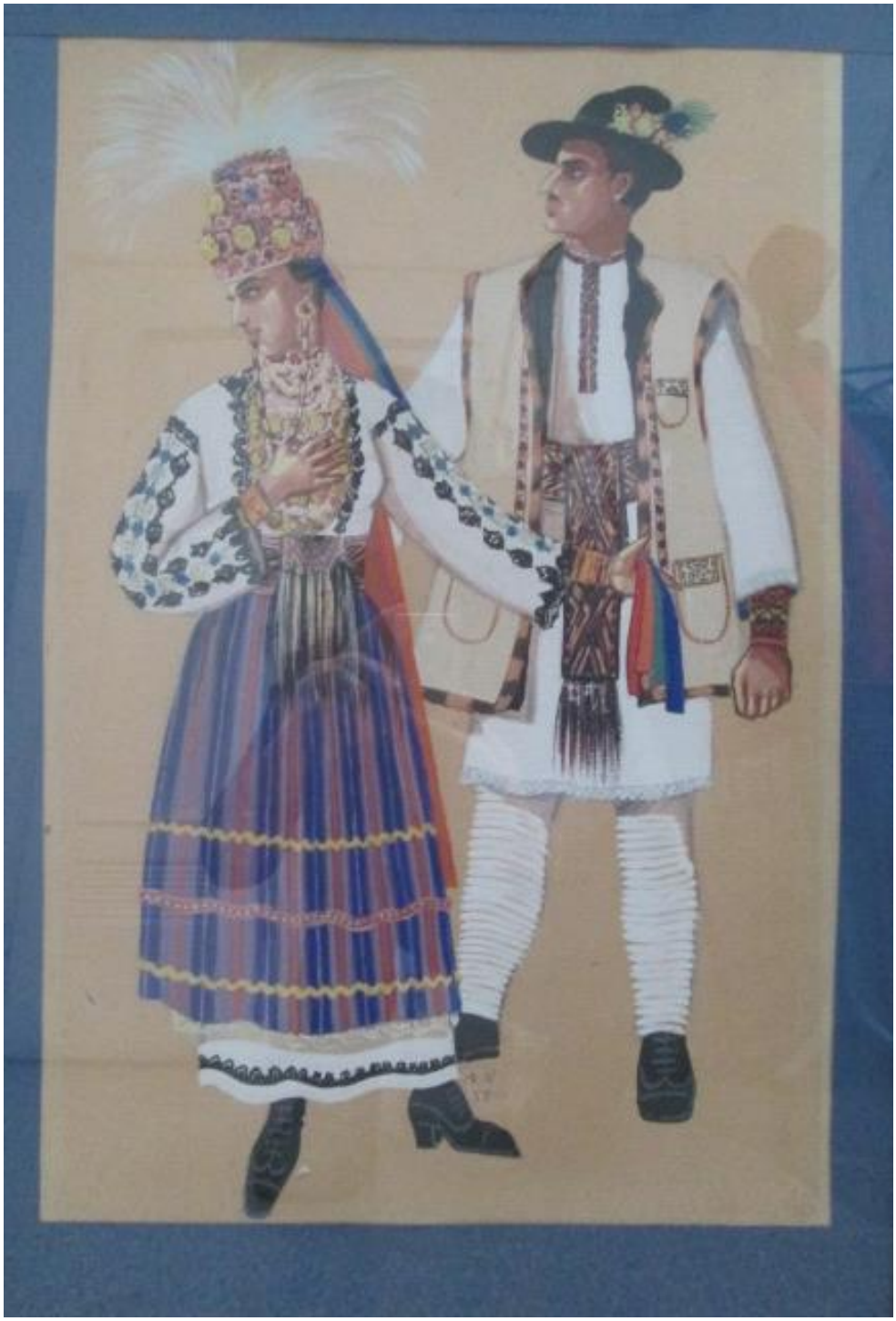

3.3.19. Комплекс оздоб рівнинних районів, ескіз народного весільного вбрання, Новоселицький район, 1958 р.

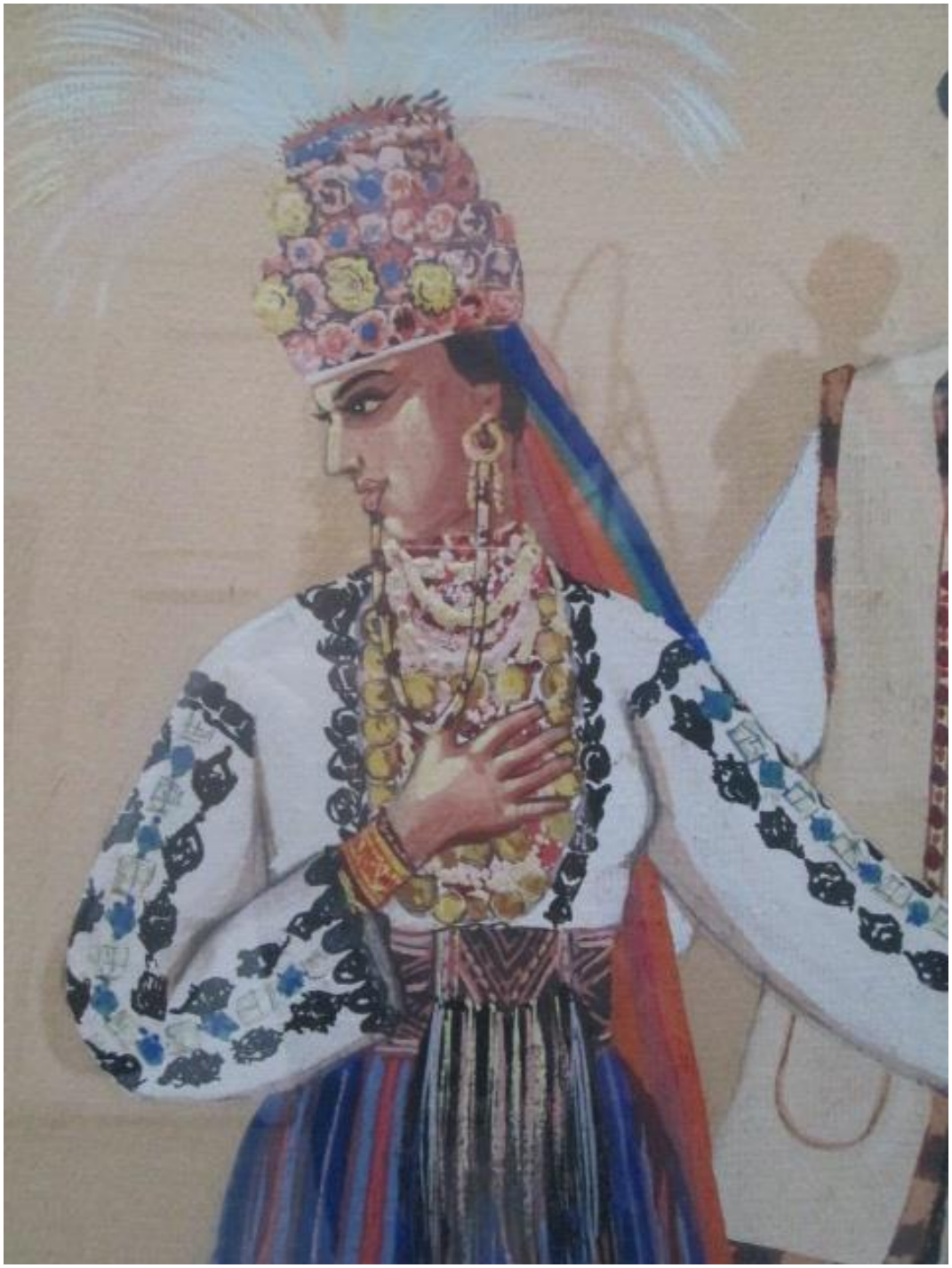

3.3.20. Комплекс оздоб рівнинних районів (фрагмент), ескіз народного весільного вбрання, Новоселицький район, 1958 р.

3.3.21. Комплекс оздоб рівнинних районів, кін. XIX – поч. XX ст.

3.3.22. Комплекс оздоб рівнинних районів (сільське весілля), с. Чортория, Кіцманського р-ну, 1908 р.

3.3.23. Комплекс оздоб рівнинних районів, кін. XIX – поч. XX ст.

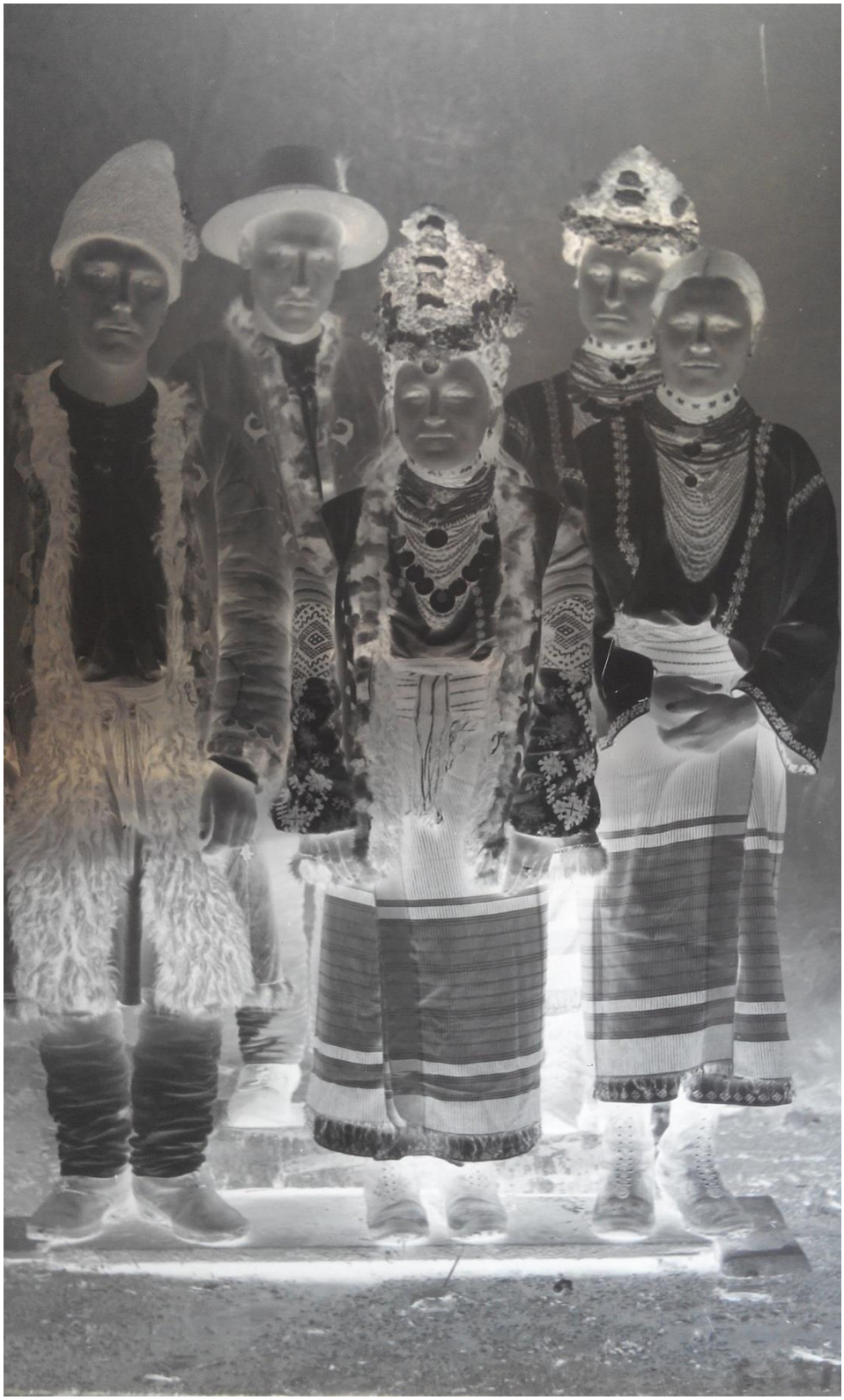

3.3.24. Комплекс оздоб рівнинних районів, кін. XIX – поч. XX ст.

3.3.25. Комплекс оздоб рівнинних районів, кін. XIX – поч. XX ст.

3.3.26. Комплекс оздоб рівнинних районів, с. Топорівці, Новоселицького р-ну, 1988 р.

3.4 Традиції народних прикрас у професійних мистецьких практиках

3.4.1. Бісерна прикраса (силянка-комір) і намисто (салба), Північна Буковина, поч. XXI ст. Автор: А. Марусик.

3.4.2. Бісерна прикраса (ґердан стрічковий і намисто), Північна Буковина, поч. XXI ст. Автор: А. Марусик.

3.4.3. Бісерна прикраса (силянка-комір) і намисто (салба), Північна Буковина, поч. XXI ст. Автор: А. Марусик.

3.4.4. Ґердан, рівнинні райони Північної Буковини, поч. XXI ст.

Автор: Д. Новак.

3.4.5. Бісерні прикраси, передгір’я Північної Буковини, поч. XXI ст. Автор: Г. Ватаманюк.

3.4.6. Бісерні прикраси, передгір’я Північної Буковини, поч. XXI ст. Автор: Г. Ватаманюк.

3.4.7. Ґердан, передгір’я Північної Буковини, поч. XXI ст.
Автор: Г. Ватаманюк.

3.4.8. Силянка-комір, Північна Буковина, поч. XXI ст. Автор: Н. Остапченко.

3.4.9. Силянка-комір, Північна Буковина, поч. XXI ст. Автор: Л. Остапченко.

3.4.10. Зґарда, Північна Буковина, поч. XXI ст. Автор: І. Задорожній.

3.4.11. Зґарда, Північна Буковина, поч. XXI ст. Автор: І. Задорожній.

3.4.12. Шелисти, Північна Буковина, поч. XXI ст. Автор: М. Тирон.

3.4.13. Кольє, Північна Буковина, поч. XXI ст. Автор: К. Кравчук.

3.4.14. Кольє, Північна Буковина, поч. XXI ст. Автор: Ш. Пержан.

3.4.15. . Намисто, поч. XXI ст.

Додаток Б

Термінологічний словник

Авторська прикраса – мистецький твір, який гармонійно поєднує в собі світосприйняття митця і ювелірні тенденції, стилі.

Агат – напівдорогоцінний кварцовий камінь, що використовується у ювелірному мистецтві для оздоблення прикрас.

Амулет (*італ. amulèto, лат. amuletum як похідне від «incerta» покривати)* – типологічна підгрупа буковинських прикрас, яка складається з ряду типів – антропоморфні, круглі, овальні, прямокутні.

Це художній виріб із металу, скла або каменю, який наділявся надзвичайною здатністю охороняти володаря від дії темних сил та магічними властивостями, що запобігають і відганяють зло. Такі амулети носять з метою захисту проти хвороби, підступу, небезпек і для досягнення доброго самопочуття (рідше для притягування зла іншим). Євреї називають амулети *«кеміа», «комеа».*

Аргіліт *(грец. ἄργιλος – глина і λίθος – камінь)* – осадова кам'яноподібна глиниста порода. М'яка порода каменю, з якої на Буковині в X–XIII ст. виготовляли кам'яні ікони.

Ашкеназі – біблейська назва країни й народу, що мешкав на ній. Ашкеназі, мабуть, межував з Вірменією та тягнувся до Верхнього Євфрату.

Біжутерія *(італ. bigiotterìa, ф. bijouterie – «мистецтво прикрас», «gioielleria»)* – асортимент прикрас, які виконуються з нецінних матеріалів.

Бісерні прикраси – типологічна підгрупа буковинських прикрас, яка має ряд типів: ґердан кутовий, ґердан перетинчастий, ґердан розетковий, ґердан стрічковий з підвісками, ґердан стрічковий, ґердан хрещатий, котильон, краватка, крайка, криза, монисто обплетене, монисто, плетінка об'ємна, силянка-комір дводільна, силянка-комір зубчаста, силянка-комір однодільна, язик – разом сімнадцять типів

(за О. Федорчук). На Буковині встановлено вісім типів: ґердан розетковий, ґердан стрічковий з підвісками, ґердан стрічковий, котильон, плетінка об'ємна, силянка-комір дводільна, силянка-комір зубчаста, силянка-комір однодільна.

Буковинська Гуцульщина – охоплює території Путильського району і південно-західну частину Вижницького (за М. Костишиною).

Гривна (*італ. tòrque, лат. torquiso, torques*) – обруч для шиї, зроблений здебільшого з бронзових чи золотих сплетених спіралей. Використовувався різними цивілізаціями античної Європи й була символом аристократії та ознакою, притаманною лише їй.

Ґердан (*рум. «zgarda», «zgardita», «gherdan»)* – жіноча та чоловіча прикраса зі бісеру. Обов'язковий елемент народного одягу сіл на березі річки Прут. Румунське населення ґерданом називає всі види бісерних прикрас.

Дукат *(італ. «ducato»)* – назва двох венеціанських монет. Одна з монет виготовлена зі срібла 1202 року, а інша із золота близько 1284 року. Пізніше стали називати дукатами інші монети, які були викарбувані в різних монетних дворах Європи.

Застібка *(турец. «pafta», рум. «paftale»)* – типологічна підгрупа буковинських прикрас, які поділяються на ряд типів квадратні, круглі, прямокутні, ромбоподібні.

Зґарда *(рум. «zgarda»)* – тип металевого намиста, яке складається з видів типів у один, два, три разки намиста зі хрестиків та на металевій пластині (за. В. Шухевичем).

Золотарство *(італ. «oreficerìa», рум. «giuvaiergerie» («giuvaier»)* у перекладі з румунської – «ювелірні прикраси, коштовності». Походить від турецького слова *«cevahir»*, що означає «коштовність». Майстер, який працює з коштовними матеріалами, називали в молдавський період назви «*orfevrar», «zlătar», «argintar», «bijutier», «aurar».*

Камео – рельєфна різьба по каменю або мушлях.

Коронка *(польськ. «koronka»)* – вузька стрічка з шовкових, оксамитових, атласних тканин, на яку підшивалася вишивка. Коронку виготовляли подібно до єврейського нагрудника, це контрастна за кольором тканина, орнаментована вишивкою, що, вдало доповнюючи, єднала всю оздобу.

Кольє *(італ. collier, lat. collarium «комір» похідне від «collare»)* – тип прикрас, що складається з двох частин, перша розміщується навколо шиї, а друга більша частина (в центрі), пишно орнаментована цінними камінням.

Краватка *(фр. «cravate», похідне від хорватського «hrvat»)* – типологічна підгрупа буковинських прикрас, яка поділяється на типи – у формі метелика, банта, шалика. Входили в комплекс народного вбрання краватки (у формі метелика, банта) у німців (саксів), угорців.

Маніжка *(вишитий нагрудник)* – типологічна підгрупа буковинських прикрас. чоловічих прикрас, яка ділиться на два типи: прямокутні зі стійкою та прямокутні з коміром. Вишитий пазушник із коміром або стійкою.

Мергель – гірська порода, що складається з глини і вапняку.

Мистецтво прикрас *(італ. «gioiellerìa», як похідне від «gioiello» «прикраса»)*. Поділяється на біжутерію *(«bigiotterìa»)* та золотарство *(«oreficerìa»),* молдовської *(«giuvaiergerie», «giuvaier») – «ювелірні прикраси, коштовності».* Походить від турецького слова *«cevahir»*, що тлумачиться як «коштовність» і визначає мистецтво художнього твору, речей домашнього вжитку, прикрас та предметів релігійного характеру, виконаних техніками, відкритими й вживаними ще в античні часи: кування, лиття, карбування, полірування, емаль, філігрань.

Мосяжництво *(пол. mosiadz, чес. mosaz, слов. mosadz)*, що в перекладі означає *«жовта мідь»*. Сплав міді, бронзи й латуні, який у народі називали «мосяж».

Нагрудник *(польськ. «napierśnik»)* – прямокутної форми єврейська жіноча оздоба, пишно орнаментована, у верхній частині зав'язується на стрічки, а внизу знаходилася шовкова смужка тканини для притримування. Уся прямокутна площина прикраси художньо оздоблена вишивкою. Різноманітні матеріали надали можливість створити чимало типів нагрудників. Вирізнялися своєю роботою іспанські нагрудники (привезені з Sassowie). Вони виготовлялися зі срібних і золотих ниток.

Намисто – (італ. «collana» як похідне від collo «шия») – типологічна підгрупа буковинських прикрас, яка складається з багатьох типів: дископодібне, кругле, овальне, циліндричне, бочкоподібне, біконічне, грушоподібне. Окремий тип складає намисто з монет «салба» і хрестів «зґарда» та «кольє». Орнаментальна композиція, що носиться навколо шиї, схожа на ланцюжок і побудована зі сферичних та інших форм елементів (із перлів, коралу, скла, твердих порід каменів). Намисто серед румунів називають «margele». Скляне намисто *(«hurmuz», «curali», «sidef», «perlamutre», «perlamutru»)* – намисто зі скла, що імітує перли («mărgăritarul»). Намисто з перлів – *«sidef», «perlamutre», «perlamutru»*, коралове намисто (часто скляне) – *«curali»,* коштовними та ювелірними виробами. У молдовський період називався *«orfevrar»,«zlătar», «argintar», «bijutier», «aurar».*

Передгір'я Буковини – територія Сторожинецького і Глибоцького районів та північно-східна частина Вижницького (за М. Костишиною).

Переліжки – металевий скручений дріт у формі спіралі.

Підвіски (*італ. «pendaglio» як похідне від «pendere» висіти, звисати»)* – прикраси, що виконувалися з коштовних і напівкоштовних матеріалів у різних формах, які використовували у складі намист, у браслетах та брошках.

Піщаник – гірська порода, що складається з піску, зцементованого глиною,

вапном.

Повіт – адміністративно-територіальна одиниця у дореволюційній Росії.

Прикраса (*італ. «gioiello», ф. «joel», лат. «iocalis» як похідне «iocus» — «жарт, гра»)* – виріб з коштовних матеріалів, часто оздоблений дорогоцінним камінням, призначений для рук, шиї, голови та ін. Румунською мовою – *«podoabele».*

Релікварії *(італ. «relìquia», лат. «reliquiae –arum» залишки)* бувають різні за формою (урни, шкатулки, хрести тощо) і матеріалом (із золота, срібла, дерева, слонової кістки та ін.); у них зберігались залишки одягу, тіла святих, які часто привозилося з відомих святих місць.

Рівнинні райони Буковини територія Прут-Дністровського межиріччя – Кіцманський, Новоселицький, Заставнівський райони за сучасним територіально-адміністративним розподілом (за М. Костишиною).

Роми – етнічна спільнота, що належать до індійської групи індоєвроп. мовної сім'ї.

Липовани *(росіяни) – «розкольнікі», «старовєрци»* через те, що вони дотримуються віросповідання, яке ще існувало в Росії до введення Никоном нових російських книг.

Сакси *(німці)* – компактною групою сакси заселилися в районі Банат (Румунія). Вирізняло саксів від швабів віросповідання, останні були, як вже згадувалося, католиками, а сакси – лютеранами.

Салба *(«salba», «lefti»)* – тип металевого намиста, яке складається з одного, двох, трьох разків, на фетровій основі. Не типовий вид типу це – салба на фетровій основі, яку виконували у формі півкола та прямокутника. Для виготовлення такої оздоби застосовували срібні, золоті та з інших металів монети. Розповсюджена на півночі й у центрі Молдови, Румунії та Північній Буковині. На півдні Молдови її називали *«mamudele», «mahmudele».* Для виготовлення використовувалися турецькі монети, пізніше їх замінили талерами.

Сефарди – нащадки євреїв, що були вигнані у 1490-х рр. з Піренейського

півострова або покинули його згодом, у XVI–XVIII ст.; етнокультурна група, що є частиною єврейського народу.

Скань – тонкий скручений золотий, срібний або мідний дріт, з якого виготовляють ажурний візерунок.

Талес – літургійне прямокутне полотно, яким накривається єврей під час молитви. Виготовляється талес із шовку або шерсті завжди білого кольору. По обох краях розташовані чорні, темно-сині смуги (кольори покоління Юди). На середині талеса знаходиться атара.

Фібула (*лат. «fibula»,грец. «περόνη», «πόρπη», «ἐνετή»*) була першим елементом чоловічого і жіночого одягу, яку використовували для драпірування, фіксації окремих компонентів; окрім того, могли бути орнаментовані.

Хрести – типологічна підгрупа буковинських прикрас, яка поділяється за обрисами рамен на три типи: прямі, розетковидні, трапецевидні (за Боньковською).

Хрести-енколпіони (*італ. «encòlpio», грец. «ἐγκόλπιος» те, що на грудях)* в науковій літературі їх називають хрести-складні або хрести-складні мощовики. Останнім часом усе частіше використовують термін хрести-релікварії.

Хрести-релікварії *(похідне від релікварії)* позначає то саме, що хрести-енколпіони.

Хурмус *(рум. «hurmuz»)* – оздоба у формі кільця, що імітує перли *(«mărgăritarul»)*, яку часто одягали у святкові дні в селах Румунії.

Шалики *(похідне від фр. «echarpe»)* – тип буковинських прикрас. Їх майстри вив'язали гачком філейною технікою, шовковою ниткою, обрамлені ажурним краєм і доповнені тороками, які виконані технікою макраме. Носили їх парубки.

Шваби *(німці)* – саме швабами на Буковині називають усіх німців, хоча деякі з Північної Богемії і Нижньої Австрії.

Ювелірний гарнітур *(італ.,ф. «parur»* як похідне *«parer»* підставляти, *прикрашати»)* складається з двох і більше орнаментованих об'єктів, прикрас (каблучка, браслет, намисто, сережки тощо), які мають спільні характеристики (матеріал, дизайн, схожий стиль).

Ювелірні прикраси *(рум. «giuvaiergerie», «giuvaier»)* у перекладі з румунської – ювелірні прикраси, коштовності. Походить від турецького слова «cevahir», що означає «коштовність». Майстра, який працює з коштовними матеріалами, називали в молдавський період назви *«orfevrar», «zlătar», «argintar», «bijutier», «aurar».*

Кам'яні ікони – досить рідкісні знахідки на Буковині. Належать до типологічної підгрупи – амулети. Стосовно форми, то вони поділяються на круглі, прямокутні із заокругленим верхом, прямокутні із заокругленим низом, односторонні та двосторонні.

Додаток В

Словник дослідників, майстрів і колекціонерів

Г. Ватаманюк – майстриня, атестована Національною спілкою майстрів народного мистецтва України «народним майстром» (2009). Учасниця міжнародних, всеукраїнських, обласних виставок. Основні твори майстрині: «Смеречина», «Червона рута», «Гуцульське весілля» та ін. (Взято з: Учбово-методичний центр Буковини http://bukcentre.cv.ua/index.php/narodni-majstri/2778-vatamanyuk-ganna-vitalijivna.html).

Г. Гарас (1901 – 1972) – заслужений майстер народної творчості України. 27 лютого 1973 року в м. Вашківці засновано музей Г. Гараса. 22 травня 2008 року Чернівецька обласна державна адміністрація заснувала обласну премію імені Г. Гараса за збереження та розвиток народного мистецтва Буковини. Премія присуджується у шести номінація. Він також є автором альбомів «Георгій Гарас», «Світ української вишивки. Феномен Георгія Гараса» (Взято з: Бібліотека українського мистецтва http://uartlib.org/ukrayinski-hudozhniki/garas-georgiy/)

М. Гольдштейн (1880 – 1942 або 1943) – відомий єврейський колекціонер, мистецтвознавець, ініціатор та один із засновників Єврейського музею у Львові М. Гольдштейна (Сидорчук, 2009, с. 248; Взято з: Незалежний культурологічний часопис http://www.ji.lviv.ua/n51texts/petryakova.htm).

О. Денисова – атестована Національною спілкою майстрів народного мистецтва України «народним майстром» (2015), лауреат стипендії Президента України для молодих майстрів народного мистецтва (2017). Учасниця всеукраїнських і обласних виставок. Основні твори майстрині: «Червоний цвіт», «Безкінечник», «Зірка Георгія Гараса» та ін. (Взято з: Учбово-методичний центр Буковини http://bukcentre.cv.ua/index.php/narodni-majstri/2774-denisova-olga-volodimirivna.html).

І. Задорожній – завідувач відділенням декоративно-прикладного мистецтва Вижницького коледжу прикладного мистецтва ім. В. Шкрібляка, член спілки дизайнерів України, член Національної спілки майстрів народного мистецтва України, член журі всеукраїнських конкурсів – Ювелір ЕКСПО (м. Київ), Ювелірний салон (м. Одеса), Ювелір Престиж (м. Харків). Учасник міжнародних, всеукраїнських, обласних виставок (Фединчук, 2018, с. 1).

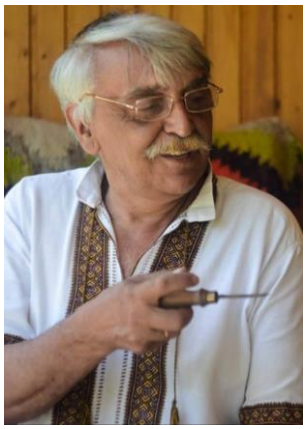

Д. Курик – доцент кафедри декоративно-прикладного мистецтва ЧНУ ім. Ю. Федьковича, заслужений майстер народного мистецтва України, член Національної спілки майстрів народного мистецтва України, власник світлиці у с. Віженка, Вижницького району (Взято з: Учбово-методичний центр Буковини http://bukcentre.cv.ua/index.php/narodni-majstri/3701-kuryk-dmytro-mykolayovych.html).

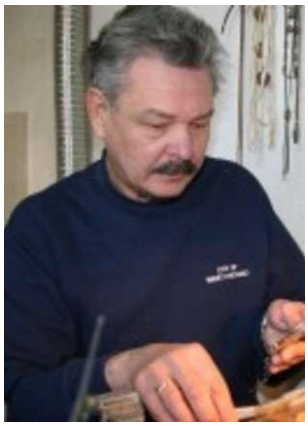

К. Кравчук – член Національної спілки художників України, лауреат премії ім. С. Воробкевича. Учасник міжнародних, всеукраїнських, обласних виставок. Кравчук презентував свої твори на двох персональних виставках – у м. Чернівцях і у м. Іббзітц (Австрія). Основні твори майстра: «Весна», «Писанка», «Вечір», «Сузір'я», кольє «Міраж», «Сонячні кларнети», «Міленіум», «Лада», «Мамина пісня», «Безмежність», «Відлуння», «Чумацький шлях». (Взято з: Енциклопедія Сучасної України http://esu.com.ua/search_articles.php?id=2605).

Н. Марусик – членкиня Національної спілки майстрів народного мистецтва України, лауреатка обласної премії ім. Г. Гараса за збереження, відродження та розвиток народного мистецтва Буковини. Керівник творчої студії «Гердан» при Українському інституті модерного мистецтва та дитячої студії бісерного нанизування в школі мистецтв при катедрі св. Миколая (Чикаго, США). У творчому доробку Марусик: книга-альбом «Барви Буковини», «Буковинське вишиття і ткацтво. Знаки-символи», «Стародавні буковинські вироби з бісеру». Власниця колекції вбрання та бісерних прикрас (Взято з: Учбово-методичний центр Буковини https://www.facebook.com/nastasiya.marusyk)

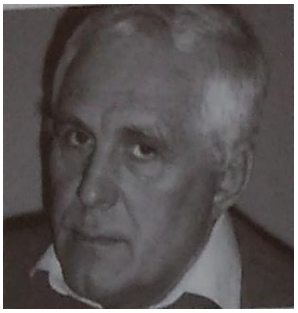

М. Руснак – член Спілки художників України, заслужений майстер народної творчості України, учасник міжнародних, всеукраїнських, обласних виставок. Основні твори майстра: «Буря», «Червона рута», «Ранішня роса», «Калина», брошка «Озеро» (Взято з: Чернівецький обласний художній музей http://artmuz.cv.ua/?page_id=895).

Д. Нарбут (1916–1998) – живописець, портретист, художник театру. Особливої уваги заслуговують виконані під час роботи у Чернівецькому театрі ескізи буковинського весільного вбрання Новоселицького району, намальовані в 1958 році, які зберігаються у ЧОКМ (Взято з: Енциклопедія історії України http://resource.history.org.ua/).

Д. Новак – заслужена майстриня народної творчості України, член Національної спілки майстрів народного мистецтва, заступник голови Чернівецького обласного осередку НСМНМУ, членкиня Національної спілки художників України, лауреат обласної премії імені Г. Гараса за збереження, відродження та розвиток народного мистецтва Буковини та Міжнародної літературно-мистецької премії імені О. Кобилянської. Учасниця міжнародних, всеукраїнських, обласних виставок. Основні твори майстрині: ґердан «Різдвяний», ґердан «Веселковий» та ін. (Взято з: Учбово-методичний центр Буковини http://bukcentre.cv.ua/index.php/narodni-

majstri/2769-novak-diana-dmitrivna;
http://www.facebook.com/diana.novak.737).

І. Снігур – власник найбільшої колекції декоративно-прикладного мистецтва Буковини. Він також є автором праць присвячених Буковині: «Легенди Буковини», «Покровитель Буковини – святий великомученик Іван Новий Сучавський», «Чернівці і чернівчани», «Мої мандри по Буковині», «Буковина і буковинці», а також Снігур працював кореспондентом газети «Час». (Взято з: Бібліотека українського мистецтва http://uartlib.org/ukrayinski-hudozhniki/snigur-ivan/).

Д. Стасюк – заслужена майстриня народної творчості України (2015), членкиня Національної спілки майстрів народного мистецтва України та Національної спілки художників України (2012), лауреат обласної премії ім. Г. Гараса за збереження, відродження та розвиток народного мистецтва Буковини у номінації «Творчі досягнення у розвитку народного орнаментального мистецтва Буковини та продовження його традицій» (2015), а також Міжнародної літературно-мистецької премії імені О. Кобилянської (2009). Стасюк є власницею колекції народного одягу Буковини. Вона також є учасницею міжнародних, всеукраїнських, обласних виставок (Взято з: Учбово-методичний центр Буковини http://bukcentre.cv.ua/index.php/narodni-majstri/2765-stasyuk-dariya-silvestrivna.html; https://www.facebook.com/profile.php?id=100007805446359)
.

Л. Остапченко – членкиня Національної спілки майстрів народного мистецтва України. Вона є активною учасницею багатьох виставок, ярмарок, всеукраїнських фестивалів, майстер-класів. Основні твори майстрині – це однодільні й дводільні силянки, кризи (Взято з: Учбово-методичний центр Буковини http://bukcentre.cv.ua/index.php/narodni-majstri/3703-ostapchenko-lidiya-ivanivna.html).

Н. Остапченко – членкиня Національної спілки майстрів народного мистецтва України. Учасниця міжнародних, всеукраїнських, обласних виставок. Основні твори майстрині – це однодільні й дводільні силянки (Взято з: Учбово-методичний центр Буковини http://bukcentre.cv.ua/index.php/narodni-majstri/3704-ostapchenko-nadiya-rudolfivna.html).

С. Пержан – член Спілки художників України, нагороджений орденом Меморіального фонду Карла Фаберже – Малим знаком ордена Михаїла Перхіна «За видатні досягнення у розвитку ювелірного мистецтва», відзначений почесним дипломом і медаллю лауреата премії ім. Катерини Білокур. Учасник міжнародних, всеукраїнських, обласних виставок. Основні твори майстра: кольє «Перлинне», брошка «Весна в Карпатах», «Африка», «Світанок»», Ноктюрн» (Взято з: Чернівецький обласний художній музей http://artmuz.cv.ua/?page_id=901).

Н. Шевченко – перша директорка музею історії та культури євреїв Буковини, авторка праці «Чернівецька Атлантида». Все своє життя вона присвятила колекціонуванню та зібрала власну колекцію єврейських виробів декоративно-прикладного мистецтва (Фединчук, 2017, с. 1).

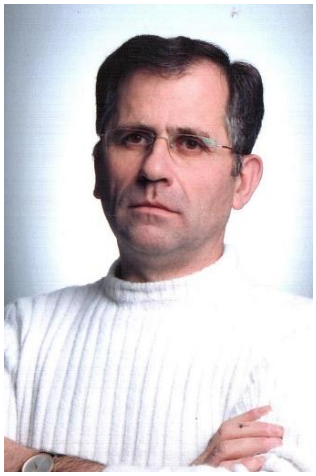

М. Шкрібляк – член Національної спілки журналістів України, голова Чернівецького обласного осередку Національної спілки майстрів народного мистецтва України, член Спілки дизайнерів України, заслужений діяч мистецтв України, відмінник освіти України, лауреат премії імені В. Бабляка, лауреат премії імені Ю. Федьковича, лауреат обласної літературно-мистецької премії імені С. Воробкевича, лауреат Національної програми «Мистецький Олімп України», лауреат обласної премії імені Г. Гараса за збереження, відродження та розвиток народного мистецтва Буковини у номінації «Творчі досягнення у розвитку народного орнаментального мистецтва Буковини та продовження його традицій», Шкрібляк є директор учбово-методичного центру культури Буковини, власником однієї з найбільших колекцій декоративно-прикладного мистецтва Північної Буковини (Взято з: Учбово-методичний центр Буковини http://bukcentre.cv.ua/index.php/narodni-majstri/2762-shkriblyak-mikola-mikolajovich.html).